Erdélyi Magyar Adatbank
Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság

KUPÁN ÁRPÁD – DUKRÉT GÉZA

1956 emlékezete Biharban

Nagyvárad
2006

Partiumi füzetek
45

EMA–PBMET

Kupán Árpád – Dukrét Géza

1956 EMLÉKEZETE BIHARBAN

EMA–PBMET

„Egy nép kiáltott. Aztán csend lett."

/Márai Sándor/

EMA–PBMET

Kupán Árpád – Dukrét Géza

1956 EMLÉKEZETE BIHARBAN

A magyar forradalom visszhangja, hatása és helyi következményei

Kiadja
a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság,
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség

2006

A sorozatot szerkeszti:
Dukrét Géza

Szövegkorrektúra:
Mihálka Magdolna

Számítógépes szedés:
Fărcaş Piroska

Számítógépes tördelés:
Szilágyi Gabriella

Készült
a Bihar Megyei Tanács,
a Velencei Református Egyházközség
és az RMDSZ Bihar Megyei Szervezete
támogatásával

BEVEZETŐ

A kötet az 1956-os magyar forradalom megemlékezésének ötvenedik évfordulója tiszteletére készült el. Hiánypótló kötet, mert e felemelő történelmi fordulatról csak szórványos ismertetések jelentek meg, az emberek többsége nem ismeri a valódi eseményeket, azok mozgató rugóit. Ez a forradalom, bár vérbe fojtották, alapjaiban rendítette meg a kommunizmust. Ma már világosan látjuk, hogy a magyar forradalom indította el azt a folyamatot, amely a kommunista diktatúra bukásához vezetett. Még kevésbé voltak ismeretesek a romániai retorziók, mert a meghurcoltak annyira meg voltak félemlítve, hogy mind a mai napig nem mernek megszólalni, még ma is félnek. De a kommunizmus megbukott, ma már félelem nélkül beszélhetünk a történtekről. Kötelességünk feltárni az eseményeket, amelyek nem vesződhetnek el a feledés ködébe. Emlékeztetni kell a történésekre, hogy még egyszer ne ismétlődjenek meg ezek a szörnyű dolgok. Ugyanakkor emléket kell állítani a forradalom hőseinek, a meghurcoltaknak. A mai generációk zöme még nem élt akkor, így elsősorban ők kell hogy megismerjék a történelmi valóságot. E könyv főleg nekik szól.

Az adatgyűjtés Dávid Gyula vezetésével indult meg Kolozsváron, nem sokkal 1989 után. Az ötvenéves évfordulóra elhatározták egy országos adattár elkészítését és kiadását. 2005 decemberében Dávid Gyula felkért minket arra, hogy a bihari eseményeket és az ide tartozó adattárat tegyük közé a Partiumi füzetek sorozatában. Ezzel arra serkentett minket, hogy az adattárat jobban bővítsük, s tárjuk fel a Bihar megyei eseményeket minél részletesebben, amelyek ilyen formában nem jelenhettek meg egy országos adattárban.

A már az általuk rendszeresített kérdőívekkel kezdtük meg mi is a munkánkat. A Dávid Gyula mellett tevékenykedő, a nagyváradi Nagy Norbert által összegyűjtött anyagot kaptuk meg, s folytattuk az adatgyűjtést. Az adattárat a következő forrásokból állítottuk össze: az általunk módosított kérdőívekre kapott válaszokból, a Dávid Gyula által szerkesztett, s az Erdélyi Múzeum Egyesület és a

Polis Könyvkiadó kiadásában megjelenő 1956 Erdélyben című kötet életrajzi adattárából, Sárközi Endre A Szabadságra Vágyó Ifjak szervezetének rövid története című kéziratából, a Szilágyi József SZVISZ-es névsorából, valamint a Tófalvi Zoltán Balaskó Vilmos könyvéhez írt előszavában található adatokból. Az adattár földrajzi kiterjedése túlmutat a mai Bihar megye határán, mert az akkori Nagyvárad tartományhoz hozzátartozott még a mai Szilágy és Arad megye egy része is.

Adattárunk sok helyt hiányos. Hisz nem tudtuk mindenkivel felvenni a kapcsolatot, sokan pedig azóta elhunytak. Szeretnénk tovább folytatni a kutató, feltáró munkát, ezért tettük közzé, a kötet végén, a felhívásunkat. E munkát csak a visszajelzések segítségével lehet elvégezni.

A tények feltárásához elengedhetetlenül szükséges volt a kommunista párt levéltárának kutatása. E munkát Kupán Árpád történész végezte el. Nyilván ez a munka is folytatásra vár.

1989 után több településen igyekeztek emléket állítani a kommunizmus, köztük az 56-os események áldozatainak. Kötetünk ezeket is ismerteti. Ugyanakkor ismertetjük az ötvenéves évforduló alkalmából szervezett megemlékező ünnepségeket is.

DUKRÉT GÉZA

EMA–PBMET

Kupán Árpád

TÖRTÉNELMI, TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI KÖRNYEZET

A romániai helyzet 1956–1961 között

Romániában a Sztálin halálát követő időszakban nem következett be a desztalinizálásnak nevezett folyamat, továbbra is Gh. Gheorghiu-Dej kezébe összpontosult a hatalom, sőt ezt a hatalmat tovább növelte. 1954. április 6. és 15. között lezajlott koncepciós perben halálra ítélték Lucreţiu Pătrăşcanut s híveit, munkatársait súlyos börtönbüntetéssel sújtották, így megszabadult fő riválisától. Az 1955 decemberében, egy évi halasztás után megtartott pártkongresszuson olyan új vezetők kerülnek az élre, mint Miron Constantinescu és Nicolae Ceauşescu, akik tovább erősítették a központi pártvezetés hatalmát, s egyben új irányt szabtak a bel- és külpolitikának, még keményebbé tették azt.

A pártvezetés igyekezett megnyerni a munkások támogatását. Dej a kongresszuson kijelentette, hogy *„a munkásosztály pártunk uralkodó eleme”*. Mivel tudatában voltak a munkások elégedetlenségének, néhány népszerű intézkedést is hoztak – eltörölték a jegyrendszert, emelték a béreket. A falvakban mérsékelték a gazdagabb parasztok, a kulákok elleni propagandát és átmenetileg szüneteltették az erőszakolt kollektivizálást is.

1956 tavaszán a Kommunista Párt (akkori nevén Román Munkáspárt) harcba indult az értelmiség ellen. Az értelmiségiek természetesen tudták, hogy mi történik a szomszédos Magyarországon, ahol a politikai vezetés a nyitás és a pluralizmus irányába mozdult el.

1956. május 22-én a bukaresti értelmiségiek nagygyűlésén Gh. Gheorghiu-Dej, Miron Constantinescu és Leonte Răutu kíséretében vett részt, s addig elképzelhetetlen dolog történt. Alexandru Jar, a kommunista zsidó író felszólalásában kifogásolta az értelmiségiek ellen hozott rendőri intézkedéseket, sőt szót emelt a liberalizáció és a magánszféra védelmében. Ezzel csak annyit ért el, hogy kizárták

a pártból, s szándékosan elfelejtkeztek róla, műveit nem adták ki többé.

1956. június 18–24. között volt az Írószövetség kongresszusa, mely meglehetősen izgatott hangulatban zajlott, néhányan a dogmatizmus megbélyegzését sürgették. Hiába! A Párt akarata érvényesült, Mihai Beniuc aktivista költőt választották az Írószövetség élére. Így aztán a román írók, költők nem töltötték be a „kovász" szerepét, mint magyarországi társaik. Igaz, nem rajtuk múlott, hogy Romániában nem következtek be a magyarországi és lengyelországi eseményekhez hasonló mozgalmak, megmozdulások.

Amikor Lengyelországban krízishelyzet keletkezett, sztrájkok törtek ki, s Magyarországon kirobbant a forradalom, Bukarest elzárkózott. A lapok, a rádió nem adnak hírt az eseményekről, majd később az események szovjet olvasatát tolmácsolták. Viszont sokatmondó reagálás, hogy október 30-án Dej, Stoica és Apostol béremelést jelentett be. Amikor megkésve, napokkal később, hírt adtak a magyarországi forradalom kitöréséről – a Pravda információit adják tovább: *„Fokozatosan érkeznek Magyarországra a horthysta katonatisztek, azok a magyar katonák és tisztek, akik a hitleri hadseregben szolgáltak."* A Scînteia Nagy Imrét és a magyar kommunista pártot durván támadta azért, mert ki akart lépni a Varsói Szerződésből. Budapest azzal a gesztusával teszi ugyanis jóvátehetetlenné a helyzetét, hogy semlegességre törekszik. Márpedig a magyaroknak az a követelése, hogy semlegesek legyenek, egyet jelent a nyugatpárti és jobboldali orientációval, ha a magyar vezetők nemzetközivé akarják tenni a konfliktust.

1956 eseményeire nem sok utalás történt a román memoárokban. Pedig a bukaresti, kolozsvári és temesvári egyetemeken mozgolódtak az egyetemisták. Bukarestben, ahogyan akkor még a jogászhallgató Ţepeneag román író emlékszik: az egyetemisták a Vitéz Mihály vajda szobra előtt adtak egymásnak találkozót, és a gyász jeléül fekete kokárdát viseltek. Csakhogy a Securitate és a civilbe öltözött rendőrség begyűjtötte őket, mielőtt még csoportba verődhettek volna.

Paul Goma regényíró, akit akkor, első alkalommal a Budapest iránti szolidaritása miatt tartóztattak le, így emlékszik azokra a kü-

lönös napokra, amikor az emberekben valamiféle fiatalos szemtelenség ébredt a hatalommal szemben:

„Sokan, nagyon sokan gyűltünk össze Magyarországért. Ezen az őszön, ami a következő nyárig is eltartott, a tartományi rendőr-felügyelőségek és a börtönök mindig tele voltak, mint néhány évvel korábban, amikor több hullámban mentek a foglyok, hogy megszakadjanak a soha be nem fejezett Duna–Fekete-tengeri csatorna partjain, amely inkább hatalmas büntetőtábor volt, mint építőtelep. Hosszú évek óta először a románok megint mertek «jól odamondani». Másért is ki merték nyitni a szájukat, nem csak azért, hogy viccelődjenek. Az utcákon, az üzletekben, a villamosokon hangosan tárgyalták a magyarországi eseményeket. Ráadásul egyre gyakrabban lehetett hallani ilyenféle kérdéseket: «Na, és mi? Nem vagyunk mi is ugyanolyan helyzetben, mint a magyarok?» Sőt, még messzebbre mentek – hihetetlen: azoknak a milicistáknak vagy állambiztonságiaknak, akik fel mertek szállni egyenruhában a villamosra, az emberek jól odamondogattak, taszigálták, egyszóval zaklatták őket; a sapkájukat letépték, körbeadogatták, a bátrabb utasok még bele is köptek, végül az óvatlan milicisták sapka nélkül, néhány gombjukat hátrahagyva, hanyatt-homlok menekültek le a villamosról."

Az oroszok Lengyelországban hamar úrrá lettek a helyzeten. Odaküldték Bulganyint és Zsukovot, hogy ítéljék el a provokátorokat. Magyarországon – miután megtárgyalták a helyzetet a keleti blokk vezetőivel – *manu militari* cselekedtek. Bukarest részéről egyenesen Gheorghiu-Dej sietett az oroszok segítségére. Dej, megérezvén a blokk szövetének rugalmasságát, ehhez alkalmazkodva radikálisan lojális mintát követ a Szovjetunióval való kapcsolatában, ami nem gátolja meg abban, sőt, inkább hozzásegíti, hogy a lehető legjobban a kezébe tartsa a politikai helyzetet. Az igyekvését egyrészt a nemzete iránti féltő gondoskodással, másrészt a hatalom megtartására való törekvéssel lehet magyarázni. Mint ahogyan a román kommunizmus egyik legtisztánlátóbb elemzője, Ghiţa Ionescu kijelenti, Dej a *par excelence kremlinista* volt. Belpolitikája meghozza gyümölcsét: 1956. november 26-án Chivu Stoica miniszterelnök gazdasági delegáció élén Moszkvába utazik.

A december 3-i szovjet–román nyilatkozat egy jogegyenlőségen alapuló és az egyes országok belügyeibe való be nem avatkozás alapján álló együttműködés elvét fekteti le. A szovjetek 270 millió rubeles kölcsönt nyújtanak a román vegyipar fejlesztésére, és újabb vas- és szénszállítmányokat helyeznek kilátásba... Bukarest decemberben kissé rugalmasabbá teszi gazdaságpolitikáját, a Központi Bizottság ülése csökkenti a második ötéves terv ipari beruházásait, és a fogyasztás irányába billenti el a kereskedelmi mérleget. 1957-ben a megnyugodott Dej eltávolítja Miron Constantinescut a párt fővezetőségéből.

Az 1956 utáni események utolsó felvonását Moszkva, Bukarest és Budapest régi-új urai rendezik. 1956 novemberében Gh. Gheorghiu-Dej vezette fontos román küldöttség érkezik Budapestre, Bodnăraş éppen nem tartózkodik Romániában. Dej két elvtársával, Walter Romannal és Mihai Beniuckal járja be a várost. A románok azért utaznak Magyarországra, hogy újraszervezzék a magyar biztonsági erőket. Hruscsov gratulál Dejnek azért, mert igazi bolsevikként viselkedik. Nagy Imre és hívei a jugoszláv nagykövetségen élvezett álmenedék után „vendégként érkeznek" Romániába, ahol „nagy szeretettel" fogadják őket Snagovon. Walter Roman kitűnő látogatójuknak bizonyul. Hogy mit várnak Nagy Imrétől? Legitimálnia kellene a szovjet beavatkozást és Kádár hatalmát. Nagy Imre megbízik Walter Romanban, azt írja neki 1957. április 6-án: *„Az elmúlt években a szocialista országokban bekövetkezett tragikus eseményeknek meg kellett volna tanítaniuk minket arra, hogy a vádaskodások, bármilyen hangosak legyenek is, távolról sem jelentik azt, hogy a vádak igazak. A Sztálin-ügy nagyon jó példa erre, de úgy látom, hogy sokan nem értették meg. Majd egyszer napvilágra kerül az igazság az elmúlt október és november eseményeiről. (...) Szerintem az ön pártja követte el a legkevesebb ilyen jellegű hibát az elmúlt években, azért fájdalmas a számomra az a mód, ahogyan önök az ügyünket kezelik."*

1957 áprilisában a Budapestről érkezett elvtársak „veszik gondjukba" Nagy Imrét és barátait. Az asszonyokat Erdélybe szállítják. Szigorúan őrzött új lakhelyükön tudják meg a romániai Előre című napilap 1958. június 17-i számából a Nagy Imre per kimenetelét:

Nagy Imre halálos ítéletét. A kivégzett Nagy Imrét és társait embertelen módon hantolták el a hírhedtté vált 317-es parcella közös sírjába.

Románia közben szép ajándékot kapott Hruscsovtól, de az is lehet, hogy a szovjet vezető békéltető lépésnek szánta Nyugatnak, azt az 1958 májusában bejelentett elhatározást, hogy a szovjet csapatokat kivonják Romániából.

Florin Constantiniu román történész értékelése szerint: *„Az az elhatározás, hogy a Szovjetunió kivonja csapatait Romániából az egymáshoz közelítő érdekek eredménye volt: a román politikai vezetők meg akarták szilárdítani hatalmukat, de úgy, hogy ne legyenek kitéve közvetlen szovjet katonai beavatkozás veszélyének, míg a Szovjetunió az enyhülés politikáját kívánta beindítani, és csökkenteni akarta katonai és polgári kiadásait."*

A szovjet elvtársak rendjét a román elvtársak rendje váltja fel Romániában. Az 1958–60-as években nyilvánvalóan megkeményedik a rendszer. Üldöztetések, letartóztatások követik egymást, számtalan kritika éri a „negatív szemléletű" értelmiségieket. A csapás fő iránya azonban a magyar nemzetiség volt, amelynek tagjai, az értelmiség és más „megbízhatatlan elemek", „volt kizsákmányolók" vezetésével nem átallottak a magyarországi „ellenforradalommal" szimpatizálni, és azok példáját követve „meg akarták dönteni a szocialista rendszert, a munkás-paraszt hatalmat", sőt még egyesek „az ország területi egységére is törtek, Erdélyt akarták kiszakítani a román haza testéből."

Megindultak a letartóztatások, a hosszas és kegyetlen módszerekkel végzett kihallgatások, vallatások, kierőszakolt vallomások, majd a katonai törvényszékeken lezajló koncepciós perek, a megalapozatlanul hozott súlyos ítéletek: halál-, vagy életfogytig- vagy hosszú évekig tartó börtönbüntetés, kényszermunka, teljes vagyonelkobzás

Mindez az 1956-os magyarországi forradalomhoz kapcsolódott, annak volt itteni következménye. A kommunista hatalom így akarta elejét venni annak, hogy Romániában is hasonló eseményekre kerüljön sor, s ugyanakkor így akarta véglegesen felszámolni a romániai magyarság nemzeti törekvéseit, identitástudatát, sajátos önérzetét.

EMA–PBMET

A magyar forradalom és az erdélyi magyarság

Az erdélyi magyarság kezdettől fogva rendkívüli figyelemmel, nagy rokonszenvvel és testvéri szolidaritással követte a „kis októberi forradalom" eseményeit. Hiába működött továbbra is a médiában a szigorú cenzúra és öncenzúra, amely megpróbálta elzárni a hallgatók elől a magyarországi híreket, a magyar rádió adásaiból és a nyugati rádiók, valamint a Szabad Európa rádió híreiből mindenről tudomást szereztek, ami az anyaországban történt.

Az ottani események örömmel, lelkesedéssel s nem kevés reménnyel töltötték el a romániai magyarság döntő többségének szívét, de elsősorban az értelmiség és az ifjúság, a diákság követte nagy várakozással a változásokat. Ők voltak az elsők, akik különböző módon, de a magyarországi példát követve megpróbáltak változtatni a fennálló helyzeten. Ezek a próbálkozások, megmozdulások többnyire elszigeteltek, gyengék, rosszul szervezettek, s főleg a diákság soraiban túl naivak, átgondolatlanok voltak, s a fennálló rendszerre veszélytelennek bizonyultak, de mégis történelmi jelentőségük tagadhatatlan. Ország-világ előtt bebizonyosodott a totalitárius rendszer álnoksága, hazug volta, embertelen kegyetlensége, de sebezhetősége is. Nagy árat fizettek azok, akiknek volt bátorságuk valamit tenni a szabadabb életért, a jogokért, az igazságos társadalomért, sőt még azok is, akik csupán egyetértettek vagy rokonszenveztek a kommunista hatalommal szembefordulókkal.

Románia sztálinista vezetői Gheorghe Gheorghiu-Dej-zsel az élen félelemmel és aggodalommal figyelték a magyarországi forradalmat, hisz saját hatalmukat és az általuk képviselt totalitárius kommunista rendszert látták veszélyeztetve. Ezért mindent megtettek, hogy Romániában ne következhessen be még a kísérlete sem hasonló eseményeknek.

A magyarországi forradalmat a románság is rokonszenvvel és elismeréssel fogadta. Voltak is elszigetelt, kisebb megmozdulások, szimpátia megnyilvánulások a fővárosban és egyes egyetemi központokban, de területi eloszlásban Erdélyben, és főleg az itteni magyarság körében sokkal erősebb volt a rokonszenv a forradalom iránt, mint Románia más régióiban. A románság elfogadta ugyan a

magyar forradalmat, de érzelmileg nem kötődött hozzá. Ezzel szemben az itteni magyarság nemzeti érzületből fakadó szolidaritással követte a határ másik oldalán zajló eseményeket, cselekvően próbált viszonyulni hozzá és saját sorsának, helyzetének javulását várta tőle. Ezt a román kommunista hatalom is tudta, felismerte és felkészült rá, hogy lecsapjon a renitenskedő, „többletjogokat" követelő, engedetlen magyarokra.

EMA–PBMET

Kupán Árpád

AZ ESEMÉNYEK NAPRÓL NAPRA A HELYI SAJTÓBAN ÉS A VALÓSÁGBAN

A kommunizmus végének kezdete

A címet egy kortárs jugoszláv politikus közírótól, Milovan Djilastól kölcsönöztük, aki akkor így értékelte: *„A magyar nép forradalmával új fejezet kezdődött az emberiség történelmében. A magyar felkelés talán nem kisebb jelentőségű, mint a Nagy Francia Forradalom vagy az orosz forradalom.... Ez a kommunizmus végének kezdetét jelenti."* Amikor ez az értékelés elhangzott, sokan kétkedve fogadták, mások őrült fantazmagóriának vélték, de harminc-három évvel később a jóslata beteljesedett, a kommunista rendszer összeomlott... A magyar forradalom jelentőségét, igaz történetét sokáig megpróbálták elhallgatni, meghamísítani, sőt bemocskolni, meggyalázni azok, akik ellen irányult – a kommunisták és kiszolgálóik.

A tiszta lelkű igaz emberek, a becsület, az igazság és humánus gondolkodás hívei és gyakorlói azonban mindenütt a világon felismerték és elismerték a magyar forradalom igazi értékét és jelentőségét, példamutató szerepét. Erről tanúskodnak azok a felbecsülhetetlen számú újságcikkek, könyvek, tanulmányok, irodalmi és képzőművészeti alkotások, melyek a forradalom leverése után a szabad világban láttak napvilágot.

Egyik szép példa a Gloria victis (Dicsőség a legyőzöttnek) című irodalmi antológia idegen költők műveiből. Számunkra, Kárpát-medencei magyarok számára – akik nagy reménységgel és büszkeséggel tekintettünk a Kis-Magyarország népének bátor harcára – hosszú ideig nem adatott meg ez a lehetőség.

A rendszerváltás előtt, a szocialista rendszer éveiben az iskolában azt tanították, az újságban azt írták, a „tudományos" ülésszakokon azt bizonygatták nálunk is, akárcsak a kádári Magyarországon, hogy 1956 ellenforradalom, galád összeesküvés volt, bandíták

és gonosz kizsákmányolók erőszakos, gyilkos provokációja a hatalom megragadására, a történelem kerekének visszaforgatására.

Ma már mindenütt a világon helyesen és a valóságnak megfelelően értékelik ezt a jelentős történelmi eseményt, és az ötvenedik évforduló jó alkalom arra, hogy idézzük a forradalom hőseinek és áldozatainak emlékét.

A továbbiakban a korabeli sajtóból idézve érzékeltetjük az akkori viszonyokat, a kor hangulatát, az események akkori hivatalos megítélését, és összevetjük a magyarországi eseményekkel, a forradalom menetével. A jobb megértés érdekében felhívjuk az olvasó figyelmét, hogy az akkori Fáklya című újság a Román Munkáspárt Nagyvárad Tartományi Bizottsága és a Tartományi Néptanács napilapja volt. Ez azt jelentette, hogy a kommunista rendszer szócsöve volt, a kommunista nevelés, propaganda és agitáció eszköze, s nem az objektív tájékoztatás, nem az igazi tömegkommunikáció megvalósítója.

A magyar forradalom előzményei

Október 2., kedd

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Jól halad a terménybegyűjtés Diószegen

Az agitátorok naponta felkeresik otthonukban a dolgozó parasztokat, beszélnek az őszi munkák idejében történő elvégzéséről és a terménybeadás fontosságáról.

A színház a nyári szabadtéri műsor után az új színházi idény megnyitására készül. Az első bemutató Ibsen Nóra című darabja lesz Dukász Anna főszereplésével, Szombati Gille Ottó rendezésében. A szerző halálának 50. évfordulójára emlékeznek csatlakozva a Világ Béketanács általi kezdeményezéshez.

2. oldal: Jobb a közösben – egy kollektivista levele Diószegről

3. oldal: Néphadseregünk születésnapja – a román–szovjet barátság ünnepe

4. oldal: A nemzetközi atomerő-ügynökség

New York, Silviu Brucan felszólalása. Az atomerő békés célú felhasználása a feladat

1956. február 14–25. között zajlott a Szovjet Kommunista Párt XX. kongresszusa, ahol Hruscsov titkos beszámolót tartott a sztálinizmus bűneiről, Sztálin hibáinak elítélése megfosztotta a pártot a csalhatatlanság nimbuszától. Megkezdődött a Szovjetunióban és csatlós államaiban a desztalinizáció, a dogmatikus kommunisták háttérbe szorítása. Romániában a sztálinista Dej megőrzi hatalmát ügyesen élve az alkalommal, megszabadul a Pauker csoporttól. Az ellenzéki értelmiségieket félreállítják, az Írószövetség élére az aktivista költőt, Mihai Beniucot választják. Néhány apró engedménynyel, népszerű intézkedéssel megelőzi a munkások és parasztok elégedetlenségeit. A parasztok továbbra is szenvedik a beszolgáltatás terheit, az erőszakos kollektivizálást egy időre felfüggesztik, csak a propagandáját folytatják. Továbbra is folytatják a román–szovjet barátság hirdetését.

Magyarországon nagyobb változások követték Hruscsov nevezetes beszédét. A fiatal demokrata értelmiségiek és egyetemisták létrehozták a Petőfi Kört, mely vitasorozatot szervezett a XX. kongresszus határozatainak Magyarországra való alkalmazásáról. Az Írószövetség a rákosista kultúrpolitika túlkapásait bírálta az Irodalmi Újságban.

Október 3., szerda

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Új köntösben a Sas-palota – fénykép

A Román Népköztársaság Országos Békevédelmi Bizottságának távirata a Biztonsági Tanácshoz a Szuezi-csatorna kérdésének tárgyalások útján való békés megoldása érdekében – Mihail Sadoveanu akadémikus, a Bizottság elnöke

2. oldal: Blaukopf Anna a Szocialista Kereskedelem Élmunkása jelvény birtokosa párttagjelölt lett

3. oldal: A szalontai állami gazdaság öntözéses kukoricatábláján 13.700 kg termést értek el egy hektáron

4. oldal: Egyiptom megfelelően kezeli a Szuezi-csatornát

A Szuezi-csatorna kérdése jó alkalom és ürügy volt a szocialista tábor országai számára, hogy eltereljék népeik figyelmét a belső problémákról. Az egyiptomi kormány szovjet biztatásra államosította az addig angol és francia kézben lévő, a tengeri forgalomban fontos szerepet betöltő Szuezi-csatornát. A volt tulajdonosok arra hivatkozva, hogy az egyiptomi állam nem tudja biztosítani a csatorna megfelelő használatát, nemzetközi felügyelet alá akarta vonni. Ez a két tábor közötti viszony elmérgesedéséhez vezetett és jó témát szolgáltatott a kommunista sajtó számára az imperialisták mesterkedéseinek leleplezésére.

A magyar sajtó bátrabbik része ezalatt a változást sürgeti, az Irodalmi Újságban az Írószövetség Rákosit lemondásra szólítja fel, a Petőfi Kör vitáján Déry Tibor követelte Nagy Imre visszavételét a párt felső vezetésébe. A Petőfi Kört júniusban betiltották, de Rákosi tényleg lemond (igaz a szovjet Mikojan pártvezető nyomására és a Szovjetunióban kap menedéket). Helyét Gerő Ernő vette át, aki nem sokban különbözött hírhedt elődjétől.

Október 4., csütörtök

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Belényes rajon parasztsága teljesíti hazafias kötelességét: országos elsők lettek a terménybeszolgáltatásban (a tengeri, burgonya és napraforgó kivételével). Ezeknek a betakarítása és beszolgáltatása is nagy lendülettel folyik, s remélhetőleg ezen a téren is előretörnek

Befejeződtek az orsovai román–jugoszláv tárgyalások a Báziás–Vaskapu közötti Duna-szakasz szabályozásáról

2. oldal: Számadó Ernő: Érmelléki őszben című verse

Megkezdődött a poznani provokátorok pöre. Mint ismeretes, bomlasztó céljaik érdekében használták fel a poznani vállalatok bizonyos nehézségeit

3. oldal: A révi kaolinbányában 30%-kal kevesebb munkával 60%-kal többet termelnek, mint ezelőtt két évvel

4. oldal: A betiltott nyugat-németországi Kommunista Párt minden terror ellenére folytatja tevékenységét.

A Fáklya tematikája és mondanivalója továbbra is változatlan: az öntudatos parasztok és munkások ragyogó sikereket érnek el. Hogy mi történik a nagyvilágban, az csak akkor téma, ha a kapitalista világ igazságtalanságairól van szó. Mégis, megjelent egy rövid hír a poznani provokátorok pöréről, de minden értékelő magyarázat nélkül.

A lengyelországi Poznanban az elégedetlen munkások tüntetéseit még júniusban a hadsereg verte le és ennek visszhangja sztrájkokban és nyugtalanságokban nyilvánult meg Magyarországon. Még a Kádár-rendszerben publikált leírások is elismerik, hogy Ajka környéki bányászkörzetekben olyan hangok hallatszottak, amelyek szerint „a kommunisták elvesztették a játszmát" és az itteni bányászoknak is fel kell készülniük arra, hogy tegyenek valamit, még a fegyveres akció sem volt távoli lehetőség. Csepelen a hatalmas Rákosi Mátyás Vas- és Fémművek most újra leállt, mert a munkások életszínvonaluk javítását követelték. Hasonló tiltakozó sztrájkokat más budapesti gyárakban is tartottak.

Október 5., péntek

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Kim Ir Szen és Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs beszéde a phenjani tömeggyűlésen

Népeink édestestvérek a szocializmus építésében

Új sikereket kívánunk a koreai népnek

A vetés ütemének meggyorsítása népgazdasági érdek

3. oldal: Oktató-nevelő tevékenységünk az új tanévben

Egy tanár levele

A tanulók osztályban és osztályon kívüli tevékenységének irányítása, ellenőrzése

A szülőkkel való szorosabb kapcsolat fenntartása, azok soraiban a falu szocialista átalakítására vonatkozó kérdések ismertetése, a szülők meggyőzése. Végső cél: a tanulókat a szocializmus építésének méltó és odaadó harcosaivá nevelni.

4. oldal: Dauer András szatirikus írása:

Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát, avagy egy angol államférfi lidércnyomása

* * *

Gheorghe Gheorghiu-Dej a konzervatív sztálinista pártvezér 1956 októberében két távoli országba látogat abban a reményben, hogy ott megértő barátokra találjon, ahol osztják az ő konzervatív kommunista politikai felfogását. A koreai pártvezető Kim Ir Szen valóban ilyen partner volt, akitől még Dej utódja, Nicolae Ceauşescu is sokat tanult a személyi kultusz, az öntömjénezés tematikájában.

Jól jellemzi a korabeli állapotokat a Fáklyában közölt tanári levél, melyben az öntudatos tanügyi káder fontos feladatának tartja a falu szocialista átalakítására való hozzájárulását a szülők meggyőzése által. Dauer András is jó témát talált szatirikus írásához, bátran vállalta az angol államférfi karikírozását.

A magyar írók és újságírók nem mentek más országokba témáért, találtak ők bírálni valót otthon is. Példaként idézzük Háy Gyula: Miért nem szeretem Kucsera elvtársat? című gyilkosan szatirikus írását az Irodalmi Újságból, amely az alábbi mondatokkal végződött: *„Kucsera elvtárs számára a hazugság nem hazugság, a gyilkosság nem gyilkosság, a jog nem jog, az ember nem ember. Kucsera azt mondja «szocializmus» és érti azt a valamit, ami... őt élteti. Azt mondja «egység» és érti önmagát meg azt a maroknyi embert, aki vele egy követ fúj... Azt mondja «demokrácia» és érti saját uralmát... Ezért nem szeretem Kucsera elvtársat”* (Irodalmi Újság, 1956. október 6.) Az ilyen jellegű cikkek publikálásával az Irodalmi Újság hamarosan olyan népszerűvé vált, hogy az emberek tömegesen gyűltek össze az újságosstandok előtt a lap megjelenését várva. De hasonló népszerűségnek és olvasottságnak örvendett ez időben a Magyar Nemzet Losonczy Géza, és a Hétfői Hírlap Gimes Miklós szerkesztésében.

Október 6., szombat
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Népköztársaságunk küldöttsége folytatja látogatásait Korea városaiban

A jugoszláv városi népbizottságok küldöttségének látogatása Bukarestbe

Mustház nyílik a Sztálin-téri Oradea étterem udvarán

2. oldal: A Minisztertanács jóváhagyta a Magyar Autonóm Tartomány állami népi együttesének megalakulását (134 tagú ének- és táncegyüttes)

3. oldal: Nagyvárad rajoni pártkonferencia a mezőgazdaság szövetkezeti mozgalmát elemezte

Szász Endre Nagyvárad tartományi pártbizottság titkárának beszéde

Vékony Lajos elvtársat újraválasztották rajoni első titkári tisztébe

4. oldal: A Szovjetunió 100 millió rubel hitelt nyújt a Magyar NK kormányának (a Magyar NK megszilárdulását segíti), a hitelt árucikkekben nyújtja: ólom, gyapot, szintetikus gumi, koksz.

* * *

A Fáklyának ez a száma magyar vonatkozású hírekkel is szolgált. Örvendetes hír volt a később Székely népi együttes néven híressé és sikeressé vált népi táncegyüttes megalakulása. Azt is jó érzés olvasni, hogy egy Nagyvárad rajoni pártkonferencia vezérszónokai Szász Endre és Vékony Lajos. Később ilyen névvel már nem találni vezetőket. A Szovjetunió nagylelkű hitelnyújtása Magyarországnak bizonyára kiváltotta a címzettek forró háláját.

Nem írt viszont a lap egy olyan magyarországi szenzációról, amely, mint később kiderült, mintegy előjátéka volt a magyar forradalomnak. Ez Rajk László és három társának 1956. október 6-i újratemetése volt. Rajk Lászlót és társait, akik egykor vezető kommunista funkcionáriusok voltak, koholt vád (Titóval való összeesküvés) alapján 1949. október 15-én Rákosi Mátyás kivégeztette. Rehabilitálásukat a Petőfi Kör támogatásával Rajk Lászlóné vívta ki s

Gerőék azért egyeztek bele, hogy kiengesztelják Tito marsallt, mert éppen látogatásra készültek Jugoszláviába. Az újratemetést titokban szerették volna megrendezni, de a szervezők és a tömegek nyomására Gerő Ernő beleegyezett a nyilvános szertartásba, mely hatalmas tömegtüntetéssé változott. Azon a szombat délutánon olyan menet árasztotta el Budapest utcáit, amilyenhez hasonlót aligha látott a város azelőtt. A Kerepes úti temetőben a szónokok egymás után adtak hangot annak a követelésüknek, hogy megtudják, miért kellett Rajk Lászlónak és társainak ártatlanul meghalnia. Az egyik jelenlevő később megjegyezte: *„akkor értettük meg, hogy nem csupán néhány kommunista értelmiségiről van szó, hanem arról, hogy a rezsimmel szembeni érzések mindenkiben ugyanolyanok és egyformán erősek”*. Sokan úgy vélekedtek: „ha nem esett volna az eső, aznap talán kitör a forradalom.” Október 6-a volt egyben az a nap is, amikor a budapesti diákok először kezdtek bátor politikai akcióba. A temetőből mintegy két-háromszáz diákból álló csoport nemzeti színű és piros zászlókat lobogtatva, forradalmi dalokat énekelve vonultak a városközpont felé. Közben azt a jelszót skandálták, amely később a forradalom idején jelszavukká vált: „nem állunk meg félúton, a sztálinizmus pusztuljon!” Végül a Batthyány-emlékműnél az aradi vértanúkról is kisebb megemlékezést tartottak, majd szétoszlottak. Felvonulásukat a rendőrség nem zavarta meg!

Október 10., szerda

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A Román Népköztársaság küldöttségének látogatása a Mongol Népköztársaságban

2. oldal: Látogatás egy könyvüzletben

A rendezett könyvespolcon M. Sadovenu, A. Toma, Mihai Eminescu művei között Illés Béla, Asztalos István, Horváth Imre, Ady Endre, Arany János munkái sorakoztak. *„Találtam szovjet, francia és a világirodalom más íróinak szép díszkötésű munkáit kitűnő magyar fordításban. Egyik nehézségünk, hogy nem tudjuk a magyar könyvek iránt érdeklődőket teljes egészében kielégíteni”*, mondja az elárusítónő.

3. oldal: Napsugár címmel nemsokára gyermeklap jelenik meg Kolozsváron

4. oldal: Kitüntették a Szabad Nép főszerkesztőjét, Horváth Mártont

* * *

A sikeres koreai látogatás után a magas rangú román küldöttség Mongóliába utazott, ahol szintén a konzervatív kommunisták tartották kezükben a hatalmat, tehát a teljes nézetazonosság és egyetértés garantált volt. Itthon azért némileg érződött a XX. kongresszus után meginduló átalakulások, változások hatása. Ez olvasható ki a Fáklya fentebb idézett két cikkéből is – a könyvüzletben tett látogatás kapcsán a cikk írója utal arra, hogy a magyar könyvekből hiány van. A gyermeklap megjelenésének beharangozása szintén jó hír volt a magyarság számára. A Szabad Nép főszerkesztőjének kitüntetéséről szóló hír azért érdekes, mert a magyarországi kommunista párt – akkori nevén Magyar Dolgozók Pártja – központi lapja volt, mely éppen akkor veszíti el olvasótábora nagy részét.

Október 12., péntek

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Hazafias cselekedet

Az érmihályfalvi kollektivisták felajánlása – a párttagok a saját kukoricafeleslegükből 2–3 mázsát, a gazdaság 100 mázsa tengerit ad el feleslegéből az államnak

2. oldal: Megválasztotta új vezetőségét az Írószövetség kolozsvári fiókja. A kilenctagú vezetőség: Balogh Edgár, Busecan Teofil, Földes László, Kacsó Sándor, Nagy István, Szabédi László, Szabó Gyula és Zaicu Mircea

A Román Munkáspárt Központi Vezetősége határozatának értelmében rövidesen magyar nyelvű színházi folyóirat indul

3. oldal: A munkatermelékenység növelésének lehetőségei az Infrățireában

4. oldal: Hírek a kommunizmus építőinek országából

A kiszolgáltatott kollektivistát arra kényszerítik, hogy a nehéz munkával megszerzett „kukoricafeleslegét" potom áron felajánlja az államnak – és ezt hazafias cselekedetnek nevezi a találékony újságíró. A kolozsvári Írószövetség akkori vezetőségében a kilenc tagból hét magyar volt. Vajon most hány van? A beígért színházi és művészeti folyóirat viszont nem jelent meg. A magyarországi írószövetség ekkor már aktívan részt vett a politizálásban, az átalakulást, megújulást, a dogmatikus gondolkodásmód felszámolását, a sztálinista vezetők félreállítását követelte. Fórumuk, az Irodalmi Újság egyre több bíráló cikket közölt. Ezek közül sok korábban keletkezett, csak most jelenhetett meg. Méray Tibor később így emlékezett: *„A szókimondás ideje volt ez: az évek felgyülemlett gondok és gondolatok, a bajok és vágyak, a vádak és remények kimondásának virágkorszaka."* Ehhez hasonló virágkorszak Romániában nem következett be.

Itt továbbra is a sajtó a hatalom kiszolgálója maradt és az ellenzéki csoportoknak nem állott módjában nyilvánosságra hozni véleményét. Itt is létezett feszültség a párt és az értelmiségiek között, amely 1956. május 22-én került felszínre. Ezen a napon az Írószövetség bukaresti pártalapnevelésének gyűlésén megjelent Gheorghe Gheorghiu-Dej, Miron Constantinescu és Leonte Răutu. Alexandru Jar, a kommunista zsidó író szót kért és vette a bátorságot, hogy kifogásolja az értelmiségiek ellen hozott rendőri intézkedéseket. Szót emelt továbbá a liberalizáció és a magánszféra védelmében. Jar csak annyit ért el ezzel, hogy kizárták a pártból és kiszorították az irodalmi életből rossz költőként és felszínes regényíróként jellemezve.

Október 18., csütörtök
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Készüljünk fel a télre (vezércikk)
2. oldal: A falusi színjátszó csoportok versenye előtt
3. oldal: Általánosítsuk a községi pártbizottságok tapasztalatait
4. oldal: Döntetlenre játszott a CCA

Tito és Gerő Ernő tárgyalásai

Újabb merénylet egy magyar repülőgép ellen

Egy gonosztevő banda hatalmába akarta keríteni a Budapest–Szombathely–Zalaegerszeg légivonalon közlekedő repülőgépet. A gépen tartózkodó két állambiztonsági tiszt rövid tűzharc után ártalmatlanná tette a banditákat. Egy bandita meghalt, kettő megsebesült. A repülőgép sem sérült meg, az utasok is sértetlenül vészelték át az akciót.

* * *

A Fáklya belpolitikai cikkei továbbra is a lelkes és odaadó építőmunkáról, a párt felelősségteljes vezetőségéről és a román–szovjet barátság hónapjának eseményeiről szólnak. Külön színfolt a Hadsereg Központi Háza futballcsapatának sikeres angliai turnéja, amely az egészséges nemzeti büszkeség fejlesztését segíti.

A külpolitikai oldalon két magyarországi hír szerepel. A Tito és Gerő Ernő tárgyalásairól csupán magát a tényt közli, s azt, hogy közös közleményt adtak. Ennek az előzménye az volt, hogy szeptember végén Hruscsov meghívta Titot és Gerőt Jaltába nem hivatalos megbeszélésre. Jugoszlávia és Tito sokáig ellenségnek, a kapitalisták bérencének számított, annak ellenére, hogy kezdetben ő is a Szovjetunió és a szocializmus híveként szerepelt. 1956-ban helyreállt a jó kapcsolat és Hruscsov ezt Magyarország viszonylatában is el akarta érni. Ez az óhaj Gerőnek parancs volt és készségesen vállalkozott teljesítésére.

A magyar repülőgép eltérítésének kísérlete arra utal, hogy egyre többen fordulnak szembe a rendszerrel, és még az ilyen kockázatos, életveszélyes módot is vállalják a szabadságukért. Egyébként ez valóban újabb merénylet volt, mert 1956 júliusában már volt egy repülőgép-eltérítés, amely sikerrel járt, de a kitört lövöldözésben többen megsebesültek.

Október 19., péntek
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Szovjet újságíró-küldöttség érkezett Nagyváradra
A küldöttség vezetője az Izvesztyija felelős titkára, a szerkesztőbizottság tagja. A vendégek délután meglátogatták a Victoria fürdőt, az Ady Endre múzeumot, este megtekintették a színházban a Csárdáskirálynő című előadást.
2. oldal: A tanerők panasza
A margittai hétosztályos iskola tantestülete szeretné megrendelni magyarországi pedagógiai lapokat, de a posta Margitta rajon részére nem tervszerűsített ezekből egy példányt sem.
3. oldal: Nőkről – nőknek – a Fáklya különrovata
4. oldal: Nagy Imre levele az MDP Központi vezetőségéhez (részletek az október 4-én írt levélből és az október 13-i döntést, mellyel hatálytalanították a pártból való kizárását)

* * *

A szovjet újságíró küldöttség nagyváradi látogatása kétségtelen jelentős eseménynek számított és a Fáklya olvasói bizonyára örömmel és büszkeséggel nyugtázták, hogy a küldöttség az első napon két magyar kulturális intézményt látogatott meg.

A tanerők panaszáról szóló rövid hír is a megváltozott helyzetre utal – elő lehet fizetni magyarországi sajtótermékre, s ha ez akadályba ütközik, szóvá lehet tenni – ilyesmit az előző években el se lehetett képzelni, csakúgy, mint 1956 után.

A legfontosabb hír a Nagy Imre levele és annak eredménye volt, hisz pár nappal később személye a nemzetközi sajtó figyelmének középpontjába került. Nagy Imre 1896-ban született Kaposváron szegény családból. Az ekkor már ötvenéves politikus igen gazdag és változatos pályát futott be. Gimnáziumi tanulmányait félbehagyva géplakatos szakmunkás lesz, de felső kereskedelmi iskolai képzésben is részt vesz. Az első világháborúban orosz hadifogoly lett, majd a bolsevikok oldalán harcolt a polgárháborúban. 1921-ben pártmegbízatással tért haza, s részt vett a szociáldemokrata párt

munkájában. 1925-ben a Szocialista Munkáspárt, az illegális kommunista mozgalom fedőszervének alapításában, majd vezetésében vesz részt, s főleg a parasztság körében végez agitációs és nevelő munkát. 1930-tól Moszkvában élt és részt vett a Komintern munkájában, főleg agrárkérdésekkel foglalkozott. 1944 őszén hazatért Magyarországra és a négytagú Központi Vezetőség tagja lett. 1944. december 22-én az ideiglenes nemzeti kormányban a földművelődés-ügyi tárcát kapta, s az általa kidolgozott terv szerint valósították meg később a földreformot. 1947-ben ellentétbe kerül Rákosi Mátyással, mert helytelenítette a gyorsütemű és erőszakos kollektivizálást és kiállt a kis- és középparaszti magántulajdon hosszabbtávú fenntartása mellett. Kikerült a legfelsőbb pártvezetésből, egyetemi tanár lett az Agronómián. 1950-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett. Ismét visszatért a politikai életbe, élelmezési, majd begyűjtési miniszter lett. 1953-ban miniszterelnökké nevezték ki. Ekkor fordulatot hajtott végre a gazdaságpolitikában, kihasználva a Sztálin halála után beinduló kedvező szovjetunióbeli fordulatot. A Rákosi vezette dogmatikus politikai irányvonal dühödt és folyamatos támadásai s a megfeszített munka egészségét felőrölte, 1955 januárjában kisebb szívroham érte, Rákosiék ezt kihasználva gyógykezelés címén teljesen elszigetelték. 1955 áprilisában antimarxista nézetek és frakciózás vádjával megfosztották minden párttisztségétől, decemberben a pártból is kizárták. Ezután szinte akarata ellenére a sztálinista nézeteket elutasító kommunista értelmiségiekből álló pártellenzék vezéralakja lett. 1956 júniusában a Rákosi leváltására érkezett Mikoljan felvetette Nagy Imre rehabilitásának kérdését. Október elején Gerő Ernővel folytatott megbeszélése után írta meg a Fáklyában is ismertetett levelet, s ennek eredménye lett az október 13-i visszafogadása a pártba. Tíz nappal később már főszervezője lesz az eseményeknek...

Október 20., szombat

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Mielőbb fedél alá a mezőgazdasági épületeket – vezércikk

Képes beszámoló a szovjet újságíró-küldöttség látogatásáról Nagyvárad tartományban

2. oldal: Dankó Pista népi zenekar hangversenye az Állami Színházban

A műsoron román, magyar, szovjet népdalok. Közreműködnek Kovács Apollónia, Szoboszlai Zsuzsa, Belényi Ferenc színészek, valamint Dohány Flórika és Hurgoi Traian szólisták

3. oldal: A bőség és jólét útján

A Fáklya különrovata kollektív gazdaságokról és társulásokról

4. oldal: A Francia Kommunista Párt Központi Bizottságának plenáris ülése

Etienne Fajon felszólította a kommunistákat, hogy kitartóan küzdjenek a szocialistákkal való akcióegység megteremtéséért.

4. oldal: Továbbra is napirenden a szuezi kérdés

* * *

A Fáklyának ez a száma csupa olyan hírt közölt, amiből semmiképpen sem gondolhattak az olvasók arra, hogy két nap múlva a szomszédos testvérországban (nekünk anyaország) felfordul a világ. Egyébként is Magyarországról ritkán jelentek meg hírek e lap hasábjain. Egyedüli állandó hír a Magyar Rádió műsorából közölt program-válogatás: a szórakoztató és zenés műsorok időpontjait közölték „magyar időszámítás szerint." Pedig akkor már Magyarországon igen feszültté vált a helyzet, s az ellenzéki mozgalom vezetése – amely korábban az újságíróktól az írókhoz, onnan pedig a Petőfi Kör szervezőihez került – egyértelműen átszállt a diákok kezébe. Az egyetemisták Szegeden létrehozták a már egyszer betiltott, a párttól független diákszervezetet, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetségét, a MEFESZT, s képviselőiket elküldték az ország valamennyi egyetemére és főiskolájára. A mozgalomhoz csakhamar országszerte csatlakoztak a diákok, s egyre radikálisabb követeléseket, programokat fogalmaztak meg, de követeléseik nem csupán az egyetemi oktatás és a diákok életkörülményeinek megreformálására vonatkoztak, hanem a politikai élet gyökeres átalakítására is. „Pontosan ugyanolyan függetlenségi küzdelmet folytattak,

mint amilyet elődeink vívtak" – nyilatkozta az egyik diákvezér az ifjúsági lapban.

Október 21., vasárnap
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Kormány- és pártküldöttség utazott Jugoszláviába
A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és Japán közös nyilatkozata
(A normális diplomáciai kapcsolatok után folytatni fogják a tárgyalásokat a békeszerződés megkötésére)
2. oldal: Szülői értekezlet a 4-es számú középiskolában
„Mihályi Magda igazgatónő ismertette az 1956–57 iskolai év rendeleteit. Az igazgatónő kifogásolta a leányok túl divatos hajviseletét, s ez indokolt is egyes iskolákban"
3. oldal: Szovjet technikai újdonságok
A világ egyik legnagyobb építménye készül Moszkvában – az 500 méter magas televíziós adótorony
4. oldal: N. Sz. Hruscsov vezetésével Varsóba érkezett az SZKP Központi Bizottságának küldöttsége

* * *

A román kormány- és pártküldöttség jugoszláviai látogatása jelentős fordulat volt a két ország addigi kapcsolataiban. 1948-ban Sztálin szembefordult Tito önállóságra törekvő politikájával. 1949-ben a Jugoszláv Kommunista Pártot kizárták a Tájékoztató Irodából, mint revizionista, áruló, a tőkés országokat kiszolgáló szervezetet és Tito ellen valóságos szitokháborút indítottak, imperialista bérencnek, véreskezű hóhérnak, a kommunisták legmegátalkodottabb ellenségének bélyegezték. Ebben a Tito-ellenes kampányban jelentős szerepet vállalt maga Gh. Gheorghiu-Dej és a Román Munkáspárt is. 1955-ben Hruscsov az új szovjet pártvezér felülbírálta ebben a kérdésben is a sztálini politikát, ellátogatott Belgrádba és rendezte Jugoszláviával az állam- és pártközi kapcsolatokat. Példáját a magyar kommunisták követték, s Gerő Ernő látogatásának befejezése másnapján már a román küldöttség érkezett Belgrádba.

Jelentős világpolitikai esemény volt a Fáklyában közölt másik hír is, a Szovjetunió és Japán vezetőinek tárgyalásait lezáró közös nyilatkozat. A második világháború befejezése után csak ekkor szűnt meg hivatalosan a két ország közötti hadiállapot, ugyanis ők nem kötöttek békét egymással. Japán csak az Egyesült Államokkal zárta le különbékével a háborút.

A harmadik külpolitikai hír a Lengyelországba látogató Hruscsovról szintén jelentős esemény. Lengyelországban még a magyarországinál is élesebb volt a harc a régi sztálinista vezetők és a változást követelő progresszív erők között. A poznani felkelés brutális leverése után állandósultak a tüntetések. Hruscsov beleegyezésével Gomulkát választják a lengyel párt első titkárává, aki amnesztiát és új politikát hirdet. Az új lengyel vezetés ugyanakkor ígéretet tesz, hogy Lengyelország megmarad a Szovjetunió szövetségi rendszerében. Ez a fordulat jelentős kihatással volt a magyarországi politikai életre is, akár közvetlen előzményeként is tekinthetjük az október 23-án kirobbant harcnak. Október 22-én, hétfőn a diákok gyűlései már megszakítás nélkül folytak Budapesten és az ország több más egyetemén és főiskoláján. A Műszaki Egyetemen ekkor dolgozták ki a 16 pontból álló követelés-programot, és itt határozták el, hogy másnapra tömegtüntetést hívnak össze a lengyel eseményekkel való szolidaritás kifejezésére és a program előterjesztésére. A Petőfi Kör vezetői 22-én késő este döntöttek úgy, hogy elfogadják a diákok követeléseit, és részt vesznek a tüntetésen. Ezekről az eseményekről a Kossuth rádió este 19 óra 50 perckor részletesen beszámolt, tehát Váradra is eljutottak ezek a hírek.

Tizenkét nap, amely megrengette a kommunista világot

Október 23., kedd

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Belgrádba érkezett a Román Népköztársaság küldöttsége – Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs üdvözlő beszéde

Újra kezdte működését a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskola magyar nyelvű tagozatának I. és II. évfolyama

2. oldal: Filmismertető pályázatot hirdet az ARLUS Tartományi Bizottsága és Tartományi Moziválalat

3. oldal: A pártszervezetek feladata a begyűjtésben és az őszi mezőgazdasági kampányban szovjet módszerek alkalmazása a Solidaritate gyárban

4. oldal: Bulganyin levele Eisenhowerhez az atomfegyverrel való kísérletezésről szóló közös egyezmény megkötéséről

A Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Vezetősége kooptálta W. Gomulkát

Kossuth rádió: 18.15 Szív küldi, 20.20 Tánczene, 21:10 Kamara-est, 22.45 Operarészletek

* * *

A forradalom kitörésének napján a Fáklyában megjelent hírek egyike sem utal arra, hogy a szomszédos országban valami készül. Viszont a román küldöttség látogatása Jugoszláviában és Gomulka visszatérése a lengyel kommunista párt vezetőségébe, mint láttuk, kapcsolódott a magyarországi eseményekhez. A kolozsvári Agronómián a magyar nyelvű oktatás újraindítása is értelmezhető úgy, hogy a politikai vezetés ezzel igyekezett megelőzni az elégedetlenkedő diákok egy csoportjának radikalizálódását.

A Kossuth rádió a 10 órás hírekben beszámolt a legfelső pártvezetés küldöttségének nyolcnapos jugoszláviai látogatásáról, amelyről e nap reggelén tértek haza Gerő Ernő vezetésével. A 13 órás hírekben közlik, hogy a Belügyminisztérium nem engedélyezi a Lengyelország iránti szolidaritási tüntetést, majd 14 órakor közlik, hogy feloldják a gyülekezési és felvonulási tilalmat, és este 20 órakor Gerő Ernő rádióbeszédet mond. A délutáni és esti eseményekről a rádió semmit nem közölt aznap.

Idézzük fel a legfontosabb eseményeket: 15 órakor a Duna-parti Petőfi téren 10 ezer tüntető előtt Sinkovics Imre elszavalta a Nemzeti Dalt, egy diák felolvasta a 16 pontot. Az egyre növekvő tömeg elindult a Bem-szobor felé. A hosszú menetelés során a diákok egyre radikálisabb jelszavakat kiabáltak be: „Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat!", „Szovjet sereg menjen haza, Sztálin

szobrot vigye oda!", „Nagy Imrét a kormányba, Rákosit a Dunába!" A Bem-szobornál már 200 ezres tömeg előtt Bessenyei Ferenc elszavalta a Szózatot, Veres Péter pedig felolvasta az írók kiáltványát. A tömeg a parlamenthez vonult s Nagy Imrét akarta hallani, akit otthonról kellett bevinni, s amikor hosszas várakozás után megszólalt s beszédét „elvtársak" megszólítással kezdte, kifütyülték. Ezután következett a Sztálin-szobor ledöntése a Dózsa György úton. 20 órakor Gerő Ernő a rádióban elmondott beszédében nacionalistának, sovinisztának nyilvánította a délutáni tüntetést. A tömeg követeli, hogy olvassák be a rádióba a diákok 16 pontját. Megostromolják a Rádió épületét és a Rádió őrsége, majd a megérkező ÁVH-s (ávós) egységek tüzet nyitnak a tüntetőkre. A békésen induló népmozgalom vérrel szentelődött meg. A tüntetők is fegyvereket szereznek, a késő esti órákban már mindenütt folyt a harc. A hajnali órákban megjelentek a szovjet csapatok Budapest utcáin.

Október 24., szerda

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Közlemény a Román Népköztársaság és a Román Munkáspárt küldöttségének jugoszláviai látogatásáról és tanácskozásáról

2. oldal: A versenyszervezés fogyatékosságai a Vasile Roaita gyárban

A szalárdi kollektív gazdaság versenyfelhívása az őszi vetés idejében és jó minőségben való begyűjtésére

3. oldal: A román küldöttség jugoszláviai látogatásáról szóló beszámolók – az elhangzott beszédek

4. oldal: A hidrogénbombákkal való kísérletezések beszüntetésének kérdése az amerikai választási kampányban

Az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Napja (október 24. – 1945-ben ezen a napon alakult meg)

Kossuth rádió: 14 Külpolitikai kérdések; 19.10 Jó munkáért szép muzsika; 20.20 Népi zenekar játszik; 21.10 Tánczene; 22 Népi együttesek műsorából

Ezen a napon már az egész világban híre ment a budapesti eseményeknek, a hírügynökségek jelentései nyomán valamennyi rádióállomás és újság vezető hírként közölte, hogy a békés tüntetés véres, fegyveres harcokba torkollt. Csak a baráti és testvéri népi demokratikus államok és a nagy Szovjetunió vezetői próbálták megakadályozni, hogy ezek a hírek az ő népeikhez is eljussanak. Így aztán természetes, hogy a Fáklya is minden másról írt, csak a magyarországi eseményekről nem. Még a Kossuth rádió programját is úgy közlik, mintha mi sem történt volna Magyarországon. A vezetők tudták, hogy előbb-utóbb ezek a hírek eljutnak az ő népükhöz is, de még kivártak a közléssel, bízva a számukra kedvező fordulatban. A Kossuth rádió a megszokott műsorrendjét feladva, a megszorító intézkedéseket, a Minisztertanács és a belügyminiszter rendeleteit olvassa fel egész nap, közben csak zenét sugároz. 8 órakor jelentik be, hogy a párt központi vezetősége megerősítette Gerő Ernő megbízatását, Nagy Imrét miniszterelnökké nevezték ki. 8.45-kor bejelentik, hogy a Minisztertanács statáriumot rendelt el. 9 órakor adja hírül a rádió, hogy a magyar kormány kérésére szovjet alakulatok vesznek részt a rend helyreállításában (holott már előző éjjel, illetve hajnalban megkezdték akcióikat) 12.10-kor Nagy Imre rádióbeszédben szólított fel a harcok befejezésére. Késő délután megalakulnak az első munkástanácsok a fővárosban és Miskolcon. Nagy Imre egész beszéde kérés, meggyőzni akarás, néhol szinte könyörgés már: fejeződjék be a fegyveres harc, ne szennyezze be vér nemzeti programunkat. Kijelenti: az új magyar kormány békés, építőmunkára készül, s nem engedi letéríteni magát a demokratizálás útjáról. „Nem a bosszúállás, hanem a megbékélés politikáját akarjuk folytatni. Bízzatok abban, hogy a múlt hibáin tanulva megtaláljuk a helyes utat hazánk felvirágoztatására!" Van egy fontos jeladás ebben a beszédben: egyetlen szót sem szól a szovjet csapatokról. Így adta tudtára országnak-világnak, hogy nem is hívta be az oroszokat. Megérkezett a délutáni órákban a legfelsőbb szovjet pártvezetés két küldöttje, Mikoljan és Szuszlov, hogy leváltsák Gerő Ernőt, mert nem hajtotta végre azokat a változtatásokat, melyeket a XX. kongresszus szelleme megkövetelt és szerencsétlen rádióbeszédével felingerelte a tömeget. Helyébe Kádár Jánost állí-

tották, aki 20.45-kor rádióbeszédet intézett az országhoz. Ő is ellenforradalmi reakciósokról beszélt, akárcsak Gerő, és a munkásokat, kommunistákat közös harcra hívta fel, s azt ígérte, hogy a győzelem után elkezdődik a hibák felszámolása és a békés építés korszaka.

Október 25., csütörtök

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Vaskohsziklás rajon befejezte az őszi vetést

Román megfigyelők utaztak Amerikába az elnökválasztási kampány megfigyelésére

2. oldal: Madárvédelmi kérdések a tél küszöbén (Béczy Tamás muzeológus)

3. oldal: Román–szovjet barátság hónapja hírei

4. oldal: Lengyelország dolgozói egységesek a Lengyel Egyesült Munkáspárt politikájának követésében

A Trybuna Ludu vezércikke a nyugati „segélyről". Eisenhower amerikai elnök „segítséget" akar nyújtani a „lengyelek harcának". Adenauer kancellár szeretne kapcsolatot teremteni a „szabad Lengyelországgal". A lengyel párt központi lapja leszögezte: *„A bölcs és büszke lengyel nép egyszer s mindenkorra elkötelezi magát a Szovjetunió, a Kínai Népköztársaság és a többi testvérállam oldalán – a szocializmus építése mellett."*

Nem közlik a magyar rádió műsorát.

* * *

Október 25-én sem jelenik meg a lapban egy szó sem a magyarországi eseményekről, csupán a rádióműsor közlését szüntetik meg. Igaz, a rádió továbbra is csak zenét, híreket és közleményeket közöl. A szovjet csapatok beavatkozása nem hozta meg a várt eredményt, nem sikerült véget vetni a harcoknak. Ellenkezőleg, az még nagyobb lendületet kapott. A belharcból nemzeti harcot, a szabadságmozgalomból az idegenek ellen folyó nyílt szabadságharc lett.

Október 24-én és 25-én szervezett ellenállási csoportok alakultak ki, s diák- és a munkásszállókban, a nagyobb útkereszteződé-

seknél, tereken harcoló fegyveres csoportok szerveződtek – például a budai Széna téren és a pesti Corvin-közben. A harcosok többsége munkás fiatal és diák volt, sőt, számos tizenéves iskolás gyerek is beállt közéjük.

Október 25-én állt a forradalom oldalára a Kilián-laktanya Maléter Pál ezredes parancsnoksága alatt. Maléter a második világháborúban orosz fogságba esett, majd a szovjetek oldalán partizánként harcolt a németek ellen. A háború után részt vett az új magyar hadsereg megszervezésében. Elkötelezett kommunista volt, de a forradalomhoz csatlakozott, mert felismerte annak igazát és jogosságát.

Október 25-én úgy tűnt, hogy jó irányú fordulatot vesznek az események. Egyre több helyen fordult elő, hogy az orosz katonák, látva, hogy nem fasiszta ellenforradalmárok és banditák garázdálkodnak, hanem egyszerű polgárok, munkások ellen küldték őket, nem lőttek a tömegre, barátkozni, fraternizálni kezdtek a budapestiekkel. Olyan esetekről is szólnak a korabeli beszámolók, hogy a szovjet katonák élelemért és italért átadták fegyverüket, sőt, olykor tankjaikat is. Voltak olyanok is, akik átálltak a felkelők oldalára. Ekkor történt az Országház előtti borzalmas eset: a szovjet katonákkal fraternizáló tömegre a Földművelési Minisztérium épületének tetejéről jó tíz percig tartó géppuska-sortüzet zúdítottak. Több mint száz halott és még több sebesült volt az áldozat, köztük szovjet katonák és magyar rendőrök is. Közben a rádióban arról szóltak a közlemények, hogy az ellenforradalmi bandákat lényegében felszámolták, már csak néhány csoport áll ellen.

15 óra 15 perckor Kádár János és Nagy Imre mondott rádióbeszédet. Kádár a fegyveres támadás leveréséről, a dolgozók hatalmának megvédéséről beszélt. Nagy Imre viszont bejelentette, hogy a rend helyreállítása után reformprogramot terjeszt elő, és megkezdik a tárgyalásokat a szovjet hadsereg Magyarországról való kivonásáról.

Október 26., péntek
A **Fáklya** írja

1. oldal: Hazai gyártmányú automata távbeszélő Központ beszerelése Nagyváradon.

Margitta rajonban is befejezték az őszi vetést

A Román-szovjet Barátság hónapjának eseményei

2. oldal: Ápoljuk népi hagyományainkat – Fáber Imre riportja Tárkányból

3. oldal: A Nagyvárad-tartományi pártszervezetek harca az önköltség csökkentéséért

4. Ellenforradalmi felkelés Budapesten

Budapest 25 (Agerpres):

„Október 23-án este, felforgató reakciós szervezetek Budapesten kísérletet tettek egy ellenforradalmi lázadás kirobbantására a népi hatalom ellen. (...) Az ellenséges elemek a magyar fővárosban október 23-án lezajlott diáktüntetés ürügyével kivitték az utcára az általuk előre megszervezett csoportokat. Ezek a csoportok képezték a lázadás magvait. Az ellenséges elemek agitátorai zavart keltettek a népben és igyekeztek tömegzavargásokat provokálni. Az ellenforradalmárok megtámadtak számos közintézményt és állami vállalatot. Fasiszta huligánok fosztogatni kezdtek (...) Lázadó csoportok, amelyeknek sikerült fegyverre szert tenniük, egyes helyeken vérontást okoztak. A forradalmi rend erői harcba szálltak a lázadókkal. Nagy Imre (miniszterelnök) rendeletére kihirdették az ostromállapotot. A Magyar Népköztársaság kormánya segítséget kért a Szovjetuniótól. (...) A Varsói Szerződés alapján Magyarországon állomásozó szovjet katonai egységek segítséget nyújtottak a magyar hadseregnek, hogy helyreállítsák Budapesten a rendet. Nagy Imre miniszterelnök október 24-én rádióbeszédet mondott s felhívta az egész ország népét nyugalom és rend megőrzésére. Az ellenforradalmároknak az a kísérlete, hogy híveket toborozzanak Debrecen és néhány más városban, sikertelen maradt.

Az MDP-hez és a kormányhoz számos távirat érkezik az ország minden tájáról, melyben a dolgozók a legnagyobb felháborodásuknak adnak kifejezést az ellenforradalmárok bűnös cselekedetei

miatt és biztosítják a pártot és kormányt, hogy készen állnak a népi demokratikus rendszer bátor megvédésére és a Szovjetunióval valamint az összes szocialista országgal való barátság megerősítésére."

* * *

Ez volt tehát az első hír, amit a Fáklya olvasói a magyarországi eseményekről megtudhattak. Ennél többet tudtak, tudhattak azok, akik a budapesti rádiót hallgatták, de a valós helyzetet csak azok ismerhették, akik benne éltek, akik részesei voltak az eseményeknek. Október 26-án országos sztrájk kezdődött, a harcok átterjedtek a vidéki városokra is. Ezen a napon Budapesten kb. 120 ember esik áldozatul.

Országszerte munkástanácsok és forradalmi bizottságok alakulnak. Győrben Nemzeti Tanács veszi át a város irányítását. Mosonmagyaróváron a határőrök sortüzének közel száz áldozata van. 16.15 órakor a Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége rádiónyilatkozatában új nemzeti kormányt, függetlenséget és az egyenjogúság alapján folytatandó magyar–szovjet tárgyalásokat helyez kilátásba. Amnesztiát hirdettek a fegyveres harc minden résztvevőjének, ha este tíz óráig leteszik a fegyvert.

Október 27., szombat

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A Komszomol győzelmes évfordulóján

(1918. október 29-én alakult meg a szovjet kommunista ifjak szövetsége)

2. A szövetkezeti kultúrverseny elé

3–4. A szovjet kormány továbbra is következetes híve Németország újraegyesítésének

A Német Szövetségi Köztársaság szeptember 7-i jegyzéke a szovjet kormányhoz és a szovjet kormány október 22-i válaszjegyzéke

A Fáklya szerkesztősége, pontosabban a Párt vezetősége továbbra is kivár, nem közöl semmi hírt Magyarországról. Marad, mint egyedüli hírforrás a Kossuth rádió, de mint eddig is láthattuk, az is a hatalom szócsöve. Annak ellenére, hogy előző nap az amnesztiarendelet kihirdetése után a rádió a harcolók fegyverletételéről adott hírt, október 27-én reggel a belügyminiszter kijárási tilalmat rendelt el: „további hadműveletek szükségesek, mert egyes csoportok még nem tették le a fegyvert". 10.18-kor a rádió bejelentette az új „nemzeti kormány" megalakulását és ismertette összetételét. Ez a névsor is csalódást keltett a forradalmárokban. Kimaradt ugyan belőle egy pár rákosista, mint Hegedüs András vagy Marosán, a népre lövető Piros László és Bata István, de a többség a régi lejárt, megunt és utált miniszter. Bekerült viszont a kormányba Kovács Béla, a népszerű „parasztpolitikus", a Kisgazda Párt volt főtitkára, és a vele egy pártból való Tildy Zoltán, aki 1945-ben köztársasági elnök volt.

A fegyveres harcok tovább folytatódtak ezen a napon is, sőt, a vidéki városokra is kiterjedt, Miskolcon és Ózdon voltak nagyobb összetűzések a forradalmi csoportok és a szovjetek által támogatott ávós alakulatok között. Nagy Imre megtiltotta a katonai Bizottságnak, hogy felrobbantsa a Corvin-közi felkelőközpontot. A Kilianlaktanya Maléter Pál parancsnoksága alatt ez időben vált a forradalmi fegyveres harc központjává. Budapesten csökkent a fegyveres harcok áldozatainak száma, viszont Bács-Kiskun megyében ezen a napon 31-en vesztették életüket.

21.40-kor a rádióban beolvasták a Belügyminisztérium rendeletét, mely szerint a kijárási tilalom október 28-án is érvényben marad.

Jó hírnek számított, hogy a Budapesti Főposta felhívta a hírlapelosztók vezetőit és árusítóit, hogy másnap jelenjenek meg az elosztóknál.

Október 28., vasárnap

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A francia parlamenti küldöttség a Nagy Nemzetgyűlés palotájában

Eredményes irodalmi tevékenységéért és 50. születésnapja alkalmából a Munka érdemrend II. Fokozatával tűntették ki Szemlér Ferencet

2. oldal: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 39. évfordulója

3. oldal: Tanuljunk a szovjetek tapasztalataiból – egész oldalas összeállítás

4. oldal: Az SZKP felhívásai a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 39. évfordulója alkalmából

Testvéri üdvözlet a Magyar Népköztársaság dolgozóinak, akik önfeláldozóan harcolnak a népgazdaság és a kultúra további fellendítéséért, a népjólét további szüntelen növeléséért, a békéért és a szocializmus felépítéséért. Éljen a szovjet és a magyar nép megbonthatatlan barátsága és együttműködése.

Ugyanez a szöveg Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, Bulgária, Albánia és Mongólia esetében. Kissé eltérő Jugoszlávia, a Korai NDK, a Vietnami DK és a Német DK esetében.

4–5. oldal: Második közlemény Magyarországról a forradalom kitörése óta. Budapest (Agerpres). Az MTI jelenti a Magyar Népköztársaság új kormányának összetételét Nagy Imre miniszterelnök vezetésével – 25 miniszter és az állami tervbizottság elnöke

* * *

A Fáklya másodszor ír a magyarországi eseményekről, de ez alkalommal még kevesebbet lehet megtudni, hogy mi történik a szomszédban, miért az újabb kormány, s mit jeleznek a változtatások. Az SZKP ünnepi felhívása a testvéri országokhoz szintén azt a látszatot kelti, mintha Magyarországon semmi sem történt volna – ugyanazzal a szöveggel fordul Magyarországhoz is, mint a többi, Magyarországnál jóval hűségesebb csatlósához.

Ezen a napon jelentős események történtek Budapesten, Magyarországon. Reggel Nagy Imre Andropovval, a Szovjetunió magyarországi nagykövetével és Mikojannal tárgyalt (első miniszterelnök-helyettes). Közben a Honvédelmi Minisztérium sztálinistái tervet dolgoztak ki, hogy a szovjet egységekkel közösen – a való-

ságban csak a szovjet erőkre számíthattak –, megindítják a támadást a Kilián-laktanya és a Corvin-köz teljes szétzúzására. Nagy Imre fél órával a támadás megindítása előtt szerzett tudomást a tervről, s akkor telefonon közölte a katonai vezetőkkel, ha a támadást megindítják, akkor lemond. Ekkor összehívták a Központi Vezetőséget és Nagy Imre határozott kiállásának eredményeként történelmi jelentőségű határozatok születtek: kimondták, hogy a jelenlegi hatalmas népmozgalom nem ellenforradalom, hanem nemzeti demokratikus mozgalom. A kormány, a demokratikus nemzeti egység, függetlenség és szocializmus kormánya – hozzákezd a nép jogos követeléseinek valóra váltásához. A harcokat azonnali tűzszünet elrendelésével megszüntették. A rend helyreállítása után új rendőrséget szerveznek és az Államvédelmi Hatóságot megszüntetik. Bevezetik a Kossuth-címert, március 15-ét nemzeti ünneppé nyilvánítják. Ezek után az MDP Központi Vezetősége beszünteti tevékenységét. A párt vezetését egy hattagú elnökségre ruházza át: elnöke Kádár János; tagjai Münnich Ferenc, Kiss Károly, Apró Antal, Szántó Zoltán és Nagy Imre.

A fenti határozatokat Nagy Imre rádióbeszédben jelentette be. A Katonai Bizottság szembefordult a pártvezetéssel, nem fogadta el a határozatot és katonai diktatúra tervét dolgozta ki. Ennek ellensúlyozásához megszerveződik a Nemzetőrség. Éjszakára megszűntek a fegyveres összetűzések. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa a Szovjetunió ellenszavazata és Jugoszlávia tartózkodása mellett napirendre tűzte a magyarországi helyzet megtárgyalását.

Október 30., kedd

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Véget értek a román–jugoszláv tárgyalások

2. oldal: A nagyfalusi GTA (gép- és traktorállomás) beváltotta ígéretét

3. oldal: Pártélet: Hogyan nevezzük meg a konkrét gazdasági kérdéseket tanulmányozó körök tevékenységét

4. oldal: A Szakszervezeti Világszövetség nyilatkozata az ENSZ Biztonsági Tanácsához:

„Louis Saillant főtitkár, Prága, 1956. október 28. Magyarországon az utóbbi napokban az egész világot foglalkoztató rendkívül súlyos események zajlottak le. A szocializmussal szembenálló ellenforradalmi csoportok, hogy megpróbálják visszaszerezni régi kiváltságaikat, kihasználva a magyar demokratikus szabadságjogokat és gazdasági élet egyes hiányosságait, véres puccsot robbantottak ki. (...) Az ellenforradalmi csoportok ellen felléptek a terrort és fasizmust gyűlölő összes magyarok. A magyar dolgozók és szakszervezetek az egész magyar néppel együtt önmaguk meg tudják hiúsítani a belső és külső reakció terveit, biztosítani tudják a szocializmus építését, a gazdasági fellendülést, társadalmi haladást és a demokratikus szabadságjogok fejlődését országukban."

4. oldal: A Szakszervezeti Világszövetség felhívása a Magyarországi Szakszervezetek Központi Tanácsához és a magyarországi dolgozókhoz:

„Szeretett elvtársak!

Nagy nemzetközi munkáscsaládunk tagjai vagytok. A Szakszervezeti Világszövetség – mely megtestesítője ennek a családnak – legforróbb rokonszenvéről, a népi demokrácia és szocializmus védelméért indított harcotok sikerébe vetett megingathatatlan hitéről biztosít benneteket. (...) Ezekben a súlyos pillanatokban testvéri kezünket nyújtjuk felétek, és teljes támogatásunkról biztosítunk benneteket (...) Szilárdan el vagyunk tökélve, hogy teljesítsük iránt atok szent, testvéri osztálykötelességünket."

* * *

A prágai székhelyű Szakszervezeti Világszövetségnek nevezett intézményt a szovjet kommunisták hozták létre még a sztálini időkben, s nem sok köze volt az igazi szakszervezetekhez. Az általuk szerkesztett két irromány jól tükrözi azt a tényt, hogy ezzel is a diverzióra és a félrevezetésre törekedtek, de kevés eredménnyel, mert közismert volt mibenlétük.

Október 29-én, hétfőn csupa jó hírről számolt be a Kossuth rádió – Ismerteti a Szabad Nép a Magyar Dolgozók Pártja központi lapjának, a Hajnalodik című vezércikkét, amely megállapítja, hogy

a magyar nép követelései teljesültek minden lehetőség adva van a kibontakozásra. A szovjet csapatok kivonulása Budapestről már 28-án este elkezdődött. Bejelentik, hogy Nagy Imre áthelyezi székhelyét a Pártközpontból a Parlamentbe. Megalakult a néphadsereg, a rendőrség és a felkelők képviselőiből Király Béla vezetésével a Forradalmi Karhatalmi Bizottság.

Tito, Gomulka és Cyrankiewicz üdvözlő táviratot küldött az MDP elnökségének. Megérkezik a nemzetközi Vöröskereszt első szállítmánya.

Csupán egy elgondolkoztató hír keltett némi bizonytalanságot. Bohlen, az USA moszkvai nagykövete kijelentette a szovjet vezetőség előtt, hogy kormányának nincsenek tervei Magyarországgal. (Ez akár úgy is értelmezhető, hogy szabad kezet adnak Moszkvának).

Október 30-án a központi rádió Szabad Kossuth, illetve Szabad Petőfi rádió nevet vette fel. Újjáalakult a Független Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a nemzeti Parasztpárt Petőfi Párt néven indította meg a szervezőmunkát. Történt azonban egy tragikusan súlyos eset, amely negatívan hatot az események további alakulására, de az egész forradalom későbbi megítélése is. Délelőtt, a banális félreértések és felelőtlen izgatók által hiszterizált tömeg megtámadta a budapesti pártbizottság Köztársaság téri épületét, a védők közül 24 embert meglincseltek és a megadást bejelenteni szándékozó, fehér zászlóval a térre kilépő Mező Imrét és az őt kísérő Asztalos ezredest is agyonlőtték. Este 22 órakor a honvédség védőszárnya alatt kiszabadult házi őrizetéből Mindszenty József hercegprímás.

Október 31., szerda

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A RMP Központi Vezetőségének, a RNK Minisztertanácsának és az Országos Szakszervezeti Tanácsnak határozata:

– a minimális nettó havibér
– a minimális nyugdíjak
– a gyermekek után járó kompenzáció emeléséről

2. oldal: Iskola és élet – egész oldalas összeállítás

3. oldal: A közelgő melbourne-i olimpia alkalmából a román sportolók esélyeinek latolgatása

4. oldal: Közös közlemény a Jugoszláv SZNK-ban tett hivatalos látogatásról

Nyilatkozat a Román Munkáspárt és a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége közötti kapcsolatokról

4. oldal: Magyarországi helyzet

A budapesti közüzemek normálisan dolgoznak. Vidéken fokozatosan helyreállt a nyugalom. A szovjet csapatok visszatérnek helyőrségükbe. Az RNK Vöröskeresztje segíti a magyar népet, egy repülőn orvosságokat, vért, egészségügyi anyagot vitt.

* * *

A román pártvezetőségnek ez a határozata nyilvánvalóan összefüggött a magyarországi eseményekkel és be nem vallott, de nyilvánvaló célja az volt, hogy elejét vegye hasonló mozgalmak kitörésének. Ekkor már, az elhallgatás és a hazug propaganda ellenére Romániában is közismertté vált, elsősorban az itteni magyarság, de a románság köreiben is a magyarok harcának igazi jellege és célja, sőt, Nagyváradon, Kolozsváron, Temesváron és más városban már a hatása is megmutatkozott – elsősorban a diákság körében. Az újságok, így a Fáklya is, igyekeztek megnyugtató képet adni a magyarországi helyzetről, azt sugallva, hogy minden megoldódott, helyreállt a rend.

Ennek a napnak legfontosabb eseményei: Nagy Imre az Országház előtt összegyűlt tömeghez beszédet intéz. Tisztázza, hogy a szovjet csapatok segítségét az ő tudta nélkül kérték. Bejelenti, hogy tárgyalások kezdődtek a Szovjetunióval a katonai alakulatok teljes kivonásáról és Magyarországnak a Varsói Szerződésből való kilépéséről. Közli, hogy október 23-a nemzeti ünnep lesz.

Változások történtek a kormány összetételében: Tildy Zoltán mellett államminiszter lett Kádár János és Losonczy Géza. Maléter Pál a honvédelmi miniszter első helyettese lett.

Befejeződtek a szovjet–kínai tárgyalások, Hruscsov meggyőzte a korábban vonakodó Liu Sao-csit Magyarország megszállásának szükségességéről.

November 1., csütörtök
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Dolgozó népünk örömmel fogadta a párt, a kormány és az SZKT határozatát

Vezércikk: A dolgozók életszínvonalának emeléséért

A szovjet kormány nyilatkozata a Szovjetunió és a többi szocialista ország közti barátság és együttműködés fejlesztésének és megszilárdításának alapjairól.

„A magyarországi dolgozók jogosan vetették fel, hogy fel kell számolni a gazdasági építésben mutatkozó komoly hiányosságokat, tovább kell javítani a lakosság anyagi jólétét, harcolni kell az államgépezet bürokratikus eltorzulásai ellen. A dolgozók e helyes mozgalmához hamar csatlakoztak a sötét reakció és az ellenforradalom erői, amelyek arra próbálták kihasználni a dolgozók egy részének elégedetlenségeit, hogy aláássák a népi demokratikus rendszer alapjait és visszaállítsák a régi tőkés-földesúri rendet. A szovjet kormány és az egész szovjet nép sajnálja, hogy az események vérontáshoz vezettek. A szovjet kormány a magyar népi kormány kérésére hozzájárult ahhoz, hogy néhány katonai egységet Budapestre küldjön és segítsen a magyar néphadseregnek és a hatóságoknak a rend helyreállításában. Ezeket az egységeket kész visszavonni, ha a magyar kormány ezt szükségesnek tartja. Kész tárgyalásokat kezdeni a magyar kormánnyal és a Varsói szerződés többi résztvevőivel a szovjet csapatok további Magyarországon való tartózkodása kérdésében. 1956 okt. 30."

2. oldal: November havi mezőgazdasági naptár

3–4. oldal: Izraeli támadás Egyiptom ellen

4. oldal: Angol–francia invázió a Szuezi-csatorna övezetében

* * *

Ezek a hírek nem igényelnek túl sok kommentárt. Az előző nap kijelentett életszínvonal és hangulatjavító párt- és kormányhatározatoknak természetesen minél nagyobb propagandát kellett csapni. A szovjet kormány-nyilatkozat is jól jött a kedélyek lecsillapítására,

és a rossz hír a szuezi–egyiptomi konfliktus súlyosbodása is felhasználható az imperialisták leleplezésére, meggyűlöltetésére. Az viszont a történelem furcsa fintora, hogy a szovjet nyilatkozat akkor jelent meg a Fáklyában, amikor már el is vesztette érvényességét.

November 1-jén már megindult a második szovjet invázió Magyarország ellen. Ez a lépés teljesen váratlanul érte Nagy Imrét és kormányát, hisz két nappal azelőtt a szovjet vezetőség ország-világ előtt vállalta csapatainak kivonását. De ezután hangzott el az amerikai követ nyilatkozata, hogy nincsenek terveik Magyarországgal, ezután sikerült Hruscsovnak a kínai vezetőt is meggyőznie, s ekkor éleződött ki a szuezi válság. November elsején Hruscsov, Malenkov és Molotov a szovjet–lengyel határon konzultációt folytatott a lengyel kommunista vezetőkkel és az ő beleegyezésüket is megnyerik az újabb invázióhoz. November 1. délelőttjén Losonczy Géza államminiszter sajtótájékoztatón jelentette be, hogy Nagy Imre sürgette Andropov szovjet nagykövetnél a szovjet csapatok kivonását. Közölte, hogy a kormánynak szándékában áll a Varsói Szerződés felmondása és Magyarország semlegességének kinyilatkoztatása.

Kádár János és Münnich Ferenc a szovjet nagykövetségre ment s megszűnt velük a kapcsolat. 19 óra 50 perckor Nagy Imre rádiónyilatkozatban szólt a magyar néphez. Kinyilvánította Magyarország semlegességét. Előzőleg táviratban értesítették az ENSZ főtitkárát a magyar kormány elhatározásáról s kéri, tűzzék napirendre a megnyíló ülésszakon Magyarország kérdését. 22 órakor Kádár János beszélt a rádióban. Kijelentette, hogy Magyarország válaszút előtt áll: el kell dönteni, hogy a szocializmus útját vagy a kapitalizmust választják. Bejelentette a Magyar Szocialista Munkáspárt megalakulását, ismertette az előkészítő-bizottság tagjainak a neveit: Donáth Ferenc, Kádár János, Kopácsi Sándor, Losonczy Géza, Lukács György, Nagy Imre és Szántó Zoltán. Kérte azok támogatását, akik egyetértenek a szocialista célkitűzésekkel.

November 2., péntek

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Tovább javul dolgozó népünk életszínvonala

Riportok, beszámolók munkásgyűlésekről

Távirat az RMP Központi Vezetőségéhez és az RNK Minisztertanácsához munkavállalásról, a fizetésemelés növeléséről szóló határozat kapcsán.

2. oldal: A pártoktatási év megnyitása

3. oldal: Népünk hagyományos ünnepe

A román–szovjet barátsági hónap (egész oldalas összeállítás)

4. oldal: A világ közvéleménye elítéli az Egyiptom-ellenes imperialista agressziót

A magyarországi helyzet Budapest (Agerpres)

„Nyolc nappal a zavargások kirobbanása után sem normalizálódott a helyzet. Budapest egyes épületei lángokban állnak. Mivel számos kórházat tönkretettek, az Egészségügyi Minisztérium felkéri az építőmunkásokat, jelenjenek meg ezekben a kórházakban és kezdjék meg a javítási munkálatokat. (...) A budapesti rádió közölte az egyetemi, forradalmi bizottság felhívását, amely kimondja, hogy a jelenlegi politikai vezetés csak ideiglenes. Ez a bizottság számos ultimátumszerű követelést nyújtott be, például, hogy a kommunista minisztereket azonnal távolítsák el a kormányból. A kisgazdapárt újjászervezéséről a kelet-berlini rádió megállapítja: «A junkerek és kulákok újonnan alakult pártja közölte teljes szovjetellenes programját és kérte a Varsói szerződés azonnali hatálytalanítását».”

* * *

A két nappal korábbi hírekkel ellentétben, amelyek a magyarországi helyzet normalizálódásáról szóltak, újból negatív képet fest a Fáklya – illetve az Agerpres – a magyarországi helyzetről. Ez nem véletlen, hisz előző nap jelentette be a magyar kormány a függetlenségét és a Varsói szerződésből való kilépését, ami nem volt ínyére a román kommunista vezetésnek. Ezen a napon minden bejelentés és utóbbi híradás nélkül Hruscsov és Malenkov titokban Bukarestben tárgyalt a román, a bolgár, a csehszlovák vezetőkkel a magyarországi megszállás előkészítéséről. Késő éjjel Brioni szigetén a jugoszláv vezetők hozzájárulását is megnyerték a katonai beavatkozáshoz.

Ezen a napon az összetűzések egész Magyarországon gyakorlatilag megszűntek. A falvakban mindenütt folyt az őszi szántásvetés, a városokban és Budapesten egyre több gyárban, üzemben vették fel a munkát és az Országos Nemzeti Bizottság is a munka haladéktalan felvételére szólította fel az ország népét. Elkészült a politikai foglyok szabadon bocsátásáról szóló amnesztiarendelet javaslata. Kinevezték a szovjet csapatok kivonásáról tárgyaló magyar delegációt – vezetője Maléter Pál, kérték, hogy a Szovjetunió azonnal kezdje meg erről a tárgyalásokat. Szintén kinevezték a tárgyalóküldöttséget a Varsói Szerződésből való kilépésről folytatandó tárgyalásokra – Losonczy Géza vezetésével.

November 2-án újabb szovjet egységek lépték át a határt, birtokba vették útközben a vasútvonalakat és vasútállomásokat. Nyugat-Magyarország területén szintén szovjet csapatmozdulatok történtek. Ezekről a csapatmozgásokról Nagy Imre miniszterelnök és meghatalmazott külügyminiszter táviratban értesítette az ENSZ főtitkárát, kérve segítségét.

November 3., szombat

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Minisztertanácsi határozat a vasúti alkalmazottak és nyugdíjasok ingyenes utazási jogosultságáról

Intézkedés a szakmunkások, mesterek továbbtanulási lehetőségeiről

Táviratok: újabb munkasikerekkel köszönjük meg pártunknak és kormányunknak a dolgozó nép életszínvonala további emelésére tett intézkedéseit.

2. oldal: A nagyváradi filharmonikusok és a Solidaritate kórusának közös hangversenye

3. oldal: Mit tanultam a szovjet kolhozisták tapasztalataiból? – Goina Gheorghe a szentannai kollektív gazdaság elnöke

4. oldal: A Román NK kormányának nyilatkozata az Egyiptom elleni agresszióról

A szovjet kormány nyilatkozata

A magyarországi helyzet Budapest. (Agerpres)

„November 2-án reggel heves tűzharcok Budapest utcáin, barikádokat emeltek. A varsói szerződésnek Nagy Imre kormánya általi felmondása után súlyossá vált a helyzet a magyar nép számára. A győri lázadók követelték Nagy Imre eltávolítását. Az ultrareakciós körök követelték, hogy Mindszenty bíboros vezetésével alakítsanak új kormányt. A magyar hadsereg vezetését a népi demokratikus rendszerrel ellenséges elemek vették át. Budapest új katonai parancsnoka Király Béla tábornok a régi honvédségből kikerült elemekből kommunistaellenes sejtet alakított a hadseregben. Az ellenforradalmárok állandóan erősítéseket kapnak kívülről. A demokratikus berlini rádió beszámol arról, hogy Budapesten számos angol és nyugatnémet repülőgép száll le fegyvereket és notórius fasisztákból álló csoportokat hozva magával. Kádár János az MDP központi vezetőségének volt első titkára bejelentette a párt feloszlását és Magyar Szocialista Munkáspárt név alatt új párt alakulását. Megjelent az új párt sajtószerve Népszabadság címen.

Nyugat-Németországból ellenforradalmi csoportokat visznek Magyarországra (Agerpres). A drezdai rádió jelentése szerint az amerikai titkosszolgálat csoportjai és ellenforradalmi csoportok megkísérlik, hogy az osztrák–magyar határon át bejussanak Magyarországra és további lázadást és vérontást idézzenek elő. Az osztrák sajtóban hírek jelentek meg arról, hogy a határ egyes pontjain valóságos vezérkarok alakultak, amelyek az amerikai kémszolgálat zsoldjában álló fasiszta elemek közvetlen vezetésével Bajorországból és Nyugat-Németország más részeiből ellenforradalmi csoportokat visznek Magyarországra. A Neuer Kurier című bécsi újság nyíltan bejelentette, hogy létezik egy beavatkozási program. A lap kiemeli, hogy az osztrák határ mentén lévő magyarországi városokban ún. szabad rádióleadó állomásokat létesítettek. Ezeket a határon túlról hozták be Magyarországra és adásaik azonos jellegűek a Szabad Európa néven ismert fasiszta adó műsorával."

* * *

A Fáklyából újabb „hangulatjavító" kormányintézkedésről és a dolgozók további, a rendszer iránti elkötelezettségének megnyilvánulásáról szóló hírekről szerezhettek tudomást az olvasók.

A külpolitikai rovat fő témája az Egyiptom elleni agresszió és a magyarországi helyzet. Az Agerpres valótlanságokat állít, csak utólag derült ki, hogy ezeket a szocialista rendet fenyegető eseményeket azért találták ki, hogy előre igazolják a bekövetkező szovjet inváziót. A valóságban november 3-án tovább normalizálódott Magyarországon a helyzet, a fővárosban egyre több villamosvonalon állították helyre a forgalmat, a vasúti forgalom is bővült, újabb gazdasági egységekben vették fel a dolgozók a munkát. A Kossuth rádió 19 óra 25 perckor jelentette be a nemzeti kormány átszervezését. A kommunista, a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt 3–3, a parasztpárt 2 taggal vett részt az új kormányban, Maléter Pál lett a honvédelmi miniszter. A kormánytagok államminiszteri ranggal szerepeltek, a minisztériumok irányítását a később kinevezendő miniszterek helyettesekkel kívánták megoldani. Szombat délben megjelent a Parlamentben a szovjet katonai küldöttség Malinyin vezérezredes vezetésével, hogy a kivonulásról tárgyaljanak. A tárgyalásokat szovjet kérésre este tíz órakor a Csepel szigeti Tökölön lévő szovjet főhadiszálláson folytatták. Éjfélig állandó kapcsolatban volt a kormány a magyar küldöttséggel – akkor a kapcsolat megszakadt.

A megtorlás és kimagyarázkodás

November 4., vasárnap

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A népbírák legyenek a népi törvényesség védelmezői – vezércikk

A határozat újabb munkasikerre lelkesít

2. oldal: Köszöntjük az ötvenéves Horváth Imrét – egész oldalas összeállítás

Titus Popovici köszöntője – Tabéry Géza, Panek Zoltán, Simon Magda, Gréda József írásai – a költő két verse és Mottl Roman által rajzolt portré.

3. oldal: A nagyváradi népi orosz nyelvtanfolyamokról (beszámoló)

A Magyar Autonóm Tartomány dolgozói a magyarországi helyzetről

– nagygyűlés a Simó Géza bútorgyárban

– határozati javaslat küldése a Román Munkáspárt Központi vezetőségének, Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtársnak

A magyarországi helyzet:

– péntekről szombatra virradólag Budapest utcáin újra fellángoltak a harcok

– számos munkaszektorban nem kezdték meg a munkát

– politikai téren káosz uralkodik

– a burzsoá pártok és a klerikális reakció tevékenysége

– egy parasztokból álló küldöttség Nagy Imre kormányfőnél tiltakozott azon kísérletek ellen, hogy visszaadják a földeket a nagybirtokosoknak.

– az ellenforradalmi bandák tömeggyilkosságai ellen a nemzetközi vöröskereszt felhívást intézett Magyarországhoz.

Külföldi tudósítások a magyarországi eseményekről

Rablások, bestiális lincselések, huligánakciók, könyvégetés, a szovjet hősök emlékművének ledöntése, a Népköztársaság címerének megsemmisítése, a börtönből kiszabadult elemek kirabolják az üzleteket, Esterházy, az egyik leggazdagabb arisztokrata kiszabadult a börtönből és Budapestre ment

– Nagy Imre kormányának helyzete bizonytalan, teljes a politikai zűrzavar

– minden üzlet zárva van, nincs üzemanyag és fűtőanyag

– a magyar politikai körök csütörtökön bejelentették: a következő két nap dönti el nem tör-e ki ismét egy véres lázadás.

* * *

A november 4-i Fáklya, akárcsak bármelyik romániai újság felsőbb irányításra tovább fokozta a Nagy Imre kormány elleni propaganda-hadjáratot a magyarországi helyzetjelentésekkel, amelyek az RMP propagandaosztályán készültek és a gyűlölködés és a félelem szülte hazugságok egyvelege volt. Ennek egyik legszörnyűbb példánya volt a Magyar Autonóm Tartomány dolgozóinak nevében

közzétett anyag, amely még november 2-án készült és november 3-án jelent meg szinte valamennyi romániai magyar lapban. A központi magyar nyelvű pártlap, az Előre viszont csak kivonatosan, tudósítás formájában hozta le, s ez a felelőtlen, sőt, áruló magatartás a főszerkesztő, Robotos Imre állásába került.

Ez az ominózus határozati javaslat akárcsak az újabb magyarországi helyzetjelentés és az állítólagos külföldi tudósítások mind merő hazugságok voltak, a romániai közvéleményt igyekeztek félretájékoztatni, nehogy követendő példát lássanak az ottani történésekben és ők is hangot adjanak elégedetlenségüknek.

A Kossuth rádió reggel 5 óra 20 perckor közölte a miniszterelnöknek a magyar néphez intézett szavait, mely így hangzott: *„Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak! A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével!"* – utána elhangzott a Himnusz és a Szózat. A Szabad Kossuth rádió 7 óra 57 perckor szólalt meg utoljára. Háy Gyula olvasta be a mikrofonba: *„Itt a Magyar Írók Szövetsége! A világ minden írójához, tudósához, minden írószövetségéhez, akadémiájához, tudományos egyesüléséhez, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért. Kevés az idő! A tényeket ismeritek, nem kell ismertetni. Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon, tudósokon, munkásokon, parasztokon, értelmiségi dolgozókon. Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!... Ez is reménytelen, minden reménytelen..."*

November 4., vasárnap. Rendkívüli kiadás

A **Fáklya** írja:

Magyarországon megalakult a forradalmi munkás-parasztkormány

Budapest (Agerpres)

Magyarország rendkívül fontos események színhelye. Mint a budapesti és más magyarországi rádióállomások jelentik, megala-

kult a forradalmi munkás-parasztkormány, melynek élén Kádár János, Marosán György, Apró Antal, Rónai Sándor, Kossa István és Münnich Ferenc áll. A kormány programot dolgozott ki, amely többek között a következőket tartalmazza:

– a népi demokratikus és szocialista rendszer megvédése mindenféle támadás ellen

– a szocialista vívmányok és a szocializmus útján való előrehaladás biztosítása

– barátság az összes szocialista országokkal

– békés együttműködés az összes országokkal, társadalmi berendezkedésre való tekintet nélkül

Az új kormány felhívta a munkásokat, parasztokat, hogy harcoljanak a rend helyreállításáért és az ellenforradalmárok lefegyverzéséért. Ugyanakkor a forradalmi munkás-paraszt kormány felkérte a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok parancsnokságát, hogy segítsen a rend helyreállításában.

A forradalmi munkás-paraszt kormány felhívása a magyar néphez:

„Az október 23-i tömegmozgalom nemes célokért indult: helyrehozni a Rákosi és cinkostársai által elkövetett párt- és népellenes hibákat, megvédeni a nemzeti függetlenséget, a szuverenitást. A Nagy Imre kormány gyengesége és a mozgalomba behatolt ellenforradalmi elemek növekvő befolyása veszélyeztette a forradalmi vívmányokat, a népi demokratikus államot, a munkás-paraszt hatalmat és a haza létét. Ez ösztönözte a magyar hazafiakat a forradalmi munkás-paraszt kormány megalakítására, melynek összetétele: Kádár János miniszterelnök, dr. Münnich Ferenc miniszterelnök-helyettes, a fegyveres erők és közbiztonsági szervek minisztere, Marozsán György államminiszter, Horváth Imre külügyminiszter, Kossa István pénzügyminiszter, Apró Antal nehézipari miniszter, Dögey Imre földművelődés-ügyi miniszter, Rónai Sándor kereskedelemügyi miniszter. A többi miniszteri tisztségeket egyelőre betöltetlenül hagytuk. A törvényes rend visszaállítása után meghívjuk a kormányba más pártok tagjait vagy pártonkívüli képviselőket, akik híven szolgálják népi demokratikus rendszerünket és készek arra, hogy velük együtt megvédjék szocialista vívmányainkat."

Ismertették a kormány programját, mely 15 pontból állt végül felhívást intéztek a munkásokhoz, dolgozó parasztokhoz, értelmiségiekhez, a magyar katonákhoz és tisztekhez, a kommunistákhoz és a demokratikus ifjúsághoz, *„a népi hatalom megvédésére, a rend helyreállítására, a termelőmunka újrakezdésére, a helyes gazdasági, politikai és társadalmi követelések megvalósításáért."* A felhívás így zárult: *„Dolgozók! Magyar barátaink! Az igazság a mi oldalunkon van. Miénk a győzelem!"*

* * *

A november 4-i eseményekhez tartozik egy olyan nyilatkozat, melyet Bibó István írt az Országgyűlés épületében, mikor azt már a szovjet csapatok körbefogták és ő egyedül maradt ott, mint az egyedül törvényes magyar kormány képviselője.

Ebből idézünk:

„A magyar népet felszólítom, hogy a megszálló hadsereget vagy az általa esetleg felállított bábkormányt törvényes felsőségnek ne tekintse, s vele szemben a passzív ellenállás összes fegyverével éljen. (...) Fegyveres ellenállásra parancsot adni nincs módomban. (...) Magyarország népe elég vérrel adózott, hogy megmutassa a világnak a szabadsághoz és igazsághoz való ragaszkodást. Most a világ hatalmain a sor, hogy megmutassák az ENSZ alapokmányában foglalt elvek erejét és a világ szabadságszerető népeinek erejét. Kérem a nagyhatalmakat, és az ENSZ bölcs és bátor döntését leigázott nemzetem érdekében. Isten óvja Magyarországot!"

Bibó István államminiszter

November 6., kedd

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A Román Munkáspárt Központi Vezetősége a Román Népköztársaság kormánya és az RNK Nagy Nemzetgyűlése Elnökségének üzenete a Magyar Népköztársaság forradalmi munkás-paraszt kormányához, a magyar munkásosztályhoz, az egész magyar néphez

„A magyarországi ellenforradalmi összeesküvés erőit szétzúzták. A magyar nép elleni reakciós összeesküvés erőit november 4-én reggel teljesen szétzúzták. A középületekbe befészkelődött ellenforradalmi bandák felszámolása sikerrel halad előre és ezek rendre megadják magukat. Az összes becsületes hazafiak mind Budapesten, mind vidéken tevékenyen részt vesznek a felkelők lefegyverzésében és a fasiszta ellenállási fészkek felszámolásában."

A magyar forradalmi munkás-paraszt kormány távirata az ENSZ főtitkárához

Nagy Imrének az ENSZ-hez intézett kérése, hogy vizsgálják meg az ENSZ-ben a magyar kérdést, törvénytelen és nem tekinthető a magyar állam kérésének. Ellenzik a kérdésnek a Biztonsági Tanácsban vagy a Közgyűlésben való megvizsgálását, mindez a kérdés kizárólag a Magyar Népköztársaság hatáskörébe tartozik.

2. oldal: A nőkről – a nőknek – A Fáklya különrovata

3. oldal: Nagy költőnk születésnapját ünnepeltük beszámoló Horváth Imre 50. születésnapjának november 4-i, vasárnapi megünnepléséről

4. oldal: Éljen a szocialista országok magasztos egysége!

A Zseminzsibao vezércikke

„A szocializmustól való eltávolodás – eltávolodás a boldogabb jövőtől, és ez csak szerencsétlenséget tartogathat a magyar nemzetnek. Nagyon fáj nekünk az, hogy egy maroknyi összeesküvő ellenforradalmár – kihasználva a Magyarországon előállott helyzetet – megkísérli a kapitalizmus visszaállítását és a fasiszta terror bevezetését, hogy ezáltal Magyarországgal rést üssön a szocialista országok egységén és aláaknázza a varsói szerződést. (...) A kínai nép reméli, hogy a Szovjetunió és a körüle egyesült szocialista országoknak a népei elvtársi befolyásukkal segítséget nyújtanak a magyarországi szocializmus nehéz helyzetbe került ügyének, s a nemzetközi szolidaritáson alapuló akcióikkal megvédhetik azt."

* * *

Ilyen képet rajzolt a Fáklya, de az egész romániai sajtó is a november 4-i szovjet invázió utáni helyzetről. Ez természetesen

nem a valós helyzetet mutatta be, hanem azt, amit elvártak, amit kevesen óhajtottak, hogy bekövetkezzen. A román párt és kormány üzenetében üdvözli az új magyar kormányt, *„amely erélyesen hozzálátott a reakciós sötét erők által kirobbantott bűnös akciók felszámolásához."* Arról beszél, hogy ez a kormány *„harcra mozgósítja a munkásosztály vezette egész népet a belső reakció szétzúzásáért, a külföldi imperialista reakciós körök mesterkedéseinek visszaverésáért, azért, hogy visszaadja a lakosságnak a csendet és biztonságot"*.

A kínai központi pártlap vezércikke még a szovjet fegyveres beavatkozás előtt jelent meg, s azért közölték egyhetes késéssel, hogy ezzel is igazolják a romániai olvasók előtt, hogy a kínaiak is hasonló véleményen vannak.

A magyar forradalom ellen az elsöprő katonai fölénnyel rendelkező szovjet seregek vették fel a harcot. A fegyveres forradalmi erők, a nemzetőrség egységei a végsőkig védekeztek a városokban és vidéken egyaránt. Az október végén, november elején a forradalmi erők oldalára átállt magyar honvédség csak kevés helyen folytatott fegyveres katonai ellenállást. A szovjet csapatok sok helyen lefegyverezték a magyar katonákat, egy részüket fogságba vetették. Az ellenállás legfőbb erői a munkások voltak, a szovjet erőknek Budapest munkáslakta kerületeiben és a vidéki ipari centrumokban kellett megküzdeniük a legelkeseredettebb ellenállással. A legnagyobb pusztítást a munkások lakta kerületek szenvedték el. A Móricz Zsigmond körtér, Széna tér, Marx tér háromnapos nehéz küzdelem után esett el, s legtovább a Vörös Csepel állott ellen, november 11-én számolták fel ellenállásukat.

November 7., szerda

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Díszgyűlés a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 39. évfordulója tiszteletére

Banc Iosif elvtárs beszéde

Táviratok: – az SZKP Központi Bizottságának Moszkva–Kreml
– az RMP központi Vezetőségének Bukarest

2. oldal: Történelmi napok – a Fáklya külön rovata

3. oldal: Banc Iosif beszédének folytatása

– kitér az egyiptomi konfliktusra és a magyarországi eseményekre „a volt Nagy Imre kormány reakciós jellegű külpolitikai törekvéseiről" beszél

4–5. oldal: ünnepi riportok, beszámolók

6. oldal: Az RNK Szakszervezeti Központi Tanácsának felhívása az MNK szakszervezeteihez

A Zseminzsibao cikke: Ünnepeljük a magyar nép győzelmét

A Biztonsági Tanács vitája a magyar kérdésről Szoboljev szovjet megbízott válasza az amerikai, angol, francia és több más tag kifogásaira a szovjet csapatok magyarországi jelentésével kapcsolatban

Az egyiptomi hadsereg főhadiszállásának közleménye

Az angol–francia erők partraszállása Egyiptomban

* * *

A legnagyobb kommunista ünnepen hat oldalon jelent meg a Fáklya, tele a visszaemlékezésekkel, a rendszert dicsőítő iratokkal. A megyei pártvezér, Banc Iosif elvtárs megismétli ünnepi beszédében a magyar forradalom elleni hazug rágalmakat. A hatodik oldal cikkei döntő többségben a magyar eseményekhez kapcsolódnak. A román szakszervezet felhívása a magyarországi szakszervezetekhez a demokrácia és a szocializmus védelméért folytatott hősi harcról beszél, a kínai pártlap a magyar nép győzelmét ünnepli, az ENSZben a szovjet megbízott kijelenti, hogy törvényellenes és az ENSZ alapokmányával ellentétes a nyugati hatalmak beavatkozása a magyarországi eseményekbe és a szovjet csapatok ottani jelenléte jogos és törvényes.

Ezen a napon érkezik Szolnokról Budapestre a Kádár-kormány és leteszi az esküt Dobi Istvánnak. A kormány rendeletileg visszaállítja az október 23-a előtti államigazgatási szervek jogállását a rangidős tisztviselő vezetésével. A megyei tanácsok végrehajtó bizottságai mellé kormányösszekötőket neveznek ki. A forradalmi bizottságokat megfosztják intézkedési joguktól. Az MSZMP Ideiglenes

Központi Bizottsága felhívást intéz a magyar kommunizmus visszaállítása érdekében. Mindezek azonban csupán látszatintézkedések, gyakorlatilag az élet teljesen megbénult, a munka szünetelt, az ellenállás csökkenőben, de még folytatódott. Dél-Budapest fölött egy szovjet repülőgépet lőttek le a felkelők. Kecskeméten, Kalocsán, Érden fellángoltak a partizánharcok a szovjetek ellen, egy magát Rákóczi adónak nevező rádióadás kétségbeesett segélykéréseket sugárzott az éterbe – minden eredmény nélkül.

November 9., péntek
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Beszámolók munkasikerekről
Törvényrendeletek:
– a gyermekek után fizetendő állami pótlékról
– a minimális nyugdíjak megállapításáról
A koreai balett mesterei Nagyváradon
3–4. oldal: Lelkiismeretünk parancsszava
A marosvásárhelyi írók és irodalmi intézmények dolgozóinak nyilatkozata, levél az RMP Központi Vezetőségéhez
4. oldal: Nehru üzenete Bulganyinhoz
– az egyiptomi agresszió ügyében
– a magyar kérdésről
Az utóbbiról ezt írta: *„köszönetemet fejezem ki szívélyes közléséért, hogy tájékoztatást küld Magyarországra vonatkozóan. Mint tudja, a magyarországi események nagy nyugtalanságot keltenek bennünk."*

* * *

November 8-án nem jelent meg a Fáklya, hiszen előző nap a szerkesztőség is együtt ünnepelt az egész kommunista világgal, kivéve Magyarországot. Az ünnep után azonban csupán jó hírrel kedveskedhettek olvasóiknak. Beszámoltak az ünnepi rendezvényekről, a dolgozók ünnepet köszöntő munkasikereiről és két nagylelkű törvényerejű rendeletéről, melyek újabb bizonyságai voltak

pártunk és kormányunk szerető gondoskodásának. Kimondottan ünnep utáni ajándékként közölték ezen a napon a marosvásárhelyi írók és munkatársaik behódoló nyilatkozatát, amely állítólag még november 2-án született, tehát egyidőben a Simó Géza bútorgyárban tartott nagygyűlés határozatával. „Meglepő", hogy a két szöveg kísértetiesen hasonlít egymásra, ugyanazok a jelzők, stílusfordulatok, felháborodások és hűségnyilatkozatok – és egyikben sincs szó azokról a hibákról, törvénysértésekről, túlzásokról, melyek a felkelést kiváltották. Nyilvánvaló, hogy egy műhelyben, ugyanarra megrendelésre készültek. Különbség csak egy van – a munkások nyilatkozata névtelen, míg az írók nevükkel szentesítik ezt a méltatlan, gyalázatos szöveget. Kik írták alá? Valamennyi akkor Marosvásárhelyen élő író, költő, irodalomtörténész, szerkesztő és kiadó. Csak egy név hiányzott, aki talán a legjelentékenyebb volt akkor közülük, a Székely Jánosé. Az is lehet, hogy őt fel sem szólították az aláírásra, annyira közismert volt hatalomellenes gondolkodásmódjáról.

A Nehru üzenetről annyit jegyzünk meg, hogy ebből is kiderül, hogy az igazi demokrata politikus nem ért egyet a szovjetek Magyarország elleni támadásával, csak azt nehéz megérteni, hogy mi jót várhatott Bulganyin tájékoztatásától. Az 1956. november 9-i magyarországi eseményekről egy név nélküli magyar rádióállomás azt jelentette, hogy Budapesten a forradalmárok újra erős támadásokat intéznek a szovjet fegyveres erők ellen, háztetőkről, kiégett házakból tüzelnek rájuk. Nagyobb forradalmáregységek működnek a harmadik, a hatodik és a huszadik kerületekben és a budai hegyekben. Kőbánya külső részein és Csepelen a felkelők állandó erősítést kapnak vidékről, a helyzet rendkívül súlyos. Dunapentelén az ellenállás még mindig nagyon erős, Kalocsa környékén a szovjet csapatok nehezen haladnak előre, Győr környékén a határ felé szorítják a felkelőket, Pécs környékén Komlónál szovjet tankok támadják a forradalmárokat. A hivatalos adatok szerint, e napon Budapesten 90-en, vidéken 110-en vesztették életüket a gerillaharcokban.

November 10., szombat
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Beszámoló a bukaresti november 7-i ünnepi gyűlésről – Constantin Pîrvulescu beszédének folytatása a 3. oldalon ·
Gh. Gheorghiu-Dej 55. születésnapja
A román kormány levele az ENSZ főtitkárához: felajánlja a részvételt az Egyiptomba küldendő nemzetközi haderőben
2. oldal: Miron Constantinescu beszéde a kolozsvári tanerők és diákok nagygyűlésén
– hűségtávirat a párthoz és a kormányhoz
Hosszú cikk Doftanaról
4. oldal: A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes Központi Vezetőségének felhívása a magyar kommunistákhoz 1956. november 6-án
A magyar nép fenntartja rendíthetetlen barátságát a Szovjetunióval (a Szabad Nép november 7-i vezércikke)
Az egyiptomi helyzet – A közel-keleti béke helyreállításáért

* * *

A román sajtó egésze, így a Fáklya is a november 4. szovjet invázió után naponta sulykolta a közvéleménybe, hogy Magyarországon ellenforradalom volt, a Szovjetunió pedig csupán elvtársi segítséget nyújtott a magyar népnek, hogy megmentse forradalmi vívmányait az imperialisták által támogatott sötét reakciós, fasiszta elemekkel szemben. Ennek a propaganda-hadjáratnak változatos formáit olvashatták a Fáklya november 10-i számában. A november 7-i bukaresti ünnepi gyűlés fő szónoka, Constantin Pîrvulescu beszédében nagy részt szentelt a magyarországi események megmagyarázására, Miron Constantinescu a kolozsvári tanerők és diákok előtt tartott eligazító beszédet a kérdésről, amit a gyűlés résztvevői a párt és az államvezetőkhöz intézett hűségnyilatkozattal erősítettek meg.

A negyedik oldalon az MSZMP-nek a magyar kommunistákhoz intézett felhívása és a Szabad Nép című lapnak a cikke csak annyi-

ban különbözik az itteni beszédektől, nyilatkozatoktól, magyarázkodásoktól, hogy csak kénytelenek elismerni a múltban elkövetett bizonyos hibákat, viszont a Szovjetunióval való szembefordulást ők is nacionalista-soviniszta megnyilvánulásnak bélyegzik s azt hirdetik, hogy megengedhetetlen, hogy a sovén gyűlölet és bizalmatlanság elszakítsa egymástól a magyar és a szovjet népet. November 10-én a második szovjet agresszió gyakorlatilag elérte célját. A 2000 szovjet tankkal (pontosan annyival, amennyivel Hitler 1940-ben megsemmisítette a francia ellenállást) és tizenhat hadosztállyal vérbe fojtotta a forradalmat, felszámolta minden intézményét. Viszont a harcok lecsendesedésével az új hatalmi szervek nem tudtak működésbe lépni, mert a munkások kezében volt még az adu, tőlük függött a termelés, a munka megindulása. A szovjet megszállás után nem voltak hajlandók felvenni a munkát és a tovább folytatódó általános sztrájk során megszervezték munkástanácsaikat gyári, kerületi, városi, végül országos szinten is. A sztrájkokkal és a munkástanácsok segítségével fenn tudták tartani a forradalmi harcot és még hetekig ellenálltak a Kádár-rendszer és a szovjet ellenforradalmi támadásnak. Az egyik ilyen kerületi tanács Budapest kelenföldi kerületében olyan befolyással bírt, hogy már november 8-án Grebennyik tábornok, a megszálló szovjet erők főparancsnoka is arra kényszerült, hogy fogadja őket, s tárgyalásokba kezdjen velük.

November 11., vasárnap

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A szocialista országok megingathatatlan egysége

Gheorghe Gheorghiu-Dej írása megjelent a Pravdában

2. oldal: Az Arany János irodalmi kör – egész oldalas összeállítás

4. oldal: A békeszerető államok tiltakoznak az ENSZ-nél a Magyarország belügyeibe való beavatkozás ellen

Bulgária, Albánia, Lengyelország, Románia, Jugoszlávia és Szovjetunió képviselői támogatták Magyarország ENSZ megbízottjának, Szabónak a tiltakozását, hogy a november 8-ára összehívott rendkívüli ülésszakon a magyarországi helyzetet vizsgálják

4. oldal: A Magyar Távirati Iroda közleménye a Vöröskereszt-szállítmányokkal kapcsolatban: *„a magyar kormány november 4-én beszűntette a nyugati országokból érkező Vöröskereszt-szállítmányok átvételét, mivel a „gyógyszer" jelzésű csomagok részben fegyvereket tartalmaztak és a csomagokat hozó segédszemélyzet egy része volt Horthy-fasiszta tiszt és csendőrtiszt volt. A kormány elfogadja a Nemzetközi Vöröskeresztnek azt a november 8-i javaslatát, mely szerint a csomagokat ezután Jugoszlávián keresztül szállítják Magyarországra. A javaslatban garanciát lát arra, hogy a Vöröskereszt csomagokkal kapcsolatban a fent említett visszaélések nem fognak megismétlődni."*

* * *

Az RMP első titkárának cikke a Pravdában jelent meg s azon kívül, hogy a Szovjetunió iránti hódolatát és háláját hangsúlyozta, részletesen kitért a magyarországi eseményekre. Természetesen ugyanazokat a rágalmakat ismételte meg az imperialisták mesterkedéseiről és az ellenforradalmi bandákról. Viszont úgy állítja be, hogy az „ellenforradalmat" a magyar nép verte le és a Szovjetunió, Kína, Románia, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Bulgária népei csupán megbélyegezték az ellenforradalmat és tanújelét adták annak, hogy támogatják a népi demokratikus államrendet védő magyarországi hazafias erők harcát. Szót sem ejt a szovjet katonai akcióról. A magyar kérdés körüli ENSZ ülése kapcsán csak a „békeszerető államok" tiltakozásáról szól a hír, az ellenkező véleményt kifejtő vitázókról még csak említést sem tesznek. Egyedül a jugoszláv küldött, Bülezs hozzászólásából annyit idéz, hogy szerinte az amerikai javaslat nem mutatja meg a magyarországi helyzet megjavításához vezető utat, noha olyan pontokat is tartalmaz, amelyet küldöttsége is megszavazna, ha a javaslatot pontonként bocsátanák szavazásra. Tehát mégsem volt annyira teljes az egység a szocialista táborban.

A hazudozás, a kimagyarázkodás tovább folytatódott, annak ellenére, hogy a világ népei tisztán láttak ebben az ügyben. Ennek igazolására idézzük Albert Camus szavait: *„A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és igazságért, mint*

bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia, s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben. A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk, amiért a magyar harcosok az életüket adták, és soha, soha – még közvetve sem – igazoljuk a gyilkosokat."

November 13., kedd

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Ünnepi gyűlések a Világifjúság napján

(Ion Iliescu elvtárs az IMSZ KB titkára beszélt a fővárosi gyűlésen, míg Nagyváradon Lukács Flórián az IMSZ tartományi bizottságának titkára)

A magyarországi helyzet: rendes kerékvágásba terelődik az élet, számos gyár, üzem megkezdte működését, az üzletek, gyógyszertárak kinyitottak, megnyíltak az iskolák, sok helyen helyreállt a vasúti forgalom. Érkeznek a szocialista országokból a különféle termékek.

A bukaresti írók november 9-i plenáris ülésének határozata a magyarországi helyzet és az Egyiptom elleni agresszió kapcsán a román írók álláspontjáról

4. oldal: Az ENSZ közgyűlése rendkívüli ülésszakának munkálatai

– vita és szavazás a „magyar kérdés" napirendre kerüléséről I. Szabó a Magyar Népköztársaság képviselője tiltakozott, hogy a november 12-én kezdődő ülésszak napirendjére tűzzék a magyar kérdést. Kuznyecov, a Szovjetunió képviselője kifejtette, hogy ez a kérdés az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország bizonyos köreinek kedvez, hogy elterelje a közvélemény figyelmét Anglia, Franciaország és Izrael fegyveres agressziójáról. Nem szavazott a Szovjetunió, Ukrajna, Belorusszia, Csehszlovákia, Lengyelország, Bulgária, Magyarország, Albánia és Románia küldöttsége. Nyolc küldöttség tartózkodott, közöttük Jugoszlávia, India, Finnország, Afganisztán és Görögország.

A magyarországi helyzetről szóló híradás a címlapon kapott helyet, tudva azt, hogy a váradi, bihari magyarokat továbbra is élénken foglalkoztatja ez a kérdés. Hiába verték le a forradalmat, s hiába került ismét a kommunisták kezére a rádió is, már nem közlik a Fáklyában a magyarországi rádióműsorokat. Ez annak a jele, hogy a román hatalom megkezdte a kisebbségi jogok visszavonását, míg szavakban továbbra is a testvéri barátságot és összefogást hirdette. A bukaresti írók tanácskozásának határozatából sem maradhat ki a magyarországi ellenforradalom elítélése, és sajnálkozásukat fejezik ki amiatt, hogy egyes magyar írókat elámítottak az ellenforradalom megtévesztő jelszavai. Neveket nem említenek, valószínűleg nem is tudtak volna mondani, hisz az „értesülést" a párttól kapták. Mi viszont elmondhatjuk, hogy az „elámított" magyar írók között ott volt az akkori magyar irodalom színe-java: Illyés Gyula, Németh László, Tamási Áron, Déry Tibor, Háy Gyula, Szabó Lőrinc, Szabó Pál, Féja Géza, Ottlik Géza és az Írószövetség akkori elnöke, Veres Péter.

November 14., szerda

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Végezzünk őszi mélyszántást!

Őszi halászat a cséffai tógazdaságban

2. oldal: Az agitációs központok támogatják a mezőgazdaság szocialista átalakítását

3. oldal: A tanügyi káderek figyelmébe

– a magyar nyelvű politikai a 4-es számú József Attila utcai középiskolában tartja megbeszélését.

– a tanítónők politikai tanulmányi körét a Groza Péter utcai pedagógiai iskolában tartják

4. oldal: A magyarországi helyzet Budapest (Agerpres)

Javuló ellátás, a zavargások során kárt szenvedett polgárok kártérítése módozatainak vizsgálata, a termelés beindulása, baráti segítségek a szocialista országokból, így Romániából és Bulgáriából. Az imperialista propaganda-hadjárat nyugaton sem vezetheti félre a becsületes embereket.

Német és osztrák lapok a magyarországi eseményekről

A szocializmust építő földművesek, munkások, tanügyi káderek munkasikereiről és politikai neveléséről szóló hírek mellett továbbra is vezető hír a magyarországi helyzet normalizálódása és az imperialisták mesterkedéseinek leleplezése. Arról természetesen mélyen hallgat a Fáklya is, hogy a harcok megszűnte után a menekültek tömege indult Nyugatra, viszont a nagy gyárak, üzemek, bányák munkásai a soraikból választott munkástanácsokkal az élen szilárdan és egységesen álltak szemben Kádárral és társaival. Az ózdi munkástanács e napokban utasította vissza a Kádár-kormány felhívását, amelyben a magyar munkások támogatását kérte. – *„Nem! A munkásosztály szeretné, ha Kádár és társai tudomásul venné, hogy semmilyen körülmények között soha sem fog együttműködni az árulókkal. Ózd, Diósgyőr, Kazincbarcika, Borsodnádasd és Salgótarján munkásai, Borsod és Ózd szénmezőinek bányászai szilárdan és egységesen állnak szemben Kádárral és társaival"* – hangzott a válasz a felhívásra.

November 12-én a XI. kerületi munkástanácsok egyhangú határozatot hoztak, hogy *„Magyarország szocialista építésének és a nép jövőjének érdekében felvesszük a munkát az alábbi feltételek mellett: a Kádár kormány csak a nép akaratának megfelelő átalakítása, a munkástanácsok elismerése a kormány által, a szabad választások kitűzése, Nagy Imre kormányának és a szabadságharcosok szabadlábra helyezése, a tűzszünet azonnali elrendelése, a szovjet csapatok azonnali kivonása Budapestről, s a helyzet normalizálódása után az országból, az ország belső karhatalmának megszervezése az üzemek becsületes dolgozóiból és a honvédség néphez hű tagjaiból."* A Kádár-kormány érezve maga mögött a szovjet hadsereg támogatását, ezt az ajánlatot elutasította.

November 15., csütörtök

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A magyar nép talpra állítja az országot

A rend helyreállítása után gazdasági újjáépítés, újjáépítési kormánybizottság, javul a közellátás, folyik az őszi mezőgazdasági

munka. Az iskolák egymás után nyitják meg kapuikat. A testvéri országok szocialista támogatása.

Hazánk népe testvéri segítséget nyújt a Magyar Népköztársaság dolgozóinak

– mintegy száz vagon áru

– a Nagyvárad tartományi vállalatok 300 tonna gázolajat, tűzifát, barnaszenet, sót, ablaküveget, oxigénpalackokat és élesztőt küldenek a debreceni vállalatoknak és gépállomásoknak

3. oldal: Kádár Jánosnak, a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány elnökének rádióbeszéde

4. oldal: Az ENSZ-közgyűlés főbizottságának tárgyalásai (nov. 3.)

– jóváhagyták az Anglia, Franciaország és Izrael Egyiptom-ellenes akciójának és az ún. magyarországi helyzetnek a közgyűlés napirendjére való tűzését

A főbizottság a kérdést Magyarország képviselője nélkül tárgyalta, a szovjet képviselő javaslatát, hogy hívják meg Magyarország képviselőjét – hat szavazattal öt ellenében – elutasították.

A magyarországi helyzet – Budapest (Agerpres)

– sok munkahelyen felvették a munkát

– az egész országban megjavult a vasúti közlekedés

– a budapesti iskolák készen vannak a megnyitásra

– a kormány elhatározta, hogy az egész országban nem fizeti ki azon munkások járandóságát, akik november 10-én nem jelentkeztek munkahelyükön

Togliatti: A fasizmus visszaállításának kísérlete kudarcra van kárhoztatva

– helyesli a Szovjetunió beavatkozását Magyarországon

* * *

Ezen a napon az ENSZ közgyűlés 11. ülésszaka a magyar kérdés tárgyalását már meg is kezdte. Így aztán érthető, hogy összesen hat írás foglalkozott Magyarországgal kapcsolatos kérdésekkel, természetesen legcsekélyebb objektivitás mellőzésével. Egyetlen hírforrás, így a Fáklya sem adott hírt arról, hogy november 14-én megtartották a Nagybudapesti Központi Munkástanács alakuló gyűlését az

Egyesült Izzóban. A résztvevő munkások világosan és egységesen foglaltak állást politikai követeléseik tekintetében, amely lényegében azonos volt a XI. kerületi munkástanácsok által két nappal előbb megfogalmazott feltételekkel s elfogadták és deklarálták a Központi Munkástanács megalakulását, mely jogosult tárgyalásokat folytatni az összes budapesti gyár munkásainak nevében. Kinyilatkoztatták a munkások hűségét a szocializmus elvei iránt, viszont követelték az általános amnesztiát, Nagy Imre kormányának szabadon bocsátását, a szovjet csapatok visszavonását, az egypártrendszer megszüntetését. Kijelentik, hogy míg a követeléseik nem teljesülnek, addig nem veszik fel a munkát. November 15-én választották be Rácz Sándort abba a küldöttségbe, ahol bátor és elvszerű fellépéseivel oly mértékben elnyerte társai megbecsülését, hogy másnap titkos szavazással őt választották a Központi Munkástanács elnökévé.

November 16., péntek
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Az őssi telep lakóinak örömére
– köves utat építettek a Fónagy János utcába
Mezőgazdasági kiállítások országszerte
2. oldal: Az állami színházban Csárdáskirálynő
Puskin moziban: Vörös és fekete I. rész
Arta moziban: Vörös és fekete II. rész
Ifjúsági moziban: Szerelemről szól a gitár
Május 1. moziban: Törvényen kívüli lovag
3. oldal: Pártélet: Tegyék jövedelmezőbbé a közös gazdaságot
4. oldal: Az ENSZ közgyűlésének 11. rendes ülésszaka
Magyarország, a Szovjetunió és Csehszlovákia a magyar kérdés napirendre tűzése ellen tiltakozott.
– a határozott kifogások ellenére is a közgyűlés szavazattöbbséggel napirendre tűzte
Dán újságíró a Szabad Európa rádióállomás tevékenységéről
Jelenleg 29 központból sugároz Magyarország felé
A szovjet nép tiszta szívből támogatja a magyar népet

Ez alkalommal a Fáklya nagyon operatív volt a hírközlésben. Az ENSZ ülésszak megnyitásáról, mely november 15-én történt, már ezen a napon beszámolt. Szükséges volt minél hamarabb ellensúlyozni azokat az információkat, amelyeket az emberek a Szabad Európa és az Amerika hangja rádióadókból naprakészen szerezhettek. A lap természetesen csak Horváth Imre magyar külügyminiszter, Kuznyecov szovjet megbízott és a csehszlovák képviselő vádjait, magyarázkodásait és tiltakozását közli. Az ellentábor érveit elhallgatták vagy félrevezető s hazug megjegyzéssel intézték el. Például a belga küldött felszólalásáról ezt írták: *„Spaak belga küldött álszent és cinikus szovjetellenes beszédével a jelenlevők felháborodását váltotta ki."* Ezen a napon került nyilvánosságra Magyarországon az a hír, hogy a november 15-i tanácskozás a Kádár kormánnyal ismét eredmény nélkül zárult. Kádár újból felszólította a Központi Munkástanácsot, hogy fújja le a sztrájkot, de ugyanakkor nem akart, vagy nem tudott semmilyen garanciát adni a munkások követeléseinek kielégítésére. Hiába, az erő az ő oldalán volt!

November 16-án este Rácz Sándor a rádióban beolvasta a Központi Munkástanács felhívását, mely szerint a „sztrájkjog fenntartása mellett" és anélkül, „hogy nemzeti felkelésünk alapvető célkitűzéseiből egy jottányit is engedtünk volna", nemzetgazdasági, emberiességi és szociális szempontokra hivatkozva felveszik a munkát. Nem volt azonban mindenki elégedett a sztrájk beszüntetésére vonatkozó döntéssel. Sok munkás elkeseredetten szembeszegült a Központi Munkástanács döntésével és a tanács székháza előtt tiltakoztak ellene.

November 17., szombat

A Fáklya írja:

1. oldal: Nagyobb felelősséget a sajtó terjesztésben
Testvéri szeretettel Magyarország dolgozóinak
Petru Dumitriu: A mi hazánkról
2. oldal: Pártélet: Ahol a politikai munkát elhanyagolták
Sallay Mihály az egyéves pártiskola RMP történeti katedrájának

főnöke (bíráló cikk a Borosjenő rajon Szöllős község alapszervezetének munkájáról)

3. oldal: A bőség és jólét útján

– egész oldalas összeállítás a kollektív gazdaságokról

4. oldal: A magyarországi helyzet

– a munka megkezdése, a romok eltakarítása

– november 14–15. tárgyalás a munkástanácsok képviselőivel, utána a munkástanács felhívta a munkásokat a munka megkezdésére

– helyenként még működnek ellenforradalmi erők, akik megpróbálják megakadályozni az élet rendes mederbe való terelését. A terroristák megtorlással, kézigránátokkal fenyegették a munkára jelentkezőket.

4. oldal: Münnich Ferenc nyilatkozata a Neues Deutschland munkatársának

„az ország egyes vidékein még tevékenykednek ellenséges csoportok de számuk jelentéktelen." A munkások előtt egyre világosabb az a tény, hogy Nagy Imre volt miniszterelnök tevékenysége majdnem visszaállította az országban a fasizmust és a szovjet hadsereg segítségére volt szükség, hogy Magyarországon megmenthessék a népi demokratikus rendszert.

* * *

Újból sietős volt közölni a Fáklya olvasóival, hogy Magyarországon helyreállt a rend s megindult a munka. A munkástanácsok és a kormány közötti tárgyalásokat természetesen úgy állítja be a lap, mintha annak egyetlen témája „a termelés folytonosságának biztosítása" lett volna. Szót sem ejtenek a munkások követeléseiről, sem arról, hogyan ítélik meg a munkástanácsok a lezajlott eseményeket. Münnich Ferenc nyilatkozatából, melyet egy német lapnak adott, viszont nem hagyták ki azt a részt, melyben elismeri, hogy *„az ország egyes vidékein még tevékenykednek az ellenséges elemekből alakult csoportok."* Pedig már november 4-én azt kürtölték világgá, hogy a *„reakciós összeesküvés erőt teljesen szétzúzták."*

November 18., vasárnap
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Megindult a vasúti forgalom Magyarországon
Kádár János beszélgetése a munkástanácsok küldötteivel, újabb üzemek dolgoznak. Politikai konszolidáció, tovább folyik a baráti országok gazdasági segítségnyújtása
2. oldal: Gazdálkodjunk jobban a közvagyonnal vita a költségvetésről a városi néptanács végrehajtó bizottságában
3. oldal: A Szovjetunió megmutatta a közel-keleti veszélyes helyzet megoldásának módját. Üzenetváltás Bulganyin, Eden, Guy Mollet és Ben Gurion között
4. oldal: Az ENSZ-közgyűlés vitája Kína ENSZ-képviseletével kapcsolatban
– amerikai javaslatra 42 szavazat mellett 24 ellenében levették a napirendről

* * *

A vasárnapi szám elsőoldalas cikke a vasúti forgalom megindulásán kívül számos más jó hírt is közölt Magyarországról. Kétségtelen tény, hogy lassan az élet visszatért a rendes kerékvágásba, de az ellenszenv a szovjet megszállók és bolsevikok ellen nem csökkent. Még nem zárult le a magyar kérdés vitája az ENSZ közgyűlésében, ami nyugtalanította mind a hazai, mind a magyarországi hatalmi köröket, minden eszközt igyekeztek megragadni a közvélemény befolyásolására. Ilyen eszköz volt a szuezi válság körüli viták előtérbe állítása. A Fáklyának ebben a számában teljes terjedelemben közölték a szovjet miniszterelnök és az angol, francia és izraeli miniszterelnökök közötti levélváltást. Az angol és a francia miniszterelnökök levélben visszautasítják a szovjet vádakat s hivatkoznak a szovjet hadsereg által Magyarországon elkövetett tettekre. E két levélnek ezen kitételeiből idézünk, mert egyedüli eset, amikor a Fáklya a másik fél véleményének is helyet adott. Az angol miniszterelnök így válaszolt Bulganyin vádjaira, hogy barbár légitámadást intéztek az egyiptomi városok és falvak ellen: *„A repülőterek és*

más katonai célpontok ellen végrehajtott légi támadásoknak valószínűleg voltak bizonyos emberáldozatai is. (...) Semmi esetre sem lehet összehasonlítani ezeket a számokat azokkal az emberáldozatokkal, amelyeket a szovjet haderők Magyarországon okoztak és ma is okoznak. Az egész világ tudja, hogy a szovjet csapatok Magyarországon kegyetlenül elfojtják a valóban nemzeti mozgalom hősies függetlenségi harcát akkor, amikor ez a mozgalom semlegesnek jelentvén ki magát, nem jelent semmi veszélyt a Szovjetunió biztonságára. Az ENSZ felkérte az Ön kormányát, hogy szüntessen be minden fegyveres támadást a magyar nép ellen, vonja vissza csapatait a magyar területről és fogadja el, hogy az ENSZ megfigyelői menjenek Magyarországra." Bulganyin válaszlevelében megismétli a szokásos vádakat és hazugságokat a magyar forradalomról és kijelenti: *„Továbbra is az a véleményünk, hogy semmi indok nincs arra, hogy bárki beavatkozzék Magyarország belügyeibe és a Szovjetunióval való kapcsolataiba és ezt határozottan vissza kell utasítani."*

A magyar forradalom első romániai következménye ehhez a naphoz kötődik. November 18-a hajnalán a securitate házkutatást tartott Várhegyi István, a Bolyai Tudományegyetem III. éves hallgatója lakásán és „őrizetbe vette". Ő volt az egyetem Történelem-filológia Kara diákszövetségének a kezdeményezője és a szövetség alapszabály-tervezetének kidolgozója.

November 20., kedd

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Az imperialista rágalomhadjárat ellen! Tiltakoznak a fővárosi diákok

Nagygyűlés az Újságírók Házában

Az RNK Országos Békevédelmi Bizottságának határozata

– az egyiptomi agresszió elítélése

– a „magyar" kérdés levétele az ENSZ-közgyűlés napirendjéről

– a Románia-ellenes koholmányok cáfolata

A Szovjetunióban újabb nukleáris kísérletet hajtottak végre (nov. 17-én)

3. oldal: A szovjet–lengyel tárgyalások eredményei
4. oldal: A szovjet kormány nyilatkozata a leszerelés és a nemzetközi feszültség enyhítésének kérdésében

* * *

A nap címoldalas nagy híre a két külpolitikai vonatkozású belpolitikai rendezvény volt, mely szombaton (nov. 17-én) zajlott Bukarestben. Az imperialista rágalomhadjárat ellen! cím alatt beszámoltak a fővárosi egyetemisták nagygyűléséről és az újságírók tiltakozó gyűléséről. A diákok nagygyűlését a bukaresti egyetem jogi fakultásának aulájában tartották és az elnökségben rektorok, dékánok, egyetemi tanárok, diákszervezetek képviselői foglaltak helyet. (vagyis nem spontán, hanem jól megszervezett akció volt). Az első felszólaló így indokolta az összejövetel célját: *„Az imperialisták propagandaszervei az utóbbi időben felháborító rágalmakat szórnak egyetemi hallgatóink fejére. Diáktüntetések Romániában, Összetűzések a diákok és a rendőrség között – ilyen és még ennél is képtelenebb címekkel jelentettek meg rólunk cikkeket. A néphez, a népi demokratikus rendszerünkhöz, a párthoz és kormányhoz hű tanuló ifjúságunkat mélységesen felháborítják e szemenszedett hazugságok."* A felszólaló diákok felháborodottan cáfolták a nyugati sajtó és rádióadók rágalmait, elmondták, milyen nagyszerű tanulási és életfeltételeket biztosít számukra a párt és a kormány. Az egyik egyetemi hallgató még azt is hozzátette: *„Diákságunk az ország valamennyi becsületes emberével együtt megbélyegezte a reakció támadását a magyar nép forradalmi vívmányai ellen."* Ebből a mondatból derül ki, hogy miért volt szükség erre a nagygyűlésre: el kellett oszlatni még a gyanúját is annak, hogy a romániai diákság egyetértett volna a magyar forradalommal, hogy valamilyen hatást gyakorolt volna rájuk. Ma már köztudott, hogy a gyűlésen elhangzottaknak az ellenkezője volt igaz. Sőt, nem sokkal később a hatalom cáfolta a gyűlésen elhangzottakat azzal, hogy számos diákot állítottak törvény elé, ítélték el a magyarországi forradalommal kapcsolatban. Az újságírók nagygyűlése az Újságírók Házában ugyanarról a témáról, ugyanabban a stílusban, ugyanolyan tartalommal zajlott.

November 21., szerda
A **Fáklya** írja:

1. oldal: Teljesítsük idejében az évi tervet!
A beruházási Terv végrehajtása elsőrendű feladat
3. oldal: A bukaresti magyar nagykövetség közleménye
Értesítik azokat a magyar állampolgárokat, akik október 23. előtt érkeztek Romániába és az események miatt ez ideig nem tudtak hazatérni, utazzanak el a határállomásig (Biharpüspöki, Kürtös) ahonnan a román szervek átviszik a határon. Magyar területen a lakhelyre való utazást a MÁV biztosítja. Az október 24. után lejárt útiokmányokat is elfogadják
4. oldal: Teljes egyetértés a nemzetközi helyzet és a magyarországi események megítélésében
Közös közlemény a magyar–csehszlovák kormányküldöttségek megbeszéléseiről

* * *

A magyar nagykövetség közleményéből kiderül, hogy a személyforgalom még mindig nem állt helyre Románia és Magyarország között. Az viszont nem derül ki, hogy miért csak november 21-én jelent meg a magyar–csehszlovák kormányküldöttségeinek november 15-én aláírt közös közleménye. November 21-én jelentős esemény zajlott Budapesten, amelyről viszont a Fáklya sohasem számolt be, mert nem illett „a szerkesztési koncepciójába". Erre a napra a Központi Munkástanács a budapesti Sportcsarnokba összehívta az ország valamennyi munkástanácsának a képviselőjét, hogy a Kádár-kormánnyal szemben országos viszonylatban létrejöjjön egy munkástömegekre támaszkodó és munkások kezében lévő hatalom, vagyis az Országos Munkástanács. A „munkástanácsok parlamentjeként" működő országos tanács az előre meghatározott terv szerint 156 tagból állott volna a budapesti kerületek, a megyék és a legnagyobb gyárak képviselőiből. Az Országos Tanács 30 tagú elnökséget választott volna és ennek joga lett volna kooptálni tová-

bi 20 tagot az egyetemek, a hadsereg, a rendőrség, az értelmiségi szervezetek és a politikai pártok képviselőiből (érdekes módon a parasztság képviseletére nem gondoltak). A gyűléseken való részvételre meghívókat küldtek a Kádár-kormánynak és a szovjet katonai vezetésnek is. November 21-én reggel 8 órakor mintegy 400 tank jelent meg az utcában, körülvették a Sportcsarnokot és lezárták az összes odavezető utcát. A szervezőknek sikerült a gyűlésre érkező küldötteket visszairányítani a Központi Munkástanácsoknak a városközpontban lévő székhelyére, ahol végül is az értekezletet megtartották. Úgy döntöttek, hogy hivatalosan nem alakítják meg az Országos Tanácsot, nehogy ürügyül szolgáljon a Kádár-rezsimnek a Központi Munkástanács betiltására és a munkástanácsok felszámolására. Miután a Központi Munkástanács tevékenysége egyre inkább a passzív ellenállás szervezése felé fordult, abban a reményben, hogy így kompromisszumos megegyezésre juthat a Kádár-kormánnyal.

November 22., csütörtök

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A kolozsvári diákok nagygyűlése

Az imperialisták koholmányai ellen november 19-én az Egyetemek Háza nagytermében

2. oldal: Ma kezdődik a XVI. újkori olimpia Melbourne-ben

4. oldal: A Szabad Magyar Szakszervezetek elnökségének sajtóértekezlete

– támogatják a forradalmi munkás-paraszt kormány politikáját

– megmagyarázzák a munkásoknak a lezajlott események értelmét, felhívja a figyelmüket az ellenforradalmi tervek veszélyes voltára

– felveszik a kapcsolatot a Szakszervezeti Világszövetséggel

* * *

A bukaresti diákok nagygyűlésével mindenben megegyező gyűlést tartottak Kolozsváron is, ugyanazon a napon, november 19-én, de számukra ismeretlen okból erről csak két nappal később adott

hírt a Fáklya. Talán csak azért vártak a közzétételével, hogy az érdeklődést fokozzák, de kevés olyan olvasó lehetett, aki hitelt adott ezeknek a megrendezett tiltakozásoknak és nyilatkozatoknak. A Szabad Magyar Szakszervezetek jó hangzású elnevezés mögött ebben az időben egyáltalán nem volt tagság. A munkások a munkástanácsokra hallgattak, de a radikálisabbak még azoknak a tevékenységével is elégedetlenek voltak, miután a forradalom napjaiban megismerték az igazi szabadságot. Erről tanúskodott a csepeli Vas- és Fémművek munkássága is, amikor leváltotta a megalkuvónak tartott munkásvezetőket és november 22-én harcosabb szellemű vezetőket választottak, akik készek voltak az együttműködésre a budapesti munkástanáccsal. E nap legfontosabb eseménye Nagy Imre és társainak sorsában bekövetkezett fordulat volt. Kádár János november 21-én írásban közölte a jugoszláv kormánnyal, hogy *„Nagy Imre és csoportja tagjai ellen nem kívánunk büntetőeljárást alkalmazni korábbi ténykedésük miatt. Tudomásul vesszük, hogy ezek után megszűnik a csoportnak nyújtott menedékjog és önkéntesen elhagyhatják a jugoszláv nagykövetséget és szabadon hazatérhetnek."* Mikor Nagy Imre fellépett a buszra, valaki a füléhez hajolt és odasúgta: *„Vigyázzon Nagy elvtárs, nem oda visszük, ahova mondják."* Nagy Imre akkor vette észre, hogy bent a kocsiban két szovjet államvédelmi tiszt van. Azonnal megfordult és leszállt a buszról. Akik fent voltak, követték. Az utcán állva kijelentette, nem hajlandó addig elmenni, amíg a szovjet tisztek nem távoznak. A szovjet államvédelmiek erre leszálltak. Nagy Imre újra felszállt. A többiek követték. Az autóbusz elindult. Ekkor a mozgásban lévő kocsira felugrott egy szovjet GPU-tiszt. Az autóbusz egyenesen a mátyásföldi szovjet városi parancsnokságra ment. Egy szovjet ezredes jelent meg és felszólította a kocsi utasait, hogy szálljanak le és jöjjenek be az épületbe. Nagy Imréék nem akartak leszállni. Erővel kényszerítették őket. Az asszonyok és a gyerekek hangosan sírtak és jajveszékeltek. Azután a kis csoportot elnyelte a szovjet katonai parancsnokág épülete...

November 30., péntek
A **Fáklya** írja:

1. oldal: A román kormányküldöttség moszkvai látogatása
A Nagy Nemzetgyűlés munkálatai
A Magyar Szabad Szakszervezetek és a Szakszervezeti Világszövetség közös közleménye
Az RNK kormányának nyilatkozata a Szovjetunió kormányával a leszerelés és a nemzetközi feszültség enyhítése kérdésében tett javaslataival kapcsolatban
3. oldal: A Fáklya különrovata
A nőkről a nőknek
4. oldal: Kádár János beszéde – II. rész
– a magyarországi események és az ENSZ
– a „Le Monde" a magyarországi eseményekről

* * *

A Fáklya első oldalát ezen a napon a román–szovjet barátság megnyilvánulásainak nagyszerű példáit bemutató cikkek uralták. Nagy volt az egyetértés a külpolitikai kérdések megítélésében és az imperializmus mesterkedéseinek megbélyegzésében.

A kormánynyilatkozat egy szép mondattal elismeréssel adózott a magyar népnek is: *„A magyar nép egészséges erői, élükön forradalmi munkás-paraszt kormányukkal, valamint a szovjet katonai egységek támogatásával – amelyeket a magyar kormány hívott segítségül Magyarországnak a fasiszta veszélytől való megmentése érdekében – kudarcra ítélték a fasiszta diktatúra visszaállítására irányuló terveket, megakadályozva, hogy Európa közepén, országunk határánál, egy újabb háborús tűzfészek jöjjön létre."*

A Nagy Nemzetgyűlés miután megszavazta a kormánynyilatkozatot, úgy döntött, hogy üdvözlő táviratot küld a Magyar NK küldöttsége elnökének, Dobi Istvánnak és a miniszterelnöknek, Kádár Jánosnak. De helyt kapott a lapban még három fontos magyarországi hír is. A Magyar Szakszervezetek és a Szakszervezeti Világszövetség küldöttségének közös közleménye azért figyelemreméltó,

mert ekkor a magyar szakszervezet gyakorlatilag nem is létezett csupán csak elnöke volt Gáspár Sándor személyében. A Szakszervezeti Világszövetség viszont egy virtuális képződmény volt, melyet a szovjet politikusok hoztak létre és egy Prágában élő francia, Louis Saillant volt a főtitkára. Ami viszont a közlemény tartalmát illeti, az csupán a szokott semmitmondó frázisokat hangoztatta.

Kádár János rádióbeszédének az ENSZ-ben a magyar kérdésről folytatott vitájáról szóló részt ez a lapszám közölte. A forradalmi munkás-paraszt kormány miniszterelnöke határozottan kijelentette, hogy: *„mindazok a fájdalmas események, amelyek az október 23-i felkeléssel és az október 30-án megkezdődött ellenforradalommal kapcsolatosak, a Magyar Népköztársaság belügyét képezik és abba nincs senki másnak beleszólása. Ami a szovjet csapatok kérdését illeti, az is magyar belügy, mely jogilag vitathatatlan és világos...”*

Ebben a beszédben csak az nem világos, hogy az ENSZ miért nem vizsgálhatja és vitathatja egy tagállam problémáit.

A magyar miniszterelnök rádióbeszédének végén diadalmasan kijelentette: *„Ma az a helyzet, hogy az ellenforradalom szervezett fegyveres ereje Magyarország területén szét van zúzva. A háborús tűzfészek el van fojtva.”*

Végül a francia lap cikkéről is ejtsünk szót. A cikket az Agerpres jelentése alapján ismerteti a Fáklya. Ebből csak az első mondatot idézzük: *„A Le Monde című lap cikket közöl, amelyben beismeri, hogy milyen szerepet játszottak bizonyos amerikai szervezetek a magyarországi véres események kirobbantásában és az ok idején.”*

* * *

1956. november végére a magyar forradalmárok helyzete teljesen kilátástalanná vált. A reményvesztett fiatalok tömegesen hagyták el az országot (a határ Ausztria felé még átjárható volt), az itthonmaradottaknak egyre kevesebb energiájuk maradt az ellenállásra és egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az ENSZ eredményes és hathatós segítségében sem bízhatnak. November utolsó hetében a hatóságok egyre növekvő erőfeszítéseket tettek a munkástanácsok diszkreditálására, tekintélyük aláásására. Kádár november 16-i rá-

dióbeszédében ellenforradalmi erőnek minősítette a munkástanácsokat, amelyek *„már más fegyverek híján a legvadabb rémhírek terjesztésével, a legképtelenebb követelések bevetésével azt akarják elérni, hogy gazdaságilag a lehető legnagyobb kárt okozzák az országnak, hogy a gazdasági nehézségek nyomán újabb támadást intézhessenek nép demokratikus rendszerünk ellen"*. Az újjáalakult ÁVH szintén megkezdte a munkástanácsok elleni aknamunkát és a Központi Munkástanács nevében olyan röpcédulákat hamisított, amelyek a sztrájk folytatására és a szovjet hatalmi szervek elleni fegyveres harcra hívtak fel. Ezek a provokációk azt célozták, hogy tápot adjanak olyan állításoknak, hogy munkástanácsok ellenforradalmi akciókra bujtogatnak.

A kormány rendeletet bocsátott ki a munkástanácsok működéséről és jogköréről, melyben ezek tevékenységét pusztán gazdasági-politikamentes funkciókra szűkítik le.

Ugyanakkor a párt igyekezett kiépíteni ellenőrző szerveit a gyárakban, ami kiváltotta a munkások újabb tiltakozását. Ekkor a szakszervezetek korábbi, a pártnak alárendelt formájának az újjáélesztésére tett kísérletet, ami szintén a munkások ellenállásába ütközött, ők független szakszervezetet akartak.

December 4., kedd

A **Fáklya** írja:

1. oldal: A Szovjetunió és a Román Népköztársaság kormányküldöttségeinek tanácskozásai

Új villamoskocsik Nagyváradon

– a craiovai Electroputere gyárban készültek, 22 ülőhely – alatta fűtőtest, befogadóképessége 170 személy

Az ENSZ közgyűlésében folytatták az általános politikai vitát

Grigore Preoteasa elvtárs beszéde

2. oldal: A román sport világraszóló sikere

– eddig négy arany, három ezüst és egy bronzérem

3. oldal: A béke erői legyőzik az agressziót

szerkesztőségi cikk az ENSZ-közgyűlés munkálatairól – folytatása a 4. oldalon

4. oldal: Dobi Istvánnak, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa alelnökének rádióbeszéde elhangzott december 1-jén este

* * *

A két kormánynak sok megbeszélni valója volt, mert szokatlan módon ez a látogatás meglehetősen hosszúra sikeredett (október 26. – december 4.). A december 5-i számban jelent meg a két fél által elfogadott nyilatkozat, mely a fél lapot betöltötte.

A tárgyalásokon kitértek a magyarországi eseményekre is, melynek megítélésében teljes volt az egyetértés. Ugyanakkor elítélték a nemzetközi reakció rágalomhadjáratát, mellyel beavatkoznak Magyarország belügyeibe, hogy elterelj ék a népek figyelmét Anglia, Franciaország, Izrael Egyiptom elleni agressziójáról.

Dobi István rádióbeszédét a Fáklya kivonatosan de elég nagy terjedelemben közölte. Ebből megtudhatta az olvasó, hogy Magyarországon a helyzet stabilizálódott, a harcok megszűntek, az emberek dolgoznak, mind a városokban, mind a falvakban építik a szocializmust. *„A népi hatalom ellenségei egy darabig károkozó szándékkal folytatták sztrájkpolitikájukat. (...) Egyes írók és újságírók és más forrófejű egyének falura mentek és sztrájkra buzdították a parasztokat. De sehol az ország területén nem sztrájkoltak a parasztok, amint azt az ellenforradalmi ügynökök szerették volna."*

Beszédének záró részében az országból eltávozottakhoz szólott: *„Visszahívom a hazába azokat, akiket a vándorlás láza űzött ki a hazából, akiket a vihar ragadott magával s kik csak akkor tértek magukhoz, amikor idegen földön szerencsétlennek érezték magukat (...) Térjetek vissza hazátokba és dolgozzunk együtt hazánk és népünk boldogulására. Ebben az országban soha nem térhet vissza az embertelen erőszak politikája."*

December 4-e a második szovjet intervenció kezdetének egyhónapos fordulója volt A Központi Munkástanács úgy döntött, hogy a gyászos novemberi napra emlékezve néma tüntetést szervez, amelyben feketébe öltözött és virágot vivő asszonyok vesznek részt a Hősök terére, az ismeretlen katona emlékművéhez vonulva. Ezen-

kívül felszólították a lakosság többi részét (akik nem vesznek részt a tüntetésen), hogy nyilvánítsa ki együttérzését azzal, hogy ablakokba este égő gyertyát állít.

A nőtüntetés megvalósult a szétoszlatásával próbálkozó szovjet tankok és fegyveres csapatok megjelenése ellenére, s habár a kormány utasítására egyetlen boltban sem lehetett gyertyát kapni, Budapest csaknem minden ablakát kivilágították aznap éjjel.

Kádárt és kormányát minden jel szerint végsőkig felbőszítette tekintélyének ez a nyílt semmibevevése. A következő napokban végső támadást intézett a megmaradt forradalmi szervezetek, különösen a munkástanácsok ellen.

Münnich Ferenc belügyminiszter betiltotta a forradalmi bizottságokat, letartóztatták a még szabadlábon lévő forradalmi vezetőket, köztük Gimes Miklóst és Obersowsky Gyulát és a radikálisabb munkástanács-vezetőket.

December 6., csütörtök

A **Fáklya** írja:

1. oldal: Kormányküldöttségünk hazaérkezett Moszkvából

A testvéri barátság jegyében (vezércikk a látogatás jelentőségéről)

1–3. oldal: A Népi Demokrácia Frontja Központi Tanácsának megalakítása

Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtárs beszéde

3. oldal: Tapasztalatok az 1956. évi terv határidő előtti teljesítésében (Az Iprofil Bihorul vállalat 48 nappal a határidő előtt teljesítette a tervet)

4. oldal: Az USA és több ENSZ-küldöttség ismét a közgyűlés napirendjére kényszerítette a „magyar kérdés" megvitatását

A magyar kormány a gazdasági élet fejlődésének kilátásaival foglalkozik

A magyar katonai tanács elnökének nyilatkozata

A Szovjetunióból hazaérkező kormányküldöttséget Gheorghe Gheorghiu-Dej első titkárral az élen az egész romániai politikai elit fogadta. Utána sürgősen létrehozták a román népi demokrácia legújabb intézményét, a Népi Demokrácia Frontja Központi Tanácsát, melynek fontosságát és nagyszerűségét az első titkára nagy beszédben méltatta.

A magyar kérdés újbóli napirendre tűzését 14 ország javasolta, az élen az USA-val. A javaslatukban az is szerepelt, hogy küldjenek megfigyelőket Magyarországra, vagy legalább a szomszédos Ausztriába.

Az Agerpres így értékelte: *„A magyar kérdés vitájának újrakezdése is az amerikai határozati javaslat célja: véres tettek elkövetésére uszítani a magyarországi fasiszta elemeket. Ez a hazugság és uszító hadjárat kiegészítő része a kelet-európai országok «felszabadítására» vagyis a kapitalista rendszer visszaállítására irányuló őrült tervnek."*

A kérdést végül napirendre tűzték, a javaslatot az ország elfogadta, de az egésznek csak annyi eredménye volt, hogy újból igazolódott az ENSZ „sóhivatal" jellege.

A másik két magyarországi hír arról igyekezett meggyőzni az olvasókat, hogy Magyarországon minden rendben van, de ez korántsem volt így.

A december 4-i nőtüntetés ellensúlyozására, s talán provokatív szándékkal is a hatalom december 6-án vöröszászlós tüntetést szervezett. A 200–300 főnyi tüntető „tömeg" az új kormányt, a népi demokráciát és a testvéri segítséget nyújtó Szovjetuniót és a szovjet hadsereget éltető jelszavakat skandálva vonult a Körúton. Menetüket szovjet páncélautók, tankok és karhatalmi ezred katonái biztosították.

A Nyugati pályaudvarnál a felháborodott tömeg megállította a tüntetőket és az összetűzésnek a karhatalom sortűzzel vetett véget, sőt, négy személyt a helyszínen tarkólövéssel kivégeztek.

Ez volt a nyitánya a forradalom teljes leverésének és a végső megtorlásnak. Az akció irányítója, Marosán György azt mondta Rácz Sándornak a munkástanács vezetőjének: – „Máig tárgyaltunk veletek, de ti nem vagytok forradalmárok, ellenforradalmárok

vagytok. Mától lövetünk!" Így került sor december 7-én a tatabányai sortűzre, melynek hat áldozata volt, december 8-án a salgótarjáni mészárlásra, ahol a tüntető tömegek közé lőve 131 személyt öltek meg és 150 sebesült meg. December 10-én a miskolci sortűznek 8 halottja és 40 sebesültje volt. Ezek következménye volt a december 11–12-re a Központi Munkástanács által meghirdettetett országos tiltakozó sztrájk. A kormány terrorcselekményei és megfélemlítő akciói olyan országos felháborodást váltottak ki, hogy 48 órára mindenütt megbénult az élet. Újból tüntetésekre, zavargásokra, a hatóságokkal való fegyveres összetűzésekre és újabb sortüzekre került sor. A kormány szükségállapotot hirdetett, rögtönítélő bíróságokat állított fel az ország egész területén. Az eredmény a „rend helyreállítása" volt. De milyen áron! Több tízezer embert vettek őrizetbe, börtönöztek be vagy internáltak. A kivégzések 1959-ig folytatódtak (mintegy ezer személy)...

Az 1963-ban meghirdetett amnesztia után a magyar ügy lekerült az ENSZ napirendjéről. Az ENSZ főtitkára Magyarországra látogatott és kezet szorított Kádárral... A politikai elítéltek kérdését többé nem bolygatták. Változott a nemzetközi helyzet...

Magyarország pedig tíz évvel a forradalom után már a „legvidámabb barakk" címet érdemelte ki és jó úton haladt a „gulyáskommunizmus" és teljes amnézia felé.

A HELYI PÁRTSZERVEK POLITIKÁJA A MAGYAR FORRADALOM IDEJÉN

A híres-hírhedt lenini jelszó: *„Minden hatalmat a szovjeteknek!”* romániai változata a gyakorlatban úgy valósult meg, hogy minden hatalom a kommunista pártvezetés kezébe összpontosult.

Helyi viszonylatban a legfelsőbb hatalmi szerv a tartományi pártbizottság bürója volt, alárendeltségében álltak az államigazgatás, a közigazgatás helyi szervei, valamennyi intézmény, szervezet, gazdasági egység, vállalat stb. és csak a párt központi vezetőségének tartoztak számadással és annak utasításait, politikáját váltották valóra.

A mai olvasó számára nem mond sokat az akkori nagyváradi pártvezérek neve, inkább csak a teljesség kedvéért soroljuk fel azokat a személyeket, akik az 50-es évek derekán teljhatalommal intézték a mai Bihar megyénél nagyobb Várad tartomány mintegy 950 ezer lakosának sorsát. A 17 tagú testület élén Josif Banc első titkár és Szász András másodtitkár állott, volt még két titkár Fuciu Marţian és Gişa Julian, a pártszervek szekciójának vezetője Kaloczkai Andrei, a propaganda és agitációs szekció feje Szántó Ştefan – bürótagok: Bolojan Victor, Fazekas Ludovic, Uniţa Liviu, Litvin Florian, Ionuţ Vasile, póttagok: Kis Vasile, Staicu Tiberiu, Negruţiu Emil, Fodor Alexandru, Tóth Iolanda. Amint a vezetéknevekből kikövetkeztethető, vigyáztak, hogy a nemzetiségiek is megfelelő arányban képviselve legyenek, sőt még a gyengébbik nemnek is volt egy képviselője. A párt hierarchiának nagyobb volt a jelentősége a középkori hűbéri ranglétránál (feudális hierarchiánál); s csiráiban magába hordozta a későbbi egyszemélyes csúcshatalmat. Az igazán fontos döntéseket egy szűkebb csoport, a pártbizottság aktívája hozta meg, de a végső szót az első titkár mondta ki, s ő közvetítette a legfelső pártvezetés utasításait is.

Nagyvárad tartomány 11 rajonból állott: Belényes, Élesd, Gurahonc, Borosjenő (Ineu), Kisjenő (Chişineu Criş), Margitta, Nagyvárad, Somlyó, Szalonta, Székelyhíd, Vaskoh – ezek első titkárai a tartományi pártbizottság tagjai is voltak. Ennek ellenére a rajonokért a tartományi pártbüró egy-egy tagja is felelt és a nagyobb ak-

ciókat, kampányokat ők irányították, ellenőrizték a helyszínen, vagy hozzájuk futottak be az első jelentések a rajonban történtekről.

Az 1956-os események itteni hatását kutatva az Állami Levéltár nagyváradi részlegében tanulmányoztuk a tartományi pártbizottság iratait – elsősorban a pártbüró és a pártaktíva gyűléseinek jegyzőkönyveit, a Román Munkás Párt Központi Bizottságához küldött jelentéseket, tájékoztatókat, információkat, beszámolókat, valamint a propaganda és agitációs osztály iratait. Ezekből a belső használatra készült, bizalmas, sőt titkos jellegű anyagokból egyértelműen kiolvasható a kommunizmus igazi arca.

Ez a tény megkönnyíti a krónikás dolgát, elég felsorolni a jelentések, információk stb. adatait, és összeáll a kép a korszakról, eseményekről, hivatalos politikáról, az emberek akkori életéről.

1956 őszén a pártszervek legfontosabb feladata a falvakon beszolgáltatási, begyűjtési terv teljesítése, túlteljesítése és az őszi mezőgazdasági munkák befejezése volt.

Október 21-én a tartományi pártbizottság bürója rendkívüli gyűlésen tárgyalta a begyűjtés helyzetét. Az első titkár meghallgatta a bürótagok jelentéseit a begyűjtés helyzetéről az egyes rajonokban. Szántó elvtárs büszkén jelentette, hogy *„Székelyhíd rajonban ezen a héten jobban ment a munka, igaz, könyörtelenül léptek fel a kulákok ellen, és ezek közül egyesek megpróbáltak ellenállni. Körtvélyesen az egyik kuláktól elvették a termést, miközben csak a felesége volt otthon. Este mikor hazament meg akarta ölni a begyűjtőt – s végül letartóztatták.*

Mihályfalván viszont a párttitkárt fenyegette meg egy személy. Másrészt egyes helységekben, mint Tarcsa, Piskolt, Gálospetri az emberek nem akarták begyűjteni a kukoricát, de kötelezték őket a munka elvégzésére és a beadás teljesítésére." (...)

„Termék van minden községben, minden gazdánál, a tervet lehet teljesíteni. Lesz egy pár kulák, aki nem tudja teljesíteni a beszolgáltatási tervet, de amit el lehet venni tőlük, elvesszük. Egyébként találtak terményt elrejtve a ganédomb, a szénaboglya alatt, vagy a kukorica táblát csak szélein leszedve, ezért szükséges a fokozott éberség" – fejtette ki Szántó Ştefan, aki következetesen Santo Ştefanként írta alá az iratokat. (Szász a vezetéknevét mindig magyarul írta.)

Két nappal később Banc elvtárs – első titkár szokatlan napirendi pontot ismertetett: *„A gyűlés célja megvitatni egyes intézkedéseket a rajoni és városi pártszervezetek, az Ifjúmunkás Szövetség szervezetei által végzett politikai munka jobbítására, tekintettel a Lengyelországban és Magyar Népköztársaságban, az utóbbi időben végbement eseményekre."* Ugyanakkor bejelentette, hogy megkapta a Központi Bizottság Körlevelét ezeknek az eseményeknek az értékeléséről és a szükséges tennivalókról. Rövidesen meg fog érkezni egy elvtárs a Központi Bizottságtól, aki irányítani fogja ezt a tevékenységet – közölte végül az első titkár.

Ez az elvtárs valóban meg is érkezett s itt maradt Váradon egész november elejéig, segítve az elvtársakat a nehéz napokban. Ő nem volt más, mint volt bihari illegalista, Alexandru Szenkovics, akit jól ismertek Nagyváradon, de még jobban Margittán.

A helyzet komolyságára utal az a tény, hogy október 25-én az Andrei Karloczki által vezetett szekció – a párt, szakszervezet és ifjúsági szövetség vezető szerveinek szekciója – két tájékoztató jegyzéket is készített azokról a kommentárokról, amelyeket a Nagyvárad tartomány állampolgárai fogalmaztak meg „a budapesti ellenforradalmi bandita akciókról". A tájékoztató szerint – dolgozók, különösen a párttagok nagy többsége felteszi a kérdést *„hol volt az osztályellenséggel szembeni forradalmi éberség, hol volt a Magyar Népköztársaság állambiztonsága, néphadserege?"*

Az első tájékoztatóban az alábbi „negatív megnyilvánulásokat" jelentették:

„Pályi községben Asztalos Imre kulák háza előtt több kulák összegyűlt, akik éjjel egy óráig tárgyaltak, hogy miről, még nem tudjuk, de az önkéntes őr egész idő alatt figyelte őket" (– bizonyára ő is jelentette).

Ugyancsak Pályiban Nagy Lajos középparaszt a községi tanácselnöknek kifejtette, hogy természetesnek tartja a Magyarországon történteket, mert amikor az emberek nagyon elkeseredettek, mindenre képesek.

A tájékoztató készítője a továbbiakban így fogalmazott: *„Ez a kérdés elsősorban azokat az embereket nyugtalanítja, akiknek rokonaik vannak Budapesten, s aggódnak azok sorsáért."*

„Egyes magyar állampolgárok, akik Nagyváradra látogattak, elvtelen, sőt ellenséges beszélgetéseket folytattak. Egyebek között kijelentették, hogy Magyarországon azért tüntetnek, hogy Erdélyt adják vissza Magyarországnak. Ugyanezt mondták a mi állampolgárainknak is, akik Magyarországra látogattak, kijelentve, hogy «nemsokára fel fogunk benneteket szabadítani».”

Valóban 1956-ban újból megindult a kölcsönös utazgatás, látogatás a két ország között, mivel eltörölték a negyvenes évek végén bevezetett vízumkényszert. Az viszont tiszta manipuláció és hazugság, hogy a magyarországiak Erdélyt akarták, ezzel próbálták a románságot a magyar forradalom ellen hangolni.

A második tájékoztató, mely október 25-én este készült, arról számolt be, hogy a tartományi pártbüró gyűlésén ismertették a Központi Bizottság körlevelét a magyarországi eseményekről (ez volt a 22-es számú körlevél) s másnap feldolgozták valamennyi rajoni pártbizottságnál egy-egy tartományi PB-tag jelenlétében.

A tájékoztató szerint a tartomány városi és falusi dolgozói felháborodottan elítélik a Budapesten történteket és nem értik, hogyan volt lehetséges ilyen méretű ellenséges akció kibontakozása.

A továbbiakban szószerinti fordításban idézünk a tájékoztatóból: *„Mindez arra késztette a lakosság egy részét, főleg a magyar nemzetiségűeket, hogy állandóan kövessék a budapesti rádió által közvetített híreket. Egyes helyeken emiatt nem is dolgoztak, például a nagyszántói kollektív gazdaságban, ahol október 24-én a tagság többsége egész nap a rádiót hallgatta. Egyes rajonok – Nagyvárad, Székelyhíd, Szalonta stb. községeiben sok középparaszt és kulák nagy örömmel fogadta Nagy Imrének a magyar kormány élére történő kinevezését, mondván, hogy ő meg fogja valósítani az 1953-as programját. Vannak antiszemita megnyilvánulások is. Nagy Imre miniszterelnöki kinevezésével kapcsolatban, mondják, hogy végre sikerült Magyarország élére egy magyart állítani, aki megérti a magyar nép sérelmeit.*

Semjén községben azt beszélik, hogy Nagy Imre csak úgy hajlandó elfogadni a miniszterelnökséget, ha Erdélyt visszaadják Magyarországnak.”

„Az osztályellenség úgy kommentálja a Magyarországon történteket, hogy azért alakult ki, mert a kommunisták nem tudnak vezetni, s ha a szovjet hadsereg nem lépett volna közbe, akkor a hozzáértők, az igazi vezetők kerültek volna hatalomra."

Végül a tájékoztató megállapította: *„A vállalatoknál, intézményeknél és a földeken a munka normális körülmények között folyik. Mégis elszigetelten megnyilvánul az osztályellenség mesterkedéseinek hatása. Így például Szalonta rajonban egészségtelen közhangulat alakult ki, a lakosság igyekszik felvásárolni a sót, petróleumot és egyéb termékeket, mivel vannak olyan híresztelések, hogy Erdélyt Magyarországhoz csatolják, s ott nem kaphatók ezek a cikkek."*

Az október 26-i tájékoztatók arról szóltak, hogy hány helyen és milyen kitűnő eredménnyel ismertették a Központi Bizottság 22-es számú körlevelét, és milyen pártos szellemű hozzászólások hangoztak el.

Az október 27-iben már „negatív" példákat is olvashatunk a tájékoztatóban. Ezeket idézzük:

„Egyes személyek, elszigetelten, különböző kommentárokat, véleményeket hangoztatnak; elégedetlenek a fizetésükkel, vagy kifejezik szolidaritásukat a magyarországi ellenforradalmárokkal. Például Mudura Ioan munkás az UCECOM-nál kijelentette: «Igaza van a magyaroknak, nem hagyják, hogy kifosszák őket... Az élet nálunk? Kapok havonta 300 leit, családom van, egy beteg kislányom és éljek meg? Naponta reggel 6 órától este 6 óráig kell dolgoznom, ha nem akarok éhen halni vagy lopni! Ez nem szocializmus! Mi is azt fogjuk tenni, amit a magyarok!»

Szilágyi László egy ruhatisztító-műhely tulajdonosa Nagyváradon, ahol összegyűlnek a magyarországi ellenforradalom helyi szimpatizánsai, kijelentette: *„Egyedüli fájó pontja a felkelésnek, hogy nem tették rá a kezüket a rádióra"*. Azt is mondta, hallotta, hogy a temesvári egyetemisták szimpatizálnak az ellenforradalmárokkal és várják Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs visszatérését az országba, s akkor előadják követeléseiket. Már tíz napja kérik, hogy az orosz nyelv tanulása legyen fakultatív.

Rajk István nagyváradi tanító kijelentette: *„Büszkék lehetünk a magyar fajtánkra, szép, amit ők tesznek, de én attól félek, hogy a*

harcuk nem fog sikerülni. Azt is mondta, hogy nem tetszik neki Nagy Imre viselkedése, mivel kérte a szovjet hadsereg segítségét."

(Egyébként ez a Rajk István rokona volt annak a magyarországi kommunista vezetőnek, Rajk Lászlónak, akit a hatalmát féltő Rákosi Mátyás koncepciós per alapján kivégeztetett, s közvetlenül a forradalom kitörése előtt rehabilitálták és 1956. október 6-án nagy részvét mellett, újratemették – és ez az aktus is egyik előkészítő mozzanata volt a forradalom kirobbanásának –, a szerző megjegyzése.)

Az október 28-án készült tájékoztató már a Központi Bizottság 22. és 23. körlevelének a feldolgozását és alkalmazását ismertette. Az újabb körlevél bizonyos „kollektívák" megalakításáról intézkedett, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy megőrizzék a közrendet, feltárják és megakadályozzák az ellenséges elemek rendbontási kísérleteit és ismertessék, terjesszék a párt elvszerű és helyes politikáját a magyarországi események megítélésével kapcsolatban. A tartományi pártbizottság intézkedési tervet dolgozott ki és faladatul adta a rajoni és városi pártbizottságoknak, hogy naponta kétszer adjanak tájékoztatást a helyszíni helyzetről.

Ez a tájékoztató néhány olyan kérdést is felsorol, amelyeket a dolgozók tettek fel az alapszervezetekben a körlevél feldolgozásakor. Így például *„az Infrățirea gyárban Klein Károly azt kérdezte: Igaz-e, hogy Kolozsváron az egyetemisták a magyarországi társaikkal való szolidaritás jeléül megtagadták az előadások látogatását. A cséffai alapszervezetben Maria Doina megkérdezte, mi késztette az egyetemistákat arra, hogy kirobbantsák ezt a felkelést. Más alapszervezetekben Nagy Imrével és Kádár Jánossal kapcsolatban tettek fel kérdéseket: kik ők és mit akarnak?"*

A tájékozató arról is beszámolt, hogy a biharpüspöki határátkelőnél, mivel a határt lezárták itt és a velencei, valamint őssi állomásokon 346 vagon torlódott fel, a velencei és csucsai vonalon mintegy 200, a szatmári vonalon 150 vagon – javasolták a vagonok szigorított őrzését.

Ellenséges megnyilvánulásokról is beszámoltak: – az előző éjjel Szalontán egy plakátot találtak a következő szöveggel: *„Figyelem, le a kommunizmussal, le November 7-tel."*

– Margittán a kenyérosztásnál Üveges Rozália több személy előtt kijelentette: *„Ha így megy tovább a kenyérosztás, itt is az lesz, mint Magyarországon."*

– Mihályfalván Coboran Ioan mozdonyvezető azt mondta a pártalapszervezet titkárának: *„Ami történt Magyarországon, nem sok idő múlva meg fog történni nálunk is az országban."*

– Hasonló ellenséges kirohanások elhangzottak még más helyeken is, például Somlyó és Kisjenő rajonban.

Október 27-én elvágták a telefondrótot „OB. 3 és a Direcţia generală de Kvarţit" között.

Október 25., 26. éjjelén bizonyos személyek megpróbáltak behatolni Vaskohn a szülészetre, azzal rémisztve az ott lévőket, hogy nálunk is kitört a forradalom. Feltehetően ugyanazok a személyek megpróbáltak behatolni a rádióerősítő helyiségébe és elvágták a telefonvonalat. A securitate őrizetbe vette őket.

Ugyanezen a napon ülést tartott a tartományi pártbizottság bürója is, ahol a tagok beszámoltak az egyes rajonokban tapasztaltakról. Ezekből a beszámolókból idézünk néhány jellemző esetet.

Szántó elvtárs jelentette, hogy Körtvélyesen a begyűjtés alkalmával veszekedés keletkezett s egyesek így fenyegetőztek *„Rátok is sor fog kerülni, nem fogtok ezután lopni a néptől"*. Mihályfalván egy személy átment Magyarországra, de néhány óra múlva visszatért, és az illetékes szervek letartóztatták. A magyar vasutasok ötágú csillag nélküli egyensapkában jöttek át és tárgyaltak a helybeliekkel, hasonlóképpen egy Magyarországról hazajött személyt közrefogták az emberek és kérdezősködtek az ottani helyzetről. Intézkedés történt, hogy senki se folytathasson ellenséges propagandát. Azt is elpanaszolta Szántó, hogy Szentjobbon fegyvert, pisztolyt találtak egyes személyeknél, s a milicista bekísérte őket, de az ügyész elengedte azzal, hogy nem használták a fegyvereket. Az ügyész így járt el azzal a kulákkal is, aki rátámadt a begyűjtőkre, szabadon bocsátotta, azzal mentve az illető cselekedetét, hogy idegességében tette.

Fodor elvtárs arról számolt be, hogy Şteien egy munkás azt fejtegette társainak, hogy helyesen cselekedtek a magyarok, ez jó nekünk is, mert a kormány intézkedni fog a helyzetünk megjavításá-

ról. Beszámolóját azzal zárta, hogy *„a securitate szóba állt az illető munkással”*.

Câmpeni községben egyes kulákok azt mondták a begyűjtőnek, hogy neki is kijár az akasztófa – letartóztatták őket. Az építkezésnél dolgozó katonák soraiban is nyugtalanság tapasztalható – mondta Fodor. Előbb elbocsátási parancsot kaptak, majd azt visszamondták. Az emberek azt beszélik, hogy az összefüggésben van a magyarországi eseményekkel.

Lucaciu Vasile Kisjenő rajonból elmondta, hogy Morăruş községben a könyvelő ittas állapotban számon kérte a rajoni pártbüró tagját, Vasile elvtársat, hogy miért vett el egy disznót az egyik embertől, mondva, hogy nem tanult a Magyarországon történtekből. Majd másokkal együtt azt kiabálta Éljen a szabad Magyarország és Lengyelország.

Bokszegen két részeg személy azzal fenyegetőzött, hogy mennek a begyűjtő központba és visszaveszik a terményeket – Lucaciu javasolta a begyűjtő központok őrzésének megerősítését.

Benkő Dénes Somlyó rajoni beszámolójában szintén az ügyészre panaszkodott, hogy nem védi eléggé a begyűjtőket. Az egyik begyűjtő fel kellett másszon egy gazda padlására, hogy az ott rejtegetett kukoricát begyűjtse, s a gazda lelökte – az ügyész viszont nem büntette meg a gazdát.

Kalóczkai elvtárs elmondta, hogy Margitta rajonban Sînlazăr (Szentlázár) faluban azt kérdezték, hogy Magyarországon is voltake hasonló begyűjtési akciók és nem alakulhat ki Romániában is hasonló mozgalom. Megmagyarázták nekik, hogy a felkelést Magyarországon nem a parasztok indították, hanem az egyetemisták. Azt is fontosnak tartotta elmondani Kalóczkai, hogy Széplakon a körorvos nagyon örült a magyarországi eseményeknek, örömében táncra is perdült, ahogy azt a kislánya az iskolában elmondta. – Igen jellemző eset – a kisiskolás beszéde eljutott a tartományi pártvezetőhöz is, aki ezt a dolgot egy fontos pártösszejövetelen ismerteti. Ugyancsak Kalóczkai rosszallóan és érthetetlenként mondta el, hogy vannak alapszervezetek, ahol az egész tagság magyar, és a párt Központi Bizottságának körleveleit magyarul ismertették, és mégsem szólt senki hozzá, nem akartak állást foglalni.

A gyűlésen számos bölcs javaslat hangzott el a politikai munka javításáról a tömegek soraiban, és ezt Szenkovics elvtárs is kiegészítette néhány hasznos tanáccsal – de ezek ismertetésétől eltekintünk. Csupán megjegyezzük, hogy érzékelhetően féltek az elvtársak...

Október 28-ától a tájékoztatók már megszámozva kerültek be a dossziéba, az e napi a kettes számot kapta. Ebből is csak az úgynevezett ellenséges megnyilvánulásokról szóló jelentéseket idézzük.

– Margitta rajon Reghia község kollektív gazdaságában egy párttag, Szilágyi János, azt mondta: *„Nincs mit csodálkozni azon, ami Magyarországon történt, hisz ott is azt tették, amit nálunk. Még az utolsó kecskét is elvették a parasztoktól, s ha fellázadtak, jól tették."* – A jelentéshez hozzáfűzték *„Lucaciu elvtárs határozottan cáfolta ezt az állítást, és keményen elítélte az ilyen megnyilvánulást.*

– A Beliu-i lelkész több hívét magához hívta és felolvasott nekik egy röplapot, melyet Magyarországból dobtak le légi úton és a kollektív gazdaságokról szólt. A securitate szervei vizsgálják az ügyet".

– Izsó Márton [Józsa Márton] a szilágysomlyói URCAD vállalat sofőrje át akart szökni Magyarországra teherautójával, melyben só, gyufa, dohány és más termékek voltak. A határőr milicisták a Károly rajoni Csanálosnál elfogták. (Ő volt tartományunkból a magyarországi eseményekkel kapcsolatban elítéltek között az első áldozat.)

Ehhez a tájékoztatóhoz még egy kiegészítést is fűztek az alábbi „ellenséges megnyilvánulások"-ról:

1. Petruţ Aurelia a nagyváradi CFR tisztviselőnője arról beszélt kollegáinak, hogy Budapesten az egyetemisták utcai tüntetést rendeztek és követelték Erdély Magyarországhoz való csatolását. Hozzáfűzte, hogy nálunk is kilátás van arra, hogy az történjen, ami Magyarországon.

2. Szakadáti János és Schimpf Zoltán szintén CFR alkalmazottak azt állították, hogy a magyarországiak egy olyan kormányt akarnak, amely mentes minden keleti hatástól, befolyástól.

3. A biharpüspöki állomás WC-jében ellenséges feliratok jelentek meg: Trăiască regele Mihai! Ne c...m în gura comuniştilor. (Éljen Mihály király! A kommunisták szájába sz...unk!) (Mindezek-

hez azt a megnyugtató megjegyzést fűzte a tájékoztató készítője, hogy az illetékes szervek végzik a kivizsgálásokat.)

4. Nagyváradon vannak egyes személyek, mint például Nagy János és mások, akik a Szabad Európa rádiót hallgatják, és különböző rémhíreket terjesztenek Erdély átengedéséről, és hogy Kolozsváron és Marosvásárhelyen az egyetemisták tüntetnek. Az esetek kivizsgálása folyik, következik a megfelelő intézkedések megtétele – zárta jelentését a tájékoztató megszövegezője.

A hármas számú tájékoztató jegyzék szintén november 28-i dátumot viselte és eddig nem tapasztalt módon mintegy cenzúrázta valaki, feltehetően az első titkár, ugyanis egyes részeket ceruzával zárójelbe tettek vagy lehúztak.

Miután a jelentéskészítő felsorolja, hogy az előző napon hol és kiknek dolgozták fel a Központi Bizottság 22. és 23. számú körlevelét, az alábbi megállapításokat tette:

„A magyarok által is lakott rajonokban nagy izgalommal vitatják a magyarországi eseményeket. Például Érkeserű községben mintegy 30 ember közösen hallgatta a budapesti rádió közleményeit.

Általában az atmoszféra jó, nincsenek megnyilvánulások a magyarországi események mellett. Jenő, Gurahonc és Vaskoh rajon több községében nem is hallottak a Magyarországon történtekről.

A pártgyűléseken azonkívül, hogy állást foglaltak a magyarországi eseményekkel kapcsolatban, felvetettek egy sor problémát az ellátással, a piaci árakkal és a fizetésekkel kapcsolatban. A feketeerdői, jánosfalvi és fenesi alapszervezetekben arra panaszkodtak, hogy nem kapják meg idejében a fizetésüket. (Ezt a mondatot zárójelbe tette valaki és a lapszélre nagy betűkkel odaírta: Nu.) *A Refractare építőtelepén dolgozó katonák körében is egészségtelen az atmoszféra az ellátás és az elszállásolás miatt.* (kékceruzával lehúzva)

A nagyváradi üzemek dolgozói azt panaszolták, hogy a magyarországi események kezdete óta megemelkedett az élelmiszerek ára." (ezt is lehúzták)

A falvak hangulatáról a jelentés készítője megállapította, hogy Szalonta rajonban Tenke, Cséffa és Marciháza községekben a kvóta

(beszolgáltatás) miatt elégedetlenkednek, és azt kérdik, miért van náluk kvóta és Magyarországon nincs. Hasonló eset volt a Margitta rajoni Szentlázáron és a Gurahonc rajoni Băneşti-ben.

A határ menti falvakban bevásárlási láz kezdődött (só, cukor, petróleum). Az a rémhír terjed, hogy itt is a magyarországihoz hasonló helyzet fog bekövetkezni.

Az osztályellenség megnyilvánulásaiból az alábbiakat tartalmazta a tájékoztató jegyzék:

„A Belényes rajoni Bunbeşti-ben egy személy azt kiabálta: Éljen a király! Holnap nálunk is úgy lesz, mint Magyarországon. Keserű faluban Páll László református lelkész kijelentette, hogy egyetért a magyarországi mozgalommal és hogy azok egyik követelése Erdély Magyarországhoz való csatolása.

Mihályfalván Szász Sándor a postaládájában magyar nyelvű felhívást talált a következő szöveggel: Magyar és román testvérek, együtt vívjuk ki függetlenségünket. Ne egyetek puliszkát, ne higgyetek a hazug híreknek, Budapest a mienk!

Beliu község határában az állataikat legeltető személyek több röpcédulát találtak, melynek az volt a címe: Egy pohár bor mellett." (a román szövegű jelentésben magyarul és románul is be volt írva ez a cím.)

Az október 29-i négyes számú tájékoztató arról adott hírt, hogy Szentmártonban Banu Alexandru megpróbálta rávenni a fiatalokat – sikertelenül –, hogy tüntessenek a néptanács ellen, arra hivatkozva, hogy most van erre a legjobb alkalom.

Mihályfalván kézzel írt, indigóval sokszorosított röpcédulákat találtak az utcán Erdélynek Magyarországhoz való csatolásáról.

Sâmbăta községben Muci Aurel volt kulák a néptanácsnál szidta az államot, a pártot, a milíciát, kijelentve, hogy nemsokára rájuk fog kerülni a sor.

Október 29-i 5. számú tájékoztató szerint Nagyváradon Imre József a Pékvállalat dolgozója felvetette, hogy Magyarországon munkástanácsok alakultak, és nálunk is létre kellene hozni.

Továbbra is terjednek a hírek Erdély elszakításáról, és hogy a Bolyai Egyetemen a hallgatók követelik az orosz nyelv kiiktatását a programból.

A Dobrogeanu Gherea gyár UTM-titkárához postán érkezett egy felhívás, hogy szervezzenek sztrájkot.

Serghiş községben ismeretlen elkövetők elvágták a telefonvezetéket.

Október 30-án a 6. számú tájékoztatóban arról szólnak, hogy több üzemi kantinban zúgolódnak a munkások a miniszteri rendelet miatt, mely szerint heti két alkalommal puliszkát kell felszolgálni.

A 4-es számú középiskolában Kovácsi és Tátrai tanárok kérték, hogy magyarázzák meg nekik, hogy Magyarországon ellenforradalom van, vagy demokratikus jogokért folytatott harc. Az értelmiség és a magyar iskolák tanulói között nyugtalanság van a forradalom jellege miatt (a forradalom szót áthúzták, s események szót írták föléje).

Borson és Kisszántón öt fiatal részegen énekelt az utcán: (következik magyarul az alábbi szöveg) *„Isten áld meg a magyart, Jön a muszka kar százezer ember el (sic!) Kutya oláh, ha be tudtál sorozni, Horthy Miklós katonája vagyok."*

Avram Iancu községben Trif Flora azt mondta a begyűjtőknek: *„Tolvajok vagytok, nálunk is úgy lesz, mint Magyarországon."*

Nádas faluban egy személy fejszével támadt a rajoni pártbizottság kocsijára.

Az október 30-i 7. számú tájékoztató két fontos dokumentumnak az ismertetéséről számol be. Az egyik a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség Nyilatkozata és Felhívása a magyar munkásokhoz, a másik a román kormány, a párt és a szakszervezet határozata az új fizetési rendszerről. Miután leírja, hogy milyen határtalan lelkesedéssel és egyetértéssel fogadták az emberek ezeket a dokumentumokat, mintegy ellensúlyozásként beszámolnak néhány ellenséges megnyilatkozásról is.

1. Kárásztelek községben a néptanács és a társulás elnökei a párt-alapszervezeti és a néptanácsi titkár (tehát a legfontosabb személyek) arról tanácskoztak, hogy Magyarország a forradalom után teljes szabadságot vívott ki, és, hogy hasonló akciót kellene nálunk is indítani, mert a parasztok nagyon el vannak nyomva. A helyi milícia parancsnok jelentése. (Ceruzával ráírva Nu!)

2. Diószegen, Székelyhídon és Mihályfalván három vagon sót adtak el a rémhírek hatására.

A 8-as számú Tájékoztató októbert 30-án több meglepő esetről szólott, ami igencsak elgondolkoztathatta az elvtársakat is.

A gyűléseken több alkalommal többen kérdezték, hogy miért van eltérés – ellentmondás (discordanţia) a mi rádiónk közleményei és a budapesti rádió hírei között. Ezt kérdezték többek között a Solidaritate és Zorile Roşii szövetkezetben, a Crişana és a Fáklya szerkesztőségében (!) A Bábszínházban Cserős Lajos és Vilidár István nyíltan kimondták, hogy nem értenek egyet az ellenforradalom megnevezéssel. Magyarországon forradalmi mozgalom volt, Tito és Gomulka üdvözölte ezt az eseményt, akárcsak a Kínai Népköztársaság vezetői. Miért mondanak nálunk mást, mint amit a Szabad Nép írt? – kérdezték.

A következő érdekes jelentést utólag ceruzával lehúzták: *„Október 30-án Váradon a Vasile Alecsandri utcában és más utcákban katonák gyakorlatoztak, még lövöldöztek is. Megjelent egy tank is, amelyből kiszállott egy tiszt és különböző jeleket adott le, majd visszaült és elmentek. Ez az eset élénk vitára adott alkalmat a város lakói között."*

„Kisjenő rajonban Simándon, Vadászon és máshol Tildy Zoltán beszéde után arról tárgyaltak az emberek, hogy Magyarországon megváltozott a rendszer. Simándon a néptanács falára felírták: Le a kommunistákkal Gh. Gheorghiu Dej-zsel az élen! Faur Emilia megtámadta a begyűjtőt és a párttitkárt."

A csatári római katolikus pap, Dunai Miklós azt mondta: *„Ha a pesti akciók sikerülnek, akkor Erdély Magyarországhoz kerül."*

Grăniceri községben a begyűjtő biztos névtelen levelet kapott, melyben 95 személy neve volt felsorolva, akiket felelősségre fognak vonni. Ezeknek nem sok van hátra, mert minden terméket elvettek az emberektől – zárult a fenyegető levél.

A szentmártoni alapszervezet titkára a rendszer elleni gyűlöletét nyilvánította ki, ellenezve a gabonabegyűjtést. Kijelentette, hogy a cséplőgépnél nem kellene elvenni az összes gabonát a parasztoktól, mert ott van skandalum, ahol nincs kenyér.

A magyarok lakta községekben rémhírek terjednek. Azt állítják, hogy a Kisgazdapárt (sic!) került hatalomra. Tîrnova községben, Borosjenő rajonban éjszaka a Nemzeti Parasztpárt jelét (a szemet)

festették a községháza, az iskola, a szövetkezet és az orvosi rendelő falára.

Amint láttuk, október 31-én megszaporodtak az ellenséges akcióknak nyilvánított esetek, és ezért nem véletlen, hogy ezen a napon a tartományi pártbizottság rendkívüli gyűlést hívott össze, amit a tartományi kollektíva gyűléseként jegyzett a jegyzőkönyvvezető (şedinţa colectivului regional) – tehát több volt, mint a tartományi pártbizottság aktívája, amely más alkalmakkor összeült.

A gyűlés egyetlen napirendi pontja: intézkedések hozása a magyarországi eseményekkel kapcsolatban.

A több órán át tartó összejövetelen a Központi Bizottságot Szenkovics elvtárs képviselte, aki már az események kezdetétől Váradon tartózkodott. Hangsúlyozta az ellenséges elemek elleni határozott és kemény fellépés fontosságát.

Banc Josif tartományi első titkár többek között felhívta a jelenlévők figyelmét, hogy Nagy Imre és Tildy Zoltán beszéde után már meggyőző érveik vannak annak bizonyítására, hogy Magyarországon az események a kapitalizmus visszaállítása irányába fejlődnek. Kifejezte bizalmatlanságát az értelmiségiekkel szemben, akik közül többen hazug álhírekkel mérgezik az embereket. Szerinte még a pártaktivisták között is – például Margittán – vannak olyanok, akik kezdnek meginogni, és nem tesznek különbséget a mi pártunk és a magyarországi dolgozók pártja között. Még az „illegálista elvtársakat" (a régi kommunistákat) is gyengeséggel vádolta, hogy nincs határozott álláspontjuk és félreértelmezik a magyarországi helyzetet.

Ő is a kemény intézkedéseket sürgette azok ellen, *„akik felemelik a fejüket, mert ha nem csapunk le rájuk, lassanként megszerveződnek és kitörnek."*

Elhatározták az aktivisták kiképzését és a veszélyesebb helyekre, a határmenti településekre nagyobb számba küldését, sőt azok felfegyverezését. Tervbe vették gárdák szervezését és az önkéntes őrök számának növelését a néptanácsoknál, közintézményeknél.

Szász Andrei másodtitkár még arra is felhívta a figyelmet, hogy milyen veszélyt jelent az, hogy a községek szövetkezeti boltjaiban az eladásra küldött rádiókészülékeket az eladók és a boltba betérők állandóan hallgatják.

Az összejövetel legfőbb következtetése azonban az volt, hogy fokozni kell a politikai munkát, a fontos pártdokumentumok ismertetését.

A november elsején készített 9. számú tájékoztató is ennek szellemében fogalmazódott. Ebből idézünk:

„A Központi Bizottság körlevelét és a Szakszervezeti Világszövetség felhívását feldogozták Kisjenő, Jenő, Élesd, Vaskoh, Margitta és Várad rajonokban és a mai nap (november 1.) befejeződik a feldolgozás Nagyvárad valamennyi vállalatában és intézményében.

Az embereket az foglalkoztatja, hogy a mi sajtónk miért állítja, hogy Magyarországon ellenforradalmi bandák vannak, és a budapesti rádió mást mond. Ez oda vezet, hogy egyesek tendenciózusos kérdéseket tesznek fel a magyarországi helyzettel kapcsolatban.

Például, mikor a színházban dolgozták fel a körlevelet Ghile elvtárs (Szombati Gille Ottó) azt kérdezte, hogy miért mondjuk mi, hogy Magyarországon ellenforradalom volt, mikor a magyar kormány megállapítja, hogy az egész nép a szabadságért harcolt. Hasonlóképpen a „Librăria Noastră"-ban egy Boitor nevű személy felvetette, hogy ellentmondás van abban, amit ismertettek, és amit a budapesti rádió közöl. Ugyanakkor azt is állította, hogy a jugoszláv rádió és Tito elvtárs is pozitív módon értékelte a magyarországi akciókat.

A mai nap folyamán az egyes számú középiskola X. osztályos tanulói azt állították, hogy túl sok orosz órát tartanak, feleslegesen.

Az új fizetési rendszerről szóló párt- és kormányhatározat során egyesek kijelentették, hogy ha nem lettek volna a magyarországi események, nem emelték volna a fizetéseket.

Így Balogh László az Állami Színházból kijelentette, hogy nálunk most emelik a fizetéseket, de ezt drágán fizették meg a magyar hősök vérükkel. Azt is mondta, hogy «ha egy csupor tejjel többet fogtok inni, gondoljatok arra, hogy az a magyar nép vérének egy cseppje is.»

Egyes elmaradott gondolkozású személyek részéről hasonló megnyilvánulások hangzottak el Várad más vállalataiban is. A Szenkovics vállalat munkásai viszont azt állították, hogy túlóráznak, vasárnap is dolgoznak és ez nincs megfizetve. (Ceruzával hozzáírták: – a munkatörvénykönyvnek megfelelően.)

Az országhatárnál a Körös közelében a határőrök elfogták Lokis Imre magyar állampolgárt, aki illegálisan jutott be Romániába."

A november 1. dátummal ellátott 10-es számú tájékoztató jegyzék arról szólt, hogy 114 vállalatban és intézményben dolgozták fel az új fizetési rendszerről szóló párt- és kormányhatározatot, s mintegy 15 ezer dolgozó, mérnök, technikus, tisztviselő vett részt benne. A tartományból 95 köszönő táviratot küldtek Gh. Gheorghiu-Dej és Chivu Stoica elvtársaknak.

Megelégedéssel jelenti ki a tájékoztató megszövegezője, hogy ha az előző napokban a magyarországi események állottak az érdeklődés középpontjában, a tegnap már a Határozat volt a legfőbb beszédtéma. Több példát felsorol a jegyzék arra, hogy melyik munkahelyen, név szerint melyik dolgozó fejezte ki köszönetét és megelégedettségét a legújabb intézkedés kapcsán.

A nagyobb hitelesség kedvéért arról is beszámol a jegyzék, hogy egyes helyeken elégedetlenkedők is voltak, akik azt panaszolták, hogy a családtagok nem kaptak pótlékot a megszüntetett jegyrendszerért, vagy kifogásolták azt az intézkedést, hogy a hét két napján puliszkát kell adni a munkásétkezdékben.

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban továbbra is vitatják egyesek, hogy a bukaresti rádió és sajtó ellenforradalomról beszél, míg a budapesti és a Novi Szád-i rádió azt mondja, hogy az egész nép jogos harca volt a demokrácia és a függetlenség kivívásáért.

A váradi, székelyhídi, szalontai, margittai rajonok értelmiségi körében sokat vitatják a szovjet kormány nyilatkozatát a Szovjetunió és a népi demokrácia országai közötti kapcsolatról és többen felvetik a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásának kérdését.

Egyes magyarok lakta helységekben, például Mihályfalván, Diószegen, Bogyoszlón, Tárkányban, Borson stb. továbbra is terjednek álhírek Erdélynek Magyarországhoz való csatolásáról.

Az előző éjszaka a szalacsi néptanács elnökére támadt Rencsik Mihály, kijelentve, hogy nincs szükség rá, hagyja el a községet.

A tegnap egyes községekben, például Kárásztelken és Nadábon megtámadták a begyűjtőt. Több helyen azt a hírt terjesztik, hogy el fogják törölni a beadást és akadályozza a begyűjtési terv teljesíté-

sét. Így például Margitta rajonban, ahol 150 vagon szőlőt kellene beadni, a tegnapi napon nem adtak be egy kilót sem.

A 11-es számú jegyzék november 1-jén este 8 órakor a következőket jelentette:

Ezen a napon 171 táviratot küldtek a tartomány dolgozói a párt-, állami és szakszervezeti vezetők címére, kifejezve köszönetüket az új fizetési rendszerért és bejelentve munkavállalásaikat a termelés növelésére. Egészségtelen megnyilvánulásokról is hírt adott a jegyzék. Kárásztelken Nagy Erzsébet azt követelte, hogy hozzanak törvényt a beszolgáltatások eltörléséről. A nagyváradi CFR-nél tartott nagygyűlésen Cărbunaru Ion, Codilă Gheorghe, Bulas Valentin kijelentették, hogy hagyják őket békén a Határozat ismertetésével, mert az csak egy írás, amit nem fognak a gyakorlatban alkalmazni. Sőt Cărbunaru azt javasolta, hogy a távirat szövegéből hagyják ki a munkásokat, csak a mérnökök és a technikusok nevében szóljon, mert azoknak kedvez.

Nagyváradon az 1-es számú középiskolában (román tannyelvű) egészségtelen megnyilvánulások tapasztalhatók, tendenciózus kérdéseket tesznek fel a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. Például: a Szovjetunió miért ellenzi a magyar kérdésnek az ENSZ-közgyűlés napirendjére tűzését. Miért vannak nálunk még mindig Sztálinról elnevezett utcák.

A szövetkezeti középiskolában azt kérdezték, hogy Romániában a nemzeti kisebbségeknek azonos jogaik vannak-e, miért szüntették meg a magyar tagozatot ebben az iskolában – és még más hasonló kérdések hangzottak el. (Ez a bekezdés ceruzával lehúzva.)

Gurahonc rajonban Buteni községben a község értelmiségei naponta összegyűlnek dr. Fehér Gheorghe orvos lakásán. Ezek mind volt legionáriusok és maniuisták.

Szalárd községben a magyarországi események felbátorítottak egyes ellenséges elemeket, például Kis Károlyt és Takács Ferencet, akik fasiszta dalokat énekeltek és azt kiabálták az utcán: *„most harcoljunk, mert jönnek a magyarok”*.

A nagyváradi CFR-depóban Crişan Nicolae megverte a párttitkárt, mert az azt mondta, hogy: *„mi nem vagyunk sztálinista kommunisták, s nem is akarunk az lenni, mi szocialisták vagyunk”*.

Semjén községben Păcurar Vasile késsel támadt a begyűjtőre s azt kiáltotta: *„Mit hisztek, Magyarországon vagyunk, hogy fosztogassatok és lopjatok”.*

A november 2-i 12. számú tájékoztató jegyzék szerint az előző napon csupán Nagyváradról száz köszönő, munkaversenyt vállaló táviratot küldtek Bukarestbe a dolgozók. A negatív megnyilvánulások ebben a jegyzékben mind magyarokról szóltak:

Körtvélyesen a magyar tannyelvű iskola tanulói közösen hallgatták az iskolában a budapesti rádiót, egyesek sírnak a rádiókészülékek mellett, ami egészségtelen atmoszférát kelt a községben.

Gálospetri négy papja az Amerika hangja és a Szabad Európa rádió adásait hallgatja, s közel 150 paraszt gyűlt össze náluk és különböző rémhírek, és kommentárok indultak el innen. Az illetékes szervek vizsgálják az ügyet és megbeszélik a szükséges intézkedéseket.

A szentmiklósi papnál, Nagy Sándornál szintén naponta 20–30 ember jelenik meg, s együtt hallgatják a rádiót.

Oláh Károly váradi vasutast két magyar fiatal kidobta a mozgó vonatból, mivel állást foglalt a magyarországi eseményekkel szemben.

Fürt András körösgyéresi végrehajtó bizottsági tagot névtelen levélben fenyegették meg: *„ha nem hagy fel a mezőgazdasági társulás szervezésével, az fog történni, ami Magyarországon történt”.*

Tóti község párttitkárának, Rácz Lászlónak az udvarában a következő magyar nyelvű írást dobták be: *„Jó világ van a kommunistáknál, mert az akasztófa vár rájuk”.*

A november másodiki, 13-as számú esti jegyzék imponáló számadatokat tartalmazott: a fizetésemelésre vonatkozó határozatot eddig 225 helyszínen vitatták meg 25 ezer ember vett részt ezen és 225 táviratot küldtek.

Ugyanakkor ellenséges megnyilvánulásokról is beszámolt – Szintye községben egyes kulákok azzal fenyegették meg a begyűjtőt, hogy úgy fog járni, mint a magyarországi kommunisták.

Egyes vállalatoknál azt híresztelik, hogy a fizetésemelés inflációhoz vezet, s hogy jobb lett volna az árakat csökkenteni.

Szalontán a Progresul vállalat falára egy feliratot tettek ki a következő szöveggel: *„Éljen a szabad Magyarország."*

„Romániának nincs semmi köze Erdélyhez".

Ugyancsak Szalontán több helyen színes krétával Nagy Imre nevét írták a falra.

Belényesen egy plakátot találtak a következő szöveggel: *„Munkások, munkásnők, menjetek és cselekedjetek úgy, mint Magyarországon."*

Az Înfrățirea UTM-titkára, Briscuț Liviu névtelen levelet kapott a következő szöveggel: *„12 éven át az oroszok fosztogatták az országot. November 6-án és 7-én szervezzünk sztrájkot. Menjen a kommunisták kormánya, szervezzünk szabad választásokat"* stb.

Piskolton a szövetkezeti dolgozók gyűlésén Mészáros János nyíltan ellenséges magatartást tanúsított, kijelentette *„Miért nem osztanak húst Piskolton. Azt akarjátok, hogy az történjen nálunk is, mint Magyarországon. A magyarok letették a fegyvert, azt akarjátok, hogy most mi ragadjuk meg?"*

November 3-án is két tájékoztató jegyzék készült, melyekben már kevesebb szó esik az újabb gyűlésekről, viszont továbbra is közölnek adatokat ellenséges megnyilvánulásokról.

Kisjenő és Nagyvárad rajonban sokat kommentálják, hogy Magyarországon nincs beszolgáltatás és nálunk továbbra is van.

Tarjánban olyan hírek keringenek, hogy Erdélyt átadják Magyarországnak. Egyes községekben a kollektív gazdaságok felszámolásáról beszélnek.

A Vörös Hajnal és Szenkovics Irén vállalatok munkásait az foglalkoztatja, hogy Magyarország kiszakadt a szocialista táborból és a szovjet csapatok visszavonulnak.

Egyesek megpróbálják a gyűléseken a vitákat helytelen irányba terelni. Például a Tartományi Erdészeti Igazgatóságon Romoceanu azt kérdezte, hogy igazságos-e az, hogy egy munkásnak 300 lej a fizetése, és hogy van-e szólásszabadság nálunk.

Kér faluban négy gazda behatolt a társulás földterületére, s megkezdte bevetni az egykori saját parcelláját.

Csatárban Kovács Sándor próbálta visszavenni földjét.

Botean faluban hét személy a legelőt foglalta vissza.

Grăniceri-ben (Ottlaka) Balogh Jánosnál névtelen levelet találtak, amelyben a beszolgáltatás ellen tiltakoztak és fenyegetőztek.

Érkeserűben a kerítésen felirat jelent meg: *„Éljen Budapest! Le a kommunistákkal!"*

Scunda Florian ügyvéd megfenyegette Poienaru aktivistát, hogy el fogja intézni, mert Nagyváradon hamarosan olyan esemény következik be, ami nem volt eddig.

Körtvélyesen a községi titkár fenyegető névtelen levelet kapott; ha Vincze nevű kulákot nem bocsátják szabadon, felgyújtják a községházát.

A Rulikowski temetőben a halottak napján kézzel írott röplapokat találtak a következő tartalommal: *„Nagyobb fizetést, jogot a népnek stb."* (a jelentést készítő írta a stb.)

Sebesen az állomás épületére felírták: *„Le a kommunistákkal."*

November 4-én az első, a 16. számú tájékoztató, melyet szokásosan reggel adtak ki, aránylag rövid és visszafogott hangú volt, kevesebb ellenséges megnyilvánulásról szólott. Ezeket idézzük:

Körtvélyesen továbbra is a tanügyi káderek csoportosan hallgatják a budapesti rádiót.

Tarcsán, Mihályfalván, Piskolton magyar fiatalok horthysta, revizionista, fasiszta dalokat énekeltek.

Tárkányban a párttagok elégedetlenkedtek, hogy az üzletben nincs rizs, zsír és más élelmiszer. Kijelentették, hogy harcolni fognak és vérüket adják a szabadságért. (Ebből viszont nem derül ki, hogy ki ellen, vagy ki oldalán akarnak harcolni a szabadságért.)

Szentandráson három személy téglákkal dobálta meg a néptanács ablakát, Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs portréját akarták leverni.

Vizesgyánban (Toboliu) a néptanács falára a következőket írták: *„Le a kommunistákkal! Ki a románokkal Erdélyből! Halál a kommunistákra!"*

November 4-én este készült a 17-es számú tájékoztató jegyzék, szokatlan, de érthető módon, arról szólt, hogyan folytak le az események Várad tartományban ezen a napon. A tartományi pártvezetés intézkedett, hogy mindenütt kollektív rádióhallgatást tartsanak és a vezetékes rádióerősítő (amplificator) hálózaton keresztül is ismertessék a magyarországi forradalmi kormány önértékelését, az új

kormány proklamációját, és a faliújságokon is népszerűsítsék a magyarországi változásokat.

A két helyi újság, a Crişana és a Fáklya különkiadást adott ki és ezek példányait önkéntes terjesztők juttatták el az egész tartomány dolgozóihoz.

Fontosnak tartották még közölni, hogy Nagyürögd (Nojorid) község Mácsapuszta (Livada) falujában 39 család társulást avatott ezen a napon. Nagyváradon a Progresul Oradea–Locomotiva Timişoara futballmérkőzés 5000 néző előtt zavartalanul lezajlott.

A tartományi pártbizottság javaslatára mindenütt megkettőzték az őrséget.

Ellenséges megnyilvánulásként egy, enyhén szólva képtelen esetet írt le a jegyzék: „a Kossuth utcai vendéglőben a pincérnő arra a kérdésre, hogy milyen bor kapható, az felelte, hogy három féle van: piros, fehér, zöld. Ezt a nacionalista, soviniszta megnyilvánulást *„Ácsi József a Bernáth Andrei vállalat igazgatója jelentette"*. (Elgondolkoztató!)

A november 5-i 18. számú tájékoztatóból megtudhatta a Központi Bizottság, hogy Várad tartomány lakói nagy érdeklődéssel hallgatták a bukaresti, kolozsvári, temesvári rádiók híreit, közleményeit és örömmel fogadták a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány megalakulását. Több nyilatkozatot is közölnek a dolgozóktól – mi ezekből egyet emelünk ki: *„Mihályfalván Kovács Rozália elvtársnő kijelentette: Sokan a községünkből azt hitték, hogy a nép hatalmát megdöntötték, de a magyarországi munkásosztály megtalálta a megfelelő módot az állam élére befurakodott árulók elintézésére."*

A két lap rendkívüli kiadását tegnap eljuttatták Váradon a dolgozókhoz, a mai napon el fog jutni a legtávolabbi helységekbe, falvakra, tanyákra is.

A tegnap (november 4-én) 244 helységben, üzemben, vállalatnál ünnepelték meg a Nagy Októberi Szocialista Forradalom (1917 – Oroszország) évfordulóját 34 ezer személy részvételével.

Az alábbi „ellenséges megnyilvánulásokat" sorolta fel a tájékoztató:

1. Onica Dumitru ifjúmunkás a különkiadást terjesztette az utcán és egy személy magyar nyelvűt kért tőle. Mivel nem volt nála

csak román nyelvű, az illető elvette tőle a mintegy 30 darabot és összetépte azokat és az ifjút megütötte.

2. Robogány (Răbăgani) községben Hodos Josif a népgyűlésen azt kiáltotta *„Le a vörös zászlóval, tegyék ki a trikolort."*

3. Rohani községben Vidican Teodor letépte a vörös zászlót és a tricolort, szidta a rendszert és a pártot.

4. Perecsényben Józsa Márton és Bagosi Márton magyar fasiszta énekeket dalolt az utcán és azt kiáltotta: *„El kell menjünk mi, hogy segítsük Magyarországot!"*

A november 5-i esti, 19. számú jegyzék részletesen beszámolt a Nagy Októberi Forradalom megünnepléséről különböző helyeken, a két lap különkiadásának kollektív olvasásáról, megvitatásáról az egyes munkahelyeken és a párttagok, dolgozók pozitív állásfoglalásáról.

A következő ellenséges megnyilvánulásokat jelentették:

Bokszeg községben Pop Teodor behatolt a begyűjtők hivatali szobájába, s követelte, hogy adják vissza a tőle bevett terményeket, azzal fenyegetve a begyűjtőket, hogy szalámit csinál belőlük. Ivan Teodor is hasonló cselekedetre vetemedett.

Nagybajom (Boianul Mare) község pártitkárát, Hulban Pavelt Mureşan Gheorghe szegényparaszt a saját házában támadta meg, s azzal fenyegette, hogy megöli.

Deák József a székelyhídi állami gazdaságban a Fáklya különkiadásának szétosztásakor azt mondta: *„Az orosz banditák megtámadták a magyar népet, egy 200 milliós nép rátámadt egy 10 milliós népre. Nem érti, hogy miért nem jönnek az amerikaiak, és miért nem dobnak az oroszokra egy atombombát."*

Tamási községben Z. Nagy Sándor kulák az adóbeszedőknek a következőket ordította: *„Elrendezlek én benneteket. Éljen a magyar forradalom! Le a kvótával, le a kommunistákkal!"*

Nyüved községben Felföldi József kulák több szegényparasztot a házába hívott, hogy hallgassák az Amerika hangja és más kapitalista rádió adásait. Marin József és Varga László leleplezte a falu népe előtt a kulákot és értesítette a milíciát, hogy mi történik a kulák házában.

November 6-án, a nagy ünnepet megelőző napon a Tartományi Pártbizottság bürója megtárgyalta az ünnepléssel kapcsolatos feladatokat. Az első titkár, Banc elvtárs hangsúlyozta, hogy az ünnepi szónoklatokban különösen ki kell emelni a Szovjetunió iránti szeretetet és hálát, és ellensúlyozni kell a reakciós elemek ellenséges megnyilvánulásait. Az ünnep alkalmával nem fontos a magyarországi események feldolgozása, de jó felhívni a figyelmet egyes dolgokra. A Központi Bizottság dokumentumaiban és a sajtóban bemutattuk az események súlyos voltát, hogy milyen nagy veszélyt jelentett ez a szocialista tábor számára, és ez a veszély a Szovjetunió segítségével elmúlt. Az első titkár azt is elmondta: *„hogy egyesek névtelen leveleket küldözgetnek párttitkároknak, társulások vezetőinek, fenyegetik őket. Meg kell akadályozni ezek terjesztését, bátorítani kell a vezetőket. Egy másik akciója az ellenségnek, hogy november 6-ra sztrájkra buzdítottak szintén névtelen levelek útján. Ezt is meg kell akadályozni. Az összes intézkedések és az ezután hozandó intézkedésekkel együtt feltűnhetnek olyan elemek, akik provokálnak, ezek ellen azonnali és nagyon drasztikus intézkedéseket kell hozni. Ez nem jelenti azt, hogy butaságokat csináljunk”* – fejezte be Banc elvtárs értékes indikációit.

Ezen a napon (november 6-án) mindkét tájékoztató jegyzék csupa pozitív jelentést tartalmazott a dolgozók pártos és elvszerű állásfoglalásairól. Arról is beszámolt, hogy intézkedtek a Szovjetuniónak a magyar forradalmi kormány felhívására adott válaszának és a szovjet nép által a magyar népnek nyújtott segélyeknek a népszerűsítéséről.

A két anyagban mindössze három ellenséges megnyilvánulás leírása szerepelt, amit ceruzával valaki lehúzott – tehát ezeket nem terjesztették a Központi Bizottság elé.

1. Nagykér (Cheriu) faluban 40 paraszt villával felszerelkezve körbevette a társulás földjét, hogy megakadályozzák annak traktorral való felszántását. Két kulák biztatta fel őket, akiket elvittek a Duna-csatornához.

2. Serges (Serghiş) községben kb. 30 paraszt az Erdészeti Minisztériumhoz memorandumot terjesztett fel, kérve erdeik visszaadását. A rajoni néptanács és az erdészeti hivatal vezetőit, akik ki-

mentek a helyszínre, vagy negyven ember körbe vette és fenyegette mondván: *„Elmúlt már a ti időtök, hogy elvehessétek az erdeinket."*

3. Egyes reakciós elemek Nagyváradon azt a rémhírt terjesztették, hogy november 7-én elkezdődik nálunk is az, ami Magyarországon volt – ez a tény még nincs teljesen kivizsgálva – fejeződött be a jelentés –, de ezt is lehúzták kétszeresen.

A 22-es jegyzék, november 7-én készült az ünneplésekről és az ünnep tiszteletére elért munkasikerekről szólt, de tartalmazott egy negatív hírt is.

Diószegen Bene Amália tanítónő fekete kendővel a fején jelent meg az osztályban és a gyermekek kérdésére azt felelte, hogy gyászol, mert mészárlás folyik a magyarság soraiban. A rajoni pártbizottság megtette a kellő intézkedéseket – zárult a jelentés.

A 23. és 24. jegyzék csak pozitív jelentéseket tartalmazott, hogyan ünnepelt a nép, hogyan fejezte ki örömét és szolidaritását a magyar nép iránt, amely megvédte a szocialista rendszert.

A november 8-i 25-ös számú jegyzékben a jó hírek mellett újból megjelentek a rosszak is.

Nagyfaluban Ambrus Ferenc lakásába gyűjtött több szegény és középparasztot, hogy megbeszéljék mit fognak tenni a kommunisták ellen. A belügyi szervek leleplezték őket és megtették a szükséges intézkedéseket.

Nagyváradon Bocan Florian az ICO tisztviselője, volt legionárius egy Gui nevű személynek az alábbiakat mondta: *„Nemsokára sok szabad lakás lesz Nagyváradon, ha elkezdődik a dolog. A magyarok és zsidók el fognak tűnni, hasonlóan az összes kommunista is. Egyébként is a kommunisták mind zsidók és magyarok. Mi majd megkapjuk a berendezett lakásokat. Nekik nem lesz idejük a költözködésre, mindent itt fognak hagyni."*

November 6-án átjött az országhatáron, anélkül, hogy elfogták volna, Gyula város börtönének igazgatója, Gácsi Máté. A belügyminisztérium helyi szerveinek elmondta, hogy az ellenforradalmárok terrorja elől menekült Romániába. Személyi igazolvánnyal, katonai igazolvánnyal és párttagsági könyvvel igazolta magát. – Ezt az utolsó jelentést teljes egészében áthúzták.

A helyzet konszolidálására utal, hogy a következő 26-os számú jegyzék csak két nap múlva, november 10-én készült. Ebben az alábbi ellenséges megnyilvánulások olvashatóak:

1. Székelyhíd rajonból jelentik, hogy az utóbbi két napban megint megszaporodtak a viták, a beszélgetések a magyarországi eseményekről: főleg Diószegen, Mihályfalván, Körtvélyesen.

2. Jankán a kollektív gazdaságban Kincses János traktorista azt mondta a tagoknak, hogy a szovjet csapatok rabolnak és mészárolnak a magyar lakosság körében és nem igaz, hogy a magyar nép hívta be őket a rendfenntartására.

3. Nagyváradon a Progresul szövetkezetben Szabó Mária UTM-ista kijelentette, hogy a mostani magyar forradalom jogosabb, mint az 1933-as grivicai harcok.

4. Nagy Margit, a Vörös Hajnal szövetkezet dolgozója nyíltan és provokatív módon kijelentette, hogy az oroszok tönkre akarják tenni Magyarországot.

5. Dubinszki Emil a securitate székházáról letépte a zászlót.

6. Somlyón Crişan Ioan kizárt párttag a vendéglőben kijelentette, hogy örül annak, ami Magyarországon történt, és sajnálja, hogy később megváltozott a helyzet. Azt mondta, ha nálunk is sor kerül hasonló eseményre, akkor ő megtámadja a rajoni pártbizottságot, mivel ott csak magyarok vannak.

7. Hasonló elszigetelt megnyilvánulások történtek még Somlyó rajonban és Nagyváradon is, ezeket az eseteket vizsgálják az illetékes szervek és meghozzák a kellő intézkedéseket.

A november 12-i 27-es számú jegyzék arról adott számot, hogy Élesd rajonban 311, Somlyó rajonban 200 gyűlésen ismertették és vitatták meg a magyarországi ellenforradalmárok cselekedeteit leleplező cikkeket és tovább folyik az agitátorok kiképzése is.

A közös újságolvasások, megbeszélések során egyesek elégedetlenségüknek adtak hangot:

Somlyón, a cipőkészítő szövetkezetben Popa Iosif és Moldovan Alexandru arra panaszkodott, hogy túl nagy a norma és nem tudnak 300 lejnél többet keresni.

A sarmasági bányaüzem igazgatója, Müller Ludovic névtelen levelet kapott, melyben azt írták, hogy *„ne űzzenek gúnyt a román*

nemzetből azzal, hogy rossz utakon, hidegben, gyalog kell menni a bányába. Hogy nézne az ki Palesztinában, ha egy román autóval járna és a zsidók gyalog."

Varga Mihály nemrég tért haza Magyarországról és kijelentette, hogy nehezen tudott hazajönni, mert a szovjetek nem engedték, de fel fogják számolni a szovjeteket, mert jönnek a horthysták Nyugat-Németországból.

Két nappal később, november 14-én a 28-as számú tájékoztató megállapította, hogy a tartományban általában az atmoszféra jó, s tovább folytatják a kollektív újságolvasást és a viták során a résztvevők elítélik az ellenforradalmi banditák mocskos tetteit. Ugyanakkor egyes dolgozók kifejezik elégedetlenségüket az új fizetési rendszer nem megfelelő alkalmazása miatt.

Ezek után felsorolja azokat az ellenséges megnyilvánulásokat, amelyekre a napokban derült fény:

Sălăjeni község párttitkára Mărcuş Grigore elmondta, hogy a párttagok nem jelennek meg a gyűléseken, azzal indokolva távolmaradásukat, hogy nem akarnak úgy járni, mint a magyarországiak.

Gaisel Adalbert párttag Cîmpia faluból szidta a pártot és a pártaktivistákat, azt mondta, ha drága az életük ne menjenek be a házába.

Foghiş Gheorghe szanitész Somlyóújlakon több személy előtt kijelentette: *„Jól tették a magyarok, hogy fellázadtak. Nekünk is ezt kellene tenni."* Maniu arcképét hordja magával, azt mondja, ő az apja. Szidta Gh. Gheorghiu-Dej elvtársat, hogy nem tudja vezetni az országot. A securitate letartóztatta.

Váradszőlősön Faragó Mihály és Zalányi Mária pártaktivisták leleplezték Pajzs Bélát, aki beszervezett 25 családot, hogy legyenek készen, amikor nálunk is elkezdődik az, ami Magyarországon volt. Eltervezte, hogy összegyűjtik a kommunistákat egy helyre, ahol felakasszák őket. Bodnár József, az építkezési vállalat mérnökének a fia már odaszállította az akasztáshoz szükséges fát is.

A 4-es számú középiskola internátusában Balogh István X. osztályos tanuló Nicolae Drimba pedagógusnak azt bizonygatta, hogy a Fáklya és az Előre című újságok hazugságokat írnak a magyarországi eseményekről. Véleményéhez csatlakoztak Takács József és

Mihályi Zoltán X. osztályos tanulók is. Ugyanezek a tanulók szemüveget rajzoltak az újságban megjelent Gheorghiu-Dej portréra, amely úgy nézett ki, mintha ki lenne szúrva a szeme. Az ügyet az illetékes szervek vizsgálják. (Mi is visszatérünk rá egy másik pártirat bemutatásakor.)

A november 16-i, 29. számú tájékoztató még mindig a magyarországi ellenforradalmi fasiszta-horthysta banditák (először használják ezt a hosszú megnevezést) rémtetteit leleplező újságcikkek kollektív olvasásáról és megvitatásáról szól, de beszámol a magyarországi munkások megsegítésére kezdeményezett munkavállalásokról is.

Újdonság, hogy háromtagú agitátor csoportok alakultak, akik felvilágosító politikai munkát végeznek azoknál a szülőknél, akiknek a gyermekei a temesvári egyetemen vannak (lásd a temesvári diákok lázadásáról szóló részt).

Továbbra is szól a jegyzék elszigetelt ellenséges megnyilvánulásokról:

1. Szalontán azt a hírt terjesztik, hogy Magyarországon általános sztrájk van és a munkások követelik a többpártrendszert és a szabad választásokat. A rajoni pártbizottság politikai intézkedéseket foganatosított.

2. Zovány községben a pártalapszervezet titkára ittas állapotban kijelentette Mihály László és más személyek előtt, hogy *„most véget ér, hogy ti zsidók parancsoljatok a községben."* Egy más alkalommal azt mondta, hogy fel fogják akasztani a néptanács és a kollektív gazdaság elnökét.

3. Nagyváradon egyes középiskolákban bizonyos fegyelmezetlenség nyilvánul meg a tanulók és néhány tanerő részéről. A 4-es számú iskola igazgatója, Mihai jelentette, hogy november 15-én felkereste a X. B. osztályból egy szülő, s elmondta, hogy fia szerint a 3-as számú iskola tanuló lányai 16-án sztrájkolni fognak, s ezzel őket megelőzik.

Szintén a 4-es számú középiskolából Drimba pedagógus értesítette a pártbizottságot, hogy a Schnepf nevű vidéki iskolaigazgató felkereste a gyerekeit, akik a X. és a VIII. osztály tanulói, és azt mondta nekik: *„Nemsokára megsegít bennünket a Jóisten és a tan-*

kok úgy mennek el Magyarországról, ahogy jöttek, mert Magyarországot segítik az amerikaiak."

A 30. számú tájékoztató november 19-én készült, tehát három napra az előző után. Arról szólt, hogy az előző napokon mindenütt feldolgozták a nemzetközi helyzetről szóló téziseket, ugyanakkor a falvakon akciókat szerveztek az őszi mélyszántás elvégzésére.

A továbbiakban még az alábbiakról számoltak be:

Sokat vitatják Titónak a magyarországi eseményekről szóló beszédét, amelyet a budapesti és a Novi Szád-i rádiókból hallgatták, s azt mondják, hogy a jugoszláv vezér egyetértett a magyarországi ellenforradalommal.

Olyan hírek is terjednek, hogy magyar ellenforradalmárokat Szibériába szállítottak, s ezek a vagonok áthaladtak a velencei állomáson.

A Transilvania vállalatnál egészségtelen atmoszféra alakult ki, mert megtudták, hogy az egy személyre számított fizetési alapot 650 lejről levitték 590 lejre, miközben a termelési terv változatlan maradt.

Lompért és Ilosva pártszervezetének tagsága nem hajlandó részt venni a gyűléseken.

Domoszlón Gurzău Victor vissza akarta adni a párttagsági könyvét, mert Cioara Dănilă megfenyegette, hogy a párttagokat fel fogják akasztani.

Ellenséges megnyilvánulások:

A 2-es számú magyar tannyelvű iskola tanulói 15 pontból álló követelést fogalmaztak meg, amit sehova sem terjesztettek fel, mert az illetékes szervek megtalálták. A kezdeményezés az iskola igazgatójától, Purdastól indult ki.

Tenkén november 16-án éjjel 11 órakor Bihari Ferenc és Bihari Sándor fasiszta és revizionista jelszavakat kiabáltak az utcán. (A jelentés az elsőt magyarul, a többit románul írta.) *„Talpra magyar! Esküszünk, hogy nem leszünk az oláhok rabjai! Ausztriába fogunk menni! Éljen Hitler!"* – Beverték a vendéglő és a szálloda ablakait, összetörték a néptanács kerítését. – Az illetékes szervek megtették a szükséges intézkedéseket.

November 18-án este fél kilenckor Talpas (Talpoş) községben hat fiatal több személyre késsel támadt; Negruţiut, a társulás brigádosát súlyosan megsebesítették, megverték a volt néptanácselnököt.

Szalontán a rajoni tanács székháza előtt több ittas személy megtámadott egy milicistát, megverték, a lábát eltörték. Ez alkalommal fegyverhasználatra is sor került. Az elkövetők egyrészét letartóztatták.

Hagymád (Spinuş) községben Kis Károly és testvére magyar revizionista nótákat énekeltek, azt mondták, Erdélyt vissza kell adni Magyarországnak, mert a magyarok amióta Erdély a románoké lett puliszkát esznek fekete sóval. Azt kiabálták: *„Forradalmat akarunk, mint Magyarországon."*

Konrád Ilona apáca a római katolikus parókián a következőt mondta: *„Milyen szabadságunk van nekünk, amikor az oroszok ma is itt vannak. Mi több, beavatkoztak Magyarország belügyeibe, és ők követték el a legnagyobb rombolásokat."*

A nagyváradi Főpostán a postaládában ismeretlen feladótól származó leveleket találtak a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem, a marosvásárhelyi Állami Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó és Balogh Gyula II. éves kolozsvári orvostanhallgató címére. A levelekben ugyan, az a felhívás volt, amely felszólítja a romániai magyarságot, hogy november 19-én rendezzenek emlékező gyászösszejövetelt az elesett magyarországi szabadságharcosok tiszteletére. – Intézkedtek a szerző kilétének felderítésére.

A november 21-i, 31. számú tájékoztatóban csak három negatív megnyilvánulást jelentettek:

Macskás Lajos Csatárban a párttitkár háza előtt azt kiabálta, hogy: *„Kötelet a kommunisták nyakára! Éljen a magyarországi harc!"*

Toboliu községben Nichita Dumitru behatolt a pártaktivisták vendégszobájába és Lazăr Aurel aktivistának azt kiáltotta: *„Valamennyi kommunistát le kell tartóztatni, börtönbe kell zárni."*

A váradszőlősi kollektív gazdaság párttitkára arról tájékoztatta a pártbizottságot, hogy egyesek nem megfelelő módon értékelik a magyarországi eseményeket. Többen egyetértenek Nagy Imre poli-

tikájával, és jogosnak vélik azt, például Osvald János, Schmidt Alajos brigádos szerint Hitler-típusú állami rendet állítanak vissza Magyarországon.

A november 23-i, 32-es számú tájékoztató arról számolt be, hogy a Központi Bizottság propaganda és agitációs osztályának megbízottja, Ghera elvtárs előadást tartott a nemzetközi helyzetről és azt az előadást sorra ismertetik valamennyi rajonban.

Az előző napokban az alábbi elszigetelt ellenséges megnyilvánulások voltak:

Szalontán egy Bondár Sándor nevű huligán skandalumot provokált. Vancea Jacob milicista törzsőrmester megpróbálta megoldani a helyzetet. Dulakodás közben elsült a pisztolya és a lábán megsebesült. Bondárt letartóztatták.

Jánosda községben Tîrb Gheorghe késsel támadt a néptanács titkárára, azzal fenyegetőzve, hogy megöli az összes kommunistát.

A Vörös Zászló szövetkezet két UTM-istája, Táncos és Jámbor a szovjet hadsereget gyalázta, és azt állították, hogy a magyarországi egyetemistákat Szibériába deportálják.

Patala Iosif párttagjelölt a Prodaliment dolgozója visszaadta a tagkönyvet azzal az indokkal, hogy nem szeret tanulni.

A nagyváradi 4-es számú középiskolában Rákosi Erna pionír instruktornő és más tanügyi káderek a magyarországi események idején az iskolaépület alagsorában a budapesti rádió adásait hallgatták, sőt később egyes tanulók is részt vettek ebben.

A november 26-i, 33-as számú tájékoztatóban az alábbiak szerepeltek:

A Vörös Hajnal szövetkezet perzsaszőnyegszövő részlegén dolgozók (mintegy 160 személy) elégedetlenkednek, mert náluk nem alkalmazzák az új fizetési rendszert és ezért sztrájkkal fenyegetőznek.

Marciháza faluban egy Magyari nevű ifjú késsel próbálta kényszeríteni Gulyás nevű szomszédját, hogy Magyarországra vigye, és megvágta annak karját. Egy idős román asszonyt ugyan ő megfenyegetett azzal, hogy te román vagy, meg foglak ölni, utána pedig betörte házának ablakát.

Fonău faluban Blidan Teodor és Tentulă Florian megfenyegette Drimbea Alexandru párttitkárt és azt mondta neki: *„Nem sokáig fognak élni a kommunisták és elvesztik a hatalmukat."*

***

1956. november 27-én a Tartományi Pártbizottság egy terjedelmes referátumot készített, melyben azt elemezték, hogyan reagáltak a tanulók és tanerők a magyarországi eseményekre. Megállapították, hogy mind a tanulók, mind a tanerők figyelemmel követték ezeket az eseményeket, s több esetben különleges érdeklődést mutattak. Ez elsősorban annak tulajdonítható, hogy tartományunk szomszédos a Magyar Népköztársasággal, s másodsorban itt élnek magyar nemzetiségű állampolgárok is, akik állandóan követték a budapesti rádió adásaiból az események menetét.

A Román Munkáspárt Központi Bizottságának 22-es és 23-as körlevele alapján a tartományi pártbizottság összeállított egy anyagot, melyet az iskolákban is feldolgoztak. Az iskolákban tapasztalható volt az egészséges szellem és az eseményeket helyesen ítélték meg. A tanulókat és tanárokat feldühítette a magyarországi fasiszták akciói, kinyilvánították ragaszkodásukat és bizalmukat pártunk iránt és vállalták népünk forradalmi vívmányainak védelmét.

Ugyanakkor a dokumentumok feldolgozása alkalmával felszínre került egy sor hiányosság az ifjúság nevelésében (sovinizmus, revizionizmus, kozmopolitizmus). Ezért a tartományi pártvezetés ellenőrző brigádokat küldött az iskolákba, hogy felmérjék az oktatás politikai-ideológiai tartalmának milyenségét.

Az ellenőrző szervek megállapították, hogy az ellenséges megnyilvánulások annak tulajdoníthatók, hogy egyes tanulók a népi demokratikus rendszerünk ellenséges elemeinek hatása alá kerültek, akik az iskolában vagy az iskolán kívül találhatók: tanügyi káderek, adminisztratív személyzet, szülők. Erre a következtetésre az egyes iskolákban előfordult megnyilvánulásokból jutottak, az ezekből a legjelentősebbeket az alábbiakban adjuk közre:

1. A nagyváradi 4-es számú középiskolában az események alatt elvtelen beszélgetések voltak, amelyeket ahelyett, hogy azonnal cá-

folták volna egyes tanárok, akik ismerték a helyzetet, még profitáltak is az alkalomból. Így például András Gusztáv felszólította a tanulókat, hogy néma felállással áldozzanak a szabadságért folytatott harcban elesettek emlékének és ismertette a budapesti egyetemisták követeléseinek pontjait.

A továbbiakban a referátum kitért a november 15-i tájékoztatóban már ismertetett esetre újabb részletekkel kibővítve azt a következőképpen:

„Az iskolában uralkodó egészségtelen atmoszféra abban is konkretizálódott, hogy a X. B. osztály tanulói az internátusbeli meditáción a pedagógusok felügyelete alatt a Fáklya című lapban Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs portréjára szemüveget rajzoltak, amely úgy nézett ki, mintha kiszúrták volna a szemét. Ez az újság Balogh István X. B-s tanulóé volt, aki beismerte, hogy ő követte el a rajzot és tudva, hogy az több tanuló kezébe is eljutott, félelmében tűzre dobta a lapot, ezért nem adhatta át az iskola vezetőségének.

Ezenkívül az újságban Bulganyin elvtárs üzeneteit kék és piros színű ceruzával összefirkálta, ugyanakkor Eisenhower válaszát érintetlenül hagyta, amelyből kitűnik az első elutasítása és a második elfogadása. Ez egybecseng Mihályi Zoltán tanuló állításával, aki kijelentette, hogy a mi sajtónk hazudik.

Az iskolai közösségben ellenséges agitációt folytató tanulók, Balogh István, Takács József, Mihályi Zoltán X. B-sek voltak. Szóba állva ezekkel a tanulókkal, kérdezve a magyarországi eseményekről, nyilvánvalóvá vált, hogy a Szabad Kossuth Rádió adásaiból tájékozódtak. Például Mihályi Zoltán kijelentette, hogy nem csak ő nincs megelégedve az ellenforradalom leverésére hozott intézkedésekkel, hanem az iskola tanulóinak mintegy 70–80 %-a. Arra a kérdésre, hogy kik ezek, kijelentette: «Magyar vagyok, s nem leszek az osztály besúgója.» Hozzátette, nincs több mondanivalója és nem fog beszélni.

Vizsgálva kijelentését, hogy a tanulók 70–80 %-a így gondolkozik, megállapítható, hogy ez erősen túlzó és alaptalan állítás, annál is inkább, mivel ebben az időszakban a tanulók többsége az évharmadzáró ellenőrző dolgozatokra való felkészüléssel volt elfoglalva.

Tapasztalható bizonyos nyugtalanság egyes tanügyi káderekné l is András Gusztáv tanár miatt, akit a securitate szervei őrizetbe vettek."

2. A nagyváradi 1-es számú középiskolában tartott feldolgozás után egy sor olyan kérdés hangzott el, amely negatív megnyilvánulást jelentett a magyarországi eseményekkel kapcsolatban.

Így Zigre Nicolae X. osztályos tanuló megkérdezte, miért változtatta meg Nagy Imre kormánya egyes helységek és utcák neveit, és meg fog-e történni nálunk is.

Barbonţa Alexandru X. osztályos tanuló azt kérdezte, hogy voltak-e hasonló ifjúsági mozgalmak a mi országunkban, Csehszlovákiában és Lengyelországban. Marţan Ioan szintén X-es tanuló kijelentette, hogy túl sok orosz órát tartanak. Jellemző eset, hogy ebben az iskolában október 30-án felgyújtottak egy iskolapadot, amely két székkel együtt elégett, sőt még a padló is meggyulladt. A tűz oka egyelőre még nem ismert, de valószínű, hogy szándékos gyújtogatás történt. (Egy pár érdekes kérdést, amit a tanulók tettek fel, elhallgattak.)

3. A fémipari iskolában és a szövetkezeti iskolában a tanulók megkérdezték: Miért mondják nemzeti kisebbség, és miért nem együttlakó nemzetiségek. Miért egyesítettek egy sor magyar iskolát román iskolával Nagyváradon és a tartományban. (Itt történt egy kis csúsztatás, hisz a november 1-jei, 11-es számú tájékoztató jegyzékben így hangzott: Miért szüntették meg a magyar tagozatot a szövetkezeti iskolákban és még más hasonló kérdések hangzottak el.)

4. A belényesi 1-es számú középiskolában Boda Traian IX. osztályos tanuló nyomtatott betűkkel leírta a budapesti egyetemisták követeléseit és kifüggesztette a város hirdetőtáblájára. A securitate helyi szervei megtették a szükséges intézkedéseket.

5. A szalontai 3-as számú 7 osztályos iskolában az alábbiakat konstatálták: A VI. és VII. osztályos tanulók azt tervezték, hogy kiáltványt készítenek, amelyben a budapesti egyetemisták követeléseihez hasonló pontokat fogalmaznak meg. 1230 darabot akartak november 2-án megjelentetni. Végül 400 darab készült el. Kovács Zoltán tanuló készítette a szünetekben és otthon. Szüleinek régeb-

ben vendéglőjük volt Szalontán. A kiáltványt végül nem terjesztették november másodikán, mivel nem készült el akkorára kellő mennyiségben, csak november 7-én reggel. Többnyire az állami és pártaktivisták udvarába dobták be. Ennek az akciónak az élén három tanuló állt: Kovács Zoltán V-es, Kiss József VI-os és Széles Pál VII. osztályos. A kiáltvány terjesztése előtt Kiss József a titok megőrzésére vérrel való esküt javasolt.

Az iskola igazgatója Tordai Ferenc, amikor a securitate szervei felelősségre vonták az iskolában történtekért, tagadta, hogy tudott a dologról. Másnap viszont beismerte, hogy tudott a kiáltványról s elkobzott 70–80 darabot, de a gyermekek iránti szeretetből nem értesítette a securitatét, hanem elégette a papírokat. Kijelentette, hogy ezt az ügyet ismerte az iskola párttitkára, Tóth Zoltán, az aligazgató, Kós Sándor és a történelemtanár, Bonczos Sándor is.

Ugyanakkor ismert, hogy az iskolaigazgató, Tordai baráti kapcsolatban áll a szalontai református pappal és a szeptemberi papi tanácskozás szervezőbizottságában is beválasztották.

Az ismertetett adatok alapján a következő intézkedések történtek: A tantestülettel tartott gyűlésen ismertették az iskolában tapasztalt hiányosságokat és a megtörtént esetet. Tordai Ferencet leváltották az igazgatói tisztségből. Kovács Zoltánt, Kiss Józsefet és Széles Pált eltávolították az iskolából. A rajoni tanfelügyelőség faladatul kapta, hogy vegyen részt az iskolában folyó oktató-nevelő munka ellenőrzésében, a hiányosságok felszámolásában. Ugyanakkor vizsgálja felül a tantestület összetételét, és ha szükséges, végezzen áthelyezéseket.

A nagyváradi 4-es számú középiskolában leváltották és más iskolába helyezték át András Vince aligazgatót, aki tudott az esetről és nem jelentette. Ellenkezőleg, mikor látta, hogy vizsgálatok folynak, négyszemközti beszélgetést folytatott az iskola pedagógusával, Szelic Ferenccel, aki a múltban horthysta volt. Aligazgatónak Závodszki Gusztáv matematikatanárt nevezték ki, aki vasesztergályos munkás fia, jól felkészült tanár.

Mihályi Zoltánt, a szalacsi református pap fiát kicsapták az iskolából, Balogh Istvánt megrovásban részesítették, Takács Józsefet, aki UTM-ista, a szervezeten belül szankcionálták. Szelic Ferenc

pedagógust, mint nevelőmunkára alkalmatlan személyt elbocsátották. Az iskolában megtörtént megengedhetetlen megnyilvánulásról dokumentumanyagot készítenek, amelyet feldolgoznak az iskola párt- és ifjúsági szervezeteiben és a tantestületi tanácsban.

Az ellenőrző brigád felrótt egy sor hiányosságot a nevelőmunkában:

– *„a hazafias nevelés formális, helytelen,*

– *a tanárok egy részének ideológiai-, politikai-színvonala nem megfelelő,*

– *a magyartanárok csak a magyar irodalom iránti szeretet kultiválják, elhanyagolják a román és szovjet irodalom népszerűsítését, megszerettetését,*

– *a tanulók tájékozatlanok a nemzetközi politikában, nem fejlesztik bennük a proletár internacionalizmust, egyesek a burzsoá objektivizmus hatása alatt állnak,*

– *a szülők és egyes tanárok hatására a tanulók egy része még mindig vallásos befolyás alatt van."*

Ezt a részletesen ismertetett referátumot a párt központi bizottságának tájékoztatására készítették, és a tartományi pártbizottság bürója rendkívüli ülésén vitatták meg. A vitát az első titkár a következő értékes és tartalmas iránymutatással zárta le:

„Nagy hiányosság, hogy egyes iskolákban nincs bevezetve a pártvonal. Vannak olyan káderek, akiknek nincs mit keresnie az iskolákban. Az inkadrálásoknál (a tanerők alkalmazásánál, kinevezésénél) csak a szakmai felkészültséget vették figyelembe, nem vizsgálták, hogy milyen a magatartásuk a párt politikájával szemben.

A magyarországi események kapcsán sokan feltették a kérdést, miért engedjük, hogy a gyerekek törékeny öntudatát mérgezzék. Mi megtehetjük, hogy az összes tanerők a mi nómenklatúránkból kerüljenek ki. Mi a szerepe a néptanácsnak, ha a minisztérium dönt minden áthelyezésben, leváltásban. Ne várjunk hivatalos jóváhagyást, a nagyváradi 4-es számú középiskolából és a szalontai iskolából rakjuk ki a nem megfelelő tanítókat. Például a szalontai igazgató tudta, hogy manifesztumokat készítettek a tanulók, s ezek egy részét el is égette, de a többit engedte terjeszteni. Ez a tanár tagja volt a Magyar Erdélyi Pártnak és egyik szervezője volt Szalonta város alapításának 50-ik évfordulója megünneplésének."

Ezek után érthető, hogy András Gusztáv tanárt nem sokkal e beszéd elhangzása után őrizetbe vette a securitate, akárcsak a szalontai Tordai Ferencet is. Ekkori elítélésükről, illetve fogvatartásuk időtartamáról nincsenek adataink, de a pártiratokból tudjuk, hogy Tordai még 1957-ben is őrizetben volt, és szabadon engedéséért a szülők egy csoportja aláírásokat gyűjtött. András Gusztávot viszont 7 évi börtönre ítélték.

Visszatérve az első titkár fentebb idézett beszédére, még egy, enyhén szólva furcsa és elgondolkoztató kijelentését idézzük belőle: *„(...) Mi arra is kellene gondoljunk, hogy az iskolákban, de más területeken is, a vezető szerepet csak zsidók töltik be. Nehogy antiszemita hangulat keletkezzék ebből. Az emberek ilyen komolyan tárgyalják ezt a kérdést..."*

Talán nem véletlen, hogy 1956. december 22-én a tartományi pártbizottság bürójának 131. számú jegyzőkönyvében az alábbi határozatra bukkantunk:

„A pedagógiai kabinet főnökét, Deutsch Irinát le kell váltani, mert nincs tekintélye a tanügyi káderek előtt, és mert objektivista álláspontot foglalt el a 3-as számú középiskolánál végzett ellenőrzéskor és nem volt megfelelő az álláspontja Mihályi tanuló eltávolításának kérdésében sem. Javaslat – nevezzék ki helyette Iureş Irinát."

Visszatérve a Központi Bizottság számára készített tájékoztató jegyzékekre, a november 30-i, 35. számú jegyzékben feljelentenek egy minisztériumi tanfelügyelőt is, a következőképpen:

„November 29-én a Tanügyi Minisztériumból ellenőrzésre jött Nagyváradra egy Nistor nevű inspektor, aki nem bizonyult megfelelően elvszerűnek. András Vince aligazgató és Mihályi Zoltán X-es tanuló szankcionálásának kérdésében, akiknek ellenséges megnyilvánulásaik voltak népi demokratikus rendszerünkkel szemben. Azon tanárok mellé állt, akik el akarták simítani ezt az ellenséges megnyilvánulást."

A december 5-i, 36. tájékoztatóban szintén iskolára vonatkozó jelentés volt: *„Az új fizetési rendszerről a Szakiskola egyik mestere, Pleş, aki egyébként párttag is, azt mondta, hogy a kormány ezzel félrevezette az embereket, és csak a magyarországi események miatt hozta ezeket az intézkedéseket."*

A december 7-i 37-es számú tájékoztatóban olvasható: *„A 4-es számú középiskola pedagógusa, Drimba Nicolae értesítette a pártbizottságot, hogy december 4-én este bement egy személy az internátusba és a diákokkal tárgyalt. Amikor igazoltatni próbálták, nem árulta el kilétét. Végül a tanulóktól tudták meg, hogy Bangó Jánosnak hívják és a diószegi MAT-nál dolgozik. Az ügyet kivizsgálják."* Tehát a román pedagógus ébersége továbbra is töretlen volt, egy újabb bűncselekményt leplezett le. Ugyanebben a jegyzékben szóltak a hírhedtté vált szalontai iskoláról is a következőképpen: *„A szalontai 3-as számú elemi iskolában, ahol a volt igazgató Tordai jelenleg le van tartóztatva, húsz VII-ik osztályos tanuló október 29-én az Alkotmánytan tankönyvből kitépte a Szovjetunió címerét és ezt a dolgot Tordai és a többi tanár tudta."* Azt viszont nem mondja meg a jegyzék, hogy mit kellett volna tenniük a tanároknak...

Az 1956-os év vége felé közeledve egyre ritkábban fordulnak elő a tájékoztatókban ellenséges megnyilvánulásokról szóló hírek, sőt három alkalommal is azzal zárul a jegyzék, hogy az utolsó három napban nem jeleztek ellenséges megnyilvánulást. Az emberek elfásultak, belefáradtak a hiábavalónak tűnő vélemény-nyilvánításba, vitákba, hisz a magyarországi helyzet is egyre kilátástalanabbá vált.

A kommunista hatalom viszont ekkor már készült a megtorlásra, az emberek megfélemlítésére, elrettentő büntetések kiszabására, hogy ezzel szilárdítsa meg hatalmát.

1957 tavaszáig még voltak, akik tápláltak a lelkükben bizonyos reményt, hogy újból kitör Magyarországon a forradalom, s az változást hoz nálunk is. Váradon is közismert volt, sőt használták is a magyarországi titkos jelszót a MUK-ot, vagyis Márciusban újrakezdjük.

1957 márciusában az immár csak hetente írt 61. tájékoztató jegyzékben, mely a 12–19. közötti periódusról szólt, azt írták, hogy *„15-én a Petőfi parkban két román nyelvű kézzel írt plakátot találtak, amelyek a párt és a Szovjetunió elleni harcra uszítottak. Ugyan ott magyar nyelvű plakátot találtak az alábbi felhívásokkal: Munkások, ki az oroszokkal! Le a párttal! Halál a kommunistákra!" Ezen a napon összesen négy manifesztumot találtak a városban. A*

tartományban a közhangulat jó, az embereket nem foglalkoztatják az 1956 októberi események, csupán néhány elszigetelt beszéd és megnyilvánulás fordult elő." 1957. március 19.

Ezzel mi is zárjuk a pártdokumentumok idézését…

A ROMÁNIAI MEGTORLÁSOK

A romániai megtorlás aránytalanul súlyos, kegyetlen és könyörtelen volt. Halálos ítéletek, életfogytiglani vagy hosszú évekre szóló börtön és kényszermunka, teljes vagyonelkobzás, derékbatört életpályák, fizikai és lelki megnyomoríttatás lett sok bátor és igaz ember sorsa. Csupán felsorolás-szerűen vegyük számba azt a tizenkét legjelentősebb erdélyi, partiumi, bánsági mozgalmat, amelyek a magyar forradalom hatására, vagy azzal való szolidaritás kifejezésére indultak az itteni magyarság körében.

1. A kolozsvári Képzőművészeti Főiskola hallgatóinak diákgyűlése és az öt pontból álló követelésének elfogadása 1956. október 24-én, melyet már 1956. december 12–13-án megtorolt a hatalom, 7–7 évi fegyházbüntetéssel sújtva a kezdeményező egyetemistákat, Balázs Imrét és Tirnovan Videt.

2. A temesvári Műszaki Egyetem hallgatóinak nagygyűlése 1956. október 30-án; memorandum és 12 pontos követelés megfogalmazása. Ez volt a legnagyobb méretű tömegmegmozdulás, melyet elsősorban a román egyetemi hallgatók szerveztek, s ahol 2500–3000 diákot vettek rövid időre őrizetbe. Az 1956. novemberi-decemberi tárgyaláson 31 egyetemi hallgatót és egy tanársegédet ítéltek fegyház-, illetve börtönbüntetésre. A legsúlyosabb ítélet 8 év volt, ezt a három fő szervezőre rótták ki (Caius Muţiu, Teodor Stanca, Aurel Baghiu). Pop Gheorghe tanársegéd 5 évet kapott. Az egyetlen magyar elítélt egyetemista, a nagyváradi Nagy László, 4 évi fegyházbüntetést kapott, akárcsak a német Friedrich Barth.

3. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem négy bölcsészhallgatójának letartóztatása 1956 novemberében egy önálló diákszövetség alapszabályzatának megfogalmazása miatt és elítélése 1957 márciusában: Várhegyi Istvánt 7, Nagy Benedeket 5, Kelemen Kálmánt és Koczka Györgyöt 3 évi fegyházbüntetéssel sújtották.

A Bolyai Tudományegyetem magyar irodalom tanszékéről 1957-ben három tanársegédet, Dávid Gyulát, Lakó Elemért és

Varró Jánost tartóztatták le s ítélték el, majd újabb hallgatók: Szilágyi Árpád, Boros Zoltán, Vastagh Lajos, Péterffy Irén, Bartis Ferenc, Páskándi Géza, Jamandi Emil jutott ugyanerre a sorsra.

Mindez előkészítője volt az önálló magyar egyetem felszámolásának. 1959. március 1–7-én zajlottak le a magyar és román egyetemeket egyesítő diákgyűlések. Ott és akkor „ütött a Bolyai Egyetem végórája". Gáll Ernő az egykori prorektor 1996-ban ezt így magyarázta meg:

„Azért is ütött a Bolyai Egyetem órája, hogy a román nacionalizmusnak tett engedmény világnézetileg, politikailag legitimnek tűnjék. Előzetesen koncepciós perek sorozatában kellett bebizonyítani, hogy az egyetem, más magyar nyelven tanító főiskolákkal együtt, az ellenforradalom, a szocializmus, a szovjetellenesség, de főként a magyar nacionalizmus tűzfészke lett. Akadtak magyar diákok, akik a Babeş Egyetemmel való egyesítést kérték, voltak tanárok, akik a kényszer és az önszuggeszció hatására az egybeolvadást megszavazták. Néhányan tiltakozásként öngyilkosok lettek..."

4. A szilágysomlyói csoport a magyar forradalommal való szolidaritásra és a romániai forradalomra való felkészülésre szerveződött. A mindössze hat tagból álló csoportot az egyik tag árulta be, aki így mentesült a büntetéstől. Mike Andrást 15, Szabó Zakariást, Boros Istvánt és Szabó Árpádot 7–7, Szabó Gyulát 3 évi szigorított börtönre és vagyonelkobzásra ítélték, s Szabó Gyula Antalt a feljelentés kötelezettségének elmulasztása miatt 3 évre.

1957 nyarától az ítéletek egyre súlyosabbá váltak, ami arra utal, hogy a hatalom akkorra már visszanyerte régi magabiztosságát, megnyugodott, a veszélyt elmúlni látta. Akkorra már a Kádár-rendszer is konszolidálódott, felszámolta az utolsó ellenállási kísérleteket is, csak a bosszú volt a gondjuk.

5. A Kisküküllő menti csoport volt az egyedüli, elsősorban munkásokból álló szervezkedés, tagjai a gyalakúti hőerőműnél dolgoztak. Röpcédulák terjesztése miatt ítélték el őket, nehezen magyarázható szigorral. Veress Sándor és Németh Zoltán 20–20, Ravasz Győző 15, Veress Zoltán, Elekes Balázs és Szilveszter Sándor 6–6 éves fegyházbüntetést kapott.

6. Fodor Pál és társainak értelmiségi csoportja az erdélyi magyarság jogfosztottsága ellen próbált megoldást találni, de törekvésük csupán a megbeszélések, viták szintjéig jutott el, konkrét tettekre nem került sor. Ennek ellenére a fővádlottat, Fodor Pált 25 évi kényszermunkára és teljes vagyonelkobzásra ítélték. 15 évre ítélték Mezei Mózest, Hajdú Gézát és Szőcs Ignácot és 10 évre Szentmártoni Bálintot és Csiha Kálmánt.

7. A kolozsvári dr. Dobai Istvánt, a Bolyai Egyetem jogi karának tanársegédjét és nyolc vádlott-társát az erdélyi kérdés megoldására az ENSZ-hez intézendő memorandumtervezet készítése miatt ítélték el, szinte egyidőben a Fodor Pál csoportjával, 1957 novemberében. A per öt fővádlottját „hazaárulással, valamint a Román Népköztársaság belső és külső biztonsága elleni tevékenységgel" vádolták és az ügyész halálbüntetés kiszabását kérte. Az ítéletet 1957 novemberében hozta a Kolozsvári Katonai Törvényszék – Macskási Pál igazságügyi őrnagy elnökletével, s a két népbíró közül az egyik szintén magyar volt, Dézsi Dezső ezredes. Dobai Istvánt és Varga Lászlót életfogytiglani kényszermunkára és teljes vagyonelkobzásra, Komáromi Józsefet és Kertész Gábort 25 évi kényszermunkára és teljes vagyonelkobzásra, Bereczki Andrást 15 évi kényszermunkára és teljes vagyonelkobzásra, Gazda Ferencet 10 évi nehéz börtönre és teljes vagyonelkobzásra, Nagy Józsefet 5 évi nehéz börtönre és teljes vagyonelkobzásra, Dombi Jánost 6 évi börtönre és teljes vagyonelkobzásra, László Dezsőt 5 évi börtönre (vagyonelkobzás nélkül) ítélték.

Az 1958-ban bekövetkezett újabb változások tovább növelték a román kommunista hatalom magabiztosságát és kegyetlenségét, és egyre keményebben torolta meg a romániai magyarság körében kinyilvánított rokonszenvet a forradalmi eszmék iránt és az önállósági törekvéseket.

1958 januárjában meghalt dr. Petru Groza – akivel szemben az erdélyi magyarság még mindig táplált némi illúziókat, hogy megértőbb és segítőkészebb a többi vezetőnél –, s valóban fokozódott a magyarellenesség.

1958 elején Kádár János és Kállai Gyula magyar párt- és állami küldöttség élén Romániába látogatott. Mindketten dicsérték a román testvérpárt nemzetiségi politikáját, sőt Kállai megnyugtatta a román vezetőket, hogy „nincs semmiféle területi igényük". Ebből a román pártvezetés azt a következtetést vonta le, hogy Budapest „levette a kezét" az erdélyi magyarságról, s így ők szabad kezet kaptak asszimilációs politikájukhoz.

1958 júniusában az „ideiglenesen Romániában tartózkodó szovjet katonai egységek" elhagyták az országot. Ettől kezdve Bukarest még nagyobb önállóságra tett szert, s megnövekedett hatalmát a hagyományos magyarellenes nacionalizmus felújítására használta.

A magyarellenesség nem csupán a koncepciós perek folytatásában és az egyre keményebb ítéletekben nyilvánult meg, hanem a magyarságnak iskolaügyben és nemzetiségi jogokban tett „túlzott engedmények"-nek a visszavonásában is.

Itt csak utalásképpen említjük meg a Bolyai Egyetem beolvasztását, majd az egész magyar iskolahálózat önállóságának megszüntetését, a Magyar Autonóm Tartomány átalakítását Maros–Magyar Autonóm tartománnyá, három román többségű rajon hozzácsatolásával csökkentve a magyarok arányát.

1958-ban az „ellenforradalmi elemek" elleni harcban az államvezetés szabadkezet adott a securitatenak, ami tömeges letartóztatásokat, monstre koncepciós pereket és még súlyosabb ítéleteket eredményezett.

8. A Szoboszlay Aladár nevével fémjelzett szervezkedési kísérlet temesvári kirakatperére 1958. május 18. és május 30. között került sor. A nagy per főbírája szintén Macskási Pál volt, akit „hóhér Macskási"-nak neveztek, mert állítólag 80 emberre mondta ki a halálos ítéletet. A per ügyésze román volt, de a bírák között két magyar volt még – Gajdó Nagy Tibor hadbíró őrnagy és Koszta Imre hadbíró ezredes. Tófalvi Zoltán szerint: *„ez volt az egyetlen olyan nagyobb méretű kommunistaellenes szervezkedési kísérlet, mely átfogta Románia területének nagy részét, felvetette a többpártrendszer szükségességét, s a mozgalomban részt vettek nem csak erdélyi magyar értelmiségiek, tisztviselők, földművesek, kétkezi mun-*

kások, hanem románok is, köztük Drăgăniţa Constantin ezredes – egy tankezred parancsnoka, egy román főpap és egy parasztpárti politikus."

A nyomozások, vizsgálatok során mintegy 200 embert hurcoltak meg, közülük 57-et letartóztattak, s milyen szimbolikus szám, ötvenhatot elítéltek. Ez a per zárult a legsúlyosabb ítélettel, tizenegy vádlottat ítéltek halálra, tízet végeztek ki: Szoboszlay Aladár és Ábrahám Árpád katolikus plébánosokat, báró Huszár József volt földbirtokost, dr. Orbán Károly, dr. Kónya István és dr. Fîntînar Alexandru ügyvédeket, Tamás Dezső tisztviselőt, Tamás Imre tanítót, Orbán István földművest és Lukács István kereskedőt. A tizenegyedik halálra ítéltet, Drăgăniţa Mogyorós Máriát nem végezték ki, s Drăgăniţa Constantint „csak" fegyházbüntetéssel sújtották. A 46 vádlottra összesen 1300 évnyi börtönbüntetést szabott ki a Katonai Törvényszék Macskási Pál elnökletével.

9. Az Erdélyi Magyar Ifjúsági Szövetség ellen indított perben még több vádlottat állítottak a Katonai Törvényszék Marosvásárhelyre kihelyezett tanácsa elé, melyet ismét Macskási Pál vezetett. A szervezkedés Brassóból indult ki, majd Kolozsváron is kialakult egy központ. A diákok mellett részt vettek benne fiatal, falusi lelkészek is – mivel a kolozsvári Protestáns Teológia egyik unitárius teológus hallgatója, Sándor Balázs volt az egyik vezető. A letartóztatások 1958 augusztusában kezdődtek, s még 1959 februárjában is folytatódtak. A tárgyalás Marosvásárhelyen zajlott 1959. március 9–19. között. Összesen 76 (vagy 77) személyt ítéltek súlyos fegyházbüntetésre és kényszermunkára. A vezetők – Orbán László, Opra Benedek (tanár), Sándor Balázs, Nyitrai Berta (lelkész), Vinczi János 25–25 évet kaptak, a többieket különböző időtartalmú fegyház-, vagy kényszermunka-büntetéssel sújtották.

10. A Bethania Egylet (jelenlegi nevén CE Szövetség) nevű kegyességi mozgalom tagjai ellen is 1958-ban indítottak vizsgálatot, s rendeztek koncepciós pert, a szocialista rendet felforgató vallási szervezkedés, és összeesküvés annak megdöntéséért vádjával. Azzal is vádolták őket, hogy a magyarországi ellenforradalomhoz

hasonlót akartak megvalósítani Romániában. A per valós célja a megfélemlítés, ellehetetlenítés. A 19 elítélt összesen 288 év büntetést kapott, ami átlagban 13 és fél évet jelent. Ennek a mozgalomnak az elítéltjei között számos Bihar megyei is volt, ezért részletesen közöljük nevüket és büntetésüket:

Visky Ferenc lelkipásztor	22 év
Dézsi Zoltán lelkipásztor	20 év
Karczagi Sándor lelkipásztor	20 év
Szilágyi Sándor lelkipásztor	20 év
Szőke Sándor lelkipásztor	15 év
Fekete János lelkipásztor	10 év
Lőrinc János lelkipásztor	7 év
Papp Antal földműves	20 év
Jakab Sándor földműves	18 év
Kiss Sándor földműves	18 év
Patócs Erzsébet tisztviselő	18 év
Bakó Pál szabó	15 év
Nagy Jenő cipész	13 év
id. Balogh Béla anyagbeszerző	9 év
Balázs Anna diakonissza nővér	8 év
ifj. Püsök Miklós kántor	7 év
Boda Sámuel földműves	7 év
Porcsalmi József órás	6 év
id. Püsök Miklós kőműves	5 év

Az elítéltek nem politizáltak és mégis egy koncepciós politikai pernek lettek a szenvedő alanyai. Ennek egyedüli magyarázata, hogy a hatalom ezzel is a magyarokat akarta megfélemlíteni.

11. Bihar megyében az 1956-os magyar forradalmat követő megtorlások legkegyetlenebbike volt az érmelléki magyarokat sújtó katonai törvényszéki ítélet, amelyet szintén a hírhedt Macskási Pál rótt ki 1958. október 4-én. *„Három település református lelkészét és legnagyobb tekintélynek örvendő lakóit állították bíróság elé, s a példátlan kegyetlenséggel meghozott ítéletek valójában az Érmel-*

léke magyar vezető rétegének lefejezését jelentették. Az életfogytiglanra szóló ítéleteket az utolsó pillanatban változtatták át 25 évi fegyházbüntetésre" – írja Tófalvi Zoltán, az 1956-ot követő megtorlások legalaposabb ismerője és feldolgozója. Tőle idézzük az elítéltek névsorát és a kiszabott büntetéseket az alábbiakban:

Érmihályfalváról:

Sass Kálmán református lelkész: halálbüntetés. Kivégezték.
Dr. Hollós István hadbíró százados, tanár: halálbüntetés. Kivégezték.
Dr. Andrássy Ernő orvos: 25 év. Elhunyt 1968-ban.
Dr. Visky József orvos: 25 év. Elhunyt 1983-ban.
Sallay Lajos gyógyszerész: 25 év. Elhunyt.
Mán Kornél gyógyszerész: 25 év. Elhunyt.
Számadó Ernő költő: 25 év. Elhunyt.
Fekete Károly festőművész: 25 év. Elhunyt 1983-ban.
Oláh Nándor fogtechnikus: 25 év. Elhunyt 1987-ben.
Torda János géplakatos: 25 év. A börtönben halt meg.
Rimay János földműves, a kollektív gazdaság elnöke: 25 év. Elhunyt.
Zeffer Mihály földműves, kollektivista: 25 év. Elhunyt.
Csongrády Gábor géplakatos: 25 év. Elhunyt.
Csongrády Ferenc asztalos: 25 év. Elhunyt.
Nagy Lajos szabómester: 25 év.
Fehérváry Elek vasutas: 10 év. Elhunyt.
Erzsébet nővér, diakonissza: 15 év. Elhunyt.

Érolasziból:

Balaskó Vilmos református lelkész: halálbüntetés, életfogytiglanra változtatva. Elhunyt.
Kövesi Imre gazdálkodó: 25 év. Elhunyt.
Nagy Imre földműves: 25 év. Elhunyt.
Deák József földműves: 25 év. Elhunyt.
Szodorai Gábor földműves: 25 év. Elhunyt.

Biharvajdáról:

Virágh Lajos református lelkész: 25 év. Elhunyt.
Borbély József földműves: 25 év.
Hadnagy László tisztviselő: 25 év. Elhunyt.
Székely Gyula kisiparos: 25 év. Elhunyt.
Székely Albert kocsigyártó: 25 év. Elhunyt.
Kövessy Árpád földbirtokos: 25 év. Elhunyt.
Székely József kisiparos: 20 év. Elhunyt.
Szász Ferenc tanár: 20 év. Elhunyt.
Szabó Sándor: 20 év. Elhunyt.

Az „érmelléki csoporthoz" csatoltan ítélték el 20–20 évi fegyházra Biki Károlyt és Báthory Zsigmondot is.

Az egyik túlélő elítélt, Balaskó Vilmos a börtönben elszenvedett kínzások, kegyetlen bánásmód miatt elveszítette szeme világát. Kiszabadulása után mégis volt lelkiereje, hogy lediktálja élete történetét, benne a kirakatpert és a börtönélet szenvedéseit.

A dokumentum értékű, de szépirodalmi eszközökkel kitűnően megírt művet Tófalvi Zoltán előszavával és a perről szóló igényes tanulmányával 2001-ben kiadta a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, így minden érdeklődő számára hozzáférhetővé vált.

12. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete Nagyváradon jött létre 1956 októberének végén a magyar forradalom hírére. Megalapítói a Klasszikus Magyar Vegyes Líceum, a 4-es számú középiskola (a mai Eminescu líceum) tanulói, elsősorban a Szaniszló (Eminescu) utcai kollégium vidéki diákjai – ők alkották a tagság többségét, így Bihar megyén kívül a szervezet kiterjedt Szilágy és Szatmár megyére, de még a Székelyföldre is. A szervezés modellje az illegális kommunista mozgalom volt: egymástól független sejteket hoztak létre 4–5 taggal, s sokszor még a sejt tagjai sem ismerték egymást, csak a vezetőt. Öt sejt alkotott egy brigádot, s annak vezetője tartotta a kapcsolatot a sejtek vezetőivel. A legfelsőbb vezetés – egy öttagú bizottság adta az utasításokat. Az egyik vezető, Rocska Gyula szerint, a taglétszám, 504 személy volt, más résztve-

vők is több száz tagról tudnak – így a legnagyobb taglétszámú csoportosulás volt az 1956-os szervezkedések közül. A résztvevő diákok egy, a magyarországi forradalomhoz hasonló megmozdulást terveztek előkészíteni és kirobbantani és ennek érdekében lázító propaganda folytatását, röpcédulák terjesztését, szabotázsakciók végrehajtását tűzték ki célul. Az 1956–1958-as időszakban volt is egy-két többé-kevésbé sikeres akciójuk – különösebb visszhang nélkül. 1959–1960 viszont a megváltozott politikai helyzetben az egész szervezet időszerűtlenné vált, a tagok lemorzsolódtak, nem volt ki szervezzen újabb akciókat.

1960 őszén, amikor a diákszervezet már gyakorlatilag már nem is létezett, megkezdődött a volt tagok begyűjtése, letartóztatása. A folyamatot Rocska Gyula és Takács Ferenc elfogása indította el, akiket a román–jugoszláv határon egy sikertelen szökési kísérlet után vettek őrizetbe, majd november 4-én Nagyváradra szállították. Amint kiderült a securitate ekkor már szinte mindent tudott a tagságról és a diákok tevékenységéről. Rocska Gyula szerint valószínű egy sokat tudó tag árulásának tudható ez be, de feltehetően a securitate is már évek óta figyelte őket, s csak ekkor jött el az ideje, hogy lecsapjanak a diákokra. Egymás után vették őrizetbe a városban, a megyében és az ország más részeiben szétszóródott egykori SZVISZ-tagokat. A vizsgálati fogság, a kihallgatások, vallatások szokatlanul hosszú időt vettek igénybe, az elítéltek esetében elérte a 14 hónapot, ami meghaladta a törvénybe előírt keretet. Az ügybe belekevertek felnőtteket is, így a nagytekintélyű dr. András Ágoston tanárt és a fiatal, a diákok körében népszerű Kun József tanárt, akit 25 évre, András Ágostont 20 évre ítéltek. Ez a tény is igazolja, hogy koholt vádak alapján, koncepciós pert folytattak, hisz maguk a diákok is kinyilatkoztatták, s utólag is állították, hogy tanáraiknak nem volt tudomása szervezkedésükről.

A büntetőeljárást három tárgyalási szakaszban folytatták 1961. szeptember 15. és december 15. között. A 259 letartóztatott személyből hatvanat, más forrás szerint ötvenhetet ítéltek el. Az elítéltek közül csak öt személy volt felnőttkorú, a legsúlyosabb ítélet 25 év, a legenyhébb 3 év volt.

A meghurcoltak és letartóztatottak a számát Sárközy Endre kb. 400–500-ra tette, de csak körülbelül 100 személy nevét tudta feltárni.

Az 1956-os forradalom hatására indult mozgalmak megtorlásának egyik záróakkordja a nagyváradi diákok ellen hozott ítélet, mely aránytalanul súlyos volt, 60 személyt összesen 578 évre ítéltek, amelynek átlagideje több mint kilenc és fél év.

Magyarországon, ahol tényleges fegyveres harcok folytak, a forradalom után elítélt személyek átlag ideje két év és egy hónap volt, míg Romániában hat év és két hónap.

Miért volt szükség öt évvel a magyar forradalom leverése után egy ilyen méretű koncepciós perre és ilyen szigorú ítéletre? A hatalom példát akart statuálni, el akarta rettenteni a renitenskedő magyarokat és igazolni akarta kisebbségellenes, nacionalista politikájának jogosságát. Bizonyítani akarta a kisebbségek – a magyarok – ellenséges magatartását és megbízhatatlanságát. Mindez jogalapot adott ahhoz, hogy a még létező és viszonylagos belső önállósággal rendelkező magyar középiskolákat nacionalista elhajlással vádolhassák és felszámolhassák, illetve összevonják a román líceumokkal.

EMA–PBMET

A NAGYVÁRAD TARTOMÁNYI POLITIKAI ELÍTÉLTEK ADATTÁRA

1. András Ágoston, dr. – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1914. május 7-én. Magyar–francia szakos középiskolai tanár volt Nagyváradon. Már 1956-ban meghurcolták (november 4-e után a securitate őrizetbe vette, mert diákjaival néma felállással áldozott a forradalomban elesettek emlékének), majd a Szabadságra Vágyó Ifjak Szövetsége körüli letartóztatások hullámában 1958. november 6-án őt is letartóztatták. 1959 nyarán ítélte el a kolozsvári Katonai Törvényszék nagyváradi tárgyalásán, 18 évre. A nagyváradi Törvényszéki Fogházból a Brăilai Nagyszigetre került, ahol több kényszermunkatáborban volt. Grădinari-ról került vissza Szamosújvárra, onnan szabadult 1964-ben. A tanügybe nem térhetett vissza, eleinte egy vulkanizáló műhelyben, mint betanított munkás dolgozott, később könyvelői állást kapott. 1969-ben nyugdíjazták. 1990-től óraadó tanár volt a nagyváradi Református Sulyok István Főiskolán. Nagyváradon hunyt el 2000-ben.

2. András Gusztáv – *egyéni elítélt*

Született 1906. január 28-án, meghalt 1988. július 7-én. András Ágoston unokatestvére volt, előbb szerzetes-tanár, később a 4-es számú középiskola történelem tanára. Az 1956-os forradalom idején egyik történelem órán arra kérte a diákjait, hogy „egyperces néma fölállással gondoljanak a magyarországi testvéreikre, akik most nagy bajban vannak". Ezért a mondatáért 7 év börtönre ítélték.

3. Andrási Ede – *SZVISZ*

Született 1942-ben. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete perében ítélték el 7 évre. Szabadulása után egészségügyi asszisztens volt.

4. Andrássy Ernő, dr. – *Sass Kálmán-csoport*

Született Szalacson, 1894. április 10-én. Orvos volt Érmihályfalván. 1958. július 28-án tartóztatták le, s a Sass Kálmán-perben 1958. október 6-án az 1448/1958. számú ítélettel a kolozsvári Ka-

tonai Törvényszék első fokon életfogytiglani börtönre ítélte. Ezt 1962-ben 25 évre mérsékelték. Börtönéveit Nagyváradon, Szamosújváron, Piteşti-en, Désen, majd újra Szamosújváron töltötte, innen szabadult 1964. április 12-én. Elhunyt 1968. május 1-jén Érmihályfalván.

5. Antal Sándor – *Bethania-mozgalom, váradi csoport*

Született Ippen, 1923. augusztus 11-én. Szilágyzoványban volt református lelkész, amikor 1958. május 28-án letartóztatták. A nagyváradi securitatén zajlott a kihallgatása, a Visky Ferenc vezette Bethania-mozgalommal kapcsolatban. Nem vett részt a mozgalomban, helyi feljelentés alapján 7 évre ítélték. A nagyváradi börtönben, Szamosújváron, a Duna-deltában és a Brăilai Nagyszigeten lévő munkatelepeken raboskodott. 1964. április 6-án szabadult. 1994-ben megkapta a Hazáért és Szabadságért emlékérmet. Elhunyt.

6. Ágoston Dénes – *SZVISZ*

Született Székelyszentmiklóson, 1943. szeptember 16-án. Diákként részt vett Nagyváradon a mozgalomban, 7 évre ítélték.

7. Árkosi József – *SZVISZ*

Magyartanár volt Nagyváradon, a diákmozgalommal kapcsolatban került vizsgálati fogságba. Elhunyt Nagyváradon.

8. Bajusz Péter – *SZVISZ*

Diákként került vizsgálati fogságba. Elhunyt.

9. Bakk Éva – *SZVISZ*

Diákként került vizsgálati fogságba.

10. Balaskó Vilmos – *Sass Kálmán-csoport*

Született 1914. szeptember 19-én, Szalacson. Letartóztatásakor Érolasziban volt református lelkész. Sass Kálmánnak volt cellatársa. A Büntető Törvénykönyv 186. cikkelye első bekezdése, valamint a Katonai Törvénykönyv 292. cikkelye alapján, összevon-

va a Büntető Törvénykönyv 184. és 186. cikkelyével az eredeti vétséget hazaárulásra változtatta és halálra ítélte. Majd testvére, Balaskó Nándor nemzetközi hírű szobrászművész közbenjárására ítéletét életfogytiglanra módosították. Az általános amnesztiával szabadult. Elhunyt 2002-ben. A forradalom 50. évfordulója alkalmából – post mortem – a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki.

11. Balogh Béla (Adalbert) – *Bethania-mozgalom, zilahi csoport*

Született Zilahon, 1926. február 11-én. Letartóztatásakor (1958. június 17.) a kereskedelemben dolgozott Zilahon. A kolozsvári securitatén volt vizsgálati fogságban, s mint a Bethania-mozgalom zilahi csoportjának elsőrendű vádlottját, 9 évre ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. Volt a szamosújvári börtönben, 1959 őszétől a Duna-delta kényszermunkatelepein dolgozott. 1964. jún. 23-án szabadult Peripraváról. Előbb családjával Zilahon, majd Nagyváradon élt. Ma is itt lakik.

A CNSAS 4022/02.12.2002. számú levele szerint az egykori securitate által összeállított iratcsomó Balogh Béláról 4 kötetből áll, összesen 626 lappal.

A Bethania Imaközösségnek 1950-ben lett a tagja. Családokat látogattak, falvakba mentek misszióba, eltévedt embereket, alkoholistákat igyekeztek jó útra téríteni. A református valláshoz tartozóknak, annak egyik újító ágának tekintették magukat. A mozgalmat már 1948-ban az állam betiltotta.

12. Balogh Béla – *SZVISZ*

Paptamásiban született 1942. június 19-én. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezetének perében 7 évre ítélték. Elhunyt.

13. Balogh Gyula – *Sass Kálmán-csoport*

Született Biharvajdán, 1923. szeptember 4-én. Gazdálkodó volt. Letartóztatták 1958. júliusában. 15 évi kényszermunkára ítélték. Volt a szamosújvári börtönben, 1959-től a Duna-delta és a Brăilai Nagysziget kényszermunkatelepein. 1964-ben Măcinből szabadult. Meghalt 2000. október 28-án.

14. Bara János – *SZVISZ*

Diákként vizsgálati fogságban volt. Elhunyt.

15. Barcsa István – *SZVISZ*

1942-ben született Nagybányán. 1958-ban kapcsolódott be a SZVISZ tevékenységébe és a nagyváradi szakiskolás csoport vezetőjeként 16 évre ítélték. Jilaváról 1962 májusában Luciu-Giurgeni-be munkára vitték. 1964. augusztus 3-án szabadult a Dunadeltából. Jelenleg Nagybányán él, rokkantnyugdíjas tanító.

16. Bartos János – *SZVISZ*

Született 1940. december 29-én. 1960. október 17-én vonult be katonának Nagyváradon. Letartóztatásakor (1960. november 10.) katonai szolgálatát teljesítette Tordán. A nagyváradi securitatén volt vizsgálati fogságban, 1961 szeptemberében ítélték el a Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezetében való részvétel miatt 15 évre. A nagyváradi börtönből 1962-ben Jilaván át a Brăilai Nagyszigetre került. A grădinai, salciai munkatáborban dolgozott, ez utóbbi rabkórházában több hónapig feküdt. 1964. augusztus 3-án onnan szabadult. Előbb egy kertészetben, majd könyvelőként dolgozott. Elhunyt Érbogyoszlón, 2002-ben.

17. Bálint Gyula – *SZVISZ*

Született 1943-ban. A szakiskolás csoport tagjaként 10 hónapig volt vizsgálati fogságban.

18. Báthory Zsigmond – *Sass Kálmán-csoport*

Érmihályfalván élt, 20 évre ítélték, amnesztiával szabadult, elhunyt 1966-ban.

19. Benkő Ferenc – *SZVISZ*

Született Csíkszentkirályon, 1926. szeptember 8-án. Nagyváradon volt gépész. A SZVISZ-perben három évre ítélték. Elhunyt.

20. Bereczky László – *SZVISZ*

Diákként került vizsgálati fogságba. Elhunyt.

21. Berinde Tibor – *SZVISZ*

Nagyváradon diákként vizsgálati fogságban volt.

22. Bihari Ferenc – *egyéni elítélt*

Született Tenkén, 1903. június 30-án. Cipész volt. Letartóztatták 1956. november 17-én. Nagyváradon ítélte el a Katonai Törvényszék 5 év 6 hónapra. A nagyváradi, szamosújvári börtönben és a Duna-deltában volt; 1962 májusában szabadult a Brăilai Nagyszigetről, Ostrovról. Hazatérése után a helyi CAP-nél dolgozott. Meghalt 1970. október 1-jén Tenkén. Bihari Sándor apja.

23. Bihari Sándor – *egyéni elítélt*

Született Tenkén, 1937-ben. Letartóztatásakor (1956. november 17.) fémipari technikus volt. Nagyváradon ítélték el 3 évre. 1959-ben szabadult. Utána munkatelepről munkatelepre hányódott, 1964-ben öngyilkos lett.

24. Bikfalvy György – *SZVISZ*

Született Tasnádon, 1943. május 14-én. Műbútorasztalos volt. Letartóztatták 1961. január 13-án Tasnádon. A BTK 209. paragrafusa alapján 15 év börtönre ítélte 311/1961. számú ítéletével a kolozsvári Katonai Törvényszék. Börtönéveit a nagyváradi Törvényszéki Fogházban kezdte, majd Jilaván és Galacon keresztül a Brăila Nagyszigetre, Grădina kényszermunkatáborába került. Itt volt egészen 1964 májusáig. Ekkor Galacon és Jilaván át visszavitték Szamosújvárra, ahonnan 1964. augusztus 1-jén szabadult. Hazatérése után a szakmájában dolgozott, közben elvégzett egy faipari technikumot. 1989 után a tasnádi bútorgyárban minőségi ellenőr. 1998-tól betegnyugdíjas. Visszaemlékezéseit közölte az Erdélyi Napló, 2003. október 28-i számában. A forradalom 50. évfordulója alkalmából a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki. Jelenleg Szatmárnémetiben él.

25. Biki Károly – *Sass Kálmán-csoport*

Gazdálkodó volt Érkörtvélyesen, 20 évre ítélték. Szabadulása után nem sokkal elhunyt.

26. Bódis Pál – *SZVISZ*

Született Mezőtelegden, 1936. október 21-én. Villanyszerelő volt a nagyváradi tartományi villamosműveknél. Letartóztatták 1961. június 25-én. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szövetsége perében, feljelentés elmulasztásáért 4 évre ítélték. Jilaváról 1962 májusában Luciu-Giurgeni-be, az ottani kényszermunkatáborba került. 1963. január 25-én Jilaváról szabadult. Hazakerülése után egy ideig korábbi munkahelyén, majd a mezőtelegdi gép- és traktorállomáson dolgozott. 1967-től betegnyugdíjas. 1994-ben megkapta a Hazáért és a szabadságért 1956-os Emlékérmet.

27. Bodnár Márton – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1942. december 22-én. Diákként 5 évre ítélték. 1960. november 7-én tartóztatták le, az iskolából vitték el Kerekes Attilával és Nagy Sándorral együtt. Grădináról szabadult 1963 januárjában. Magántanulóként érettségizett, több munkahelyen dolgozott. 1979-ben elvégezte az agrármérnöki szakot és vezető agronómusként dolgozott. 1998-ban nyugdíjba ment.

28. Bondár Sándor – *egyéni elítélt*

Született Nagyszalontán, 1916. december 1-jén. 1944-ig rendőr, majd milicista lett, nem akart szekus lenni. Letartóztatták 1959. március 16-án, azzal a váddal, hogy feketelistát készített 1956-ban a kommunistákról és akasztással fenyegette őket. A temesvári Katonai Törvényszék ítélte el 1959. május 22-én tartott tárgyalásán rendszer ellenes tevékenység vádjával 8 év börtönre. Börtönéveit Nagyváradon és Jilaván kezdte, majd megjárta a Duna-delta (Grind) és a Brăilai Nagysziget (Luciu-Giurgeni, Grădina) kényszermunkatelepeit. Grădináról szabadult 1964. június 23-án. Visszaemlékezései kéziratban; sorsáról terjedelmes cikk jelent meg a Bihari Naplóban (1990. június 3). Elhunyt Nagyszalotán, 1995. március 3-án.

29. Borbély József – *Sass Kálmán-csoport*

Született Biharfélegyházán, 1911. január 29-én. Biharvajdai gazdálkodó volt. 1958. július 28-án tartóztatták le és október 4-én

hazaárulás vádjával 25 évre ítélték. Az 1964-es kegyelmi rendelet alapján szabadult Szamosújvárról. Elhunyt.

30. Boros István – *Mike András-csoport*

Született Krasznarécsén, 1925. szeptember 15-én. A Mike András perben 7 évre ítélték 1956 decemberében. Büntetését Nagyváradon, Szamosújváron s a Brăilai Nagyszigeten töltötte. Szamosújvárról szabadult 1963. január 18-án. Szilágysomlyón él. (Az unokaöccse, Boros Sándor, 18–19 éves fiú árulta el őket, így ő mentesült a büntetéstől. Az ifjú szülei Krasznarécse községben pártfunkcionárusok voltak).

31. Bruncsák József – *egyéni elítélt*

Született 1922. július 23-án, Hegyköztótteleki géplakatos volt, szülei gazdálkodók. Letartóztatták 1950. április 12-én. Elítélték 1950-ben 15 évre a kommunista rendszer elleni szervezkedésért a kolozsvári Katonai Törvényszéken. Ólombányában, börtönben dolgozott. 1963. január 16-án szabadult, kegyelemben részesült. Előbb szülőfalujába gazdálkodott, majd 1967-ben Nagyváradra költözött és géplakatosként dolgozott a Metalica vállalatnál.

Önéletrajzi írását, fénymásolt dokumentumokkal, fényképpel, folytatásokban közölte a Reggeli Újság című nagyváradi napilap.

32. Budaházi István – *SZVISZ*

Született 1911-ben. Nagyváradon lakott, műbútorasztalos volt. Felnőttként lett a diákper vádlottja. Nem volt tagja a szervezetnek. 5 évre ítélték, 1963 januárjában szabadult Grădináról. 91 éves korában hunyt el Nagyváradon.

33. Bujdosó Gábor – *SZVISZ*

Bartos János és Dallos Árpád révén lett a SZVISZ tagja. A katonaságtól vitték börtönbe.

34. Bujdosó Ilona – *SZVISZ*

Született 1941. július 2-án Tenkén. Nagyváradi diák volt, vizsgálati fogságban tartották. Nagyszalontán tanár.

35. Bukovenszky Lajos – *egyéni elítélt*

Született Szilágysomlyón. A Măgura Helyiipari Vállalatnál dolgozott géplakatosként. Nagyváradon ítélték el 3 évre a magyar forradalom napjaiban tanúsított lázító magatartásáért.

36. Czank József – *egyéni elítélt*

Született 1936. március 2-án. Letartóztatták Nagyváradon 1957. december 10-én. 4 évre ítélték. 1959. december 10-én szabadult.

37. Csepei István (Imre) – *SZVISZ*

Született 1943. december 28-án Ippen. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete perében ítélték el 7 évre. Jilaváról szabadult 1963. január 14-én. Nagyváradon él, ácsmester.

38. Csoma József – *SZVISZ*

Nagyváradi diákként tartották vizsgálati fogságban. Már 1957-ben kilépett a szervezetből. Vasesztergályosként dolgozott. Elhunyt.

39. Csongrádi Ferenc – *Sass Kálmán-csoport*

Született 1917. július 22-én Érmihályfalván. Asztalos volt, 25 évi kényszermunkára ítélték, 1964-ben szabadult kegyelmi rendelet alapján. Elhunyt 1996. december 29-én.

40. Csongrádi Gábor – *Sass Kálmán-csoport*

Született Érmihályfalván 1910. január 1-jén. Géplakatos volt. Csongrádi Ferenc testvére. Először életfogytiglanra ítélték, majd kegyelmi úton 25 évre csökkentették. 1964-ben szabadult kegyelmi rendelet alapján. Korán elhunyt.

41. Dallos Miklós Levente Árpád – *SZVISZ*

Született Köröstarjánban, 1942. január 11-én. Letartóztatásakor (1960. november 8.) katonai szolgálatát teljesítette Radnán. A nagyváradi securitatén töltött vizsgálati fogság után 1961. december 15-én ítélte el Nagyváradon a kolozsvári Katonai Törvényszék, a Szabadságra Vágyó Ifjak szervezetében való részvétel miatt 5 év-

re. A nagyváradi börtönből 1962 tavaszán Jilavára került, ahol a kertészetben dolgozott szabadulásáig, 1963. január 20-ig. Szabadulása után elvégezte az aradi hidrotechnikai technikumot. Előbb Nagyváradon, majd 1966-tól Szalárdon dolgozott. Ott él ma is nyugdíjasként.

42. Darabont Lajos – *egyéni elítélt*

Nagyváradi gazdálkodó volt, egyéni vádlottként 1965-ben 8 év börtönre ítélték.

43. Deák József – *Sass Kálmán-csoport*

Érolaszi gazdálkodó volt, 25 évre ítélték. Elhunyt.

44. Debreczeni Károly – *SZVISZ*

Született 1943-ban, Élesden. A vizsgálati fogság alatt megszökött, majd önként jelentkezett. 7 évre ítélték. Jilaváról szabadult 1963. január 14-én. Élesden él.

45. Dézsi Zoltán – *Bethania-mozgalom, váradi csoport*

Született 1919. október 21-én, Nagyváradon. Református lelkipásztor volt Feketegyarmaton. Letartóztatták 1958 júniusában. A BTK 209-es paragrafusa alapján 20 évre ítélték a Nagyvárad–Temesvár Katonai Törvényszéken. Büntetését Szamosújváron és a Duna-delta kényszermunka-telepein töltötte.

1964-ben amnesztiával szabadult Stoeneşti-ről. Feleségét rabsága idején válásra kényszeríttették. Hazatérve újranősült, később áttelepült Magyarországra, Bujban halt meg.

46. Diósszilágyi Ibolya – *SZVISZ*

Született Makón, 1918. július 20-án. Magyar szakos tanárnő volt Nagyváradon. 1960 őszén őt is beidézték, mint „diákjait nacionalista szellemben nevelő tanárt". Nem állították bíróság elé, de 1961. szeptember 1-jétől felfüggesztették állásából. Csak öt év múlva került vissza a tanügybe, akkor is csak vidéki iskolákban taníthatott. 2005-ben halt meg.

47. Dombi Lajos – *egyéni elítélt*

Született Nagyváradon, 1944. február 21-én. Munkás. Letartóztatták Nagyenyeden, 1964. május 21-én. Ítélete 6 év volt. Szabadult Nagyenyedről, 1967. augusztus 12-án. Munkásként dolgozott a szőrmegyárban nyugdíjazásáig.

48. Domokos Miklós – *SZVISZ*

Született Kolozsváron, 1941. december 6-án. Egyik vezetője volt a szervezetnek. A forradalom idején az iskola bentlakásában lakott, ahonnan még 18 társát vitték el. Őt 1960. október 24-én vették őrizetbe, s 1961-ben ítélték el 22 évi börtönre. Szamosújvárról szabadult 1964. augusztus 1-jén. Kolozsváron telepedett meg, ahol később közgazdászként dolgozott. Jelenleg nyugdíjas. A forradalom 50. évfordulója alkalmából a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki.

49. Drăgăniţa-Mogyorós Mária – *Szoboszlay-csoport*

Született Nagyszalontán, 1921. január 28-án. Mogyorós (Moghioroş) Sándor KB-titkár unokahúga volt. 1957. november 13-án tartóztatták le, és életfogytiglani börtönre ítélték. 1964-ben kegyelmi rendelettel szabadult.

50. Duma István – *egyéni elítélt*

Született Nagyváradon, 1939. augusztus 20-án. Letartóztatták Nagyváradon, 1970. december 20-án. A kolozsvári Katonai Törvényszék a szocialista társadalmi rend elleni tevékenység, propaganda vádjával három év hat hónap börtönbüntetésre ítélte. Büntetését Nagyváradon, Văcăreşti-en, Enyeden töltötte. 1974. április 16-án szabadult – két hónappal hamarabb a kiszabott időpontnál.

Technikus, minőségi ellenőr a nagyváradi Infrăţireában, és ma is így nyilatkozik: „született ellenzéki vagyok és minden embertelen rendszer megdöntéséért harcolok, amíg élek."

51. Elekes Attila – *kolozsvári Bolyai-egyetemisták*

Született 1938. május 5-én, Aradon. Részt vett Kolozsváron a Bolyai egyetemisták mozgalmában. Vizsgálati fogságban volt. Meghalt 2001-ben Nagyváradon.

52. Fehérvári Elek – *Sass Kálmán-csoport*

Született Nagysajón, 1896. június 4-én. Érmihályfalvi nyugdíjas vasutas, raktárnok volt. 10 évi szigorított fegyházra ítélték. Az 1964 évi kegyelmi rendelet alapján szabadult. Elhunyt 1966-ban.

53. Fekete Imre – *SZVISZ*

Született 1942. november 21-én Mezőtelegden. Diákként a SZVISZ-perben 7 évre ítélték. Szabadult 1963. január 14-én Jilaváról. Nagyváradon lakott, ács volt.

54. Fekete Károly – *Sass Kálmán-csoport*

Született Érmihályfalván, 1898. augusztus 15-én. Festőművész volt. Letartóztatásakor 1958. június 15-én az érmihályfalvi kéményseprő üzem tulajdonosa volt. Mivel több templom freskóját és ikonjait festette, a rendszer elleni szervezkedés mellett az egyházi reakció támogatásával is vádolták. 25 évi szigorított fegyházra ítélték. Az 1964-es kegyelmi rendelet alapján szabadult. Elhunyt 1981-ben.

55. Fenesi Ferenc – *egyéni elítélt*

Született Köröstárkányban, 1906. március 20-án. Ács volt. Letartóztatták 1957. november 21-én. A kommunista párt és a kormány szidalmazásának (Az összes kommunista piszkos és rongyos, fel kell akasztani őket, mivel ez a rendszer nem tart sokáig.) vádjával a nagyváradi Katonai Törvényszék 7/1958. számú ítéletével, a BTK 209. paragrafusa 2. pontjának a) betűje alapján 4 év javító fogházbüntetésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte, súlyosbító körülményként említve egy 1945-ös tiltott határátlépés kísérlete miatti 3 éves ítéletét és két, 1951-es és 1956-os pénzbüntetéses ítéletét, hivatali személy megsértése miatt. Peripraváról szabadult 1961. november 21-én. Elhunyt.

56. Fenesi István – *egyéni elítélt*

Született Köröstárkányban, 1930. november 28-án. Gazdálkodó volt. Letartóztatták 1958. május 28-án. A temesvári Katonai Törvényszék 1958. július 26-án hozott 236/1958. sz. ítéletével 6 év

javító fogházbüntetésre ítélte. A nagyváradi börtönben volt 1962. október 4-ig, amnesztiával szabadult. A bűnügyi nyilvántartás 10739/4. július 1990. számú igazolás szerint négy év és négy hónapig volt politikai fogoly. Hazatérése után, mint kőműves dolgozott.

57. Filip (Filep) József – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1943. november 20-án. Letartóztatásakor (1961. január 11.) középiskolás diák volt Nagyváradon. A SZVISZ-perrel kapcsolatos nyolc hónapi vizsgálati fogság után (amelyből 4-et a nagyváradi börtönben töltött), 1961. november 12-én szabadlábra helyezték. Az érettségit magánúton tette le (közben 1961–1964 között mozigépész volt a váradi mozivállalatnál) majd a Tanárképző Főiskolán matematika tanári diplomát szerzett (1967). Azóta tanár a mezőtelegdi általános iskolában. 1994-ben megkapta A Hazáért és a Szabadságért 1956-os Emlékérmet.

58. Finta Árpád – *Mike András-csoport*

Szilágysomlyón, városszéli szőlővel körülvett házában tartották az összejövetelt. Vizsgálati fogságban volt három hónapig.

59. Fodor György – *SZVISZ*

Született 1942-ben. A SZVISZ-ben való részvételéért 7 év börtönre ítélték. Jilaváról 1962 májusában Luciu-Giurgeni-be vitték. 1964 nyarán a Duna-deltából szabadult. Nagyváradon lakik. Favágó.

60. Fodor László – *SZVISZ*

Született 1941-ben Nagyváradon. 1961. január 15-én tartóztatták le. Egy névsort találtak nála a tagdíjat fizetőkről A SZVISZ-perben 16 évre ítélték. 1964 nyarán a Duna-deltából szabadult. Nagyváradon lakott. A kilencvenes években vállalkozóként dolgozott. Elhunyt.

61. Földesi Ilona (Veronika testvér) – *Sass Kálmán-csoport*

Született Nagyváradon, 1909. október 9-én. Diakonissza volt, 1955-től a székelyhídi kórházban főnővér. Az 50-es évek első felében Érmihályfalván, Sass Kálmán mellett egyházi segédszolgálatot

is ellátott. Letartóztatták Kiskapusnál a vonaton 1957. október 10-én. A kolozsvári Tartományi Katonai Törvényszék nagyváradi tárgyalásán a rendszer elleni szervezett bűncselekményben való részvétel vádjával ítélte el 5 év börtönre az 1448/1958. számú ítélettel. 1963 januárjában szabadult, de betegsége miatt szolgálatot már nem vállalt. Elhunyt 1983. november 27-én Nagyváradon.

62. Fülöp Kálmán, dr. – *SZVISZ*

Nagyváradi jogász volt. A SZVISZ-ügyben tartották vizsgálati fogságban. Elhunyt.

63. Hadnagy László – *Sass Kálmán-csoport*

Tisztviselő volt. 25 évre ítélték. Elhunyt.

64. Halmágyi László – *Sass Kálmán-csoport*

Született Halmiban, 1909. február 11-én. Az érmihályfalvi konzervgyár tisztviselőjeként 1958. április 5-én tartóztatták le. A vád alapja az volt, hogy kölcsön adott egy írógépet Sass Kálmánnak, illetve Számadó Ernőnek. Életfogytiglani fegyházra ítélték a hazaárulási perben, azzal vádolva, hogy információkat továbbított a müncheni „kémközpontnak". Nagyváradon, Piteşti-en, Szamosújváron töltötte büntetését 1964-ig, amikor kegyelmi rendelettel szabadult. Elhunyt.

65. Harangi István – *SZVISZ*

Született 1944-ben. A SZVISZ feljelentésének elmulasztásáért a kolozsvári Katonai Törvényszék 311/1961. számú ítéletével 3 évre ítélték, a szakiskolások csoportjához tartozott. Szabadulása után technikusként dolgozott. Utóbb Budapesten lakott. Meghalt.

66. Heder Sándor – *egyéni elítélt*

Született Érmihályfalván, 1934. augusztus 6-án. Tiltott határátlépés kísérletéért tartóztatták le, mint katonaszökevényt. A 346/1956. számú dossziéval a Magyar Autonóm Tartomány Katonai Ügyészsége áttette ügyét a brassói securitatéra.

67. Hideg Pál – *SZVISZ*

Született 1942-ben. A szakiskolások csoportjához tartozott. Elhunyt.

68. Hollós István, dr. – *Sass Kálmán-csoport*

Született Érmihályfalván, 1906. augusztus 8-án. A rendszerváltozás előtt hadbíró volt, majd tanárként dolgozott Érmihályfalván. 1958. január 20-án tartóztatták le. A Sass Kálmán-per másodrendű vádlottjaként, tíz hónapon át tartó kegyetlen vallatás után, hazaárulás vádjával, a BTK 184. paragrafusa, a 186. paragrafus 1. bekezdése és a 101. paragrafus alapján a kolozsvári Katonai Törvényszék 1958. október 6-án halálra ítélte. Az ítéletet 1958. december 2-án Szamosújváron hajtották végre. A forradalom 50. évfordulója alkalmából – post mortem – a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki.

69. Horváth Ilona – *egyéni elítélt*

Született 1918. március 22-én, Rontón. Letartóztatták 1957. szeptember 19-én, mint a Tisztek háza (Casa Ofiţerilor) könyvtárosnőjét. A vád szerint kijelentette, hogy Erdélyt akarják vissza a magyarok.

Az ügyész 7 évre szóló ítélet kiszabását kérte, első fokon 3 és fél évre ítélték. Végül 1959. december 26-án felmentették, mivel a férje román volt, s megígérte, hogy a fiát románnak neveli. A három hónap hét napot, amit politikai letartóztatottként töltött a nagyváradi börtönben, az 1990/118. törvényt alkalmazó bizottság elismerte, s így részesül a törvény juttatásaiból.

70. Hutira Grám István – *SZVISZ*

Született 1942. február 21-én, Nagyváradon. A SZVISZ-perben 7 évre ítélték. Szabadulása után Nagyváradon lakott. Elhunyt.

71. Jakab Sándor – *Bethania-mozgalom, váradi csoport*

Született 1916. június 16-án Monospetriben. Földműves, asztalos volt. Letartóztatták 1958. augusztus 9-én. Elítélte a nagyváradi Katonai Törvényszék 18 évre, teljes vagyonelkobzásra és jogvesz-

tésre. Büntetését Szamosújváron és kényszermunka-telepeken – Salcea, Periprava, Stoeneşti, Grind – töltötte. 1964-ben szabadult általános amnesztiával. Hazatérése után a margittai bútorgyárban dolgozott.

72. Jancsó Csaba – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1943. július 7-én. 1960. november 2-án Nagyváradon tartóztatták le. (Röpcédulákat írt: Le a kommunizmussal. Szabadságot akarunk.) A kolozsvári Katonai Törvényszék 311/1961. számú ítéletével 16 évre ítélte. 1962 májusában Jilaváról Luciu-Giurgeni-be, munkatáborba vitték. 1964. augusztus 3-án szabadult a Duna-deltából. Jelenleg vállalkozóként dolgozik Nagyváradon.

73. Joó Sándor – *SZVISZ*

Született Nagysármáson, 1941. március 21-én. Négy évre ítélték.

74. Józsa Márton – *egyéni elítélt*

Szilágysomlyói teherautósofőr volt. Három évre ítélték el tiltott határátlépésért és a magyar forradalommal való szolidaritásáért. Egy teherautónyi élelmiszer-rakományt akart átvinni Magyarországra. A határőrség tartóztatta fel és adta át a securitaténak. 1962-ben szabadult.

75. Kácsor Ferenc – *SZVISZ*

Született 1942-ben. A SZVISZ-ben való részvételért 7 évre ítélték. 1962 májusában Jilaváról Luciu-Giurgeni-be került. 1964 nyarán a Duna-deltából szabadult. Utána vasesztergályosként dolgozott Nagyváradon.

76. Kakócz Gyula – *SZVISZ*

Született Szentjánoson, 1942. március 14-én. 1959 szeptemberében tartóztatták le. A SZVISZ-perben 4 év 10 hónapra ítélték. 1963. február elsején szabadult Ostrovról (Duna-delta). Szabadulása után sokáig csak alkalmi munkára alkalmazták, majd 1965-ben a

fogarasi Technikum elvégzése után technikusként dolgozott Nagyváradon az Alumina üzemben. Elhunyt 1994. december 24-én Nagyváradon.

77. Kállai Erzsébet – *SZVISZ*

Született 1941. március 16-án Margittán. Nagyváradi diákként vizsgálati fogságban volt.

78. Kapusi Sándor – *SZVISZ*

Nagyváradi diákként vizsgálati fogságban volt. Szakiskolások csoportjához tartozott.

79. Karcis Lajos – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1942. január 9-én. 1960 novemberében tartóztatták le és a SZVISZ-perben 12 évre ítélték. Szabadult 1964. augusztus 3-án. Hazatérése után szakmunkás, Biharszentjánoson lakott. Elhunyt 2003 őszén.

80. Karczagi Sándor – *Bethania-mozgalom, nagyváradi csoport*

Született Aradon 1922. június. 9-én. Református lelkész volt Szentleányfalván, Arad megyében. Itt tartóztatták le 1958. május 27-én. Kihallgatása a nagyváradi securitatén augusztus közepéig tartott. A Bethania-per Arad–Bihar megyei csoportjában 20 év kényszermunkára ítélte 1958. szeptember 6-i nagyváradi tárgyalásán a temesvári Tartományi Katonai Törvényszék. Az ítélet kihirdetése után 1959 májusáig a nagyváradi securitate fogdájában volt, ekkor rövid szamosújvári időzés után 1959 őszén kivitték a Brăilai Nagyszigetre kényszermunkára. Dolgozott Stoeneşti, Luciu-Giurgeni, Grădina, illetve a Duna-deltában Grind, Sfiştofca, Periprava munkatáboraiban. 1964. július 28-án szabadult, a kegyelmi rendelet alapján. Hazatérése után Szilágyszérben volt lelkész, de 1966-ban TBC-ben megbetegedett, s szolgálatát kétévi betegszabadsággal megszakította. 1969-től Mezőbajon szolgált, ahonnan 1992-ben ment nyugdíjba. Ma Nagyszalontán él.

81. Karlovszky Ferenc – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1943. január 6-án. Letartóztatásakor (1960. november 8.) középiskolai tanuló volt. A SZVISZ-perben 5 év fogházra ítélte nagyváradi tárgyalásán a kolozsvári Katonai Törvényszék a 311/1961. számú ítélettel. 1964. június 24-én szabadult. Hazatérése után előbb a biharszentjánosi tyúkfarmon, illetve kavicsbányában dolgozott, majd 1965-ben érettségizett és elvégzett egy mesteriskolát. Azt követően művezetőként dolgozott. Nagyváradon halt meg 1996. szeptember 17-én.

82. Katona Olga – *SZVISZ*

Született 1942-ben. Diákként vizsgálati fogságban volt.

83. Kerecsényi Gábor – *Sass Kálmán-csoport*

Született Biharvajdán, 1923. október 5-én. Gazdálkodó volt. 1958. október 4-én ítélték el 15 évre. Előbb Nagyváradon, Désen, Szamosújváron töltötte büntetését, majd a Duna-deltai kényszermunka táborba vitték, ahonnan 1964 júliusában szabadult.

84. Kerekes Attila – *SZVISZ*

Született 1943. december 18-án Nagyváradon. 1960. november 7-én tartóztatták le az iskolában. 10 év börtönbüntetést kapott. 1964. július 29-én szabadult Peripraváról. Hazatérte után betanított munkásként dolgozott a nagyváradi szőrmegyárban. Közben magánúton befejezte középiskolai tanulmányait és 1968-ban az Egészségügyi Technikumban szerzett szakképesítést. Orvosi műszertechnikusként dolgozott Aradon, illetve Szatmáron. Áttelepült Budapestre 1989 után, ahol klinikai szakmérnöki diplomát szerzett. Jelenleg kórháztervező mérnök.

85. Keszthelyi Mária – *SZVISZ*

Nagyváradon magyartanárként tartották vizsgálati fogságban. Balatonalmádiban él.

86. Kiss Kálmán – *SZVISZ*

Született Zilahon, 1942-ben. Amikor letartóztatták (1961. január 18.), Marosvásárhelyen volt orvostanhallgató. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete perében 5 évre ítélték. Nem volt tagja a szervezetnek, csak tudott a létezéséről. Jilaváról szabadult 1963. január 14-én.

87. Kiss Sándor – *Bethania-mozgalom, nagyváradi csoport*

Született Vedresábrányban, 1917. január 28-án. Gazdálkodó, ötgyermekes apa. Letartóztatták 1958. augusztus 4-én. A Bethania-perben a kolozsvári Katonai Törvényszék Nagyváradra kihelyezett tárgyalásán, a BTK 209/2. paragrafusa 2. pontjának a) betűje alapján 18 évre ítélték. A nagyváradi, illetve a szamosújvári börtönben egy évet töltött, majd kivitték a Brăilai Nagyszigetre, ahol több kényszermunkatáborban (Stoeneşti, Salcia, Strâmba), illetve a Duna-deltában (Periprava, Grind, Sfiştofca) dolgozott. 1964 júniusában Sfiştofcáról szabadult az általános amnesztiával. Hazatérése után a margittai kórházban volt egészségügyi alkalmazott. Börtönévei alatt fiait munkaszolgálatos katonai szolgálatra vitték.

88. Kisváradiné Balázs Magdolna – *Bethania-mozgalom, zilahi csoport*

Diakonissza nővér volt. Született 1924. szeptember 8-án, Vadászon – Nagyvárad tartományban. Letartóztatták 1958 nyarán, Széken. Elítélték 1958. július 18-án a kolozsvári Katonai Törvényszéken 8 évre izgatásért (uneltire). Szabadult 1964. április 15-én, kegyelmi rendelettel (grațiere). Nyugdíjazásáig egészségügyi nővérként, majd főnővérként dolgozott. Aradon él.

89. Komáromi Gyula – *SZVISZ*

Született 1944. január 19-én, Kárpátalján. A szakiskolások csoportjának volt tagja. Letartóztatásakor (1961. január 12.) a székelyudvarhelyi tanítóképző diákja volt. Vizsgálati fogságban volt, a Szabadságra Vágyó Ifjak Szövetségével való kapcsolattal gyanúsították, de a per tárgyalása után, 1961. szeptember 12-én szabadláb-

ra helyezték. Tanulmányait nem folytathatta, munkás lett a nagyváradi Electrometal Vállalatnál. Később aktív szerepet vállalt a nagyváradi műkedvelő színjátszó mozgalomban. Jelenleg Sarmaságon él.

90. Kormos János – *SZVISZ*

Született 1944-ben. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete perében állították Törvényszék elé. 7 évre ítélték. 1964. július 29-én szabadult a Duna-deltából, utána Dernán lakott. Elhunyt.

91. Kós Ibolya – *SZVISZ*

Magyartanár volt Nagyváradon. Vizsgálati fogságban volt. Elhunyt.

92. Kovács Sándor – *egyéni elítélt*

Született Sárközön, 1921. február 21-én. Letartóztatásakor (1958. április 11.) mester a nagyváradi Prodalimentnél. A temesvári Katonai Törvényszék ítélte el 5 évre, a BTK 209. paragrafusa 2. pontjának a) betűje alapján izgatás vádjával nagyváradi tárgyalásán, a 81/1958. sz. ítélettel. Másfél évet a nagyváradi börtönben töltött, majd kivitték a Duna-deltába, ahol Peripraván és Grinden dolgozott a kényszermunkatáborokban. 1963. február 1-jén szabadult Grindről. Utána a nagyváradi ipari építkezési tröszt mechanizálási részlegén mester, majd nyugdíjas.

93. Kőműves Lajos – *SZVISZ*

Született 1941. október 21-én született, Kárásztelken. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete perében, 7 évre ítélték. 1964-ben szabadult a Duna-deltából. Szabadulása után ács volt. Elhunyt.

94. Kövesi Imre – *Sass Kálmán-csoport*

Érolaszi gazdálkodó volt. 25 évre ítélték.

95. Kövessy Árpád Lajos – *Sass Kálmán-csoport*

Született Debrecenben, 1911. július 11-én. Korábban Biharvajdán földbirtokos volt, letartóztatásakor (1958. júl. 28.) villanyszerelő a kaláni Victoria Üzemben. A Sass Kálmán-perben, a BTK

184. paragrafusa és a 186. paragrafus 1. pontjának c) betűje alapján, az 1958. okt. 4-én hozott 1448. számú ítélettel életfogytiglani kényszermunkára ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. Fellebbezés után 25 évre változtatták büntetését. Börtönéveit Nagyváradon, Piteşti-en és Szamosújváron töltötte, onnan szabadult 1964. július 31-én a kegyelmi rendelet alapján. Hazatérése után ugyancsak Kalánban dolgozott villanyszerelőként, nyugdíjazásáig. Elhunyt ugyanott, 1990. január 24-én.

96. Krecsmer Miklós – *SZVISZ*

Született Élesden, 1940. szeptember 8-án. Az élesdi moziválla-latnál volt mozigépész. A Bánságban, Dunavicén tartóztatták le 1960. október 24-én (Sárközi Bélával és Rocska Gyulával), a SZVISZ-perben a kolozsvári Katonai Törvényszék 520/1961. sz. ítéletével, a BTK 209. paragrafusa alapján 9 évre ítélte. 1964. április 15-én Jilaváról szabadult. Hazatérve az élesdi villanytelepen, majd 1965-ben Székelyhídon dolgozott. Katonai szolgálatát letöltve visszakerült az élesdi moziválla-lathoz. Elhunyt 1985. szeptember 19-én.

97. Krisztik János – *SZVISZ*

Született Margittán, 1942. október 18-án. Letartóztatásakor (1960. november 8.) a temesvári műegyetem hallgatója volt. A kolozsvári Katonai Törvényszék ítélte el 7 évre, 1961. december 15-i tárgyalásán, a SZVISZ-perben a BTK 209. paragrafusa 1. pontjának c) betűje alapján. A nagyváradi securitatén töltött vizsgálati fogság után a Törvényszéki Fogházba, onnan Jilavára került. 1963. január 15-én szabadult. 1965-ben újra felvételizett a temesvári műegyetemre, amelynek elektrotechnikai fakultásán 1971-ben végzett. Katonai szolgálatának letöltése után Szatmárnémetiben, majd Margittán dolgozott, mérnökként. Ma is ott él.

98. Kun József – *SZVISZ*

Született Belényesen, 1922. december 8-án. Letartóztatásakor (1960. november 4.) tanár a nagyváradi 4. számú Líceumban. Vizsgálati fogságban a nagyváradi securitatén volt; a kolozsvári Kato-

nai Törvényszék 1961. szeptember 20-án megrendezett nagyváradi tárgyalásán, a 310/1961. számú ítélettel, a BTK 209. paragrafusa 1. pontjának c) betűje és az 53. paragrafusa alapján, ellenforradalmi összeesküvés vádjával 25 év börtönre ítélte. Börtönéveit Nagyváradon és Szamosújváron töltötte, 1964. július 31-én onnan szabadult. Utána a tanügybe nem engedték vissza; fél évig munkanélküli volt, majd 1973-ig különböző kistisztviselői állásokat töltött be. 1973-ban áttelepül Magyarországra, Miskolcon lett tanár; 76 éves korában vonult nyugalomba. Börtönévei történetét *Miképpen mi is megbocsátunk* (Miskolc, 1992.) címmel írta meg. A forradalom 50. évfordulója alkalmából a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki. Miskolcon él.

99. Leicher Dániel – *SZVISZ*

1944-ben született. A szakiskolások csoportjának tagjaként 1960 tavaszán tartóztatták le. Tíz hónapig volt vizsgálati fogságban.

100. Létay Zoltán – *SZVISZ*

Diákként vizsgálati fogságban volt. Élesden él.

101. Madarász Ferenc – *SZVISZ*

Diákként vizsgálati fogságban volt. A szakiskolások csoportjának volt tagja. Az ő udvarukon ásta el Domokos a szövetséggel kapcsolatos dokumentumokat. Állatorvos, Nagyváradon él.

102. Magyari László – *SZVISZ*

Diákként volt vizsgálati fogságban.

103. Man Cornel – *Sass Kálmán-csoport*

Született Biharszentandráson, 1893. június 9-én. Gyógyszerész volt Érmihályfalván. 1958. június 14-én tartóztatták le. A Sass Kálmán-perben a kolozsvári Katonai Törvényszék a BTK 209. paragrafusa 2. pontjának utolsó előtti bekezdése, az 58. paragrafus 1–4. pontja és a Katonai Igazságszolgáltatás Törvénykönyvének 292. szakasza alapján, a 318/1958. sz. törvényerejű rendelet alkalmazásával, 1958. október 6-án tartott tárgyalásán 25 év szigorított fegy-

házra ítélte. Börtönéveit Nagyváradon, Désen és Szamosújváron töltötte, utóbbi helyről szabadult 1964. április 17-én, a kegyelmi rendelet alapján. Meghalt Székesfehérváron.

104. Mátyás Attila – *SZVISZ*

Diákként vizsgálati fogságban volt. 1961 januárjában tartóztatták le. Fugyivásárhelyen lakott.

105. Mátyás Gyula – *SZVISZ*

Született Mikóújfalun, 1943. október 29-én. Diákként 7 évre ítélték el.

106. Matyasovszky Adél Gizella – *SZVISZ*

Született Berzászkán, 1922. december 19-én. Középiskolai tanár volt Nagyváradon, 1961-ben vizsgálati fogságba került, a SZVISZ-perbe fogott diákok, volt tanítványai kapcsán. Meghurcolták, majd állásából elbocsátották. 1966-ig kistisztviselő volt a váradi olajgyárban, ill. az IPROFIL-nél, ekkor pályázat útján tanári állást kapott Borson, innen ment nyugdíjba 1980-ban. Nagyváradon lakott.

107. Mészáros Dániel – *egyéni elítélt*

Született Albison, Bihar megyében, 1925. május 27-én. A kolozsvári Katonai Törvényszék ítélte el a kommunista rendszer elleni izgatás vádjával 6 év börtönre. Volt a dési, nagyenyedi börtönben, a Brăilai Nagyszigeten és a Duna-deltában. Innen szabadult 1962. október 4-én.

108. Mike András – *Mike András-csoport*

Született 1912-ben. Szilágysomlyói adóellenőr volt. A magyar forradalommal szolidarizáló szervezetet hozott létre. Letartóztatták 1956. december 6-án. Nagyváradon folytak a büntető tárgyalások, melyekben a Kádár-rendszer elhárítói is részt vettek. 15 évre ítélték. Szamosújvárról szabadult 1964-ben. Elhunyt Szilágysomlyón 1966-ban. A forradalom 50. évfordulója alkalmából – post mortem – a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki.

109. Moldován János – *SZVISZ*

Született 1944. február 2-án Élesden. 1957-ben került kapcsolatba a szervezettel. Diákként vizsgálati fogságban volt.

110. Molnár István – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1943. december 20-án. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete perében 9 évre ítélték. 1963. január 14-én szabadult Jilaváról. Biharszentjánoson lakik.

111. Nagy Csaba – *SZVISZ*

Született Nagybaconban, 1942. december 29-én. Letartóztatásakor a marosvásárhelyi Egészségügyi Technikum tanulója. Itt tartóztatták le 1961. január 11-én. A SZVISZ-szel kapcsolatban a nagyváradi securitatén volt vizsgálati fogságban. A tárgyalás előtt, 1961. szeptember 13-án szabad lábra helyezték. Szabadulása után a belényesi Erdészeti Fakitermelő Vállalatnál dolgozott 1992. február 28-ig. Nagyváradon lakik, nyugdíjas.

112. Nagy Imre – *Sass Kálmán-csoport*

Érolasziban volt gazdálkodó. 25 évre ítélték. Elhunyt.

113. Nagy Lajos – *Sass Kálmán-csoport*

Született 1921. március 3-án. Szabómester volt Érmihályfalván. 1958. június 15-én tartóztatták le szervezkedés és hazaárulásban való bűnrészesség vádjával 25 évi fegyházra ítélték. Nagyváradon, Piteşi-en, Désen és Szamosújváron raboskodott. Onnan szabadult 1964-ben kegyelmi rendelettel. Elhunyt 1991-ben.

114. Nagy László – *temesvári diákper*

Született Nagyváradon, 1924. október 28-án. Letartóztatásakor (1956. október 30.) V. éves gépészmérnök-hallgató volt Temesváron. A temesvári diákperben 1 év börtönbüntetésre ítélte a temesvári Katonai Törvényszék. 1957. szeptember 30-án szabadult Szamosújvárról. Hazatérése után tanulmányait nem folytathatta. A nagyváradi Fémipari Vállalatnál (1958–1961), majd az Înfrățirea Szerszámgépgyárban dolgozott technikusként. Csak 1965-ben vé-

gezhette el az egyetemet. 1968-tól 1987. február 28-án történt nyugdíjazásáig a Bihoreana Helyiipari Vállalat tervezőmérnöke volt.

115. Nagy Sándor – *SZVISZ*

Született 1943-ban. 1960. november 7-én tartóztatták le. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete elleni perben, feljelentés kötelezettségének elmulasztása vádjával 4 évre ítélték. 1964 nyarán szabadult a Duna-deltából. Szabadulása után fogtechnikus Nagyváradon.

116. Okos Kálmán – *Sass Kálmán-csoport*

Született Biharvajdán, 1921. március 28-án. Gazdálkodó volt és 1958. június 15-én tartóztatták le. 15 évi kényszermunkára ítélték. A vád szerint 1956 októberében barátaival elénekelte a magyar himnuszt. Szamosújváron, Brăilai Nagyszigeten, majd a Duna-deltában töltötte büntetését 1964. június 26-ig, szabadulásáig.

117. Oláh Ferdinánd – *Sass Kálmán-csoport*

Született Érmihályfalván, 1920. július 20-án. Fogász volt. Letartóztatták 1958. május 21-én. A Sass Kálmán-perbe, hazaárulás vádjával, a BTK 186. paragrafusának 1. bekezdése, a 157. paragrafus 1. pontjának a) betűje és a Katonai Igazságszolgáltatás Törvénykönyvének 292. szakasza alapján életfogytiglani kényszermunkára ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék 1448. számú, 1958. október 4-én meghozott ítéletével. Börtönéveit Nagyváradon, Piteşti-en, Désen és Szamosújváron töltötte, innen szabadult 1964. július 28-án. Hazatérése után az érmihályfalvi orvosi rendelőben fogászként dolgozott. Elhunyt 1986. július 26-án. 2005-ben post mortem a román kormánytól megkapta Az Antikommunista Ellenállás Harcosa címet.

118. Oláh János – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1944. május 8-án. 1961. július 5-én tartóztatták le középiskolásként, Nagyváradon. Vizsgálati fogságát a nagyváradi securitatén töltötte. A SZVISZ-perben a kolozsvári Ka-

tonai Törvényszék Nagyváradra kihelyezett ülésén, 1961. december 15-én, a BTK 209. paragrafusának 1. pontja alapján 7 évre ítélték, majd büntetését 5 évre csökkentették. 1962 júliusáig a nagyváradi börtönben, majd Jilaván volt, onnan szabadult 1963. január 13-án. Szabadulása után betanított munkás volt a nagyváradi Electrometal vállalatnál. 1964-ben érettségizett, ezt követően beiratkozott a konstancai Tanárképző Főiskolára. Tanulmányait később Kolozsváron folytatta, s itt szerzett 1967-ben alsó fokú tanári diplomát, majd 1971–1974 között a Babeş–Bolyai Egyetemen magyar–német szakos tanári oklevelet is. Közben a kolozsvári Állami Magyar Színházban dolgozott. Versei az Utunk, Igaz Szó, Előre, Ifjúmunkás, Bihari Napló hasábjain jelentek meg. 1990 után líceumi tanár Nagyváradon. A forradalom 50. évfordulója alkalmából a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki.

119. Palczer Károly – *Puskás-csoport*

Született Nagyszalontán, 1928. december 13-án. Letartóztatásakor (1959. április 24.) tanár volt a csíkszeredai líceumban. A társadalmi rend elleni szervezkedés és tiltott kiadványok terjesztése vádjával 15 évi kényszermunkára ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. A Brăilai Nagysziget több telepén dolgozott, 1962-ben visszavitték Szamosújvárra. Innen szabadult 1964. augusztus 2-án. Csak 1970 után engedték vissza a tanári pályára. Jelenleg Kolozsváron él.

120. Papp Antal – *Bethania-mozgalom, nagyváradi csoport*

Született 1914. december 19-én Egriben. Földműves volt, letartóztatásakor az egri kollektív gazdaság elnöke. 20 évi kényszermunkára és teljes vagyonelkobzásra ítélték 1958. szeptember 6-án. Szabadulása után (1964. június 27.) az egri kollektív gazdaságban dolgozott. Elhunyt 2004. január 22-én.

121. Pataki Olga Alexia – *Szoboszlay-csoport*

Született Nagyváradon, 1911. augusztus 28-án. Szociális nővér volt, a betiltott Szürke Nővérek Rendjének tagja. Letartóztatásakor

Aradon végzett önkéntes karitatív szolgálatot. 20 évre ítélték, Temesváron és Csíkszeredában raboskodott. 1964. június 23-án szabadult. Utána gyermekápolóként dolgozott. 1978. december 18-án hunyt el.

122. Pataki Zoltán – *Szoboszlay-csoport*

Született Nagyváradon, 1913. április 23-án. Keramikus volt. 1957. december 10-én tartóztatták le és 25 évi kényszermunkára ítélték. Galacon és a Duna-delta kényszermunka-táboraiban raboskodott. 1964-ben szabadult. 1978. december 30-án hunyt el.

123. Patócs Erzsébet – *Bethania-mozgalom, nagyváradi csoport*

Született Jánosdán (Bihar m.), 1910-ben. Letartóztatásakor, 1958. augusztusában adóhivatali tisztviselő volt Nagyszalontán. A Bethania-perben, a nagyváradi csoportban, a BTK 209. paragrafusa 2. pontjának a) betűje alapján 18 év börtönre ítélték. Volt a nagyváradi, csíkszeredai, Arad-gáji börtönökben, 1964. augusztus 3-án Aradról szabadult. A börtönben szerzett betegségben: nyirokmirigyrákban hunyt el 1967 augusztusában.

124. Patócs Sándor – *SZVISZ*

Született 1942-ben. Vizsgálati fogságban tartották 10 hónapig.

125. Petri József – *SZVISZ*

Született Hegyközcsatárban, 1941. augusztus 23. Letartóztatásakor (1960. november 8.) középiskolai tanuló. A SZVISZ-perben a BTK 209. paragrafusa 1. pontjának c) betűje és a 157. paragrafus 1. pontjának b) betűje alapján 5 év börtönre ítélték. Volt a nagyváradi börtönben, ahonnan Jilaván át Luciu-Giurgeni-be vitték, majd Periprava-Grind, Sfiştofca és újra Grind kényszermunkatáboraiban dolgozott. Grindről szabadult 1964. jún. 24-én. Hazatérése után elvégzett egy egészségügyi technikumot, 1966-tól fogtechnikusként dolgozott Borossebesen, Élesden, majd Nagyváradon. Jelenleg is itt él.

126. Péter Miklós – *kolozsvári teológusok*

Született Sepsiszentgyörgyön, 1939. január 23-án. 1959. március 22-én tartóztatták le. Ekkor református helyettes lelkész volt Biharvajdán. 1959. május 25-én ítélte el a kolozsvári Katonai Törvényszék 14 év kényszermunkára. 1964. augusztus 2-án szabadult amnesztiával. Református lelkészként szolgált több egyházközségben. 1990 után a kolozsvári Református Líceum tanára és a Babeş–Bolyai Egyetem előadótanára. 1999-től a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem előadótanára. 2002-től egyetemi docens, tanszékvezető tanár. 1997. október 22-én a Magyar Köztársaság elnöke az 1956-os forradalom emlékérmével tűntette ki. 2000 decemberétől a Magyar Tudományos Akadémia bővített körének tagja.

127. Popa Maria Doina – *Szoboszlay-csoport*

Született Nagyszalontán 1927. május 31-én. Drăgăniţă (Mogyorós) Mária húga. Tisztviselőnő volt Bukarestben. 1957. november 13-án tartóztatták le és 20 évi kényszermunkára ítélték. Aradon és Galacon raboskodott, 1964-ben szabadult.

128. Poroszlai Attila – *SZVISZ*

Diákként vizsgálati fogságban volt. Jelenleg az USÁ-ban élő vállalkozó.

129. Pusztai András Tibor – *(SZVISZ?)*

Született Élesden, 1942. április 14-én. Letartóztatásakor diák volt Nagyváradon. Letartóztatásáról, peréről és börtönéveiről nincsenek adataink. Az adatszolgáltató szerint ügye az 1956-os magyar forradalommal volt kapcsolatos. Szabadulása után befejezte középiskolai tanulmányait és a temesvári egyetemen agrármérnöki diplomát szerzett. Elhunyt Élesden 1995-ben.

130. Pusztai Lajos – *SZVISZ*

Született Élesden, 1943-ban. A szakiskolások csoportjához tartozott. Letartóztatták 1961-ben, 18 éves korában. A kolozsvári Katonai Törvényszék 3 évre ítélte a Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete perében, rendszer elleni tevékenység vádjával. 1964 nyarán a Duna-deltából szabadult. Kőműves, Élesden lakik.

131. Pusztai Zoltán – *SZVISZ*

Született Nagybányán, 1943. szeptember 6-án. A SZVISZ-perben rendszerellenes tevékenység vádjával 9 évre ítélték.

132. Rédli József – *SZVISZ*

Szalárdon, 1941-ben született. A SZVISZ-perben 9 évre ítélték. 1964 nyarán a Duna-deltából szabadult. Jelenleg vállalkozó, az Egyesült Államokban él.

133. Rimay János – *Sass Kálmán-csoport*

Született Kágyán, 1912. június 15-én, volt földbirtokos. Érmihályfalván lakott, a helyi társas gazdaság elnöke volt. A Sass Kálmán-perben hazaárulás vádjával, a BTK 186. paragrafusának 1. bekezdése alapján életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Volt a nagyváradi Törvényszéki Fogházban, Piteşti-en, Désen, Szamosújváron. Innen szabadult az 1964-es kegyelmi rendelet alapján. Elhunyt 1998. augusztus 4-én Érmihályfalván.

134. Rocska Gyula – *SZVISZ*

Született Élesden, 1943. május 9-én. Középiskolás diák volt Nagyváradon letartóztatásakor 1960. október 24-én Dunavicén, a Bánságban, tiltott határátlépési kísérlet során (Krecsmer Miklóssal és Sárközi Bélával). A Szabadságra Vágyó Ifjak Szövetségének egyik vezetőjeként első fokon 20 év börtönre ítélte Nagyváradon a kolozsvári Katonai Törvényszék. Ítéletét másodfokon 8 évre csökkentették. Börtönéveit Nagyváradon és Szamosújváron töltötte, 1964. június 27-én (Emlékkönyv szerint augusztus 6-án) szabadult. Utána Balánbányán kapott munkát a bányavállalatnál, bányászként, kazánfűtőként, majd Élesden egy asztalos-, később egy festőműhelyben, az élesdi cementgyárban, illetve a bukaresti IMIA-nál villanyszerelőként dolgozott. Később a nagyváradi ipari építkezési trösztnél technikus volt. Jelenleg Váradon él, vállalkozó.

135. Ruff Mihály – *SZVISZ*

Született Tasnádon, 1943. szeptember 27-én. Műbútorasztalos. Letartóztatták Szatmárnémetiben, 1960. május 30-án. A BTK 209.

paragrafusa alapján, a társadalmi rend elleni izgatás vádjával, a kolozsvári Katonai Törvényszék 6 év börtönbüntetésre ítélte. A nagyváradi börtönből 1962-ben Jilaván át Luciu-Giurgeni kényszermunkatáborába vitték, ahol két évet dolgozott. 1964 tavaszán onnan Galacon és Jilaván át a szamosújvári börtönbe került. Ez utóbbi helyről szabadult 1963. augusztus 3-án. Hazatérése után a tasnádi bútorgyárban, majd a nagybányai Építkezési Tröszt kötelékében Avasfelsőfalun dolgozott, végül visszakerült Tasnádra, ahol a kisipari termelőszövetkezetben, majd a bútorgyárban volt állásban, eredeti szakmájában, mint faipari technikus, minőségi ellenőr.

136. Sallay Lajos – *Sass Kálmán-csoport*

Született Nagykárolyban, 1901. augusztus 3-án. Egészségügyi katonai akadémiát végzett, gyógyszerész volt Érmihályfalván. Letartóztatták Nagykárolyban, 1958. november 25-én. A társadalmi rend elleni szervezkedés vádjával, a BTK 209. paragrafusa 2. pontjának utolsó előtti bekezdése alapján 25 évre ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. Nagyváradon, Piteşti-en, Désen és Szamosújváron volt börtönben, utóbbi helyről szabadult 1964. augusztus 3-án. Meghalt Nagykárolyban, 1981. június 9-én.

137. Sárközi Béla (Alexandru) – *SZVISZ*

Született 1942-ben. Élesden lakott, pincér volt. Letartóztatták 1960. október 24-én a Bánságban, Dunavicén, Rocska Gyulával és Krecsmer Miklóssal együtt, tiltott határátlépés kísérlete miatt. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete perében 7 évre ítélték. Szabadulása után Élesden lakott, villanyszerelő volt. Elhunyt.

138. Sárközi György – *SZVISZ*

Diákként vizsgálati fogságban volt Nagyváradon. Élesden él.

139. Sárközy Endre – *SZVISZ*

Született Tasnádszántón, 1943. június 3-án. A kolozsvári Politechnikai Főiskola hallgatójaként tartóztatták le 1960. november 11-én. Vizsgálati fogságban a nagyváradi securitatén volt, a SZVISZ-perben a BTK 209. paragrafusa alapján, a fennálló társa-

dalmi rend elleni szervezkedésben való részesség vádjával 10 év börtönre ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. Börtönéveit a nagyváradi börtönben kezdte, onnan hat hónap után Jilaván át a Brăilai Nagyszigetre, Luciu-Giurgeni-be, majd a Duna-deltába (Periprava, Grind, Sfiştofca) került. Peripraváról szabadult 1964. augusztus 4-én. Hazatérve 1965 őszéig a nagyszalontai húskombinátban dolgozott; ekkor bejutott a Babeş–Bolyai Egyetem matematika-mechanika karára. Számítógép szakon végzett 1970-ben. 1977-ig a temesvári Területi Számítóközpontban dolgozott, ekkor áttelepült Magyarországra. Budapesten él, számítástechnika-tanár. A SZVISZ 2004-ben megjelentetett Emlékkönyvének egyik szerkesztője.

140. Sass Béla – *egyéni elítélt*

Sass Kálmán fia. Édesapja után, 1957. február 17-én őt is letartóztatták és apja ellen vallomást akartak tőle kicsikarni. A per előtt szabadon engedték és napszámosként dolgozott Nagybányán. Mikor a családot a Bărăganba deportálták, őt is elindították, de útközben 1959. június 30-án letartóztatták és rendszer elleni izgatás vádjával két és fél évre ítélték. Jilavan, majd a Brăilai Nagyszigeten töltötte büntetését. 1962 februárjában szabadult. Jelenleg kutatómérnök Nagybányán.

141. Sass Kálmán – *Sass Kálmán-csoport*

Született 1904. április 17-én Gálospetriben, kisbirtokos családból. 1936-tól Érmihályfalva református lelkésze több mint 20 évig. 1957. február 5-én tartóztatták le. Több mint egy éven át vallatták, kínozták. Államellenes fegyveres összeesküvés, hazaárulás, az önálló Erdély létrehozására irányuló lázítás, felbujtás, a szocialista államrend elleni szervezkedés, a magyar ellenforradalommal való szolidaritás, kapcsolat, röpcédulák készítése és terjesztése, román ellenesség hamis vádjaival tartott koncepciós perben halálra ítélték, melyet 1958. október 6-án hirdettek ki. December 2-án végezték ki s szamosújvári börtönben. Mind a mai napig nem rehabilitálták. A forradalom 50. évfordulója alkalmából – post mortem – a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki.

142. Sass Kálmán, ifj. – *egyéni elítélt*

Édesapja elítélése után a családdal együtt a Bărăganba deportálták 1959 augusztusában. 1960-ban „politikai huliganizmus" vádjával két és félévre ítélték. A dossziéjára ráírták „különösen veszélyes". Ezért a foglárok megkülönböztető kegyetlenséggel kínozták. Szabadulása után Călăraşi-on fejezte be középiskolai tanulmányait, majd bányamérnöki diplomát szerzett. Jelenleg Felsőbányán él.

143. Schnepf Zoltán – *SZVISZ*

Született Szentandráson, 1942. február 16-án. Diákként ítélték el a SZVISZ perben 7 évre. Jilaváról szabadult 1963. január 14-én. Szabadulása után mérnöki diplomát szerzett. Jelenleg Münchenben él.

144. Sótanyi Erzsébet – *SZVISZ*

Született Szalacson, 1942. április 4-én. 1960. november 11-én tartóztatták le, vizsgálati fogságban 10 hónapig tartották fogva. 1957 nyarán szervezte be Takács Ferenc és Karcis Lajos. Elhunyt 1995. augusztus 25-én Nagyváradon.

145. Sótanyi József – *SZVISZ*

Született Szalacson, 1941. március 31-én. Otthonról vitte el a securitate egy napon a húgával. 1957-ben kilépett a szervezetből, ennek ellenére 6 évre ítélték. Jilaváról szabadult 1963. január 14-én. Szabadulása után Nagyváradon élt, mesteriskolát végzett és gépmesterként dolgozott. Jelenleg Sükösdön (Magyarországon) él. Megkapta A Hazáért és a Szabadságért 1956-os Emlékérmet.

146. Sütő Sándor – *SZVISZ*

Született 1943-ban. A SZVISZ-perben 3 évre ítélték, feljelentés kötelezettségének elmulasztása vádjával. 1963-ban szabadult a Duna-deltából. Szabadulása után technikus volt. Elhunyt Nagyváradon.

147. Szabó Árpád Gergely – *Mike András-csoport*

Született Csíkszenttamáson, 1921. szeptember 17-én. Szilágysomlyón volt munkás. Letartóztatták 1956. december 7-én. A Kato-

nai Törvényszék 1957. március 29-én 7 évre ítélte. 1958 tavaszáig a nagyváradi börtönben volt, majd a Brăilai Nagyszigeten több kolónián dolgozott. 1963. január 18-án Luciu-Giurgeni-ből szabadult.

148. Szabó Gyula Antal – *Mike András-csoport*

Született Szilágysomlyón, 1913. november 15-én. Bányamérnöki végzettséggel a hadi fogságból hazatérve az apja birtokán gazdálkodott. Később a szilágysomlyói inasiskolában tervező technikusként dolgozott. Letartóztatták 1957. július 31-én és a Mike András-perben, mint bűnpártolót három évre elítélték. Szabadult 1960 júliusában Salciáról. Előbb Szamosújváron raboskodott, majd a Duna-deltában, a Brăilai Nagyszigeten végzett kényszermunkát. Meghalt 1974. október 8-án gyanús körülmények között Máramarosszigeten (vasútállomáson egy teherszerelvény gázolta el).

149. Szabó Imre – *SZVISZ*

Született 1923. szeptember 16-án. Gazdálkodó volt Száldobágyon. Nem volt tagja a szervezetnek, koholt vádak alapján ítélték el 7 évre. Jilaváról szabadult 1963. január 24-én. Meghalt Száldobágyon.

150. Szabó János – *SZVISZ*

Született Margittán 1940. november 17-én. A SZVISZ-perben 7 évre ítélték. Micskén él, iparos.

151. Szabó Sándor – *Sass Kálmán-csoport*

Született Érmihályfalván, 1906. december 23. Gazdálkodó volt Biharvajdán. Letartóztatták 1958. július 28-án. A Sass Kálmán-perben a kolozsvári Tartományi Katonai Törvényszék 1958. október 4. tárgyalásán, 1448. számú ítéletével, a BTK 209. paragrafusa 2. pontjának utolsó előtti bekezdése alapján, a 318. számú törvényerejű rendelet alkalmazásával, továbbá a BTK 58. paragrafusának 1–4. pontja alapján 25 év börtönre ítélték. Nagyváradon, Jilaván, Désen és Szamosújváron volt börtönben, innen szabadult 1964-ben a kegyelmi rendelet alapján. Hazatérése után állatgondozó volt. Elhunyt Érmihályfalván, 1981. január 24-én.

152. Szabó Zakariás – *Mike András-csoport*

Született Csíkszenttamáson, 1919. október 28-án. Szilágysomlyón a helyi ipari vállalat munkása volt. 1956. december 6-án tartóztatták le. A Mike András perben 7 évre ítélték a társadalmi rend elleni tevékenység vádjával. Börtönéveit Nagyváradon, Szamosújváron majd 1959 májusától a Duna-deltai és a Brăilai Nagyszigeten töltötte. Giurgeni-ből szabadult 1963. január 18-án. Hazatérése után gépészként dolgozott. Megkapta A Hazáért és a Szabadságért 1956-os Emlékérmet, a Vitézi Lovagrend tagjává választották.

153. Szakáll Antal – *egyéni elítélt*

Született Szilágyballán, 1939. május 17-én. Érmihályfalván vendéglátó-ipari dolgozó volt. Tiltott határátlépésért 1959. március 12-én Debrecenben tartóztatták le, majd másnap átadták a román hatóságoknak. A temesvári Katonai Törvényszék ítélte el 4 év börtönbüntetésre, a BTK 267. paragrafusa és a 25. paragrafus 6. pontjának 2. bekezdése alapján, a 204/1959. számú ítélettel. Nagyváradról 1959 októberében a Brăilai Nagyszigetre, Strâmbára került, 1960–1961-ben Stoeneşti, 1962–1963-ban Grădina kényszermunkatáborában dolgozott. Innen szabadult 1963. február 28-án. Hazatérése után ugyancsak az érmihályfalvi szövetkezet vendéglátó-ipari részlegén rakodómunkás, később raktáros, majd egy szaktanfolyam elvégzése és esti líceumban letett érettségi után árubeszerző. 1991-ben megkapta az 1956-os magyar forradalom Emléklapját, 1996-ban A Hazáért és a Szabadságért 1956-os Emlékérmet, 2003-ban az 56-os Vitézi Rend tagjává választotta és az Ezüst Érdemkeresztet adományozta neki. Jelenleg a Vitézi Rend Bihar megyei székkapitánya.

154. Számadó Ernő – *Sass Kálmán-csoport*

Született Budapesten, 1907. december 11-én. Viszontagságos életútja során a 30-as évek közepén Érkeserűben telepedett le. Ott tartóztatták le 1958 júniusában. 1958. október 6-án ítélték el hazaárulás vádjával, a BTK 186. paragrafusának 1. bekezdése, a 157. paragrafus 1. pontja és a Katonai Igazságszolgáltatás Törvénykönyve 292. szakasza alapján életfogytiglani fegyházra a Sass Kálmán-per-

ben. A nagyváradi és a szamosújvári börtönben volt, 1963-ban, egy kegyelmi rendelet alapján szabadult. Visszatért Érkeserűbe. Ott halt meg 1983. március 30-án.

Versekkel, kötetekkel a 30-as évek második felétől jelentkezett; az 50-es években Békési Ernő néven érmelléki meséi jelentek meg. Halálára emlékezve 1997-ben a Varadinum 97 szervezőbizottsága csónak alakú fejfát állított sírjára a temetőben. A helyi Általános Iskola ugyanazon év őszétől a nevét viseli.

155. Szász Ferenc – ***Sass Kálmán-csoport***

Született Marosszentimrén, 1900. november 1-jén. Biológiatanár volt Érmihályfalván. A Sass Kálmán-perben a BTK 209. paragrafusa 2. pontjának utolsó előtti bekezdése alapján, rendszerellenes szervezkedés vádjával 25 évi kényszermunkára ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. Nagyváradon, Piteşti-en, Désen és Szamosújváron volt börtönben, innen szabadult az 1964. évi kegyelmi rendelet alapján. Szabadulása után valószínűleg hazaköltözött szülőfalujába. Elhunyt.

156. Székely Albert – ***Sass Kálmán-csoport***

Született Marosugrán, 1913. november 25-én. Biharvajdán volt kocsigyártó. A Sass Kálmán-perben hazaárulás vádjával 25 évre ítélték. Nagyváradon és Szamosújváron volt börtönben, majd a Duna-deltai kényszermunka táborból szabadult súlyos tüdőbetegen. A nagyváradi tüdőszanatóriumban hunyt el 1976. március 30-án.

157. Székely Gyula – ***Sass Kálmán-csoport***

Született Érsemjénben, 1916. november 22-én. Letartóztatásakor festő-kárpitos az érmihályfalvi kisipari szövetkezetben. 1958. június 4-én tartóztatták le. A Sass Kálmán-perben, rendszerellenes szervezkedés vádjával, a BTK 209. paragrafusa 2. pontjának utolsó előtti bekezdése alapján 20 évi kényszermunkára ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. A nagyváradi börtönben, a Duna-deltában, majd Szamosújváron volt, ahol a börtönhöz tartozó bútorgyárban dolgozott. 1964. április 15-én szabadult onnan, Szamosújvárról.

Szabadulása után a nagyváradi vasútnál dolgozott, a karbantartó részlegen. Elhunyt 2001. június 15-én Érmihályfalván.

158. Székely József – *Sass Kálmán-csoport*

Biharvajdán volt kisiparos. A Sass Kálmán-perben 20 évre ítélték. Elhunyt.

159. Székely Lajos – *kolozsvári teológusok*

Született Érszentkirályon, 1933. június 23-án. Letartóztatásakor (1959. március 15.) a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet negyedéves hallgatója. Burchard Márta 56-os verseinek terjesztése vádjával 7 év börtönre ítélte a kolozsvári Katonai Törvényszék. A tárgyalás után a kolozsvári securitatéról Szamosújvárra, onnan 1959. szeptember 8-án a Brăilai Nagyszigeten lévő Stoeneşti munkatelepre, majd 1960 telén a Duna-deltába, a peripravai munkatáborba vitték. Volt ezenkívül a nádkitermelő uszályhajón, Luciu-Giurgeni-ben, Băndoiun, Grinden is. Peripraváról szabadult 1964. július 28-án. Hazatérése után nem engedték vissza a teológiára, a nagyváradi építkezési vállalatnál dolgozott, mint kőműves. Csak az 1979/80-as tanévben fejezhette be teológiai tanulmányait. Ekkor Érszőlősre került lelkésznek, innen ment nyugdíjba 2003-ban. Nagyváradon lakik.

160. Székely Mihály – *egyéni elítélt*

Érsemjénben lakott, 1994-ben megkapta A Hazáért és a Szabadságért 1956-os Emlékérmet.

161. Szilágyi József – *SZVISZ*

Tótiban született 1942. szeptember 9-én. 1960-ban érettségizett Nagyváradon, majd szeptemberben az Elektrotechnikumba felvételizett. 1960. november 8-án tartóztatták le, mint diákot (utolsó lakcíme a letartóztatás előtt: Str. Andrei Silviu nr. 11 ap. 3). A BTK 209 tc. 1 pont 1 bekezdés + 58 tc. alapján 15 év kényszermunkára, 7 év teljes jogfosztásra, és teljes vagyonelkobzásra ítélte a kolozsvári tartományi katonai törvényszék (Sentința nr. 310 din 20. septembrie 1961, definitivat prin Decizia pen. nr. 278 / 25. XI. 1961.).

Börtönéveit a következő helyeken töltötte le:

– 1960. november 8-tól 1961. december 14. (15)-ig a nagyváradi securitate fogdájában;

– 1962. március 17-ig a nagyváradi börtönben;

– 1962. március 31-ig a jilavai.börtönben;

– 1962. május 15-ig a Luciu-Giurgeni munkatáborában;

– 1962 októberéig a Dunán, egy uszályon, Periprava körzetében;

– 1962. december közepéig Sfiştofcán, mely Peripravához tartozott;

– 1962. decemberétől 1964. július 29-ig Grinden, mely szintén Peripravához tartozott.

1964. július 29-én szabadult Grindről.

Kiszabadulása után több helyen is próbálkozott munkahelyet keresni, illetve tovább tanulni, de ez nem volt lehetséges, már ami a tanulást illeti. Margittán dolgozott az akkori IRGCL-nél mint kőműves, kb. 2 hónapot, majd sikerült bejutnia a Nagyváradi Villamosmű margittai kirendeltségéhez, mint villanyszerelő, az akkori részlegfőnök, Puriş Ioan mérnök jóvoltából, a belsőszerelési csoporthoz. Itt dolgozott 1965. szeptember 30-ig, amikor sikeresen felvételizett a nagyváradi műszaki iskola (posztliceális) energetika osztályába. Itt 1968 nyarán végzett, majd augusztus 1-jétől kinevezést kapott a nagyváradi Villamosmű margittai kirendeltségéhez, mint technikus. Itt dolgozott 2002. június 10-ig, nyugdíjba vonulásáig. Ez idő alatt különböző beosztásai voltak mint technikus, csoportfelelős, művezető, majd részlegvezető. Közben 1984-ben elvégezte a művezető-iskolát, az esti tagozat villamossági szakán, a nagyváradi Iskolaközpontban, mivel az akkori beosztása ezt megkövetelte. Részesült a 118-as törvény juttatásaiból. Előzetes elutasítások után 1991. március 21 keltezésű, 689-es Határozat alapján visszakapta jogait.

1969-ben megnősült. Három gyermeke van, egy leány és két fiú, valamint két unokája.

A forradalom 50. évfordulója alkalmából a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki.

162. Szilágyi Sándor – *Bethania-mozgalom, nagyváradi csoport*

Született Bihardiószegen, 1912. április 2-án. Letartóztatásakor (1958. május 27.) református lelkész volt Pankotán. A Bethania-mozgalom nagyváradi csoportja elleni perben, a BTK 209/2. paragrafusának 2. pontja alapján 20 évre ítélte el a kolozsvári Katonai Törvényszék. Két évet Nagyváradon, két és fél évet Szamosújváron töltött, majd kivitték a Brăilai Nagyszigetre, ott Grădina, Salcia, Luciu-Giurgeni kényszermunka-táboraiban dolgozott. Ostrovról szabadult 1964. augusztus 2-án. Hazatérése után fia mellett Hiripen, majd helyettes lelkészként nyugdíjazásáig Bősházán szolgált. Elhunyt 1997-ben. Visszaemlékezése *Boldog rabságom* címmel jelent meg.

163. Szodorai Gábor – *Sass Kálmán-csoport*

Érolasziban volt gazdálkodó. 25 évre ítélték el. Elhunyt.

164. Takács Ferenc – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1941. november 28-án. Alapító tagja volt a szervezetnek, de 1957-ben kilépett. 1960. november 7-én tartóztatták le Bukarestben, a Nyomdaipari Technikumban. 15 évre ítélték el. 1961 áprilisáig a nagyváradi börtönben volt, majd Jilaván át a Brăilai Nagyszigetre kényszermunka-táborba került. 1964. augusztus 4-én szabadult Salciáról. Szabadulása után munkásként dolgozott, majd 1965–70 között egyetemi hallgató Kolozsváron. 1970 és 87 között tanár volt Érsemjénben, Hodoson, Csatáron. 1988-ban áttelepült Budapestre, 1990-től köztisztviselő a Határon Túli Magyarok Hivatalánál. Visszaemlékezéseit Váradi Ferenc álnéven közölte a Hitel című folyóirat.

165. Tassy Gyula Lajos – *SZVISZ*

Született Budapesten, 1943. június 2-án. Letartóztatásakor (1960. november 2.) középiskolai tanuló. Vizsgálati fogságban a nagyváradi securitatén volt. A kolozsvári Katonai Törvényszék 1961 szeptemberében Nagyváradon tartott tárgyalásán a SZVISZ-perben, a BTK 209. paragrafusa alapján, rendszer ellenes szervez-

kedés, tiltott könyvek tartása és engedély nélküli fegyvertartás vádjával 15 év kényszermunkára ítélte. 1961 szeptembere és 1962 márciusa között Nagyváradon, majd Jilaván, Galacon, 1962 júniusától a Duna-delta kényszermunka-táboraiban (Periprava, Grind) töltötte börtönéveit. 1964. július 26-án Peripraváról szabadult. Hazatérése után 1965 februárjáig segédmunkás a bányaipari berendezés-gyártó vállalatnál, utána betanított munkás volt a Viitorul Műanyagipari Vállalatnál. Csak az 1966–67-es tanévben engedték leérettségizni esti líceumban. A temesvári Műegyetemen felvételi kérelmét elutasították, s csak 1968-ban sikerült bejutnia a Iaşi-i Műegyetem vegyészmérnöki karára. Annak elvégzése után, 1973–1976 között Brassóban vegyészmérnök volt. 1974-ben, mint politikailag megbízhatatlan, teljesített katonai szolgálatot Konstancán. Ezt követően hazaköltözött Nagyváradra, az IMPS gumiüzemében lett mérnök. 1982 áprilisában áttelepült Magyarországra, ahol több gumiipari vállalat mérnöke. A Taurus Műszaki Gumigyár főmérnökeként vonult nyugalomba 2002-ben, de továbbra is ott dolgozik.

166. Tátrai Barnáné – *SZVISZ*

Letartóztatásakor könyvtáros volt Nagyváradon. Vizsgálati fogságban tartották.

167. Torda Dániel (János) – *Sass Kálmán-csoport*

Született Érmihályfalván, 1893. október 16-án. Géplakatos volt Érmihályfalván. A Sass Kálmán-perben hazaárulás vádjával, a BTK 184. paragrafusa, illetve a 186. paragrafus 1. bekezdése és a Katonai Igazságszolgáltatás Törvénykönyvének 292. szakasza alapján életfogytiglani kényszermunkára ítélték a kolozsvári Katonai Törvényszék 1958. október 4-i tárgyalásán. Nagyváradon, Piteşti-en, majd Szamosújváron volt börtönben, innen szabadult 1964-ben a kegyelmi rendelet alapján. Elhunyt 1973. július 13-án.

168. Torday Ferenc – *egyéni elítélt*

1956-ban igazgató-tanár volt az egyik szalontai elemi iskolában. Az iskola három tanulója a forradalom idején röplapokat készített és terjesztett. Amikor tudomására jutott a meglévő röplapokat el-

égette, és a gyerekeket megfeddte. Az eset a securitate tudomására jutott és Torday Ferencet őrizetbe vették, majd elítélték.

169. Török Gyula (György?) – *SZVISZ*

Élesden született 1942-ben. 1958 után tevékenykedett a szervezetben. 15 évre ítélték. 1964 augusztusában szabadult a Duna-deltából. Szabadulását követően Nagyváradon él, technikus.

170. Török László (Gergely) – *SZVISZ*

Született 1933. május 11-én Körösfőn. Élesden lakott, AVSAP oktató volt, Domokos Miklós nagybátyjaként került be a SZVISZ perbe. 25 év büntetést kapott. 1964 nyarán szabadult a Duna-deltából. Elhunyt Élesden.

171. Török László – *SZVISZ*

Született Máramarosszigeten, 1944. január 25-én. Letartóztatásakor (1960. november 1-jén) középiskolás volt Nagyváradon. A SZVISZ-perben a BTK 209. paragrafusának 2. pontja alapján 15 évre ítélte el a kolozsvári Katonai Törvényszék nagyváradi tárgyalásán. 1961 végéig Nagyváradon, a securitatén, majd börtönben volt, 1962 elején Luciu-Giurgeni-ben majd Peripravára, illetve Grindre, később Sfiştofcára került. Peripraváról szabadult 1964. augusztus 1-jén. Hazatérése után segédmunkás volt, majd magánúton érettségizett. 1967–1971 között a Babeş–Bolyai Egyetem közgazdasági karán diplomát szerzett, utána 1983-ig az élesdi cementgyárban a könyvelőségen dolgozott, 1983–1991 között az érmihályfalvi állami mezőgazdasági farm könyvelője volt. Ezt követően 1999-ig adóhivatali, azóta polgármesteri hivatali alkalmazott.

172. Udvary András – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1942. június 3-án. 1958 után kapcsolódott be a szervezetbe. 1960. november 10-én tartóztatták le a munkahelyén. 15 évre ítélték el 1960. november 15-én. Börtönéveit Nagyváradon, Jilaván, majd a Brăilai Nagysziget és a Duna-delta több kényszermunkatáborában (Luciu-Giurgeni, Periprava, Grind, Sfiştofca) töltötte. Peripraváról szabadult 1964. július 29-én. Haza-

térése után előbb az élesdi cementgyárban, majd villanyszerelőként, később a nagyváradi paprikamalomban dolgozott. 1989 után magáncéget alapított Nagyváradon. Nyugdíjasként is ott élt. Elhunyt 2003-ban.

173. Újlaki István Csaba – *SZVISZ*

Született Nagyváradon, 1941. november 9-én. A nagyváradi egészségügyi technikum hallgatójaként tartóztatták le 1961. január 11-én. A nagyváradi securitatén töltött vizsgálati fogság után a Szabadságra Vágyó Ifjak Szövetségében való tevékenység miatt 9 évi börtönre ítélték. Fő bűne az volt, hogy írt egy verset 1956 címmel. A nagyváradi börtönből 1962 májusában Jilavára került, innen szabadult 1964. július végén, a kegyelmi rendelettel. Szabadulása után elvégezte az egészségügyi technikumot, s fogtechnikusként dolgozott Nagyváradon, Tasnádon, Szatmárnémetiben. Közben, 1968–70-ben munkaszolgálatosként katonai szolgálatát teljesítette a Vaskapunál, Vârciorovon. 1971-től a tasnádi kórház fogtechnikai karavánján, majd 1988-ig a szatmárnémeti poliklinikán, illetve a megyei kórházban dolgozott. 1988. április 11-től, előbb menekült státusban, majd 1990-től magyar állampolgárságot nyerve Sárospatakon él, fogtechnikus.

174. Uray Károly báró – *Sass Kálmán-csoport*

Született Beregsurányban, 1890. március 27-én. Régen földbirtokos volt Érmihályfalván és Érkörtvélyesen. Letartóztatásakor, 1958. március 29-én, Belényesen élt kényszerlakhelyen. A Sass Kálmán-perben 25 év szigorított fegyházra ítélték. Nagyváradon, Désen és Szamosújváron töltötte börtönéveit. 1964-ben szabadult, utána nemsokára elhunyt.

175. Váncsa Árpád – *SZVISZ*

Született Sepsiszentgyörgyön 1942. október 30-án. 1961. január 12-én tartóztatták le Székelyudvarhelyen. A szakiskolások csoportjának tagjaként a fővád ellene egy 1957-ben írt, Márciusban

újra kezdjük verse volt. 6 év börtönbüntetésre ítélték. Jilaváról szabadult 1963. január 11-én. Hazatérése után Sepsiszentgyörgyön dolgozott. 1990 és 1993 között az RMDSZ városi szervezetének elnöke volt. Ma is, nyugdíjasként a Polgármesteri Hivatalnál a gyámhatósági iroda munkatársa. A forradalom 50. évfordulója alkalmából a Szabadság Hőse Emlékéremmel tüntették ki.

176. Varga Sándor – *SZVISZ*

Született 1941. január 28-án, Érbogyoszlón. 1960-ban került kapcsolatba a SZVISZ-szel, de nem volt tagja. Vizsgálati fogságban tartották.

177. Virág Lajos – *Sass Kálmán-csoport*

Született Tyukodon, 1911. november 8-án. Letartóztatásakor Biharvajdán volt református lelkész. 1958. április elején tartóztatták le és hazaárulás vádjával 25 évre ítélték. Nagyváradról a szamosújvári börtönbe, onnan a Duna-deltába került, ahol több kényszermunkatáborban dolgozott. 1964-ben szabadult kegyelmi rendelet alapján. Elhunyt.

178. Visky Ferenc – *Bethania-mozgalom, nagyváradi csoport*

Született Egriben (Szatmár megye), 1918. július 1-jén. Magyarkecelen volt református lelkész. Letartóztatták 1958. május 28-án. A temesvári Katonai Törvényszék ítélte el első rendű vádlottként, a Bethania-mozgalom nagyváradi csoportjának perében, 22 év börtönre a BTK 209. paragrafusának 1. pontja alapján, a 343/1958. sz. ítélettel. Feleségét hét kiskorú gyermekével, a Belügyminisztérium 1959. július 16-án kelt 15539. sz. Határozatával a Bărăganba, Răchitoasára deportálták, ahol a kényszerlakhely feloldásáig, 1963. június 29-ig éltek. Ő a nagyváradi (1958–1959), majd a szamosújvári (1959–1964) börtönben volt, utóbbiból szabadult 1964-ben. Hazatérése után Hegyközpályiban volt lelkész 1964. október 1-jétől egészen nyugdíjazásáig, 1983. március 31-ig. Közben folyamatos zaklatásoknak volt kitéve a securitate és saját egyházi főhatóságai részéről is. 1989 után több könyvben örökítette meg csoportja tag-

jainak élettörténetét és hitvalló példáját. (*Fogoly vagyok. Hetven történet a börtönről és a barátságról.* Kolozsvár 2002, *Bilincseket és börtönt is.* Kolozsvár, 1996., *Anti* (Papp Antal élete). Kolozsvár, 2005. Feleségének egy hollandiai kiadónál megjelent könyve (*Az Úré vagyok.* Magyarul Budapest, 1988.) volt az egyik első kötet, amely a romániai politikai üldözésekről magyarul Nyugaton megjelent. Nyugdíjasként Nagyváradon élt, itt hunyt el 2005. okt. 5-én.

179. Visky József, dr. – *Sass Kálmán-csoport*

Született Nagykárolyban, 1911. március 30-án. Letartóztatásakor (1958. augusztus 7.) körorvos volt Nagykárolyban. A Sass Kálmán-perben hazaárulás vádjával, a BTK 186. paragrafusának 1. pontja, a 157. paragrafus 1. pontjának a) betűje és a Katonai Igazságszolgáltatás Törvénykönyvének 292. paragrafusa alapján életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Nagyváradon, Jilaván, Piteştien, Szamosújváron volt börtönben. 1964 augusztusában szabadult a kegyelmi rendelet alapján Szamosújvárról. Hazatérése után egy onkológiai kurzust végzett el Bukarestben, onkológus orvos, majd főorvos volt Sepsiszentgyörgyön. Ott hunyt el 1982. szeptember 7-én.

180. Zeffer Mihály – *Sass Kálmán-csoport*

Született Gálospetriben, 1906. október 12-én. Gazdálkodó volt Érmihályfalván. 1958. május 21-én tartóztatták le. A Sass Kálmán-perben hazaárulás vádjával, bűnjelként egy, a szénaszínbe becsempészett rozsdás fegyvert is felhasználva, életfogytiglani fegyházra ítélte 1958. október 14-én hozott, 1448. sz. ítéletével a kolozsvári Katonai Törvényszék. Nagyváradon, Szamosújváron és Nagyenyeden volt börtönben. Innen szabadult 1964. június 22-én. Börtön előtti munkahelyére nem vették vissza: vagyonőr volt a helyi terményraktárnál, majd ládaszegező munkás a konzervgyárban. Elhunyt 1980. március 25.

181. Zemlényi Csaba – *SZVISZ*

Született 1944-ben. A Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete perében, feljelentés kötelezettségnek elmulasztása miatt 5 évre ítélték.

Nagyváradon volt a börtönben, majd Jilaván át 1962 májusában a Duna-deltába vitték, onnan szabadult 1964 júliusában. Jelenleg az Egyesült Államokban él.

182. Zemlényi Romána – *SZVISZ*

Letartóztatásakor Nagyváradon a 9-es számú iskolában volt magyartanár. Zemlényi Csaba édesanyjaként került vizsgálati fogságba.

SZEREPLŐK, KORTÁRSAK SZEMÉLYES VISSZAEMLÉKEZÉSEI

Péter Miklós lírai vallomása

ELŐSZÓ

Értsetek meg!
Azt mondom el,
amit szavakkal
nem mondhat el
az ember...
Értsetek meg!
Azt mondom el,
amit közülünk
bárki
elmondani is
restell.
Keressétek
a Szót,
amelyért ***Ezer szót***
leírtam,
egyetlen
Gyöngyszemet,
amelyért
tenger könnyet
sírtam.
A Gyermeket,
ki itt szunnyad még
bennem,
a Hírt,
amelyért
érdemes volt
emberré lennem!

Kolozsvár, 1956.

ELSZÁLLNI ALAKTALANUL

Cigarettám füstjét a szél
elkapta. S elszállt – ki tudja, merre, messze...

Mondják: a füst nem gáz,
alaktalan kis testek tömege.
Így szétszóródik millió parány
a végtelenbe...

Így szeretnék szétválni millióra,
s befészkelődni emberi szívekbe
egy-egy őszinte vallomásban,
egy-egy teremtő gondolatban
elszállni alaktalanul…

Kolozsvár, 1957.

Vén aranyásó

Reggeltől estig kincset ástam
a völgyben, erdőn, ugaron…
Kezem reszket. Meging a lábam.
Már csak az *ásót* akarom.

Holt kedves sírján

Keserves váddal ráborult a rögre:
„Hát eddig tartott csak a szent »*örökre*«?!”

Kolozsvár, 1957.

A legszebb ajándék

Ez lesz a legszebb ajándékom:
egy suta vers. Sánta, ritmustalan sorok,
zavaros gondolatok,
lázas-vad keresés,
de ez a most kiforró, harcban-jajban érő
helyét nem lelő üldözött: ez én vagyok:
lélektelen Olympiák, kurtizánok: Giulietták,
halott Antóniák s halvaszületett szerelmek truba-dúrja,
hitért sóvárgó örök hitetlen,
reményét vesztett csüggedő, majd dacos

rebellis, ordító igazságvággyal,
s holnap tekintély előtt földig hajló,
szellemes tegnap, és ma ostoba,
előbb lovag, aztán esetlen, félszeg,
szerényt játszó és önmagával eltelt,
most dalolni, perc múlva sírni vágyó,
kinek hol a zaj, hol a csend hiányzik
végtelen gyöngédség után kutat,
s ha fáj a vád, a gúny, a megnemértés,
válaszul bántó durvaságot ad…
Fásultan végigfekszik – úgy ruhástól – az ágyon,
s nem utálja, de unja életét,
a rosszat, melyet Isten tudja, hol rontott el,
s melyen már javítani sem akar.
Furcsa, érthetetlen keveréke
gondolatoknak, érzéseknek, tetteknek.
Részben hozta magával,
részben ilyenné tette az élet
e sokszáz receptet kavaró gyógyszerész.
Meggondolkoztató? Érthetetlen? Nehéz?
Pedig mily egyszerű:
hisz' csak egy ember: én vagyok.
És ez a legszebb ajándékom: egy versben
sánta, ritmustalan sorokban
Íme: Neked adom magamat.

Kolozsvár, 1957.

Kolozsvári este

Ó, mennyi szín,
ó, mennyi folt,
ó, hány alakban
gyűrődik képpé ez a gomolygó égbolt!
Titkolt emlékei a hosszú napnak
Pajkosan kandikálnak a Fellegvár fölött
Fellebbentve a szürkéskék kárpit
Aranyszegélyét...
Hullámtarajos lett
fejem felett a felleg.
Az ég: a tenger –
s földreszállt az ég:
csillagsziporkában gyúlnak sárga lángra
kis villanyfények szerte-szerteszét.
Jé! mintha gyémántokkal rakta volna ki
estélyi ruháját a fellélegző város –
mert ő még mindig
előkelő hölgy
akar maradni:
így mulat minden este.
Pedig izzadó, küzdő, fáradó
emberéletek ezreit
hordozza hajlott hátán.
Meghitt suttogássá
lanyhul a nappali lárma:
a gesztenyék alatt
egymást átkarolják a szerelmesek
és azt kérdik: „Szeretsz?"
És azt mondják:„Szeretlek!"
s arról beszélnek, mi lesz holnap
s holnapután,
két hét
vagy két év múlva...
Mindig erről, ezerszer újból, újra.

Szedelőzködnek lassan már a parkban,
Egyre ritkábban koppannak a léptek
s eltűnnek egy-egy kongó kapualjban.
S a tündöklő, szikrázó csillagsor
s a beléöltözött város
magára marad:
elhagyott asszony:
nem kell a csókja,
nem kell a tánca, rád akaszkodó
ölelése sem kell.
A hazatérők napi munkájuk
Emlékei mellé – mint minden este –
Eltemetik a csábításokat.
Amit ma álmodnak: a legszebb valóság.
Nem öntik csengő rímekbe,
Pattogó ritmusú versek zenéje
Nem kel az ajkukon.
Gondolatuk: a szépségé.
Az élet, a munka, a hétköznapok szépségéé
s az estéé, mely lágy simogatással
bársonytakaróként ráterül
a kolozsvári háztetőkre.

Kolozsvár, 1957.

ŐSZI DÉLELŐTT AZ ÁLLOMÁSON

(A vén paraszt, ki ősbűzű pipát
fogatlan ajkával s kezében pénzt szorongat,
s veje, a dohányzás dicséretét zengő gépész
nem is álmodnak arról,
hogy énekelni jöttem közéjük folyékony kék eget,
jövő-menő vonatokat,
embereket, az életet.)

*

A síneken túl félig dagasztott nyers tészta a sár,
formákat hasogat belőle a keréknyom.
Kötelességből vakkant egy kutya,
s elkapdossa párolgó szájával
a szálldogáló semmit.
Acélszalagok nyújtózkodnak.
A végtelenben félve összebújnak.
Meg-megropognak, nőnek, fogynak,
Összehúzódnak, kitágulnak.
Ökörnyál úszkál: selyemfényű,
hajlékony sürgönydróton száll az üzenet,
hogy jön a tél, hogy múlik a meleg,
hogy utoljára felhőtlen az égbolt.
Üres teherkocsit
kaviccsal tölt egy ember.
Markába köp, erejét gyűjti össze,
lapátja leng a légben félkörözve.
Ott lenn a szürke kőhalomba csusszan,
s deszkákra zúdul ott fenn a magasban
tartalma: sok-sok apró szürke kő.
Beszél a csikorgó sziszegés: „Nehéz mesterség!”,
s a dübörgő kopogás: „Szép a munka!”.
A doktor úr
kendős nénikével beszélget.
A hegy felől
előfutára könnyű szélnek:

valami láthatatlan fátyol ellebeg,
s nyomában halk moraj:
a vonat közeleg.
Az orvos és az asszony készülődnek.
A bogarak nem egyensúlyoznak a sínen.
Számukra széles ösvény, sőt országút talán.
Fénylő vonalán
engem szédít csupán
Tizenkét centiméter mélység,
Vagy a fél-annyi szélesség?
Ó, minden, minden csak viszonylagos.
A vonat jött meg?
Vagy kerekei alá
Kérezkedett az állomás?
A föld forog.
Mennyi dolog
Köszöni ennek boldog létezését:
Nézz szét:
Milyen csodás
Lehetőség a mozgás
s milyen titok a tér,
mert mondd: mit ér
hat lába légynek, hangyának, tücsöknek,
s akár a szárnya százezer rovarnak,
ha emberlépttel vígan megelőzöd,
s ha röptüket nem győzöd,
óriásabb útra száguldtat a gőz?
(S a térleküzdő érzés egyre tölt:
ha szállni vágyol, nem fog már a föld:
erőd legyőzi vonzó bűvkörét.)
Mi több? a kozmosz vagy a mikrokozmosz?
Az ötszáz hangyahossznyi
Csont-, hús-, ruhatorony, a tested?
Vagy a gép, melyet megcsodálsz
Vonaton már minden utas.
A rekedt síp a kék csendbe harap,
Süpped a sín a sötét súly alatt,

Kocsik közt vígan menekül a gőz.
Szemem a mozdony belsejébe téved:
Olajos, kormos és sovány
Ember-testvér a rézcsövek,
Csapok, fogantyúk, kerekek között.
Tekintetébe lám
egy percre
a diadal költözött:
fémkart emel meg, nyitva szelepet
s páralepett
kerék lódul,
előbb egyhelyben csúszva,
majd rátapadva
sínjére, egyre gyorsul.
Hej, kutya, bogarak!
Emberszemem csodára tapogat.
Hej, égbolt szétfolyó azúrja,
Sártésztás őszi rétek mélabúja!
Bizony az ember most a legnagyobb!
Világ?
Tömeg.
Él. Öl. Búsul. Mulat.
Világot vesz egyetlen mozdulat.
Csodálja hát minden, mi él, terem,
s az élettelen, vér- és értelen
hatalmad, ó emberi értelem!

Nagyvárad, 1957.

A kommunista diktatúrával szembeni román ellenállás legendás alakja, a törékeny alkatú, de törhetetlen gerincű Doina Cornea tanárnő tudományos ülésszakot szervezett tíz évvel ezelőtt. Arra volt kíváncsi: történelem szakos román egyetemi hallgatók – főként lányok – mit tudnak az itthoni ötvenhatról?

A rendezvénynek otthont adó kolozsvári Egyetemi Könyvtár főbejárata előtt három irányból igyekvő három őszülő, kopaszodó fér-

fi találkozott össze: Várhegyi István Németországban élő politológus-professzor, Aurel Baghiu nyugalmazott mérnök, a temesvári egyetemisták 1956 őszi rokonszenv-tüntetéseinek szervezője, és jómagam. 1959 nyarán mi hárman cellatársak voltunk a szamosújvári börtön kettes épületének, Martinuzzi Fráter György kastélyának emeletén, a déli sarokszobában.

Magyarországtól távol, útlevél nélkül, tehetetlenül követtük – legalább rádión – az eseményeket. Október 23-ától két héten át éjjel-nappal szólt a Református Teológia egyetlen rádiókészüléke. Szabad Kossuth Rádió, BBC, Amerika hangja, Szabad Európa adásait felváltva hallgattuk; keresve, hogy melyiket zavarják kevésbé. Mindszenty bíborost is hallottuk, a száműzetéséből visszahívott Ravasz László püspököt is. Az ő beszédéből tudtuk meg, hogy a forradalom első napjaiban ismeretlen budapesti teológus-társaink haltak hősi halált. Meggyászolásukat természetes kötelességnek éreztük, ezzel pedig látható jelét is adtuk, hogy kikkel érzünk együtt. A szükséges tíz méter fekete szalagot és doboz gombostűt én vásároltam meg. 1959-ben ezért ítéltek tizennégy év kényszermunkára.

Miért csak akkor? A letartóztatások többéves késleltetésének voltak politikai okai. Ismeretes, hogy ezek egyik vonulata a moszkvai rendeletre Magyarország nyakára ültetett Kádár-rendszer és a kortárs Gheorghiu-Dej közt létrejött egyezség. Nagyon rossz történész vagyok, de remélem, hogy annál lelkiismeretesebb teológus. *Okok* helyett mindig szívesebben kutatom az események és intézkedések *célját*. A román politikai rendőrség mindig arra igyekezett, hogy legalább két legyet üssön egy csapásra. Az elhurcolásokkal nem csupán a kényelmetlen embereket állította félre, hanem akkor kerített erre sort, amikor elítélésükkel megfélemlíthetett egy-egy intézményt vagy társadalmi réteget. Amikor a Bolyai Egyetemet meg akarta szüntetni, illetve a Protestáns Teológiai Intézetet egységesebb és szorosabb ellenőrzés alá vonni, be kellett bizonyítani, hogy ezekben a felsőoktatási intézményekben nem a párt jövőképének megfelelő nemzedéket nevelnek. Tanárokat, diákokat, tisztviselőket kellett ezért elítélni. A mezőgazdaság szövetkezetesítésének befejező szakaszában félre kellett állítani a falvak legtekintélyesebb, hangadó gazdáit, hogy a megfélemlített többiek sietve írják alá a belépési nyilatkozatot.

A magam letartóztatása rajtam kívül egy Bihar megyei református gyülekezet ellen irányuló lépés volt. A biharvajdai lelkipásztort Sass Kálmán csoportjában ítélték életfogytiglani börtönbüntetésre. Kinevezett helyettesét behívták munkaszolgálatra. Az ismét megüresedett állásra – ugyancsak helyettesként – engem szemelt ki a püspöki hivatal. A virágvasárnapot megelőző szombaton, 1959. március 21-én este érkeztem a faluba, hogy másnap megkezdjem szolgálatomat. A templom belsejét viszont csak harmincnégy és fél év után láttam meg. Első éjszaka *ott* tartóztattak le, hogy értésére adják a biharvajdaiaknak: soha sem lehet papjuk.

Amikor a vajdai templomba kellett volna bemennünk, a szekusok kocsijában épp a Kolozsvár-felsővárosi templom előtt haladtunk el. A hívek ott mentek befelé a templomba...

VIRÁGVASÁRNAP

Nem vagyok Krisztus. Lábam elé
Virágot senki se' hintett.
Mozdulatomra félve vigyázott
három kemény tekintet.
Egyetlen egy nő várt reám
reggel az állomáson.
Fénytelen volt, hozsánnátlan volt
az én bevonulásom.
Hogy élni, s néha szólni mertem,
négy cellafal az ára.
Virágvasárnap... Itt kezdődik
az út a Golgotára.

Kolozsvár, 1959.

1958 júliusában szenteltek lelkésszé. Felszentelésem első évfordulóját a szamosújvári börtönben éltem át. Abban a tudatban, hogy az aratnivaló sok, a munkás kevés. Pillanatnyilag nincs kilátás arra, hogy hamarosan beállhassak az egyház aratásába.

ARATÁS

Uram, aranylik vetésed dús kalásza,
sarlóra ringanak a hajló szálak.
Meggyőznék benne sok-sok izmos vállat!
M'ért nem küldesz engem is aratásra?!
Minden tagom nagy tettre vágyva reszket.
Meglásd: a sorban mindig elől járnék,
Nyomon nem érne semmi gond, baj, árnyék!...
És szól a Gazda: „Vedd hát – a keresztet"!

Szamosújvár, 1959.

Egy évvel később már tisztult kissé a kép. Megértettem, hogy a sehol másutt meg nem szerezhető tapasztalatokra szükségem van ahhoz, hogy a rám váró szolgálatot igényesen és hűségesen végezhessem.

HIVATÁS

Semmit ne adj, ha nem adom
adó magad egészen.
Gyertyát se gyújts, ha nem hagyod:
a tűz, hogy megemésszen.
Meggyalázva, letörve
találd meg boldogságod,
ha nem vakulsz meg, ne lásd
soha a napvilágot.
Keserű legyen étked,
Szögesdrótból a párnád,
Poklok kínja vetítse
Pihenésedre árnyát!
Megcsúfolt bolond légy
és börtöntöltelék,

részed a fájdalomból
sose legyen elég!
Felőrlött élet légy,
Pusztába halt kiáltás;
Neved – te átkozott pap –,
Hogy így lehessen áldás!

É J S Z A K A

1.
Láz égeti,
Támasztalan
két világ közt
lebeg lazán,
bűnök ágya,
vesd ki a testem:
ez nem az én hazám!

A fehér falak fojtogatnak,
Fényüknek tisztasága mar,
Sötétnek, északnak, nyugatnak
menekülni innen hamar!

A szívdobogtató gyönyört
szégyent nyomában és csömört –
nem rejthetem:
vádló tekintetek tükre vetíti
felfedett titkok fényjelét:
ki engedné, ki tűrheti
még, hogy magadnak légy elég?
Sírva taszít a társtalanság
Gyónásra, gyógyír-keresésre,
Szövetkezni a szenvedésre.

2.
Karom kitárva ölelésre,
Világ, elindulok feléd.

I.
Az utca félig bent lakik a házban,
és vastagabb függönyre nem telik
Lobbanva lángja, bízva szökken égnek:
Szál *gyertya* pislog *szombat reggelig.*
Önhamva ássa sírját.
Nem tékozolt energiák maguk életre sírják.
Nem tiltja *Törvény* vajúdni, fájni, félni,
Csak *hallgatni* a szenvedő szavára.
Jönnie kell, átlépve lét határát
Izsáknak, hogy megszégyenítse *Sárát.*

Fészkére ül, félve lapul a lárma.
Égő szemekkel virraszt a kaszárnya.
Harang sikongva cseng: üt még az óra.
Tiszt úr siet késő találkozóra.
Ütemre lép – géplábon mintha járna.
Merész mesét mutatva nyúlik árnya.
Mint fut, mint terjed hasoncsúszva, látod:
szolgalélek – lám – így hódít világot.
Fék csikordul. Ajtó csapódik.

3.
Örökké ugyanaz a mozdulat.
A megálló mellett mindig füstös a kocsma,
és a favágó mindig ott mulat.
Zokogva gajdol: négy utca bolondja,
félszeg válláról folyva lóg a rongya.
Szemét kancsira, képét nyúzottra mérték.
Torkában reszket mérhetetlen érték.
Csak hangja cseng.
Az álma bárgyú, kába.

Kincsét ki kéri számon?
Fúl a pálinkába.
Fáradtan lehelnek fülledt párát a rózsák.
Langyos levegő lágyítja suttogássá
(hogy csiklandjon a bizsergő forróság)
az éjszakának öltöző leányok
kínálkozó–kellető kacagását.
Tehetetlenné hiába nyírta fűrész:
Életre támadt irthatatlanul,
illattal, árnnyal – lombja míg lehull –
akác zöld diadalmas koronája.
Milyen király ez? Alázatja hord
széltől kavart, felszálló utcaport.
A munkás csak meleg otthonra vágyik.
És asszonya – míg késő éjszakáig
halódó szemét hímzés húzza össze –,
hogy gyermekeit mosolyban fürössze.
Csak én vagyok tékozlón telhetetlen:
egész világért sírok – hasztalan –,
hogy kincsét kapzsin magamhoz öleljem,
s egész világnak szórjam szét magam.

II.
4.
Gyökértelen,
kitépetten az otthon talajából,
indulok új honfoglalásra.
Csonka tövét
elszakadt életemnek
az idő más föld melegébe ássa.
A pénztár előtt hosszú sorban állnak,

5.
hogy útjuk árát rendre megfizessék,
kiket ma éjjel acéltengelyen
hív a honvágy és hajt a kötelesség:

örökké zsákutcába torkollás
és út, amelyen nincs végállomás.

Izzadt kezemben a vonatjegy közömbös papírja.
Hátára betűkbe bújt titkát a végzet írja.

Beállok most a hordárok közé.
Vállalom vinni akárki csomagját.
Az utasoknak így ajánlkozom,
terhüknek nagyját hogy kezembe adják:

„Ringatnám kisdedét, az anya legszebb ékét,
a harcolónak hirdetném a békét,
új dalt írnék a fáradt énekesnek,
és felemelném újból, kik elesnek.
A hontalannal – mint régi ismerőssel –
osztanám meg a hírt: új lakása lesz ősszel.
Beteg szemét ne égessék a könnyek:
fennhangon olvasnám neki a könyvet...”

Esetlenül cseng rigmusba öntött reklám:
ügyet sem vetnek siető emberek rám.

„Ne adjatok pénzt, csak egy kis bizalmat!
Szegényes erőm egészen tiétek.
Vegyétek hasznát, míg belőle tart,

6.
mert önmagamra pazarolni vétek.
Tüzem, ha senkinek se’ kell,
itt bennem mindent eléget.
Fogadjatok el! Nyújtsatok
Nyomorult magam elől menedéket!”

Világot kérő vágy ütközik egykedvű közönybe.

7.
Hálás tekintetem kutyának kijáró
Jó szót is megköszönne.

A sziklába vájt völgy ölébe fojtva
mozdonyfütty alvó visszhangot riaszt.
Csillaghullásként száll ezernyi szikra.
Az álom csöndje hoz talán vigaszt.

A fülkében a félhomály felett
virraszt kéken pislogva gyenge körte.
Hajlik a Hold a habzó víz fölé,
képét a folyó tükre száz cserépre törte.

Szemlélve a meredek partot,
mely színezüstbe öltözött,
mindent megértő bölcs mosollyal
hallgatva jár a fellegek között.
Hűlt kráter sejteti elhamvadt szenvedélyét,
és régi titkot rejt a vulkán mélye,
de nem tárja a nagyvilág elé:
fél-arca néz rám sápadt-hidegen,
a másik fél örökre idegen.
Átok vagy áldás kísérje az útján,

8.
nem kérdi: kinek kell a tiszta fény.
Nem zörget zárt ajtót, függönyös ablakot,
de továbbadja híven, mit kapott,
mert küldetése ez: kéretlenül
az éjszakában világítani.

Jégtűzzel, mely mindörökre kiégett,
beragyog – számára – egy mindenséget:
a térnek tág, csodás, tömjénes templomát,
hol csillagok sziporkáznak füstfátylon át,

suttogó erdőt, hegyipatakot,
sínjén lihegve kúszó vonatot,
testpáragőzös zsúfolt várótermet,
poros akácot, mely már tízszer termett,
félelmet, vágyat, zokogást, kacajt,
harangcsengést és zúgó csatazajt,
a katonát, ki vezényszóra öl-hal,
és harsány parancs nélkül élni sem mer,
s az ágyat, ahol szenvedésre, bűnre
könnyben és vérben születik az ember.

Szamosújvár, 1962.

Sokszor álmodtam a hazatérés boldog perceiről. Kolozsvár felől vonattal Nagyváradra hajnalban a legszebb megérkezni. Amikor valóban eljött a szabadulás, éjszaka érkeztem. Isten azóta bőségesen kárpótol azzal, hogy évek óta rendszeresen ingázva kolozsvári lakóhelyemről a nagyváradi munkahelyre, a Partiumi Keresztény Egyetemre, minden héten hajnalban érkezem.

HAJNAL

Elmosódnak
s új formát öltenek
újból kirajzolódva
hosszú árnyak.
Magabiztos mosolya
fakó ezüst-tükrére fagy
s a Hold
átadja halványságát a Halálnak.
Összevegyül
hajnali szín-harmóniában
a felhővé váló füst,
a gőzt lehelő gép
s a Nap csókján csillanni vágyó harmat,

sínvégeken
a kerék kattogása
ütemet ad egy ébredező dalnak.
Közeledem.
Éles kanyar mögött
szürkén derengő ég-alapra festve
egy téglaszínű kémény karcsú teste
mint óriás mérföldkő, célt mutat:
tudom, már megfutottam az utat.

Az országút a folyóhoz simul,
tompán dübörög a vasvázú híd,
kövön tajtékká tört a habfodor,
a duzzasztógát vízesést zúdít.
A töltés alatt megbújnak a házak,
és a magasból minden egybeolvad:
kupolák, tornyok, oszlopok, tetők
egy hívó ölelésben átkarolnak:
a hosszú útról hazaérkezőre,
a vén városban vár reám a Holnap.

Szamosújvár, 1963.

A börtönben nem láttam meghalni senkit. De hallottam a tüdővészben fiatalon elhunyt Halmay Paliról. Vajon örökre jeltelen marad a sírja a szamosújvári rabtemetőben?

ERDÉLYI SÍRFELIRAT

Nem márványkőbe véste, csak homokba
az elsuttogni sem mert terveket.
Nem utcasarkon prédikált zokogva,
csak félhomályban, zárt ajtók megett.

Tettekből nem kovácsolt hős nevet
– s míg nemzedéknyi titkot rejt a por –
az átok fáján függ a föld felett,
s ki tudja: Messiás volt vagy lator?

Szamosújvár, 1963.

Huszonnyolc napig egyedül voltam a kolozsvári Kémelhárító fogdájában. A hadügy és a belügy titkosszolgálatai kölcsönösen ellenőrizték egymást. Végigszaladtak a kihallgatási jegyzőkönyveken; ellenőrizni kívánták, hogy nem mulasztott-e valamit az ügyemmel foglalkozó belügyis tiszt.

Az egyedüllét alkalmas volt nem csupán egy szabadvers megírására, hanem arra a próbálkozásra is, hogy lefordítsam románra:

HA VISSZAVÁRSZ...

Tudom, hogy vársz,

terített asztallal a kiéhezett fogolyra,
az otthon nehéz napokért kárpótló melegével,
féltő szóval: ne menj, ne tedd, vigyázz magadra!
S én hűséged durván elutasítom.
Számolj vele, ha visszavársz:
nem lesz időnk a csókra.
Futó perc-morzsákkal kell beérnünk,
s az örök boldogság közös kenyeréből
másoknak szelnünk a széles karéjt,
mérföldkövet mérföldkő után hagyva menetelnünk,

s megosztanunk a milliókkal azt,
kit magunkénak kívánunk mondani.
Számolj vele. És hogyha visszavársz még,
nem vársz reám hiába! Ştiu, că m-aştepţi,
cu mese-mbelşugate
pe-un prizonier flămând,
cu a căminului căldură,
ce pentru zile grele răsplăteşte,
cu vorbe-ocrotitoare: mai stai, rămâi, păzeşte-te!
Şi eu credinţa aspru ţi-o resping.

Vezi, nu uita dacă mă mai aştepţi:
de sărutare vreme n-om avea.

Fărâmituri, minute fugitive ne ajung doar,
din pâinea fericirii eterne
felie groasă altora
tăiem.

Mergem tot înainte, lăsând în urma noastră
mile după mile,
vrem să fim numai unul altuia,
dar ne-mpărţim pe noi cu milioane.

Vezi, nu uita!
Şi dacă mă mai aştepţi,
nu mai aştepţi degeaba!

Kolozsvár, 1963.

Derűs, egészséges lélekkel kívántam szabadulni. Így fogalmaztam meg, miként búcsúzik a börtöntől – benti foglalkozása függvényében – a hazatérő rab:

A SZAKÁCS

Hogy válni kell, most szinte fáj. Megszoktalak,
koromba vont, szürkére vált komor falak.
Isten veled, jó konyhakés, forró kazán,
mert már fogyókúrára vár boldog hazám.

A KŐMŰVES

Két emeletnyi cellasort magam építettem,
s befalaztam kipusztított galambok otthonát.
így szólt az ősz alezredes, megdicsérve tettem:
„Menj haza, s a kommunizmust építsd:
csak így tovább!"

A TAKARÍTÓEMBER

Mostam budát, hordtam ivóvizet.
Hűségemért a kormány megfizet:
Tizennyolc évből elenged tízet.

Szamosújvár, 1964.

Istentől kapott kárpótlásnak neveztem a hetenként megújuló lehetőséget: hajnalban érkezni Váradra. Nem ez az egyetlen kárpótlás. A Duna Televízió híradója a szamosújvári templomban, szabadulásunk negyvenedik évfordulója alkalmából tartott hálaadó istentiszteletnek azt a pillanatát örökítette meg, amikor az úrvacsora kelyhét *egykori börtönőrömnek* nyújtom.

Sokan tanítottak odabent – örökérvényű, fontos igazságokra. Wurmbrand Richard zsidómisszionáriustól ezt tanultam: a börtönből szabadulónak így kell imádkoznia: *„Uram, ne engedd jobban örülnöm a szabadulásnak, mint annak, hogy Te itt végig velem voltál!"*

Székely Lajos visszaemlékezése

Érszentkirály (Eriu Sâncrai) községben, Szatmár megyében születtem 1933. június 23-án. A hétosztályos elemi iskolát szülőfalumban végeztem el. 1947-ben a hetedik osztályt abszolváló vizsgával fejeztem be Tasnádon. A környék hét osztályt végzett tanulóinak itt kellett megjelenni, az erre a célra kijelölt vizsgáztató bizottság előtt. A hét elemi osztály elvégzése után, a zilahi Wesselényi Kollégiumba iratkoztam be. 1953-ban érettségiztem. A középiskolai tanulmányaimat befejezve a kolozsvári Református Teológiára felvételiztem. 1959. március 14-én utolsó éves voltam, amikor a szekuritáté letartóztatott.

Hárman laktunk utolsó évesek egy szobában. Mindannyiunkat letartóztattak. Egy középiskolás diáklány által írt rendszerellenes verseket kerestek nálunk. Négy ilyen versnek a másolata a birtokunkban volt, e verseket meg is találták nálunk. 1957-ben a magyar forradalom után íródtak a versek. Egész éjszaka kutattak a szobánkban, este 11 órától reggel 5 óráig. Ekkor mindnyájunkat kivezettek a szobánkból, mint letartóztatottakat. A mi szobánk lakóin kívül még sok más teológust hurcoltak el ezen az éjszakán.

Az emeletről a földszintre jutva, láttuk, hogy a „szekusok" a teológia kapusát is leváltották, helyette egy szekus főhadnagy teljesített szolgálatot géppisztolyt tartva kezében. Az utcára kiérve egy autót sem lehetett látni, azonban a szekusok füttyentésére elő-elő került valahonnan egy-egy személygépkocsi, s minden letartóztatottat külön kocsiba ültetve szállítottak el a Teológia kapuja elöl. A Securitate udvarára érkezve kiszállítottak az autóból, és olyan szemüveget illesztettek a szememre, amivel semmit nem láttam, karon fogtak és vezettek, mint a vakot. Délután 2 óráig egy olyan szűk zárkába zártak be, ahol csak állni lehetett. Kétségbeesve rimánkodtam a zárka előtt őrt álló katonának, hogy engedjen ki a WC-re, de ő azt mondta „Még nem! – Várjak!" Délután vezettek el a kihallgató tiszt szobájába, egy főhadnagyhoz, de a WC-re akkor sem engedtek csak majd délután 4 órakor.

Megkezdődött a kihallgatás. Az első kérdés így hangzott el: „Milyen rendszerellenes szervezetet akartak a Teológián létrehozni?" Az volt a válaszom: „Ilyesmiről szó sem volt soha." Aztán a megtalált négy vers miatt faggattak sokszor. A vallatás 49 napig tartott.

A kihallgató tiszt majdnem minden nap ugyanazt kérdezte. Arra volt kíváncsi, nem mondom-e másképpen el a történteket, mint ahogy először elmondtam. De én csak úgy mondtam el mindent, ahogy történt, így semmi újdonságot nem hallhatott tőlem. Megfenyegetett, hogy nagyon megver, ha nem mondom el az igazat, de én azt válaszoltam, hogy másképpen nem tudok beszélni, mint ahogy mindent előzőleg elmondtam.

Arra nem panaszkodhatom, hogy megvert, mert egy újjal sem nyúlt hozzám soha. Egy alkalommal azért vezettek hozzá, hogy dr. Horváth Jenő felől érdeklődhessenek tőlem. Azt mondta: „Megtaláltuk a szekrényedben a Horváth Jenő teológiai professzor «Csendesül a magyar szó» című versét. Ez a vers nacionalista vers." – mondta. „Hát miért nem a román szó csendesül?" – kérdezte. Én azt válaszoltam „Ez a vers nem nacionalista vers, mert az imádságról szól." Horváth Jenő professzor így fejezte be a versét: „Istenhez csendesül a zokogó imádkozó magyar szó." Tehát végeredményben azt mondhatom, hogy magyar ember imádkozó szava volt az istenhez való csendesülés. Ha román ember imádkozott volna így, akkor ő szólhatott volna ekképpen: „Istenhez csendesül a zokogó imádkozó román szó."

Megelégedett a válaszommal, mert többet nem kérdezett soha semmit ezzel kapcsolatban. Ha nem tudtam volna megmagyarázni mit jelent ez a vers, akkor minden bizonnyal Horváth Jenő professzort is letartóztatták volna. 1959 májusának első napjaiban, amikor a kihallgatás véget ért, a kolozsvári tartományi börtönbe vittek, itt két hétig voltam bezárva.

Két hét múlva a kolozsvári katonai törvényszék a büntető törvénykönyv 325-ös §-a alapján, tiltott iratok terjesztése miatt ítélt el hét év szabadságvesztésre.

Az ítélet után Szamosújvárra szállítottak rabszállító autóval. Itt 1959. szeptember 8-ig voltam bezárva. A szamosújvári börtönben

nehezen, fájdalmas körülmények között töltöttük el napjainkat. A cellák zsúfolásig meg voltak telve politikai rabokkal. Se éjjel, se nappal pihenni nem tudtunk. Büdösek és izzadtság szagúak voltunk, mosakodás nem volt, vizet nem adtak. Sokat szenvedtünk amiatt is, hogy gyengén táplálkoztunk, napi kenyéradagunk csak 12 gr volt és két kis kocka puliszka. Reggel pergelt árpából főzött kávét kaptunk egy kis puliszkával. Délben zöld paradicsomból, tökindából, meg nem tisztított juhbélből főzött levest ettünk. Sokan azért haltak meg, mert gyomruk nem vette be ezt az ételt.

Egész nap a cellában ültünk az ágy szélén, reggel 6 órától este 10 óráig. Lefeküdni nem lehetett, csak orvosi engedéllyel. Aki megszegte a szabályt, azt kékre verték a börtönőrök.

1959. szeptember 8-án éjszaka vonatra ültettek, marhavagonokba szálltunk be, három nap múlva érkeztünk meg Brăilába. Éjfél után 3 órakor érkeztünk meg, amikor a vonatról leszálltunk a szekus katonák úgy ordítottak reánk, mintha marhacsordát hajtottak volna. Egy uszályra szálltunk fel, Stoineşti-re vittek, amely a Brăilai Nagyszigeten (Baltaban) van. Stoineşti-en nádból készült barakkban voltunk elszállásolva. A barakk oldala nádból volt, a teteje kátránypapírral volt befedve. Kétségbeejtő az volt, hogy a telet is itt kellett eltöltenünk. Egy-egy barakkban 1200 ember volt elszállásolva. Stoineşti-en gátat építettünk, talicskával hordtuk a gátra a földet. Volt úgy is, hogy 60–70 m-ről kellett a kiásott földet a már 6 méter magas gátra feltaszítani. Egy embernek 3 köbméter földet kellett kiásni és felhordani a gátra, ennyi volt a napi norma reggel 6 órától este 6 óráig. Aki nem teljesítette a normát, azt este a kapunál visszatartották, levettették vele ruháit, pucér fenekére vizes lepedőt terítettek, és korbáccsal kékre verték a börtönőrök. Itt a börtönőrök nagyon kegyetlenek voltak, sokat gondolkodtam azon, hogyan tudott a securitate annyi durva, lelketlen embert összegyűjteni, mert ezek mind olyan emberek voltak, akik élvezettel vitték végbe azokat a szörnyű kínzásokat, amelyekbe emberek sokasága pusztult bele. Sokszor hasra fektettek bennünket a földre, és a hátunkon szaladgáltak, egyik emberről a másikra lépve. Ha valaki felemelte a fejét, belerúgtak, mint a futball-labdába. Egy alkalommal fát hordtunk a konyhára a hátunkon 8 km-ről. Hajóval érkezett 80

vagon fa, mi két hét alatt a hátunkon elhordtuk a tábor udvarára. A tábor kapuja elé érkezve mindenkit megvizsgáltak egyenként, nincs-e kés vagy fegyver nálunk, így sokat várakoztunk. A kaputól nem messze a táboron kívül szekus katonák voltak elszállásolva, disznót is tartottak, egy egész csordát. Két rabtársam a disznók vályújából szedett ki néhány kenyérdarabot, ezért két börtönőr ott a disznók vályúja mellett ütötte agyon mind a kettőt.

Egy év múlva a gátat elszakította a megáradt Duna vize, ezért innen a Duna-deltába, Peripravára vittek bennünket. Nagyon féltek attól, hogy elszökünk. Peripraván is csak gátépítéssel foglalkoztunk. Innét több helyre is elszállítottak. Voltam Luciu-Giurgeniban, Bandoiun, Grinden. Uszályon is laktam hónapokon át, a Dunának Chilia ágán volt az uszályunk lehorgonyozva. Ezen az uszályon 300 politikai rab volt elszállásolva és 60 felfegyverzett katona, ezek vigyáztak ránk, nehogy elszökjünk. A hajó fedélzetén állandóan három gépfegyver volt felállítva. A hajóról reggel 6 órakor indultunk el dolgozni, este 6 órakor hagytuk félbe a munkát. Vízlevezető árkokat ástunk a nádasban. Innen szökött meg egy 20 éves fiú rabtársam, aki 10 évre volt elítélve. Átúszott Oroszországba, el sem tudták fogni csak három hónap múlva, amikor már vissza akart jönni, mert azt gondolta már nem keresik, de elfogták és még 10 évvel megtoldották a büntetését. Az előbb említett fiatalember szökése után még hárman szöktek el egyszerre. De ezeket egy hét múlva már el is fogták a szekus katonák és kezüket, lábukat bilincsbe verve, agyonkínozva mutatták be őket a rabtáborokban, hirdetve: „Így jár, aki elszökik!" Vallomásaik szerint, amíg a nádasban bujkáltak, csigát és békát ettek.

Sok ember pusztult el ezeken a helyeken. Sok fiatalember egész életére megnyomorodott, betegséget szerzett, hazakerülve sem tudott soha meggyógyulni. Sok családos édesapa nem tért vissza soha szeretteihez. Pedig lehet csak az volt a bűne, hogy kijelentette: „Nekem nem tetszik ez a rendszer", – vagy egy viccet mondott el, egy nótát énekelt el, vagy egy verset szavalt el.

1964-ben kegyelembe részesültek a politikai foglyok. Ez év július utolsó napjaiban engem is szabadlábra helyeztek. Augusztus 1-jére érkeztem haza Érszentkirályra.

Minden nap csak 50 embert engedtek szabadon. Nagy felháborodást keltett volna a nép körében, ha egyszerre szabadultunk volna, mivel az ország lakosságának fogalma sem volt arról, milyen sok ember volt ártatlanul bezárva. A naponként elbocsátott 50 ember nem keltett nagy feltűnést. Miután szabadlábra helyeztek, megtapasztalhattuk azt, hogy milyen sokan velünk együtt éreztek a szabadon élő emberek közül.

Galacon, amikor a hajóról leszálltunk a nép virágcsokrokkal fogadott bennünket. Ezt látva mindannyian elérzékenyültünk. Amint hallottam, ez minden nap így történt, amíg a politikai rabokat el nem engedték. Amikor hazajöttem, a nagykárolyi rendőrségen és securitatén kellett jelentkeznem. A szekusok azt kérdezték: „Ezután mit fogsz csinálni?" Én azt válaszoltam: „Visszamegyek a Református Teológiára, és folytatom a tanulmányaimat ott, ahol félbehagytam."

„Annak már nincs jövője!" – mondták: „Inkább eredj más egyetemre." De én kitartottam a teológia mellett. Igaz, ezután még sokáig nem mehettem vissza a teológiára. Ezért a nagyváradi építkezési vállalatnál (TCLO) tudtam csak elhelyezkedni. Itt egy tanfolyam elvégzése után, mint kőműves dolgoztam 14 évig. A Református Teológiára csak 1979–1980-as iskolai évre iratkozhattam be ismét az utolsó évre, miniszteri engedély alapján. 1980-ban végeztem el a teológiát. Miután végeztem, Papp László expüspök csak kilenc hónap múlva helyezett ki gyülekezetbe lelkésznek, kifejezve ezáltal azt, hogy ő mennyire ellene van az ilyen rendszerellenes személyeknek, mint amilyen én is vagyok.

A kinevezésem Érszőlősre (Viişoara) szólt. Itt egy 700 lelkes gyülekezetnek lettem a lelkipásztora. Szerettem az érszőlősi református gyülekezetet. E gyülekezet tagjai jó lelkűek, megértők voltak.

Többé a securitate nem üldözött. Az érszőlősi református gyülekezet nem fogyott el. Az emberek nem vándoroltak el. 22 évig és két hónapig szolgáltam ebben a gyülekezetben. Ez alatt az idő alatt e gyülekezet tagjai új, 3 mázsás harangot öntettek, és új emeletes parókia épült. Innen vonultam nyugdíjba 2003-ban.

Hálát adok Istennek, hogy börtönéveim után erőt adott a talpraállásra…

1968. február 24-én megnősültem. Nagyváradon laktunk feleségemmel, Erzsébettel és leányommal, Ildikóval, aki 1970-ben született.

A leányunk a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar–német szakát végezte el. Jelenleg Marosvásárhelyen él családjával – férjével és két gyerekével.

Nagy László

Tevékenységem az 1956-os októberi események idején

A temesvári műegyetem ötödéves hallgatója voltam a gépészmérnöki karon. Október 24-én a menzán voltunk, amikor a budapesti rádió bemondója bejelentette a hírt: „Magyarországon kitört az antikommunista forradalom". A diákság körében az izgalom egyre magasabbra hágott. Mindnyájan azt kérdeztük: „Mit csináljunk testvérek?" A városban lakó ismerősök kérdezték: „Mire vártok?" „Kezdjétek el, a többit bízzátok ránk!"

Mi, amikor csak alkalmunk volt rá, hallgattuk a rádió híreit. A menzán is volt egy rádió, ami állandó jelleggel be volt kapcsolva és a budapesti adásra állította a menza ügyintézője. Mivel kevés hallgató ismerte a magyar nyelvet, az étkezések alkalmával én is fordítottam a híreket, amelyen a magyar nyelvet nem ismerő diáktársaim – román, német, szerb – is nagyon fellelkesültek, mondván, hogy mi is így kellene cselekednünk.

Tudatában voltunk, hogy nem sok esélyünk van. A securitate, a rendőrség és a hadsereg, riadókészültségben volt. Mi azonban nem vártunk tovább.

Október 27-én délelőtt 10 órakor leállították az összes előadásokat, szemináriumokat, hogy megmagyarázzak a magyarországi eseményeket. A szemináriumunk vezetője, Rozinger István asszisztens, megpróbált felvilágosítást adni az eseményekről, természetesen a kommunisták szemszögéből. Azt mondta, hogy Budapesten egy csoport huligán üzletek kirakatait zúzta be, hogy megzavarja a

rendet és fosztogasson, mire a védelmi szervek a szovjet csapatok segítségével a rendet helyreállították. Mi ezt nem hittük el, mivel a rádió hírei szerint a harcok még folytak, a rend nem állt helyre. A magyarázattal nem voltunk megelégedve, és a gyűlés befejeztével, néhány kollégámmal elhatároztuk, hogy szervezünk egy másik gyűlést, lehetőleg az összes diákság részvételével. A mi egyetemünk négy karát (a gépészmérnökit, az építészetit, a vegyészetit, az elektrotechnikait), valamint az orvosi és gyógyszerészeti egyetemet és a pedagógiai főiskolát mozgósítjuk, és a gyűlésre meghívjuk az egyetem vezetőségét is. A gyűlést október 30-án 14 órára terveztük. Természetesen a vezetőséget és a diákság „kormányhű" tagjait (párttag stb.) csak a gyűlés előtt két órával értesítjük. Ezt a „programot" hatan fogalmaztuk meg. A diák kollégáink nagy érdeme, hogy a fent említett egyetemek hallgatói a szervezésben úgy segédkeztek, hogy az „illetéktelenek" csak a megbeszélt időpontban értesültek a gyűlésről, kizárva ezzel, hogy a hatóság meghiúsíthassa a tervünket.

Napirendként két pontot tűztünk ki:

1. – A magyarországi helyzet bemutatása az igazság szerint

2. – Az egyetemi ifjúság problémai.

Azt javasoltuk, hogy terjesszünk elő egy memorandumot a követeléseinkkel, amelyet benyújtunk a hatóságoknak.

A memorandum így kezdődött: „A temesvári egyetemi hallgatók, akik a mai közgyűlésre összejöttek, azt kérik a Román Munkáspárt Központi Bizottságától és a Román Népköztársaság kormányától, hogy vegye tudomásul a jelen memorandumot és teljesítse az abban foglaltakat, azért, hogy elkerülhető legyen az, ami Magyarországon történt." A memorandum 12 pontot tartalmazott:

„1. – A szovjet csapatok azonnali kivonása az országból.

2. – Gazdasági kapcsolatok minden országgal, beleértve a kapitalista államokat is.

3. – Mindazon feltételek nyilvánosságra hozatala, amelyek között bármiféle gazdasági egyezményt köt az ország.

4. – Sztálin személyi kultuszának tényleges felszámolása.

5. – Az orosz nyelv eltörlése a felsőfokú oktatás kötelező tárgyainak sorából.

6. – A marxizmus órák számának csökkentése.
7. – Ösztöndíj minden egyetemi hallgató számára.
8. – A parasztokat sújtó „beszolgáltatás" eltörlése.
9. – A munkások fizetésének emelése.
10. – A munkásosztályt megnyomorító normák felülvizsgálata.
11. – A fizetési adók eltörlése.
12. – Egyetemi autonómia.

Kelt 1956. október 30."

Aláírás: *A temesvári egyetemisták*

A nagygyűlés az 1-es számú temesvári diákmenza nagytermében volt, amelyen résztvettek: az egyetem rektora, Rogojan professzor, Coriolan Drăgulescu közoktatási miniszterhelyettes, Petre Lupu, a Román Munkáspárt Központi Bizottságának titkára, Ilie Verdeţ és néhány kari dékán.

A felszólalók többek között azt mondták, hogy a Scântea októberi számának cikkei csupa hazugságot tartalmaznak, semmi értelme, hogy itt még egyszer megismételjék nekünk, nem vagyunk hülyék. Azt hogy mi is az igazság, tudjuk mi is, de épp olyan jól tudják Önök is, mint ahogy tudja az egész világ... Magyarországon forradalom van, egy egész nép forradalma, egy népé, amely felkelt elnyomói ellen. Ott azt kiáltották: „Ki az oroszokkal az országból".

A terem kitörő vulkánhoz hasonlított: „Ki az oroszokkal az országból!" „Elegünk van a rabságból!" „Szabadságot akarunk!". „El a kezekkel Magyarországról!" „Le a kommunizmussal!" „Valódi demokráciát akarunk!" – kiabálták a diákok.

Azon a lelkes hangulatú temesvári diákgyűlésen a magyar forradalmat, a magyar nép hősiességét dicsőítették, különösen az egyetemi ifjúságét, amely az életét áldozta a forradalom barikádjain. És azon az estén néma tisztelgéssel adózott Temesvár egyetemi ifjúsága a magyar forradalom mártírjainak emléke előtt.

A jelképes 12 pontos követelést az egyik diák olvasta fel. A megrémült aktivisták, az egyetem rektora, a diákság füttykoncertje kíséretében ekkor hagyták el a termet. A megválasztott diákbizottság az emlékiratot már nem tudta átadni a hatalom helyi képviselőinek, mert a teremben megjelent Negrea ezredes, a securitate főnö-

ke. A diákgyűlés néhány felszólalóját a temesvári securitatéra szállították. Minket, a többieket, teherautókra raktak és tankok kíséretében a Temesvár melletti Becskerekre szállítottak, ahol három nap alatt „átrostáltak", majd néhányunkat, akik fennakadtunk a „rostán", szintén a securitatéra vittek. Megkezdődtek a vallatások. Két csoportban folytak a kihallgatások, majd a tárgyalások. Az első csoportban a kezdeményezőket, azaz bennünket vallattak. Nyolcan voltunk és egy különleges csoport foglalkozott velünk, a bukaresti securitate egy speciális különítménye. El kellett mondani, hogy mit tudunk és volt-e valami tevékenységünk a gyűlés szervezésében.

Természetesen én adtam a tudatlant, de a kihallgató tiszt, egy fiatal hadnagy, „megkért" hogy ne fáradozzak az ő félrevezetésén, mivel már informálva van, hogy én is egyik ötletgazdája vagyok a gyűlés megszervezésének, továbbá hallgattam idegen rádióadókat – Budapest, London, Szabad Európa, Amerika hangja – és az ott hallott hazugságokkal félrevezettem a diáktársaimat és ellenforradalmi tevékenységre buzdítottam őket, valamint azzal áltattam a többieket, hogy katonatiszt testvérem az egységével az ellenforradalmárok oldalán fog beavatkozni a harcokba.

Az informátor, az egyik kollégánk, név szerint Nicolae Balaci, aki szintén az egyik szervező volt, és hogy enyhítse „tetteit", mindent elmondott, amit hallott a tárgyalásaink során, kevés fantáziával színesítve. Valóság az, hogy az egyik tanácskozásunk alkalmával, ami az otthonban, a mi szobánkban történt, részt vett egy kollégánk, Pop Dumitru, aki elmondta, hogy találkozott egyik falubelijével, aki a katonaságnál kapitány. Ő mondta Dumitru Popnak, hogyha a diákok kezdeményeznek valamit, a századával támogatni fogja őket.

Természetesen ezt tagadtam, mondtam ez nem igaz. Azt nem mondtam, hogy mi az igazság, nem kevertem bele Pop kollégánkat, hiszen nagyon könnyen ki lehetett deríteni, hogy a testvérem nem katonatiszt, és nincs semmiféle egysége. Még azt is fantaziálta, hogy egy negyedéves diákkal, név szerint Mate Cristiannal a lakásán a Szabad Európa rádiót hallgattuk. Én valóban hallgattam a nyugati adókat egy ismerősömnél, és a hallottakat elmeséltem a kollégáknak, de senki nem tudta, hogy hol hallgattam, kinél, és

senki nem is említette a vallomásaiban ezt. A Balaci információit alaposan tanulmányozták, azzal voltak nagyon elfoglalva, a szervezői munkám nem is nagyon érdekelte őket, erről a többi kollégáimat faggatták.

A Mate Cristian nevet én nem is hallottam, és természetesen ezt is tagadtam. A vallomásomnak minden lapját külön alá kellett írjam. Azt a lapot, amiben azt írta a kihallgatóm, hogy idegen adókat hallgattam nem akartam aláírni, de amikor bevittek egy hangszigetelt, belül kárpitozott helyiségbe, ahol egy hírhedt vallató „megmagyarázta", hogy az egészségemet teszem kockára, hogyha nem írom alá, nyomban aláírtam. (Na, ezt megúsztam!)

A bukaresti speciális egység már unhatta a dolgot, kissé felületesen kezelték az egészet, tíz nap alatt be is fejezték.

November 15-én már tárgyalták az ügyünket. A tárgyalásra egy zárt fogolyszállító kocsival vittek bennünket, minden vádlott mellett egy fegyveres őr ült, aki a beszállásnál előttünk csőre töltötte a pisztolyát, figyelmeztetvén bennünket, nehogy rosszat csináljunk. A tárgyaláson felolvasták a vádat. Jogunkban állt tagadni, vagy megmagyarázni állításainkat. Én próbáltam megmagyarázni, hogy az idegen adó, amit hallgattam, az a budapesti adó volt, és azt a menzán evés közben hallgathattam, mivel az álladóan be volt kapcsolva, és Mate Cristiant én nem is ismerem. Ez nem zavarta a tisztelt bíróságot, a körmüket nyugodtan tovább piszkálták, ásítoztak stb. Az utolsó szó jogán nem volt semmi hozzáfűzni valóm.

Bűnösnek találtak és az ítéletem négyévi fegyházbüntetés volt.

A második csoportban tudomásom szerint 21 diák volt és a tárgyalásuk, amire én is „hivatalos" voltam, mint tanú, körülbelül két hét múlva kezdődött. Amikor beléptem, a bíró azt kérdezte, hogy ismerem-e Mate Cristiant? Azt válaszoltam, hogy nem, mint ahogy igaz is volt. Majd a vádlottak padján ülő egyik vádlottat kérdezték: Mate Cristian vádlott, ismeri-e Nagy László tanút. Ő sem ismerte Nagy Lászlót. Majd amikor egymásra néztünk mindketten felismertük egymást, csak nem tudtuk egymás nevét, nem sokat tárgyaltunk egymással. Erről viszont már hallgattunk a bíróságon. Az is kiderült, hogy Matenak nem is volt rádiója, tehát „nem hallgathattam nyugati adót".

Mivel az ítéletek még nem voltak jogerősek, fellebbezhettünk, amiről a securitate próbált volna lebeszélni, mondván, hogy az is megeshet, hogy a büntetést emelik. Én fellebbeztem, majd amikor az ügyvédemmel beszélhettem, tudatta velem, hogy a dossziémat áttanulmányozta és a „nyugati adó hallgatása, meg a testvérem biztatása a katonaság beavatkozásával" mint vádak megszűntek, a szervezkedéssel kapcsolatos tevékenységem pedig nem derül ki az anyagból, tehát valószínű valamit el fognak engedni a büntetésből. A fellebbezés tárgyalása után, a nyolc elítélt esetében háromnak, akiket a legbűnösebbeknek tartottak, meghagyták a nyolc év fegyházbüntetést, a többieknek enyhítettek több-kevesebbet. Nekem szerencsém volt, levitték egy év fegyházbüntetésre.

Valamikor december közepén elvittek a szamosújvári börtönbe, ahol előbb mind a nyolcan együtt voltunk egy ötven személyes cellában. Később 20 személyt munkára vittek közülünk. A börtön területén egy bútorgyár működött, ahol rabok dolgoztak. A legalacsonyabb fizetési osztályba voltunk besorolva, amiből levonták az élelmezést, valamint a rabok rezsi költségét (lakást, fűtést, világítást stb.). A diákok közül ketten bekerültünk a csoportba. A másik diák Pauna Aurelian, az építészeti karon harmadéves hallgató volt. Mi, a dolgozók, más cellába kerültünk, de az összeköttetést fenntartottuk, természetesen a legnagyobb titoktartással. A diákok cellájának ablaka a gyár udvarára nézett. Az ablakok be voltak deszkázva, a deszkák 45 fokos szögben álltak úgy, hogy csak az ég felé lehetett kilátni. Mivel a deszkák görcsösek voltak néhány görcsöt ki lehetett ügyeskedni, és amikor „tiszta volt a levegő", a dugót kihúzták, majd újra visszadugták.

Amikor „tiszta volt a levegő" egy megbeszélt jelre a kollégáink a kihúzott dugó nyílásán leeresztettek egy hosszú madzagot és így levelezhettünk. Egyik alkalommal Pauna kollégám cigarettát kötözött a madzagra. Ezt az egyik őr észrevette, és elvette majd azt mondta, hogy ezért Pauna a büntetése letöltése után öt év kényszerlakhelyre lesz ítélve.

Valóban Pauna Aurelian az egy év fegyházbüntetés letöltése után öt évet kényszerlakhelyen töltött egy Latest nevű helységben, Ialomița megyében. Kiszabadulása után megjelentetett egy köny-

vet, amelyben leírja a temesvári eseményeket, a tárgyalást, és a börtönben, valamint a latesti kényszerlakhelyen szerzett élményeit. A könyv címe: Colonii Penitenciare, Koinonia kiadás 2004.

A börtönben két munkával letöltött nap után három nappal rövidítik a büntetést, így tizenegy hónap után szabadultam, 1957 szeptemberében.

Mellékbüntetésként kizártak (exmatrikuláltak) az egyetemről. Ez a büntetés érvényes volt az ország összes tanintézményeire. Én 1958 januárjától dolgoztam, előbb a váradi villanytelepen, majd a Bernáth Andor üzemben, 1961-től az Infrățirea szerszámgépgyárban.

1965-ben engedélyezték a politikai elítéltek számára a megszakított tanulmányok folytatását. Mivel az ötöd évről még hiányzott négy vizsgám és az eddig letett vizsgáimból még tizennégyből különbözetit kellett letenni, összesen 18 tantárgyból vizsgáztam, 1967-ben az államvizsga dolgozatot sikerrel megvédtem. 1968-tól a Bihoreana helyiipari üzemben dolgoztam 1987-ig, a nyugdíjazásomig. Munkahelyeimmel, beosztásaimmal meg voltam elégedve. A politikai büntetésem hátránya csak annyi volt, hogy nem tölthettem be igazgatói, főmérnöki és szolgálatfőnöki beosztásokat.

Sárközy Endre visszaemlékezése

Tizenhárom és fél éves voltam 1956 őszén. 1943. június 3-án születtem Tasnádszántón, Nagykároly mellett. Ott éltünk abban a kis faluban 1960-ig. Édesapám dr. Sárközy Endre református lelkész, édesanyám Csiszér Piroska tanítónő volt. Az első 7 osztályt Tasnádszántón végeztem, aztán Nagyváradra kerültem 1956 szeptemberében a 4. sz. középiskolába. Az internátusban, azaz a kollégiumban laktam.

1956 őszén, amikor Budapesten kitört a forradalom diákos, gyerekes lelkesedés volt bennünk. Hallgattuk a rádiókat. Egy nap múlva, 1956. október 24-én a rádiókat összeszedték a kollégiumban.

Egy szervezet megalakítását határozta el Domokos Miklós 1956. október végén. Tervét közölte osztálytársaival: Takács Ferenc

és Sass Béla tanulókkal. Ők akkor a 4. sz. középiskolában a 9. osztályba jártak, 15 évesek voltak.

Engem Rocska Gyula hívott el az egyik napos vasárnap délután, 1956 őszén, valószínű, hogy 1956. október 28-án: gyere velem, lesznek ott többen is. Ott voltak: Domokos Miklós, Takács Ferenc, Bartos János, Sas Béla, Sótanyi József, Karcis Lajos, Rocska Gyula, Udvari András, Jancsó Csaba, Sárközy Endre. Talán tízen lehettünk... Akkor jutott tudomásomra, hogy egy bizonyos szervezet megalakításáról van szó. A szervezet vezetője – Takács Ferenc javaslatára – Domokos Miklós lett.

Aztán a Körös-parton, Takács Ferenc odajött hozzám, hogy most már láttad a szervezetünket, és esküdj meg, hogy nem mondasz el senkinek semmit a szervezetről.

A szervezet eredeti célja az volt, hogy: „ha az 1956-os forradalom átterjed Nagyváradra akkor készen álljunk és segítsünk...". Egyik cél volt megakadályozni, hogy Nagyváradon keresztül magyar foglyokat, forradalmárokat szállítsanak a Szovjetunióba. Ennek a híre terjedt el 1956 őszén Váradon.

1956 őszén mi 13–15 éves fiatal diákok voltunk, és körülbelül 15–20 tagja lehetett a szervezetnek, akkor a megalakulás utáni hónapokban, illetve 1956 végén.

1956. november elején volt egy akció, amire jól emlékszem. Este kiszöktünk a kollégiumból Domokos Miklós felhívására, és felírtuk az egyik kis utcába, a Hegel utcába a falra, hogy LE A PÁRTTAL (csak egy párt létezett akkor: a Román Munkáspárt). Másnap reggel már le volt meszelve. A felirat fényképét viszontláttam 1960 őszén, letartóztatásom után.

Értesültünk az 1956-os forradalom leveréséről, de reménykedtünk mégis. Reménykedtünk, hallottunk a MUK (Márciusban újra kezdjük) jelszóról. Ahogy teltek a hónapok, reményeink szertefoszlottak.

Többen nem látták értelmét a további szervezkedésnek. 1957 nyarán már voltak kilépések a szervezetből és később is.

Sótanyi József 1957 nyarán kilépett a szervezetből. Úgy látta nincs értelme továbbfolytatni a szervezkedést. Azzal indokolta, hogy ha a felnőttek nem tudtak megoldani semmit, akkor mi gyerekek fegyver nélkül és kevesen semmit sem tehetünk.

Hutira Gram István 1957-ben mondta Domokos Miklósnak és Jancsó Csabának, hogy nem akar tovább tevékenykedni a szervezetben.

Takács Ferenc véleménye: „Előttem már 1957 tavaszán világos volt, hogy Magyarországon nem lesz újabb felkelés, s ezért javasoltam társaimnak, oszlassuk fel a szervezetet. Leszavaztak, ezért társaim egy részével kiléptem" (kb. 1957 őszén). Kilépett például Csoma Jóska és csoportja is.

1957 nyarán Domokos Miklós levelet írt nekem Tasnádszántóra, kérdezte vannak-e barátaid és ha vannak milyenek? Valamiért nem volt kedvem válaszolni.

1957 őszén engem megválasztottak az egyik gyűlésen pénztárosnak a kollégium udvarán. 13 lejt fizettek be összesen, 6 vagy 7 fiú. (1 Matematikai lap ára 1 lej volt.) Egy vagy két hónapra rá, 1957 végén volt egy gyűlés az internátus udvarán, ahol Domokos Miklós a szervezetet feloszlatta. Indoklását nem tudom szó szerint idézni. A lényeg az volt, hogy veszélyes lenne folytatni. Ezt tudomásul vettük. Tudomásul vettük a bölcs döntést. Senki nem ellenezte. A 13 lejt visszaadtam a fiúknak (Domokosnak 6 lejt, a többieknek 1–1 lejt). Úgy tudtam, befejeztük és abban a nyugodt tudatban éltem.

1957-ben Sass Bélát rövid időre letartóztatták, majd elengedték... majd áthelyezték egy nagyváradi román nyelvű líceumba, a Gojdu líceumba,... majd 1957-ben ismét letartóztatták és 1958-ban sok évre elítélték, röpcédulák terjesztéséért (államellenes izgatásért).

Évtizedek múlva tudtam meg, hogy Domokos Miklós azért oszlatta fel a szervezetet az internátus udvarában tartott egyik gyűlésen, 1957 őszén, mert valaki figyelmeztette, hogy az állambiztonság biztosan tud a szervezetről.

Ugyancsak jóval később, a letartóztatásom után tudtam meg, hogy Domokos Miklós 1958-ban újra elkezdte a szervezkedést és folytatta egészen 1960. október végéig, addig, amíg letartóztatták.

1959-ben érettségiztek Domokos osztálytársai: Sótanyi József, Takács Ferenc, Újlaki I. Csaba és a többiek. Ő viszont szándékosan megismételte a XI. osztályt, hogy a szervezetet fenntarthassa.

Én 1959-ben és 1960-ban is, az érettségire meg a felvételire készültem komolyan. 1960-ban érettségiztem. Sikerült is bejutnom az egyetemre, Kolozsváron a gépészmérnöki karra jutottam be és onnan tartóztattak le 1960. november 11-én. Nagyon gyanútlan voltam, és egyáltalán nem éreztem magam bűnösnek. Kolozsváron tartóztattak le és a securitatéra vittek be. Két nap múlva vittek Kolozsvárról Váradra, majd 11 hónapig tartó vizsgálati fogság után 1961-ben elítéltek 10 évre. 1964. augusztus 4-én szabadultam a Dunadeltából.

1960-ban érettségiztek rajtam kívül még Bartos János, Dallos Árpád, Fekete Imre, Kakócz Gyula, Krisztik János, Petri József, Rocska Gyula, Szilágyi József és a többi osztálytársunk.

Domokos Miklós megint megismételte a XI. osztályt, hogy a szervezet közelében maradhasson. 1960. szeptember 15-én iratkozott be a 3. sz. középiskola XI. C osztályába, mivel a 4. sz. középiskolába már nem ismételhette még egyszer a XI. osztályt. Az akkori törvények szerint csak egyszer lehetett egy tanévet megismételni egy iskolában. A 3. sz. középiskolát 1960. október közepéig látogatta.

Úgy tudtam éveken keresztül, hogy a szervezetnek nem voltak felnőtt tagjai, hiszen azokon a titkos gyűléseken, amiken részt vettem, csak fiatal gyerekek voltak. A tárgyaláson meglepetten láttam iskolánk két tiszteletre méltó tanárát, akiket soviniszta neveléssel vádoltak. Ez szerintem nem volt igaz.

Volt még egy felnőtt, Török Gergely (László), Domokos Miklós nagybátyja. Én akkor láttam életemben először. Domokos Miklós nekem róla nem beszélt soha, nem hallottam róla soha.

Sok-sok évvel később tudtam meg, hogy Török Gergelynek jelentős szerepe volt a szervezkedés elindításában, a tevékenységek kitervelésében és abban, hogy az 1957 év végi feloszlatás után folytatta Domokos Miklós a szervezkedést. A vádiratokban is sokszor olvasható Török Gergely neve.

Török Gergely 1923. május 11-én született Körösfőn, foglalkozása pék volt. Élesden AVSAP oktatói állása volt, „Laci bácsi"-nak szólították a fiúk. Érdekes, hogy Domokos Miklós is „Török László nagybátyám"-nak, „Laci bácsi"-nak emlegette.

Török Gergely bíztatta a fiúkat, ötleteket és tanácsokat adott 1956 őszén és később is, emlékeznek vissza a fiúk.

Török Gergely volt már elítélve az 50-es években, egyszer egy és fél évre, aztán 3 évre sikkasztásért. Állandó lakhelye Ciudanovița volt, ami egy Bánátban lévő uránbánya-telep, ideiglenes lakhelye Élesden volt. Török Gergely 1956 őszén 33 éves volt.

1956. október 24-én Török Gergely bejött Élesdről Váradra, felkereste Domokos Miklóst és elmesélte neki a magyarországi eseményeket és mondta, hogy a diákok se legyenek tétlenek és kérjék a tanárokat, hogy vegyék ki az orosz nyelv tanítását. 1956 őszén újból bejött Váradra, azzal a hírrel, hogy Váradon keresztül viszik Szibériába a vonatokon az 56-os foglyokat. Javasolta a diákoknak, hogy tudják meg honnan lehet megközelíteni azt a vasúti hidat, ahol a vonat áthalad. Aztán kezdtek beszélni arról a fiúk, hogy jó lenne a vasúti hidat megközelíteni, aztán felrobbantani. Ezek gyerekes és általunk megvalósíthatatlan ötletek, tervezgetések voltak, amik évek múlva súlyos vádként hangzottak el a szervezettel, illetve velünk kapcsolatban.

„1957. május 2-án egy 2 napos kirándulást szerveztek Solyómkőre, ahol Török Gergely «katonai kiképzést» tartott a fiúknak" – olvasható a vádiratban. Kb. 10-en vettek részt a kiránduláson, többek között Domokos Miklós, Rocska Gyula, Krecsmer Miklós, Krisztik János és még néhány fiú Élesdről. Ez egy kirándulás volt – emlékszik vissza Krisztik János, semmi „katonai kiképzés" nem volt. Török Gergely is velük volt.

1957 nyarán a vakáció ideje alatt Élesden a fiúk arról beszéltek, hogyan szerezzenek fegyvert és muníciót az AVSAP-tól, ahol Török Gergely oktató volt.

1957 nyarán az új belépők számára egy eskü szövegét fogalmazta meg Domokos Miklós. 14 vagy 15 fiú által aláírt eskü szövegét ásták el egy bizonyos helyen, 1957 nyarán. Még 25–30 olyan tagja volt a szervezetnek 1957 nyarán, akik csak szóbeli esküt tettek. Így kb. 45-re becsülhető 1957 őszén a tagok száma.

1957 nyarán változtatta meg a szervezet nevét Domokos Miklós „Szabadságra Vágyó Ifjak"-ra. Addig a szervezet neve „Magyar Forradalmi Ifjak" („Tineri Revoluționari Maghiari") volt, amit az 1956. október 28-án tartott gyűlésen határoztak el.

Magyar Ifjak Szervezete (MISZ) néven akartak megalakulni 1956. október 25-én a Rhédey kertben – emlékszik vissza Sótanyi József.

MISZ névre emlékszik Bikfalvy György is, ő csak a letartóztatása után hallott az SZVI-ről.

Török Gergely 1958 tavaszán levelet írt Domokos Miklósnak (a szervezet feloszlatása után), a középiskola címére, amiben tanácsolta, hogy a szervezkedést folytatni kell. Aztán gyermekes felelőtlenséggel és veszélyérzet nélkül folyt az újabb tagok beszervezése, egészen 1960 novemberéig, a letartóztatásokig.

A szervezetnek volt egy alapszabályzata, amit 1958-ban szövegeztek meg – a szervezkedés újraindítása után – Domokos Miklós irányításával, Bartos János és Szilágyi József. Az alapszabályzat 3 példányban készült el. Egy példányt 1960-ban megtaláltak Domokos Miklósnál.

Domokos Miklós sokszor hangoztatta kommunista, ateista meggyőződését a fiúknak. Marxista köröket szervezett. A marxizmus tanulmányozásával megbízta Török László tanulót 1959-ben.

Domokos Miklósnak volt egy naplója, amiben vezette a szervezettel kapcsolatos problémákat naponta, 1958-tól kezdve 1959-ig...

1959-ben Debreceni Károly mondta Domokos Miklósnak, hogy nem akar tovább tevékenykedni a szervezetben és visszakérte azt a papírt, amin az eskü szövege volt.

1959-ben Molnár István mondta Barcsa Istvánnak, hogy butaság ez a szervezet és nem akar benne tevékenykedni.

Török Gergely készített egy listát, azokról a kommunistákról, akik egy „ellenforradalom" kitörésekor meg lesznek gyilkolva. Hét élesdi személyt sorolt fel a listán.

Domokos Miklós látta a Török Gergely által készített listát, lemásolta azt és odatette a szervezet többi dokumentumai mellé. Ezek a tárgyaláson súlyos vádként hangzottak el a szervezettel kapcsolatban.

Debreceni Károly 1960-ban beszélt Domokos Miklóssal, aki azt mondta, hogy azonosítani kell a kommunistákat, és aztán likvidálni.

(Megjegyzés: Rocska Gyulának az édesanyja párttag volt, Udvari Andrásnak az édesanyja párttag volt, sőt „illegalista" volt.)

1957 tavaszán Domokos Miklós azt a feladatot adta Szabó Jánosnak, hogy szervezzen be fiúkat a Magyar Autonóm Tartományból.

1959 nyarán Domokos Miklós azzal bízta meg Jancsó Csabát, hogy szervezzen be fiúkat az enyedi Szőlészeti-borászati iskolából.

Az egyik gyűlésen elhatároztuk, hogy egyesek a szervezet tagjai közül lépjenek be a securitate soraiba, hogy a szervezetet ne fedezzék fel az állami szervek... így jelentkezett felvételre Bartos János, aztán Rocska Gyula, de mindkettőjüket elutasították.

Az egyik gyűlésen arról volt szó – emlékszik vissza Domokos Miklós –, hogy jó lenne felvenni a kapcsolatot Németországgal... Ebből a célból jó lenne, ha valaki átszökne a határon... Erre a feladatra Rocska Gyula lett kijelölve.

Rocska Gyula 1960 őszén nem folytatta tanulmányait, Élesden lakott a szüleinél, nem dolgozott. Élesden laktak Krecsmer Miklós és Sárközi Béla (Alexandru) is.

Rocska Gyula, Krecsmer Miklós és Sárközi Béla 1960. október 21-én indultak el Nagyváradról és az volt a tervük, hogy átszöknek Jugoszláviába. Sajnos Rocskának és két társának ez az akciója (a taxi elrablása, a taxi sofőr megverése és megkötözése) az egész szervezetet erkölcsileg kompromittálta és kapóra jött az állambiztonsági szerveknek, valamint a katonai bíróságnak, hogy rendkívül súlyos ítéleteket osztogassanak a szervezet tagjainak. Lebuktak és ezzel elkezdődött a szervezet felgöngyölítése. Domokos Miklóst 1960. október 31-én tartóztatták le. Rocska Gyulának egy levelét megtalálták nála.

Lebukásukat részletesen leírja Takács Ferenc: Váradi Ferenc (Váradi írói álnév): Szemüveg mögött címmel, Hitel, 1986. 5. sz. ... 10. sz.

Engem 1960. november 11-én tartóztattak le Kolozsváron, ahol a Politechnikai Főiskola elsőéves hallgatója voltam. Nagyváradra vittek és a szekun voltam vizsgálati fogságban, előbb egyedül egy zárkában, majd 1961 januárjában két és fél hónap egyedüllét után társat kaptam egy zilahi fiú, Kiss Kálmán személyében, akit szintén a SZVI-ügyben tartóztattak le Marosvásárhelyen, ahol elsőéves orvostanhallgató volt. Örvendtem, hogy nem vagyok többé egyedül.

Miután ránk zárták a cellaajtót, bemutatkoztunk. Elmeséltük történetünket, aztán iskolai éveinket. Kálmánt Török György szervezte

be 1957 nyarán, amikor Élesden töltötte a nyári vakációt. Aláírta egy eskü szövegét. Feladatul kapta, hogy szervezzen be újabb tagokat. 1958 őszén, amikor találkozott Török Györggyel, kérte vissza azt a papírt, amin az eskü szövege volt, de Török György visszautasította kérését, azzal indokolta, hogy el van ásva egy bizonyos helyen. Kálmán nem szervezett be új tagokat, nem volt tevékenysége a szervezeten belül.

Kálmán 4 vagy 5 hónapig volt a cellatársam. Ő csak tagja volt a szervezetnek, ezt beismerte, nem tagadta, így nem verték meg. „Csak" a szokásos bánásmódban volt része: pléhszemüveget húztak a fejére, megfélemlítették, megmotozták..., szóval érzékeltették vele is, hogy semmi joga nincs, és azt kell csinálja amit parancsolnak, különben...

Érdekelt, hogy mi újság Váradon. „Várad tele van síró asszonyokkal – mondta –, akik siratják s fiaikat. Csak annyit kérdeznek a fiúktól: kik a barátaid? és már viszik is őket."

Az éhségtől szenvedtünk leginkább. A gyenge étkezések után sokszor beszéltünk a különböző ételekről. Sokszor elaludni is nehéz volt éhesen. Aztán a szemünkbe világító villanykörte is zavart az elalvásban és az alvásban. Alvásunkat sokszor szándékosan megzavarták kukucskálással, kattintgatással.

Monoton egyhangúsággal teltek a napok, a hetek, a hónapok. Néha reménykedtünk. Azt reméltük, hogy majd a tárgyalás után talán szabadon engednek. Hiszen semmilyen nagy bűnt nem követtünk el és fiatalkorúak voltunk.

Kiss Kálmánt 5 évi kényszermunkára és teljes vagyonelkobzásra ítélték, én a dupláját, 10 évet kaptam.

...50 év telt el 1956 óta. Közel 50 éve ismerjük egymást. A hajdani 13–15 éves fiatalokból, a Szabadságra Vágyó Ifjak-ból 63–65 éves bácsik lettek, lettünk. 60-an voltunk elítélve, 19-en meghaltak közülünk. 11 elítélt társunkról semmit sem tudunk. A meghurcoltakról, a „csak letartóztatott"-akról is keveset tudunk. Róluk külön könyvet kellene írni. Sokan nem tudtak talpra állni a börtönéveik, illetve a letartóztatásuk után, tönkre ment az életük. Többen megtértek, közelebb kerültek Istenhez.

Visszaemlékezve a börtönévekre, nem csak kudarcként éltem meg ezeket. A csomó szenvedés mellett voltak szép élmények is,

voltak néha szép előadások, verseket és nyelveket tanultunk. Voltak kivételes, értékes emberek is, sok börtönévvel a hátuk mögött, akik példaképek lehettek.

Amit sajnálok például az, hogy édesanyám mennyit sírt értem, mint valószínű mindegyik sorstársam édesanyja. Ezt elmesélte aztán, szabadulásom után, hogy sokszor lement a pincébe, és ott imádkozott és kisírta magát. Volt olyan édesanya, aki nem feküdt vetett ágyba, amíg a fia börtönben volt, hanem a földön aludt.

De összehasonlítani csak hasonló dolgokat lehet. Nem lehet mérlegre tenni az ott töltött fiatal éveinket, szenvedéseinket, szüleink és szeretteink szenvedéseit és fájdalmait, más dolgokkal.

A szülőknek, és most, mint szülő, ezt különösen át tudom élni, a szülőknek óriási, sokéves fájdalma volt ez, a mi elítélésünk. Pláne, hogy semmi jogunk nem volt és nekik sem volt semmi joguk arra, hogy velünk kapcsolatot tartsanak. Évekig azt sem tudták hol vagyunk. Élünk-e? Négy év alatt egyetlen egyszer sem látogathattak meg! Nem írhattak semmit. Az utolsó két évben néhány csomag jött, de csak annak, aki dolgozott. Kizárták annak a lehetőségét is, hogy a szüleinkkel, szeretteinkkel váltsunk néhány szót, láthassuk őket, levelezhessünk. Ez az embertelenség fájt a legjobban. Ez a sokéves teljes kiszolgáltatottság fájt és a szüleimnek és a szeretteimnek a teljes kiszolgáltatottsága, és jogfosztottsága fájt igazán, mind a mai napig. A szülők is több éven át szenvedtek.

Végül is a fogság megerősített. Megerősítette az akaraterőmet, a kitartásomat, a hitemet.

Mikor elhagytak,
Mikor a lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.

Nem harsonával,
Hanem jött néma, igaz öleléssel.
Nem jött szép, tüzes nappalon,
De háborús éjjel.

(Ady Endre: Az Úr érkezése)

Sárközy Endre az utóbbi években kitartóan kutatja a SZVI történetét, és számos fontos adatot sikerült feltárnia. 2004-től kéziratos formában egyre bővülő változatban készíti el a Szabadságra Vágyó Ifjak Emlékkönyvét, sőt megírta a mozgalom rövid történetét is. A legújabb kutatásainak egyik részeredményét az alábbiakban mi is közzé tesszük.

1. Az 1961-ben elítélt SZVI-tagok névsora.
2. A meghurcolt, vizsgálati fogságban tartott tanulók és tanárok, felnőttek névsora.

1. Az 1961-ben elítéltek névsora

Sor sz.	Név	Megj.	Ítélet	Szül. dátum	Szül. hely
1.	András Ágoston dr., tanár	meghalt	20 év	1914.	
2.	Andrási Ede	?	7 év		
3.	**Ágoston Dénes**	**?**	**7 év**	**1943. 09. 16.**	**Nicolani**
4.	**Balogh Béla**	**meghalt**	**3 év**	**1942. 06. 19.**	**Paptamási**
5.	Barcsa István		16 év	1943.	Nagybánya
6.	Bartos János	meghalt	15 év	1940. 12. 29.	Érbogyoszló
7.	Benkő Ferenc	meghalt	3 év	1943	
8.	Bikfalvi György		15 év	1943. 05. 14.	Tasnád
9.	Bodnár Márton		5 év	1942. 12. 22.	Nagyvárad
10.	**Bódis Pál**	**?**	**4 év**	**1936. 10. 21.**	**Mezőtelegd**
11.	Budaházi István	meghalt	5 év	1911.	Nagyvárad
12.	**Csepei István (Pityu)**	**?**	**7 év**	**1943. 12. 28.**	**Ip**
13.	**Dallos Árpád**		**5 év**	**1942. 01. 11.**	**Tarján**
14.	**Debreceni Károly**	**?**	**7 év**	**1941. 02. 06.**	**Élesd**
15.	Domokos Miklós		22 év	1941. 12. 06.	Kolozsvár
16.	**Fekete Imre**		**7 év**	**1942. 11.21.**	**Mezőtelegd**

Sorsz.	Név	Megj.	Ítélet	Szül. dátum	Szül. hely
17.	Fodor György	?	7 év		
18.	Fodor László	meghalt	16 év	1941.	Nagyvárad
19.	Gerlóczki Ferenc	meghalt	5 év	1942.	Nagyvárad
20.	Harangi István	meghalt	3 év	1944.	Nagyvárad
21.	**Hutira Grám István**	**meghalt**	**7 év**	**1942. 02. 21.**	**Nagyvárad**
22.	Jancsó Csaba		16 év	1943. 07. 07	Nagyvárad
23.	Joó Sándor		4 év	1941. 03. 21.	Nagysármás
24.	Kácsor Ferenc	?	7 év	1942.	
25.	**Kakócz Gyula**	**meghalt**	**6 év**	**1942. 03. 14.**	**Szentjános**
26.	**Karcis Lajos**	**meghalt**	**12 év**	**1942. 01. 09.**	**Nagyvárad**
27.	Karlóvszki Ferenc	meghalt	5 év	1943. 01. 06.	Nagyvárad
28.	Kerekes Attila		10 év	1943. 12. 17.	Nagyvárad
29.	**Kiss Kálmán**		**5 év**	**1942. 01. 05.**	**Zilah**
30.	Kormos János	meghalt	7 év	1943	
31.	**Kőműves Lajos**		**7 év**	**1941. 10. 21.**	**Kárásztelek**
32.	Krecsmer Miklós	meghalt	9 év	1940. 09. 08.	
33.	**Krisztik János**		**7 év**	**1942. 10. 18.**	**Margitta**
34.	Kun József, tanár		25 év	1922. 12. 08.	Belényes
35.	Mátyás Gyula (Öcsi)		7 év	1943.	
36.	**Molnár István**		**9 év**	**1943. 12. 20.**	**Nagyvárad**
37.	**Nagy Sándor**		**4 év**	**1943. 02. 06.**	**Diószeg**
38.	**Oláh János**		**7 év**	**1944. 05. 08.**	**Nagyvárad**
39.	Petri József		5 év	1941. 08. 23.	Hegyközcsatár
40.	Rédli József		9 év	1941.	Szalárd

Sor sz.	Név	Megj.	Ítélet	Szül. dátum	Szül. hely
41.	**Pusztai Zoltán**	**?**	**9 év**	**1943. 09. 06.**	**Nagybánya**
42.	Rocska Gyula		20 év	1943. 05. 09.	Élesd
43.	Ruff Mihály		6 év	1943. 09. 29.	Tasnád
44.	Sárközi Béla Alexandru	meghalt	7 év	1941.	Élesd
45.	Sárközy Endre		10 év	1943. 06. 03.	Tasnád-szántó
46.	**Schnepf Zoltán**		**7 év**	**1942. 02. 16.**	**Szent-András**
47.	**Sótanyi József**		**6 év**	**1941. 03. 31.**	**Szalacs**
48.	Sütő Sándor	meghalt	3 év	1943	
49.	Szabó Imre	meghalt	7 év	1923. 09. 16.	Száldobágy
50.	**Szabó János**		**7 év**	**1940. 11. 17.**	**Margitta**
51.	Szilágyi József		15 év	1942. 09. 09.	Tóti
52.	Takács Ferenc		15 év	1941. 11. 28.	Nagyvárad
53.	Tassy Gyula		15 év	1943. 07. 02.	Tasnád
54.	Török György	?	15 év	1941.	Élesd
55.	Török Gergely (László)	meghalt	25 év	1933. 05. 11.	Körösfő
56.	Török László		15 év	1944. 01. 25.	Máramaros-sziget
57.	Udvari András	meghalt	15 év	1942. 06. 03.	Nagyvárad
58.	**Újlaki István Csaba**		**9 év**	**1941. 11. 09.**	**Nagyvárad**
59.	Váncsa Árpád		6 év	1942. 10. 30.	Sepsiszent-György
60.	Zemlényi Csaba		5 év	1944.	Nagyvárad

A kiemelt részek ellenőrzött adatokat tartalmaznak.

2 a. Az 1960-ban és 1961-ben meghurcolt fiúk névsora, akiknek kevés közük volt a SZVI-szervezkedéshez

Sor-szám	Név	Szül. dátum	Szül. hely	Beszervezési kísérlet éve
1.	Árva Mihály	1944. 07. 24.	Élesd	1958
2.	Balás István	1943. 05. 10.	Nagyvárad	1958
3.	Binder Oszkár	1943. 07. 18.	Nagyvárad	1957
4.	Borsi Géza	1941. 06. 08.	Nagyvárad	1957
5.	Csilik András	1943. 04. 16.	Diószeg	1958
6.	Csoma József	1939. 05. 19.	Nagyvárad	1957
7.	Csomortáni Domokos	1944. 01. 21.	Diószeg	1960
8.	Csurdár Pál	1941. 02. 12.	Nagyvárad	1957
9.	Cupe János	1941. 03. 09.	Szentendre	1957
10.	Dávid Lajos Sándor	1942. 03. 18.	Nagyvárad	1957
11.	Deák Károly Gyula	1943. 05. 30.	Tenke	1958
12.	Domján Ferenc	1940. 02. 02.	Örvénd	1957
13.	Dulli Elemér	1941. 11. 26.	Margitta	1958
14.	Egri Lajos	1942. 08. 18.	Élesd	1957
15.	Érthes László	1945. 09. 30.	Nagyvárad	1960
16.	Ghéczi Géza	1942. 04. 17.	Élesd	1957
17.	Gyöngyösi Sándor	1941. 07. 20.	Nagyvárad	1957
18.	Herman Géza	1943. 02. 19.	Nagyvárad	1959
19.	Jakab Géza	1943. 03. 09.	Beszterce	1957
20.	Kácsor Pál	1944. 01. 24.	Nagyvárad	1960
21.	Kálmán László	1935. 07. 24.	Élesd	1957
22.	Kapusi Sándor	1942. 09. 01.	Tóti	1958
23.	Karácsonyi János	1945. 01. 25.	Nagyvárad	1960

Sor-szám	Név	Szül. dátum	Szül. hely	Beszervezési kísérlet éve
24.	Katai László	1944. 01. 04.	Berettyófarnos	
25.	Katra László	1943. 06. 10.	Sauca	1958
26.	Kiss Tibor	1943. 01. 15.	Nagyvárad	1960
27.	Kocsis Gyula	1942. 12. 25.	Szalárd	1957
28.	Kovács Csaba	1942. 03. 20.	Nagyvárad	1956
29.	Kovács Imre	1942. 09. 19.	Kárásztelek	1958
30.	Kovács István	1942. 11. 29.	Nagyvárad	1957
31.	Kovács János	1937. 07. 27.	Telegd	1957
32.	Kovács Zsigmond	1944. 12. 10.	Bürgezd	1958
33.	Kuzselka Ödön	1944. 03. 01.	Nagyvárad	1957
34.	Lasztoczi Csaba	1941. 01. 24.	Nagyvárad	1957
35.	Madarász Mihály	1942. 03. 16.	Békéscsaba	1959
36.	Matisz János	1944. 12. 01.	Kakucs	1960
37.	Mikló János	1936. 02. 23.	Köröstárkány	1960
38.	Moldován János	1944. 02. 02.	Élesd	1957
39.	Nagy Gyula	1943. 04. 17.	Balc	1958
40.	Nagy István	1944. 01. 30.	Kolozsvár	1958
41.	Nagy István	1943. 03. 28.	Nagyvárad	1959
42.	Okányi Sándor	1942. 12. 30.	Szalárd	1959
43.	Papp Béla	1942. 09. 25.	Nagyszántó	1958
44.	Pendli Ferenc	1941. 05. 30.	Nagyvárad	1957
45.	Péter György	1944. 02. 15.	Sepsiszentgyörgy	1957
46.	Poroszlai Attila	1943. 05. 29.	Derna	1960
47.	Salánki Zsigmond	1943. 05. 01.	Ip	1958
48.	Schmidt Gusztáv	1943. 11. 10.	Nagyvárad	1958
49.	Sipkó István	1944. 01. 30.	Cuzas	1956
50.	Slavkai István	1933. 01. 30	Nagyvárad	1960

Sor-szám	Név	Szül. dátum	Szül. hely	Beszervezési kísérlet éve
51.	Sneider Ferenc	1942. 12. 20.	Nagyvárad	1957
52.	Sütő István	1943. 09. 09.	Nagyvárad	1959
53.	Szabó Lajos	1942. 07. 26.	Diószeg	1958
54.	Szakács Lajos	1943. 10. 10.	Zilah	1959
55.	Széles Csaba	1941. 06. 17.	Nagyvárad	1957
56.	Szőke Károly	1935. 08. 22.	Pécska	1959
57.	Teleki László	1942. 07. 10.	Élesd	1958
58.	Tóth János	1943. 10. 01.	Tarján	1959
59.	Vajda Sándor	1942. 01. 23.	Székelyhíd	1956
60.	Vana Sándor	1938. 08. 27.	Nagyvárad	1957
61.	Varga István	1943. 07. 26.	Budapest	1959
62.	Varga László	1941. 06. 01.	Nagyvárad	1957
63.	Varga Sándor	1941. 01. 28.	Bogyoszló	1960
64.	Veres István	1942. 07. 06.	Pér	1958
65.	Vígvári Sándor	1944. 05. 14.	Berettyószéplak	1960
66.	Walner András	1941. 06. 23.	Nagyvárad	1960

2 b. A szakiskolások csoportja (a teljesség igénye nélkül)

1.	Bálint Gyula	1943.	
2.	Bakk Gyula	1943. 09. 01.	Diószeg
3.	Bányai Miklós	1943. 10. 19.	Bürgezd
4.	Barcsa Dezső	1924. 09. 11.	Száldobágy
5.	Bükk Zoltán	1943. 09.01.	Diószeg
6.	Hideg Pál	1942.	
7.	Kiss Imre	1943. 12. 02.	Nagyvárad
8.	Kiss János	1942. 07. 17.	Nagyvárad
9.	Komáromi Gyula	1944. 01. 19.	Kárpátalja
10.	Leicher Dániel	1944.	
11.	Major László	1943. 02. 23.	Bihar
12.	Szilágyi János	1943. 01. 24.	Nagyvárad
13.	Várdai Imre	1943. 05. 16.	Diószeg
14.	Zima Imre	1941. 11. 03.	Nyüved

2 c. A meghurcolt felnőttek

Árkosi József magyartanár
Csernák Emília történelemtanár
Fülöp Kálmán, dr. jogász
Keszthelyi Mária magyartanár
Kós Ibolya magyartanár
Tátrai Barnáné könyvtáros
Zemlényi Romána magyartanár

Szilágyi József

Visszaemlékezés a börtönévekre

1942. szeptember 9-én születtem Tótiban. Nekünk falusiaknak az úgynevezett demokrácia az állandó bajt, a beszolgáltatást, a rekvirálást jelentette. Családunkat kuláklistára tették, habár nem volt annyi földünk, ami ezt indokolta volna. Otthonról ismerős volt, mit jelent a kollektivizálás is. A szüleimet letartóztatásom után kényszerítették be a kollektívába.

1956 szeptemberében kerültem Váradra a 4-es számú középiskolába. Bentlakásunk az Eminescu utcai internátusban volt.

Még alig két hónapos diák voltam, amikor kitört Magyarországon az 56-os forradalom. A nagyobb fiúk mondták el nekünk, akik a nevelővel együtt hallgatták az egyetlen rádiót, ami az internátusban volt.

Itt kerültem kapcsolatba a Szabadságra Vágyó Ifjak szervezetével 1957 tavaszán. Egyike voltam azoknak, akik a szervezeti szabályzatot megfogalmazták, mégpedig a belépők részére, Domokos megbízásából. Majd az ipari iskolásokkal tartottam a kapcsolatot. Ekkor 15–16 évesek lehettünk. A 15 éves kényszermunkát és börtönbüntetést többek között ezért is kaptam. A szervezet tulajdonképpen az internátusra támaszkodott, mivel itt voltunk a legtöbben.

1958-ban egy gyűlés alkalmával, amit az internátus udvarán tartottunk Domokos feloszlatta a szervezetet. Aztán az utolsó évben, az 1959/1960-as tanévben ezért is, mert készültünk az érettségire és nem foglalkoztunk a szervezettel.

Mivel a származásom nem volt megfelelő, nem sikerült az úgynevezett üzemi ösztöndíjat megkapnom, szüleimnek anyagi helyzete pedig nem engedte meg, így aztán lemondtam arról, hogy egyetemre menjek. Nagyváradon felvételiztem az elektrotechnikumba. Albérletben és a technikumban is Mátyási Attilával voltam együtt.

Engem a 4-es iskola internátusában, ebéd idején tartóztattak le 1960. november 8-án. Az első letartóztatások közülünk már november első napjaiban történtek, miután Rocska Gyula két társával határátlépést kísérelt meg.

Két civil jelentkezett és engem keresett, majd miután találkoztunk felkértek, Mátyási Attilával együtt, hogy menjük egy kis sétára, de figyelmeztettek bennünket arra a tényre, hogy fegyver van náluk, s hogy ne próbálkozzunk semmilyen meggondolatlan cselekedettel. A lakásunkra érve házkutatást tartottak, majd ezután csak engem vittek tovább a meseautóval. Így érkeztünk meg a securitatéra, ahol egy hatalmas gorilla képű százados volt a fogadó bizottság, aki egy rántással, üvöltés közepette bependerített a fogadószoba közepére, s ezzel egy új korszak kezdődött életemben, egy bizonytalan szörnyű időszak, melynek a fejleménye és a vége beláthatatlan volt. A következő élmény a fekete szemüveg volt, mely itteni minden mozgásomban rajtam volt, úgyhogy sohasem tudtam mikor és merre visznek. A szekun kb. 3 hétig voltam egyedül egy cellában, ahonnan csak a naponta ismétlődő kihallgatásokra és a WC-re vittek. A következő élmény az volt, amikor társat kaptam, egy Porge Sabin nevű görög katolikus papot hoztak hozzám, aki mint vasgárdista szimpatizáns volt letartóztatva. A kihallgató tisztem Jónás őrnagy volt. A cellában állandóan égett a villany és minden fél órában körbejárt az őr és belesett minden cellába.

1961 januárjában Váncsa Árpádot hozták be hozzánk, akit akkor tartóztattak le, s aki szintén a mi szervezetünkből volt, de mi kint nem ismertük egymást. Később Porgét elvitték tőlünk, így Váncsával ketten maradtunk egészen decemberig, a tárgyalások végéig. A

cella ablakából csak a jegenyefák csúcsát láttuk, és a sors fintora, behallatszott a bentlakásban lakó diákok zsivaja, mivel a bentlakást csak egy fal választotta el a securitatétól, mely számomra olyan távolinak, túlviláginak tűnt a zord jelenhez képest, ahol rosszabbul bántak velünk, mint az állatokkal.

Mivel problémám volt a tüdőmmel és derekammal, hosszas könyörgés után átvittek 1961 nyarán a katona kórházba kivizsgálásra. Ott mindenki úgy nézett rám mintha a holdról estem volna le. Szerencsémre nem volt semmi komoly baj, úgyhogy csak egy pár pirulát kaptam.

Majd eljött az ősz és egyben a tárgyalások ideje. Én az első csoportba kerültem, melyben a legsúlyosabb büntetéseket adták, 25 évvel kezdték, majd 22, 18 majd a nagy zöme 15 évet kapott.

A nagyváradi börtönben a 15 évre ítéltek cellájába kerültem Takács Ferivel, Udvari Bandival, Török Lacival, Bartos Janival és Török Gyurival.

1962. március 17-én vittek bennünket el Váradról. Együtt voltam Sárközy Endrével, id. Török Lászlóval, akit megláncoltak, mert 25 évre volt elítélve. Három napig szállítottak bennünket egy olyan vagonban, melynek egy pici ablaka volt, kívül zsalugáterrel, de azon keresztül nem lehetett semmit látni, azt sem tudtuk hova visznek bennünket. Éjszaka a pályaudvarokon kívül tartották a vagonunkat. Annyian voltunk a vagonban, hogy meg sem tudtunk mozdulni. Olyan hőség volt benn, hogy alig kaptunk levegőt. Úgy izzadtunk, mint kánikulában kapálás közben, pedig kint igen hideg volt és vagy 40 cm-es hó. Majd megérkeztünk a célállomásra, Jilavára. Az egész börtön épülete a föld alatt volt. A kapu fölött a következő felírat volt: „Lasiate ogni sperante voi que entrate“, azaz hagyjatok fel minden reménnyel ti kik itt beléptek. A falak vastagsága volt vagy másfél méter, jó nyirkos téglafal, a padlózat szintén téglából volt. Itt vagy 30-an voltunk egy szobában. Itt tudtuk meg a régebbi raboktól, hogy rövid idő múlva tovább fognak bennünket vinni, amikor meglesz a szükséges létszám a „transporthoz”. Kb. két hét múlva újból bevagoníroztak bennünket, majd megérkeztünk a feteşti-i állomásra, ahol a nyílt pályán lepakoltak bennünket. Még ekkor sem tudtuk hova visznek, mivel vagy öt munkatábor volt a

közelben, de végül is megérkeztek az utánfutós traktorok, amelyekre fel kellett szállnunk. Az irány Luciu-Giurgeni volt. Ez egy munkatábor volt a Duna partján a Vadul Oii híd közelében (a Bukarest–konstancai vasút közelében). Hírünk már megelőzött bennünket, mert az egyik elítélt, aki katonai ügyész volt és az irodán dolgozott elújságolta: hozzák a nagyváradi diákokat, akik börtönre vágytak, átkeresztelve szervezetünk román nevét „TDL"– Tinerii Doritori de Libertate, „TDP"-re: Tinerii Doritori de Puşcărie ".

Az úton nyomorúságos települések mellett haladtunk el, ezek voltak a kényszerlakhelyesek és kitelepítettek (deportaţi) települései.

Mivel még a hó csak pár napja olvadt el, óriási volt a sár, az utánfutók tengelyig süllyedtek bele, csak lánctalpas traktorokkal tudták őket vontatni. Nem nagyon volt mit dolgozni. Itt a brigádokat foglalkozásuk alapján szervezték. Így kerültünk bele az úgynevezett értelmiségi brigádba, ahol nagyon sok nagyértékű ember volt, akiktől nyelveket és más hasznos dolgokat lehetett tanulni.

Egy napon aztán, ez már május közepén volt, a Duna áradása megérkezett, amely az átlagosnál jóval nagyobb volt, víz alá kerültek a Duna szigetei, ahol a tábornak termőföldjei voltak. Ezt megelőzően kihajtottak bennünket téglát hordani, mert az a Duna-parton volt, s hogy ne öntse el a víz. A parancsnokkal az élen, Ioaniţiu őrnaggyal (akinek a gúnyneve „a cigány" volt), az őrök kutyákkal felsorakoztak körülöttünk és futólépésben kellett vinni a téglát a hónunk alatt, állandó ordibálás és fenyegetés mellett. A parancsnok, mint egy félőrült úgy rohangált közöttünk gumibottal hadonászva. Ez emlékeztetett mindenkit az előző évekre, amikor a 33 méter alapú, kb. 17 méter magas gátat a talicskákkal felszerelt rabokkal építették meg. Akkor is futólépésben kellett a raboknak a tele talicskákkal a gátra felvinni a földet, közben korbácsütésekkel biztatták őket. De amikor mi ide kerültünk már 1962-őt írtak, s már a nyugati világ felfigyelt a politikai foglyok sorsára, s az ő nyomásukra több fegyőrt és parancsnokot elítéltek emberiesség elleni bűn miatt.

A Duna miatt sorsunk megpecsételődött mivel munkanélküliek lettünk, s rövidesen új transzportot készítettek elő, akit uszályokra raktak és az irány a Duna-delta lett. Így kerültem én is az egyik

uszályra. Az utazás nem a legkellemesebb volt, mivel mi a hajó gyomrában voltuk, emeletes ágyakon háltunk. 2–3 nap után megérkeztünk a Duna-delta Chilia ágába, a tengertől néhány km-re, Vîlkov orosz várossal szemben. Itt a Duna szélessége több mint 2 km volt, de azért szép napos időben kivehetők voltak az orosz parton napozók. Egész késő őszig maradtunk az uszályokon. A nádas szélén a csatornákat takarítottuk, újakat ástunk, gátat építettünk. Az uszállyal az volt a probléma, hogy nem volt szigetelve, a vas nappal felmelegedett annyira, hogy majd megfulladtunk, reggelre lehűlt, hogy csak úgy vacogott a fogunk. A csatornák vizeiben hemzsegtek a piócák, akit megcsíptek, az többet nem mehetett a vízbe, mert vastagon belepték a lábát. Az ennivaló is feljavult, megjelent a lóhús, ügyes szakácsunk jóvoltából változatos ennivalóhoz jutottunk. Egy vasárnap elvittek bennünket a központ kertészetébe, mely Periprávához tartozott, a hagymaföldre gyomlálni. Annyi zöldhagymát ettünk csak úgy magában, és vittünk is a konyhára egy jó csomót, hogy többen betegek lettünk. Én még ma sem tudom enni a zöldhagymát.

„Jó dolgunknak" egy rab szökése vetett véget. Scurtunak hívták, tengerész volt, tiltott határátlépésért volt elítélve. Konstancán megismerkedett egy német lánnyal és utána akart szökni. Estefelé, amikor a hajóba tereltek befelé bennünket, az őr mellől a Dunába ugrott. Hiába lőttek utána, nem találták el. Jöttek az oroszok azonnal a riasztó lövések után, majd a határőrök is megérkeztek, de hiába keresték, nem találták meg. Később hallottuk meg mi történt vele: a vízbe ugrás után visszaúszott az uszály törzse mellé és ott lapult ameddig a keresők elmentek, majd a Dunát átúszva szovjet földre ért. A lakosok feljelentése után kapták el, amikor vissza akart jönni Romániába. Ekkor újra elítélték és Szamosújvárra került.

Az ősz beálltával a hajóról bevittek bennünket Sfiştofcára. Ez egy lepusztult táborhely volt, nyomorúságos fabarakkokkal, melyeknek tetején át beesett a hó. Amikor már nem tudtak velünk mit kezdeni, bevittek Grindre. Ez már egy komolyabb tábor volt, tégla épületekkel, pékséggel, műhelyekkel, sőt még gyengélkedő is volt vagy 3–4 raborvossal. Itt új arcokkal találkoztunk, mint a brassói fiatalokkal, a székelyföldiekkel, valamint régi rabokkal, akik a

nagybányai ólombányákat is megjárták, vagy a piteşti-i átnevelő börtönben is voltak, valamint a Szoboszlay-per néhány tagjával, vagy a teológusok egy csoportjával, valamint a brassói németek egy csoportjával. Itt csoportok alakultak ki, ahol mindent lehetett tanulni, nyelveket, társadalomtudományokat neves előadóktól, vagy zeneszerzőkkel társalogni. Itt esténként nótaesteket szerveztünk, megismerve egymás dalait, illetve a költők költeményeit hallgathattuk.

Nevezetes volt az 1963. év karácsonya, amikor is a híres nagyváradi karmester, Erich Berger betanította a Csendes éj, szentséges éj című karácsonyi dalt több szólamra. Több ilyen dalt tanultunk meg, egyeseket magyarul és románul is, mint a Csodás napjai az ifjúságnak. Az istentisztelet ökumenikus volt, egymás után tartották meg a különböző felekezetek.

Börtöndalunk a következő volt:

Fenn a vén Doberdón süvit a szél,
Este ha lefekszem nem alszom én.
Egy sötét cellában dúdolgatok,
Sújt nagyon az élet, mert rab vagyok.
Fenn a magas égen Göncölszekér,
Álmaimban hozzád eljárok én,
És a csillagok közt elindulok,
Két szemem lezárul, nálad vagyok.
Kis házam a régi cseréptetős,
Szomszédom egy régi jó ismerős.
Asztalomon ott áll, amint szokás
Egy üveg kadarka s fehér kalács.
Feleségem ott ül a kis padon,
Én a sápadt arcát csókolgatom.
Fejébe lehajtom búsan fejem,
S ő a szabadságról mesél nekem.
Megzörren az ajtó, felébredek,
És a két szememből a könny pereg.
Álom volt csupán, hogy szabad vagyok,

Sújt nagyon az élet, mert rab vagyok.
Jó pár évek múlva lehull a lánc,
Odaszól a smasszer szabad vagy már.
És én elindulok hazafelé,
A sok ismerős szem nevet felém.
Fekete kenyér, most fehér kalács,
Minden ember szava egy jó tanács.
Álom volt csupán, hogy fogoly vagyok,
Megszépült az élet „szabad vagyok "

Nekünk fiataloknak könnyebb volt, mivel még nem voltunk házasok, tehát nem hagytunk magunk után feleséget, vagy gyermekeket. Sok embert az törte meg lelkileg teljesen, amikor megkapták a válóperes végzéseket, s egyszerre minden összeomlott bennük.

Majd megint kiválasztották közülünk azokat, akiket a nádvágáshoz vittek. Mivel általános volt az állandó rabmozgatás egyik helyről a másikra, elválasztották az embereket, akik vagy évek múlva, vagy sohasem találkoztak egymással. Mivel a brassói fiúkkal összebarátkoztam, nevezetesen Lay Gyurkával, Máté Jóskával, Simon Gyuszival, ezek a műhelyekben dolgoztak, így aztán nekem is sikerült közéjük kerülnöm.

Ezen a nyáron más esemény is volt. Először kaptunk engedélyt arra, hogy szabványlevelet írjunk haza, melyben megszabott súlyú csomagot kérhettünk. Ebből egy kis bonyodalom is támadt. Mivel ekkortájt történt egy újabb szökési kísérlet, a szökevényeket három nap alatt el is fogták, és irgalmatlanul összeverve bemutatták, mint elrettentő példát. A katonákkal a viszony annyira megromlott, hogy minden semmiségért riadót fújtak, és azonnal hasra fektettek bennünket, ordítozva, mint a fába szorult féreg. Egy ilyen alkalommal az egyik katonához talán egy kicsit közelebb ment az egyik rab a megengedettnél, tudniillik a mezőn dolgoztunk és félre kellett mennie, a katona bepánikolt és tüzet nyitott a rabra, de szerencsére nem találta el. Ennek aztán az lett a következménye, hogy a katonát elvitték, kezelésre szorult. Az illető katona sajnos éppen földink volt.

Ezen év nyarán filmet vetítettek nekünk, melynek címe A szerelem kora volt, a női főszerepben Széles Annával, aki évfolyamtár-

sunk volt Nagyváradon, a 4-es középiskolában. Nekünk ezért is többet jelentett ez a film, meg a témája is nagyon reánk illett.

Megkezdődtek a részleges amnesztiák, amikor is egy bizonyos számú rabot hazaengedtek, de a kritériumokat nem sikerült sohasem megfejteni. Majd a tavasz beálltával megkezdték a szaktanfolyamok szervezését olyan szakmákban, mint kőműves, ács és vasbetonszerelő. Újból tanulhattunk tehát, természetesen a munka után. A tanfolyamok elvégzése után bizonyítványt kaptunk, amit szabadulásunk után is felhasználhattunk. Ezek kapcsán bekerültem az építész brigádba.

1963–64 telén újabb csoportot engedtek haza, megint kiszámíthatatlan volt a szabadulási kritérium. A pikantéria csak az volt az egészben, hogy a hófúvás miatt csak egy héttel később mehettek haza a kijelöltek, közben már civil ruhában voltak, de természetesen elkülönítették őket tőlünk.

Közben az újonnan bekerültektől már meghallottuk, hogy készül egy általános amnesztia a politikai foglyok számára és mindenkit ki fognak engedni. Ebben az időben hárman dolgoztunk egy csoportban, úgynevezett javító csoport voltunk. A központba, Peripravába vittek bennünket naponta, két katona kíséretében. Mi dolgozgattunk és vigyáztunk a katonákra, akik közben jókat aludtak. Az ebédet természetesen külön edényben hozták a katonáknak és külön nekünk. Miután ők ettek, ideadták a maradékot, és abból mi is jól laktunk. Ők is mondták már akkor, hogy mi nemsokára hazamegyünk, ők ott fognak maradni a közjogiakkal.

Végre eljött a nagy nap. Megkezdték a csoportok előkészítését a hazamenetelre. Mivel a közlekedési eszközök kapacitása korlátozott volt, csak kis hajókkal szállították a szabaduló rabokat, a szabadulás több napig elhúzódott. Így végre reánk is sor került, majdnem az utolsó csoportban. Együtt szabadultam Udvari Bandival, Kerekes Attilával, Kormos Janóval, Török Lacival, 1964. július 29-én. Az út az uszályon csodálatos volt. Szegény Udvari Bandi elkérte tőlem a parányi zsebkésemet, amelyet Grinden készítettem, melyet minden kutatás alatt sikerült megmentenem, és véletlenül a Dunába ejtette. Megérkeztünk Tulceába, majd onnan továbbmentünk egészen Galacig. Itt ültünk vonatra, s mentünk mindnyájan hazafe-

lé. Nem jött hogy higgyük: nincsenek velünk őreink – sem a katonák, sem a börtönőrök. Majd megérkeztem Nagyváradra. Felkerestem rokonaimat, majd a szükséges jelentkezés után megindultam hazafelé. Ez volt az az út, amit éveken át álmomban állandóan megtettem, de sajnos sohasem sikeresen.

Újlaki Csaba visszaemlékezése

Ma már egyre többen tudják, hogy az 1956-os forradalommal és szabadságharccal kapcsolatos pozitív véleménynyilvánítás miatt a határokon kívül eső magyarlakta területeken is történtek megtorlások. Így volt ez Erdélyben is, ahol több ezerévnyi börtönbüntetést osztottak ki 18–20 éves fiatalokra, de idősebbekre is.

Tulajdonképpen mit vétettek ezek a fiatalok? Legnagyobb bűnük az volt, hogy egyetértettek a forradalom célkitűzéseivel, ezt kinyilvánították és például szülővárosomban, Nagyváradon titkos szervezetet hoztak létre Szabadságra Vágyó Ifjak néven.

A szervezet konkrét tettei kimerültek néhány titkos gyűlésen való részvételben, új tagok beszervezésében, röpcédulák készítésében és terjesztésében, valamint feliratok festésében. Az egyik ilyen feliratot osztálytársaim festették. Ez állt rajta: „Le a párttal, ki az oroszokkal!" tizennégy–tizenöt évesek voltunk akkor. A securitate emberei minden terhelő bizonyítékot összegyűjtöttek, lefényképeztek, és várták, amíg nagykorúak lesznek az elkövetők, azaz mi.

Négy év múlva, 1960 végén és 1961 elején több mint 500 fiatalt tartóztattak le Erdélyben. Ekkor tartóztatták le az egykori Klasszikus Magyar Vegyes Líceum két legnagyszerűbb magyar szakos tanárát is, Kun Józsefet és dr. András Ágostont. Mind kettőjüket diákjaik magyar szellemben való neveléséért ítélték el 25, illetve 18 évi börtönbüntetésre és teljes vagyonelkobzásra.

Váratlanul ért 1961. január 11-én a letartóztatásom.

Valamennyiünket a hírhedt nagyváradi securitate-központ celláiba zártak. Kihallgatás, megfélemlítés, verés, gyenge koszt és állandó megfigyelés a kukucskálón keresztül – így teltek a napok és az éjszakák. Saját ruháinkban, de nadrágszíj, cipőfűző, óra, írószerszám, papír nélkül éjjel-nappal megvilágítva tartottak fogva.

Kihallgatásra, szükségünkre és bárhová fekete szemüveggel, vakon vittek karunknál fogva az őrök. Csak suttogva beszélhettünk. Egy év múlva megtartották a tárgyalást.

Én kilenc évvel megúsztam, volt, aki „csak" hármat, de volt, aki tizenhatot vagy húszat kapott, a diákvezér huszonkettőt. Hatvan személyt ítéltek el akkor. Az ítéletet már a váradi börtönben közölték velünk, ahol rabruhába beöltözve még egy félévig tartottak. Ott egy kicsit tűrhetőbb volt, jobb volt a koszt és nem volt többé kihallgatás, vallatás, fekete szemüveg sem.

1962. május eleje volt, amikor erős őrizettel, ponyvás teherautókon kivittek a vasútállomásra. Beszálltunk a rabszállító szerelvény vagonjaiba. Nem tudtuk hová visznek. Két nap múlva érkeztünk meg Bukarest egyik félreeső teherpályaudvarára, ahol géppisztolyos őrök vártak ránk. Zárt rabszállító gépkocsikon jutottunk el Jilavára, a 13. számú erődbe, Románia központi földalatti börtönébe. Itt volt az országos elosztó. Egy jó csapatra valót kiválogattak közülünk, a többieket továbbvitték munkára a Duna-deltába. Akkor hallottam először Periprávaról és Lucia-Giurgeni-ről, ahol a nádasból a raboknak kukoricaföldeket kellett varázsolniuk.

Engem néhány társammal szerencsére a rabkonyhára osztottak be. Krumpli-hámozó lettem, majd ételkihordó, ételkiosztó, mosogató, főszakács. Végigjártam a konyhai szamárlétrát. Rabságom negyedik évében a Nyugat nyomására megkezdődtek a fokozatos elengedések.

1964. augusztus 11-én, egy szép napsütéses napon szabadultam Jilaváról. Határtalan örömet éreztem, nem mertem elhinni, hogy igaz lehet. És még volt egy meglepetés. A kis iroda épülete előtt édesapám várt rám, beszélgetésre jött. Közel négy éve nem láthattuk egymást. Mindkettőnk életében halálig emlékezetes maradt és marad ez a találkozás.

1956

Forradalmak helye, ó szép Magyarország!
Nem tűrhetted tovább, hogy néped elnyomják;
Olyan voltál eddig, mint a férges alma,
Kívülről szép piros, belül kukac marja.

Űzd ki a kukacot, s virulj egészségben!
Szabad Magyarország! – e szót várom régen.
Régóta „pártfogol" a nagy Oroszország,
Terméked elviszik és Moszkvába hordják.
Küzd a szabadságért a pesti diákság,
Sebesülést, halált ők elszántan várják.
Hevernek az utcán temetetlen holtak,
Hányan elestek már és még hányan fognak?

Sztálin nagy érc szobrát ledöntötték végre,
Meghalt rég a vezér, pusztuljon a képe!
Oroszt magyar diák ne tanuljon többé,
Ciryll-betűs könyvem, légy te is a földdé!

Petőfi szobráról diákok szavalnak,
Forradalmi versit e rég elhunyt nagynak.
Valóra váljon hát minden remény, álom,
Forradalom, tőled a győzelmet várom!

Nagyvárad, 1956. november 8-án

Egy diák

(Ez az a bizonyos vers, amiért 9 évet kapott a szerző, Újlaki Csaba 1961 decemberében.)

Váncsa Árpád visszaemlékezése

A háború idején születtem, 1942. október 30-án, Sepsiszentgyörgyön. Apám odaveszett a világháborúban. Nyoma veszett! Egyszerűen eltűnt... Apám és az egész családom, visszamenőleg, akikről tudomásom van, mind földművesek voltak és iparosok.

Édesanyám, amíg apám élt nem dolgozott, a család nem szorult rá az ő keresetére. Alig házasodtak össze, apámat elvitték a háborúba, a megváltozott helyzet rá kényszerítette anyámat is, hogy munkát vállaljon, a szövőgyárban dolgozott. Anyám nem sokkal élte túl

az apámat, 1959-ben ő is meghalt, nagyon fiatalon. Mindössze 37 éves volt....

Az általános iskolát Szentgyörgyön végeztem, a hetedik osztályt Udvarhelyen fejeztem be. Utána hároméves szakiskolába mentem Nagyváradra, 1956 szeptemberében, ahol bentlakásban voltam. Ott kerültem kapcsolatba a Szabadságra Vágyó Ifjak szervezetével 1958 őszén. Szorosabb kapcsolatom Pusztai Lajossal és Rocska Gyulával volt...

Domokos Miklóst, a szervezet vezetőjét én nem ismertem. A nevét tudtam, hallottam róla, de személyesen nem ismertem.

Három központra épült a szervezet és közülük mindeniknek meg volt a maga belső magja. Egészen a tárgyalásig nem tudtuk, hogy ennyien vagyunk! Arról sem – de végén kiderült! – hogy létezett valamiféle nyilvántartás, amiről csupán Domokosék tudtak... Mi csak a szűkebb körünket ismertük, arról fogalmunk sem volt, hogy létezik egy központi nyilvántartás, ami különben a lebukásunk oka is volt...

Először azt hittem blöffölnek a szekun, amikor azt mondják, hogy százötvenegyen vagytok letartóztatva és, hogy a kezükben van a központi nyilvántartás, amiben az én nevem is szerepel!

A szervezet neve Szabadságra Vágyó Ifjak volt, ami románul így került be a jegyzőkönyvbe: Tineri Doritor de Libertate.

Szerettem az irodalmat. Verseket is írtam. Ez a vádpontok között is szerepelt. Miután befejeztem a szakiskolát 1959 nyarán nem szakadt meg teljesen a kapcsolat a szervezettel. Udvarhelyen kezdtem el dolgozni. Az udvarhelyi Tanítóképzőbe jött egy váradi fiú, Komáromi Gyula, és rajta keresztül tartottuk a kapcsolatot a szervezettel. Vele együtt hurcoltak el Váradra.

1961. január 12-én tartóztattak le. Megtalálták a verses füzetemet. 18 éves voltam akkor. Kihallgatóm Tincau Liviu főhadnagy mondta, hogy már 151 társam le van tartóztatva. Szilágyi Jóskával és Porge Sabin vasgárdista szimpatizánssal voltam egy cellában a szekun.

Részletek a Tartományi Katonai Törvényszék 451-es számú, 1961. december 15-i ítéletéből: „...a mai tárgyalás 24 vádlottja a Szabadságra Vágyó Ifjak nevű ellenforradalmi szervezetben tevékenykedett.

Váncsa Árpád 1958 őszén Barcsa István által került a szervezetbe. ...ő foglalkozott a sovén-nacionalista versek írásával, amelyeket Barcsa Istvánnak felolvasott." 6 évre ítéltek...

Íme a vers:

***MUK** (Márciusban újra kezdjük)*

Hát nem kezdték, nem kezdhették újra,
Sem márciusban, sem azután.
Tombol a bárgyú bosszú, s a félelem,
Az remeg az áradó Dunán.

Tavaszköszöntő hurrá-énekek
Recsegnek föntről nagy hangosan.
Ordítják a plakátok álnokul:
Örüljünk, hogy újra béke van.

Mert béke, az van most Budapesten.
S hogy legyen, fegyőr s puskatus ügyel.
A Duna-parton tankok vonulnak,
Hangjukra romos ház omlik el.

Mégis tavasz van, s tavaszok jönnek,
Nem fogy el soha tiszta nedvük.
Borzongva, félve, de friss erővel
Egy márciusban újrakezdjük.

1957. március

A nagyváradi gyűjtőfogházból 1962 nyarán vittek Jilavára, ahonnan 1963. január 14-én szabadultam.

Szakáll Antal visszaemlékezése

Érmihályfalván lakom, Márton Áron utca 12. szám alatt. 1959. március 12-én tartóztattak le Debrecenben a magyar rendvédelmi szervek. Másnap, március 13-án kiutasítottak Magyarországról és átadtak a román hatóságoknak. A nagyváradi securitatén tartottak fogva és kihallgatva 1959. május 9-ig.

A temesvári Hadi Törvényszék a 204/1959. számú ítéletével négyévi javítóbörtönnel és teljes vagyonelkobzással büntetett csalárd határátlépésért (trecerea fraudoluoasă a frontierei) a Büntető Törvénykönyv 267. cikkelyének első bekezdése és a 25. cikkely második bekezdése alapján.

A securitatétól átszállítottak a nagyváradi börtönbe, ahol már nem volt olyan kegyetlenség, mint a securitatén, de ez is elviselhetetlen volt. Az 1-es és 2-es szekción politikai foglyok voltak. Én a 2-sen a 35-ös cellában voltam három rabtársammal, majd áttettek a 36-osba, amelyik dupla cellás volt, itt már hatan voltunk. A legkisebb büntetéssel, a 4 évvel csak én voltam, a többi mind 5-től fölfelé.

1959 októberében többünket más börtönől összeszedett rabokkal együtt rabszállító vonattal szállítottak a dobrudzsai Baltába kényszermunkára. A 10 évnél többre ítélteket láncra verve utaztatták. A vonatról egy dunai uszályra tereltek és így szállítottak a Strămba nevű rabtelepre. Itt nagy katonai őrizettel, kutyákkal, géppfegyverek között kísértek bennünket egy coloniára (telepre), ahol mint később megtudtuk, körülbelül 250-en voltunk. Itt mezőgazdasági munkát végeztettek velünk, s a román hadseregből elítélt tisztek, mint brigádosok gyakorolták felettünk a hatalmat. Ötven rabból állt egy brigád és az ötvenegyedik rab, egy katonatiszt volt a brigádos. A legkegyetlenebb brigádosok, Andreca Nicolae had-

nagy, Ciofu Teodor és Aşteleanu kapitányok, mindkettő nagyváradi, valamint Bobincă Gheorghe, Boancă, Niculescu kapitányok. Nagyon veszélyesek voltak, jobban féltünk tőlük, mint az őröktől, kimondott hajcsárok voltak. Ezen a colonián kicsit feljavítottak bennünket, napi 25 dkg kenyeret kaptunk, puliszkát és némi meleg ételt. Ruházatunk tiszta rabrongy volt. Késő ősz volt és már elég hidegek voltak, fáztunk.

Egy napon átgyalogoltattak bennünket egy másik telepre, a hírhedt Stoineşti-re, ahol nagyon sok rab föladta az életét. Itt nagyon komoly munka volt, gátak, vízlecsapoló árkok, öntöző csatornák építése. Tiszta földmunka, kubikolás, kegyetlen nehéz munka. Norma, verések, rossz ellátás, 30 dkg kenyér, gyenge koszt, sok gyötrődés. Halálkolónia.

A gát egyik végén Salcea colonia, a másik végén Stoineşti volt. Ez a két munkatelep, meg kell maradjon emléknek a volt politikai foglyok emlékezetében és a történelemben. Embertelen, kegyetlen időszak 1960–1961–1962. Hideg, éheztetés, verés, szenvedés. Stoineşti-en egy ideig juhistállókban laktunk, négyemeletes ágyak, juhtrágyaszag, kegyetlen tél, rossz ruházat, a szenvedés elviselhetetlen. Majd később átköltöztettek bennünket a barakkokba. A gyengéket kiválogatták és elvitték őket a Duna-deltába nádat vágni, az könnyű munkának számított.

Októbertől márciusig nem tisztálkodtunk és alsónemű csere sem volt. 1961-ben egy különös betegség ütötte fel a fejét, a „leptospiroza", amely általában fiatalokat támadott meg, magas lázzal járt és utána rövid időn belül elhalálozás követte. Volt olyan nap, hogy 3–4-en is meghaltak. Az elhunytakat mindig később jelentették, hogy a napi élelmét ki lehessen venni.

Különböző embertelenségeket hajtottak végre. Aki nem tudott dolgozni, annak a kezéhez drótozták a talicska fogóját és ütötték. Akik a normát nem teljesítették 15–20–25 botot kaptak pucér fenékre. A verést rangos tisztek végezték. Este a munkatelepre érkezésünk után órákig hallatszott a gumibotok csattogása. Én is nagyon sok verést kaptam. Két-három napig nem lehetett leülni vagy hanyattfeküdni a fájdalomtól, és tovább kellett dolgozni. Ezeket a szenvedéseket hiába mondjuk el, csak az érti meg, és az érzi át, aki részt vett benne.

1961 végén Stoineşti-ről átmentünk Grădinárra. Itt először mezőgazdasági munkákat végeztünk, kapálás, cukorrépaszedés stb. Ott is kegyetlen volt az élet. A kapálásnál a véletlenül otthagyott gyomot a fogaival kellett kiszedje a rab, míg az őrmester a derékszíjával a hátát kékre verte. Mindent megettünk, amit kapálás, ásás közben találtunk, gyökereket, gyomokat, a szemétből a krumpli hajat. Cukorrépaszedésnél jól éltünk, rengeteg cukorrépát megettünk. Majd később itt is elkezdődött a gát építése és a földmunkák, kubikolás. A norma nagy volt, az öregek nem tudták elvégezni és még azok is verést kaptak, akik elvégezték, mert a brigád globális teljesítményét nézték. A brigádosok kitanulták a hajcsári foglalkozást, például a hírhedt Anderca „prím brigader" (első brigádos), aki bottal járt a colonia udvarán és verte a rabtársait. Nădescu kapitány, a másik szemét brigádos rab, istentelen dolgot követett el. Volt egy kiskatona, aki a securitatenál szolgált és reánk ügyelt. Nădescu brigádos hozzáférkőzött és papírt, ceruzát kért tőle, hogy írjon levelet a feleségének. Az hozott neki, majd a megírt levelet átvette, hogy elküldi a brigádos feleségének. Mikor bevonultunk a coloniára, Nădescu a parancsnoknak jelentette, hogy levél van a kiskatonánál, akinél ezt meg is találták és letartóztatták. Majd később hallottuk, hogy elítélték és bezárták. Ilyenek voltak a brigádosok, az elítélt román katonatisztek.

Több könyvet olvastam már a rabéletről, de egyben sem voltak megemlítve ezek a szemetek, akik még jobban megkeserítették a rab életünket.

Börtönéveim alatt nagyon sok nevezetes emberrel találkoztam, például Páskándi Géza író, Várhegyi István. Velük egy brigádban voltam. Páskándinak nagyon sokat segítettem, sok földet feltoltam helyette a gátra. Ő Grădinárról szabadult, a büntetését az utolsó napig letöltötte. Vastag Lajos egyetemista, Székely János képzőművész és nagyon sokan mások, Sass Béla, Sass Kálmán református lelkész fia, aztán ott voltak a nagybüntetésű nagyágyúk 23 évre elítélve. Nem akarom a nevüket sorolni, mert nem illik, hisz én voltam a legkisebb büntetéssel, a 4 évvel. Erről a telepről szabadultam 1963 februárjában. Az Úristennek köszönöm, hogy megsegített túlélni és most azon töprengek, hogy mik is történhetnek egy országban, ha nem lettem volna ott nem tudnám, és el sem hinném.

Elítélésem előtt a vendéglátó iparban dolgoztam, szabadulásom után az érmihályfalvi szövetkezetnél alkalmaztak szintén a vendéglátó iparban, majd mint üzletvezető, raktárnok, rakodómunkás, árubeszerző, kereskedelmi dolgozó, közben estiben elvégeztem a szakosítást, és leérettségiztem.

Most a magyarságomat megtartva, nagyapám után megkaptam a Vitézi Rend tagságomat és kinevezést kaptam, mint Bihar megye Vitézi Székkapitány, 1998-ban avattak fel. Azóta tagja vagyok a Vitézi Lovagrendnek.

1991. október 13-án a Magyar Köztársaság elnökének, miniszterelnökének és az Országgyűlés elnökének aláírásával ellátott Emléklapot kaptam a következő szöveggel: „A Magyar Köztársaság köszöni a nemzet sorsát és történelmét formáló nehéz időkben tanúsított példamutató helytállását."

2003. szeptember 25-én a Vitézi Rend Főkapitánya a Vitézi Szék felterjesztésére a Vitézi Rend Ezüst Érdemkeresztjét adományozta számomra; „A Vitézi Rend és magyarság érdekében kifejtett odaadó munkáért és nemzetünk hírnevének terjesztéséért."

Élem a nyugdíjas életemet, elég nehezen, 41 évi munkám után elég kevés nyugdíjat kapok, szerencsém van azzal a kis kiegészítéssel, amire a volt politikai foglyok törvénye szerint vagyok jogosult.

Horvát Ilona visszaemlékezése

1918. március 22-én születtem Rontón.

Ezennel szeretnék reagálni a 2006. szeptember 7-i felhívásra, miszerint ismertetném önökkel az én esetemet.

Letartóztatásom 1957. szeptember 19-től 1957. december 26-ig tartott. Előzőleg egy hónapon keresztül kétszer naponta (reggel és délután) kihallgatásra kellett járjak a rendőrségre és a securitatéhoz. Az akkori nevem Scobiola volt a férjem után.

Én könyvtáros voltam a Tisztek Házánál (Casa Ofițerilor), ahol is egyik munkatársam (Schim Victoria) egy kontrainformátor felesége vallott ellenem, miszerint azt mondtam, hogy: „adják vissza Erdélyt a magyaroknak". Kihallgatások sora után (megjegyzem,

hogy fizikailag nem bántalmaztak) első fokon elítéltek 3 és fél évre. Tudomásomra jutott, hogy az ügyész fellebbezésére 7 évre akartak elítélni, de én felkerestem a kontrainformátor parancsnokát, aki nem akart fogadni, de addig el nem mentem, míg be nem jutottam hozzá. Ott megkíséreltem bizonyítani, hogy a vádlóim ellentmondásokba bonyolódtak. Mivel a férjem román volt, megígértették velem, hogy fiaimat románnak nevelem, – s ezután felmentettek. Így a fogvatartásom, amit a nagyváradi börtönben töltöttem 1957. szeptember 19-től 1957. december 26-ig tartott.

Kiszabadulásom után már nem vettek vissza a munkahelyemre, sőt a szakmámban (varrónő) se, mert „instigator" (felbujtó) megbélyegzéssel nem voltam alkalmas munkaközösségben dolgozni.

A férjem a háborúból (Oroszországból) nem tért vissza, a gyermekeimet fel kellett nevelnem, így otthon dolgoztam, mint varrónő 12 évig. Később 11 évig alkalmazottként.

A 873-as/1993. 09. 15-i Határozat alapján, részesülök a 118-as törvény juttatásaiból.

Magam nevében köszönöm Önöknek, hogy foglalkoznak az akkori meghurcoltak sérelmeivel. Kívánom Önöknek, hogy munkájukat, útjukat siker, bátorság kísérje Isten áldásával.

Duma István

Egy váradi ellenzéki története a kommunizmusról

Azt szoktam mondani, hogy nagy karriert futottam be, mert meggyőződéses tagja voltam a Román Kommunista Pártnak, és politikai elítélt lett belőlem.

A securitatéval akkor kerültem kapcsolatba személyesen, amikor mint katona kilépőt kaptam a váradi kaszárnyából, mert anyám zsidó barátja Amerikából jött látogatóba, és a családi beszélgetésen Slesinger Zoli bácsi mellett egy szekus tiszt is jelen volt, mert a szabály ezt diktálta.

Akkor csalódtam igazán politikai felfogásomban, amikor 1968 nyarán Nixon elnök bukaresti látogatása alkalmával rádöbbentem, hogy Ceauşescu elnök nemcsak a Szovjetuniónak, de az USA-nak is legbelsőbb embere, és minden más csak színjáték.

Kezdtem leveleket írogatni az ország különböző városaiban működő szerkesztőségekhez román és magyar nyelven egyaránt, természetesen álnéven, melyekben felvetettem a sajtószabadság, a gyülekezési jog hiányát, a vallásszabadság gyakorlásának nehézségeit, az ortodoxiával, mint államvallással szemben, mely nemzetiségre tartozástól függetlenül milliókat érintett az országban. De említést tettem a Nagyvárad régi arculatát megváltoztató törekvésekről, a Gábor Áron-szobor eltüntetéséről a hadapródiskola udvarából, vagy az Oţelul – Vasudvar feliratok levételéről, az épület homlokzatáról, és a régi Baross-híd lebontásáról, csupán csak azért, mert azt a magyarok építették.

1970 karácsonya előtt letartóztattak, és pár hónapig a securitate épületében raboskodtam, amíg a kihallgatások folytak, majd átszállítottak a váradi börtönbe. Előzőleg három és fél évre elítélt a kolozsvári Katonai Hadbíróság. Megjártam a văcăreşti-i börtönt is, ahol két remek orvos (mert utólagos egészségügyi károsodás nem ért) kísérletként folyadékot szívott le az agyamról. Végül Enyedre kerültem, ahol még harminc hónapot töltöttem. Ott a társadalom minden rétege képviselve volt, hogy teljes legyen a megfélemlítés az országban, munkások, tanárok, tisztviselők, államtitkár, nem hiányoztak a katolikus, görög katolikus papok és a Jehova tanúi népes tábora.

Szabadulásom után azt mondták, hogy bárhol elhelyezkedhetek és dolgozhatom, mint kétkezi munkás. Az elveimet megőriztem, tudtam, hogy állandóan érdeklődnek utánam, ami nem zavart, mert viccesen mondva: ha ők vigyáztak valakire, annak nem történhetett baja.

Ám egyszer egy Gavriş nevű tiszt a Fő utcai Arta cipőgyárban, ahol lakatosként dolgoztam, egy külön irodában kérdőre fogott, mert állítólag feljelentettek. A kérdései tömörek voltak és célratörők, íme:

– Igaz-e, hogy én azt mondom nem lehet olajat kapni? – Miért, hát lehet?

– Igaz-e, hogy Magyarországon jobbam élnek az emberek? – Miért, hát nem?

– Igaz-e, hogy Romániában meghamisítják a történelmet? – Miért, hát nem igaz?

– Igaz-e, hogy Erdély-szerte nagy a románizálás? – Miért, hát nem igaz?

Majd azt vetette fel nekem, hogy én szidom a románokat.

– Édes uram, itt megállunk – mondtam neki. – Ön nagyon jól tudja, én román származású vagyok, ami büszkeséggel tölt el. Aki a feljelentést írta, ha módjában lesz, holnap akár Önt is feljelenti, mert egy beépített senki, egy besúgó.

A szekus erre rám förmedt, mondván: „Să şti, că joci pe muchie de cuţit!" (Vigyázzon, mert késélen táncolsz!).

Erre én azt feleltem: „Tiszt úr, kérem, teszek én Önnek egy javaslatot: ha még egyszer ebben az országban politikai fogolyra lesz szükség, szépen kérem, keressen meg, és én önként jelentkezem". Mondanom sem kell, a beszélgetés véget ért, és többé nem láttam azt az embert.

Hogy milyenek a mostani napjaim? Talán azon kevesek közé tartozom, akik jogosan kijelenthetik, az a régi Ceauşescu-féle kemény diktatúra sokkal emberibb volt, mint a mai pénzuralta világ. Ha a költő szavait akarom idézni, időszerű: a „Nincsen apám, sem anyám, se Istenem, se hazám" megfogalmazás, és mégis egy másik költő mondja az időszerűbb üzenetet, amit én is közvetítek a gyerekeim felé: „Ne hagyjátok a Templomot / A Templomot s az Iskolát."

Végül kis mottóval zárom megemlékezésemet:

„Ne várj nagy dolgot az élettől,
Kis hópelyhek az örömök,
Szállingó, halk remény-csodák,
Melyen át Isten szól: Jövök!"

EMA–PBMET

András Judit

Emlékezés Szabó Gyula Antalra

Édesapám, **Szabó Gyula Antal**, 1913. november 15-én született, Szilágysomlyón Szabó István és Jolán fiaként. Meghalt 1974. október 8-án, egy Máramarosszigeten átjáró orosz vonat alatt, ami kettévágta. Ott lett eltemetve a református temetőben. Nem lehetett öngyilkos, mert aznap estefelé telefonált nekem Szatmárra, hogy küldjek a busszal szegfűszeget, mert szilvakompótot vagy lekvárt akarnak főzni. Hazafelé menet az állomási restiben látták utoljára egy milicistával (aki a temetésére is eljött). Fél tíz körül egy olyan szerelvény alatt lelte halálát, ami alatt az állomáson túl lakók naponta jártak át, ti. órákig bent állt a szigeti állomáson, sokszor 100 vagonból is állt, úgyhogy elől-hátul 2–2 mozdonnyal is nehezen, szirénázva indult.

Végzettségét igazán nem tudom, Sopronba járt egyetemre a Magyar Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem bánya-, kohó- és erdőmérnöki karára. Elvégzett egy egyéves kereskedelmi szaktanfolyamot 1935–36-ban. Amikor 1947-ben hazajött Krasznodárból, a hadifogságból, az apja birtokán mezőgazdálkodott, majd kuláklista miatt kényszermunkára vitték. Miután Fälticeni-ből hazajött, a sarmasági szénbányában volt csillés, majd beton-kútgyűrűket gyártott. Végül 1956. június 1-jétől tervező lett a szilágysomlyói inasiskolában, itt tartóztatták le.

Miután 1960-ban szabadult, hídépítésen dolgozott a Visó melletti Leordinán, a völgyben. Édesanyám hétvégenként vitt neki élelmet és váltóruhát. 1962-től a szigeti Néptanácsnál statisztikus, majd a városrendészeten, mint technikus dolgozott, építési engedélyekhez helyszíni méréseket, tervrajzokat készített haláláig.

Sajnos, abszolút pontos adatokat nem tudok, mert már nincs is kitől megtudjam, és régen, otthon, a gyerekek előtt ez nem volt beszédtéma.

Először 1951-ben volt távol, január 1-jétől augusztus 15-ig Fălticeni-ben, az IPEIL-ben dolgozott. Állítólag azért deportálták, mert kuláklistán volt.

1956-tal kapcsolatban: 1956. december végén vagy 1957. január elején (téli vakációban) vitték vagy idézték be Nagyváradra. Akkor édesanyám azt mesélte, hogy Mike András (Bandi) élelmet gyűjtött a szilágysomlyói székely-telepen, amit el akart küldeni Debrecenbe a forradalmároknak, amit Mikulás-napkor a cukrászdában elmesélt édesapámnak, gondolom a segítségét kérte, mert rengeteg élelem gyűlt össze. Azon az éjszakán, 1956. december 6-án elvitték Mike Bandit és hét székely-telepit (Boros Istvánt, Szabó Zakariást, Szabó Árpádot, Szabó Gyulát és másokat). Édesapámat később vitték el és három hónapi vizsgálati fogság után hazaengedték, mert a szembesítésekkor a többiek nem ismerték fel, így nem találták bűnösnek és elengedték.

Aztán 1957. augusztus 1-jén a munkahelyéről, a szilágysomlyói inasiskolából, ahol „proiectant" (rajzoló) volt, vitték el a kolozsvári hadbíróságra, állítólag csak tanúnak, a Mike-perben, és utána három évig nem hallottunk felőle semmi hírt.

Mike Bandi 15 évet és egy napot kapott sóbányába, a székelyek 7–7 évet (amnesztiával 1964-ben szabadultak), édesapám 3 évet, mint „complice" (bűntárs). Kolozsvárról Szamosújvárra került a börtönlázadásig, akkor levitték a Deltába vagy a Brăilai Nagyszigetre, innen szabadult.

Tudom, hogy együtt volt Lőrinczi Mihály teológus tanárral, Kelemen unitárius lelkésszel és annak Csongor nevű fiával, aki teológus volt, Bădescu János tizedikes diákkal, aki egy trikolort tépett le Kolozsváron és talán Páskándival is, mert Géza miután kikerült és hazajárt Szatmárra, mindig felkeresett és édesapámról érdeklődött.

1960 júliusában hazajött gombnélküli zakóban, ing nélkül, nadrágszíj és cipőfűző nélkül. Bukarestig volt vonatjegye, ott kisegítették Kolozsvárig. Kolozsváron éppen érettségi után nagybátyámnál (az öccsénél) nyaraltam, mikor megjött. Nem ismertünk rá, fogak nélkül, toprongyosan. Üzeneteket hozott a Pata utcába, Jobbágy utcába, Bajza utcába, amikre emlékszem, mert a kapukig elkísértem. Hónapokig gyakorolta kinek, hova, mit kell mondani.

Nem rehabilitálták, nem kapott kitűntetést. Zaklatva mi, a család voltunk. A rettenetes házkutatásokra még mindig jól emlékszem, a hetente ismétlődő különböző órákban, különböző ürüggyel visszavisszatérő szekusokra, a karbatett kézzel a fal tövében riadtan álló szomszédasszonyokra, akik tanúnak voltak híva a házkutatáshoz, melyek elég nehezen mentek, mert édesapám nagyon rendszerető lévén, minden nyugtát, különböző postai utalványt, és más papírokat megőrzött, melyeket egyenként átnéztek. Az elvitt fényképeit, bocskai sapkáját, amit valamilyen katonai alakulat egyenruhájának vélték, soha nem kaptuk vissza.

Miután nem jött haza, 1958-ban édesanyámat kitették az állásából, még mosogatónő sem lehetett a kantinban, sehol sem vették fel dolgozni. Az utcabeliek, főleg román értelmiségi családok segítettek rajtunk, akiknek édesanyám varrást vállalt, ezért elköltöztünk Máramarosszigetre, ahol egy ideig a nagyszüleim tartottak el minket. Engem, aki sportoltam, nyilvános gyűlésen kizártak a sportegyletből. Szigeten nem bántottak, de Kolozsváron az egészségügyi iskola szociális nővéri karán többször voltam kipellengérezve, mint osztályellenség. Kihelyezésem után itt Szatmáron is sok kellemetlenségben volt részem a származásom miatt, mindig valakit zavart a jelenlétem. Szociális nővér voltam 1970-ig, akkor mondván, hogy nincs szociális probléma az országban, megszűnt az állásom. Ekkor sebészetből vizsgáztam, és ott dolgoztam 55 éves koromig, amikor „saját kérésre" elküldtek nyugdíjba. Sőt, a zaklatás tovább tartott, leányom András Emese Orsolya, aki négy évig, 1987-es érettségijéig, a Kölcsey-líceumban tanult, több társával együtt heti két kihallgatásban részesült az iskola területén, anélkül, hogy mi szülők tudtunk volna róla. Bátorinak hívták a szekus tisztet, aki a magyar licis gyerekeket „nevelte". Forradalom után leányom több iskolatársával együtt elhagyta az országot, a márciusi események után.

EMA–PBMET

Bartos Elekes Ildikó

Derékba tört életpálya – 1956

„A szabadságért harcolni kell
A halállal számolni kell."
(Elekes Attila lejegyzett gondolataiból)

Bátyám, **Elekes Attila** 1938. május 5-én született Aradon, Elekes Károly és Elekes Julianna második fiúgyermekeként, akik akkor már a Bihar megyei Bályok község református kántortanítói tisztségét töltötték be.

A kéttanerős felekezeti iskola a tanítói lakással a falu központjában, a templomtéri szigeten állott, a református templom és a gyönyörű Károlyi-kastély szomszédságában. A tanítópár három gyereke a templomtorony védelmében, harangszó kongása-bongása mellett cseperedett a szülők reménységére.

Ebben a dolgos, művelődni óhajtó lakosú községben egy egész faluközösség szellemi vezetőiként 1933-tól 1949-ig közel egy emberöltőt töltöttek. Elekes Károlyné a Délnyugat című közéleti lap 1994. szeptemberi és októberi számaiban erre az időszakra így emlékezik vissza: „Bályok nagyon kedves, csodálatos, színmagyar, színreformátus falu volt... Mi is, mint minden tanító, aki a fenti nagyhírű iskolában (Nagyenyed) nevelkedett, tele voltunk tettvágygyal, «Apostol»-nak éreztük magunkat, akiknek szívvel-lélekkel végezni kell feladatukat, nemcsak tanítani, de nevelni is kell a rábízott gyermekeket. Minden lehetséges belmissziói munkát boldogan, szeretettel végeztünk a hálás községért. Minden vasárnap délután zsúfolt teremmel egy vallásos vagy műkedvelő előadást tartottunk. A falu népe művelt, értelmes volt. Úgy éreztük közöttük magunkat, mintha mindenki rokonunk lenne. A legszebb korszak volt ez! Itt 16 évig voltunk. Itt születtek gyermekeink: Karcsika, Attila,

Ildikó. A világon a legboldogabb anya voltam. Nagyon drága, nagyon jó, nagyon értelmes gyermekeim voltak. Jött a boldog négy esztendő... s ezzel minden öröm lezárult. Ezután csak szenvedés következett."

A háború után az orosz győzelem a népi demokrácia, igazság, egyenlőség fedőnév alatt valójában a társadalmi felfordulás és a kommunizmus ördögi uralmát indította el. Nevén is nevezték: proletárdiktatúra. Az alsó társadalmi rétegek meghirdetett felszabadítása, jól értelmezett felemelése helyett – főként első időszakban – valójában a hőbörgő, handabandázó csőcselék került felszínre. Az aljanép.

Az új rendszer az előzőnek a már kialakult gazdasági, erkölcsi értékrendszerét akarta teljesen megsemmisíteni képviselőivel egyetemben. Ennek érdekében felszabadították és felszították a társadalomban a legalantasabb ösztönöket, és engedték tombolni.

A megfélemlítések, a megalázások, a rettegés évtizedei kezdődtek el. Bűnös lett, akit annak nyilvánítottak. Azt pedig könyörtelenül meghurcolták. Az események a mi családunkat is érintették. Sorsunk véges-végig fenyegetettségben, zaklatásban, meghurcolásban folyt; végül fiatal testvéreim üldöztetéses élete a tragikus halálba vezetett.

A faluban kalandor egyének jelentek meg, akikhez csatlakoztak helybéliek is. Ezek lettek a hangadók, az új rend képviselői, megteremtői, emberek sorsának meghatározói. Az elvtársak felszólították Édesapámat, kapcsolódjon be az új politikába, a kommunizmus „építésébe", gyors előmenetel várna rá pártvonalon. Azzal győzködték: „Maga jól tud beszélni az embereknek, szereti, tiszteli a nép, az egész falu hallgatna magára, azt tenné, amit maga mond." Édesapám szűkszavúan hárította el: „Fiaim, én már csak megmaradok tanítónak."

A visszautasítás után a „nép" és a „népi demokrácia ellensége" jelzőt igyekeztek ráragasztani és azonnal elindult a hadjárat ellene. Az lett a bűne, hogy mivel a falu népe bármiben hallgatna rá, így akár az új rendszer biztonságára is veszélyes lehetne.

1945. március 24-én házkutatást tartottak lakásunkban a szomszédos falu görögkeleti lelkésze által tett szóbeli feljelentés alapján. Gépfegyvert és titkos rádiókészüléket kerestek.

A rosszindulatú feljelentések folytatódhattak, mivel az 1946. július 15-ei keltezéssel Bukarestből az Oktatási Minisztérium politikai tisztogatással foglalkozó bizottságától érkezett levélben felszólították édesapámat, igazolja, tisztázza magát, hogy nem volt legionárius, fasiszta vagy antidemokratikus szervezetek tagja, mert a hozzájuk beérkezett információk alapján „olyan cselekedeteket követett el", amelyek az államapparátus 217/1945-ös számú politikai tisztogatási törvénye 2. paragrafusát érintik.

1947. május 31-én a nagyváradi Új Élet napilapban a cikkíró a nép ellenségének nevezi a szüleimet, mert: „arra is van gondjuk, hogy a demokráciának ott, ahol lehet, ártani próbáljan ak. Május elsején megtiltották a tanítványaiknak, hogy a munkásság e nagy ünnepén részt vegyenek." Az újságban teljesen alaptalan vádak alapján történő névszerinti kipellengérezés igen rossz eljövendő eseményeket sejtetett. Pár nap múlva egy reggel nagybetűkkel az iskolakapunkra ez volt kiírva: „Vigyázz, vigyázz, fasiszta, sorsod meg van pecsételve!" És meg is lett! Ekkor már gyanítottuk, hogy az elhurcolás következik.

1947. június 18-án le is tartóztatták Édesapámat, és a szamosújvári politikai börtönbe vitték papokkal, tanítókkal, munkásokkal, mérnökökkel, iparosokkal, földművesekkel együtt. Cellatársa volt a mártír Sass Kálmán is. 1948. február 27-én engedték haza ítélet nélkül. Ezzel a mondvacsinált bűnösséggel indult családunk kálváriája. Megbélyegzettek lettünk, és továbbra is egymást követték a „bűnösnek" kijáró büntetések.

1949 őszén, iskolakezdés előtt pár nappal a szüleimnek büntetésből huszonnégy órán belül el kellett hagyniuk Bályokot és Margittán, a rajonközpontban kellett kezdeniük az új tanévet, hogy a „párt szeme előtt" legyenek. Gyakran felhívatták őket a párthoz, órákat kellett várakozniuk, anélkül, hogy megtudták volna, miért hívták őket, majd hazamehettek.

Három év után, 1952 őszén a Bihar megyei Micske községbe hajították őket, egy nagyon nyomorúságos faluba, ahol vasútállomás sem létezett, és a szüleimnek óriási gondot jelentett három gyermekük felsőbb iskolákba való eljuttatása.

Édesapámnak havonta kellett jelentkeznie és beszámolnia, mit tesz, hova megy, mert ő „egy nagyon veszélyes reakciós, irredenta, fasiszta, soviniszta" és nagyon rajta kell tartaniuk a szemüket. Még a nagyváradi securitatéra is becitálták, egy olyan megtévesztő hivatalos levéllel, amiben a megyei tanfelügyelőségre hívták, mert a tanítói képesítését igazoló iratokban valami nincs rendben. Az épület elé érve egy „fekete autóból" kiszóltak, üljön be. Másnap engedték haza. A folyamatos fenyegetések, a megalázó kiszolgáltatottság rendkívül nyomasztóan hatott hétköznapjainkra, lelkileg megviselt mindnyájunkat, sötétre festette jövőképünket.

Szüleim egyetlen megnyugtató öröme gyermekeik komolysága és a tanulásban megnyilvánuló szorgalma volt.

A Micskén töltött első tanév végén, 1953-ban, nagyobbik bátyám, Karcsika, már elérkezett az érettségihez a zilahi volt Wesselényi, 1948-tól már Ady Endre nevét viselő kollégiumban. Kiváló eredménnyel tette le. Ősszel pedig a kolozsvári Műszaki Egyetem gépészmérnöki karára jutott be ugyancsak szép jegyekkel. Oda, ahova mindig is vágyott. Őt a gépek érdekelték nagyon. Attila előtt két év állt volna még érettségiig, ekkor azonban egy új tanügyi rendelet úgy döntött, hogy az ő évfolyamának országszerte a X. osztály után kell letennie az érettségit. Így Atti 16 évesen már érettségizett. Ő is törekvő, becsületes tanuló volt minden tantárgyból, kedvencei mégis a reáltantárgyak voltak: matematika, fizika, kémia. Mindkettőjük jutalomkönyvei, tanulmányi, magaviseleti dicsérő oklevelei a tulajdonomban vannak. Kiváló tornászok lévén, miként Édesapám, tornaversenyeken való díjaikat is diplomák igazolják.

Még a középiskolai fizika tanulás hatására vakációkban, 15–16 évesen Attila nagyon egyszerű, gyakran maga készítette szerszámokkal egy bádog lapra, vagyis szerelővázra szerény kis detektoros „rádiót" épített, inkább bütykölt. Valahonnan – így érkezett Zilahról – használt alapalkatrészeket, dróthulladékokat és egy ütött-kopott bádogpántos rossz fülhallgatót is szerzett. Ennek a kis készüléknek fontos szerep jutott életünkben.

A vakáció végén visszatérve Zilahra az utolsó, érettségi előtti évére, a X. osztályba, Atti szigorú kikötésekkel, de jóságos lélekkel hagyta ránk Édesanyámmal a kristálydetektoros rádióját.

1955 őszén mindkét bátyám az egyetemre ment, Kolozsvárra. Karcsika III. évre a gépészmérnökire, Atti első évét kezdte a számtan-fizika szakon. Én pedig a VII. elemit, az utolsó évet jártam Micskén. Félévkor és év végén a fiúk szép vizsgaeredményekkel jöttek haza. Becsületes munkájuk folytán a családban nem volt ismeretes az elhalasztott vizsga, az őszi vizsga, a vizsgára részben megtanult anyag fogalma. Kezemben tartom Atti máig fehér papírral gondosan befedett vizsgajegy-könyvecskéjét. Akkor még az egyetem neve: Universitate Bolyai din Cluj, az utolsó lapján egy magyar nyelvű pecséten ez áll: Bolyai János Egyetem. Akkurátus írásával bevezette a tantárgyak, tanárok nevét:

Matematika-fizika szak, I. év, 1955–56:

Számtan	Kalik Károly	10	1956. I. 12.
Algebra, trigonometria	Ney András	10	
Elemi mértan	Tóth S.	10	1956. VI. 7.
Algebra	Maurer György	10	1956. VI. 14.
Mértan		10	
Matematika analízis	Kiss Árpád	8	1956. VI. 19.
Analitikus mértan	Radó Ferenc	8	1956. VI. 24.
Román nyelv		6	

Az ősz elérkeztével Édesanyám ismét csomagolt, hogy a bátyáimat az 1956–57-es egyetemi tanévre indítsa, Karcsikát IV. évre, Attilát a II. évre. Mindig nagy gondban volt, honnan szerezzen be ennivalót nekik, egy kis zsírt, egy darab szalonnát, rántani való csirkét. Egy tepsi tésztát sütött. Már úgy értett hozzá, hogy tojás nélkül is összeálljon és omlós is legyen. Miután megsült, a lapítóra kiborította, a széléről körben egy centi szélességben levágta a kissé túlbarnult részt. Ez a négy csík lett az enyém, a többit kockákra vágta, kettőbe osztva a fiúknak csomagolta. Soha nem jutott eszembe, hogy nekem több is kellene, pedig csak ezekre az alkalmakra készült sütemény.

A testvéreimet az egyetemen a szüleim nem látogatták meg, odakötötte őket iskolai munkájuk, meg az is, amelyet iskolán kívül kellett végeznie a tanítónak. Távolsági busszal, majd vonattal az odautazás sem volt egyszerű. Nem is lett volna hol megszállniuk. Meg költséges is lett volna. Két bátyám taníttatása komoly érvágás volt, alig maradt pénz otthon. Mi semmi-ételeken tengtünk-lengtünk. Disznót nem tudtunk vágni. A kevés tanítói fizetésből még azt sem engedhettük meg, hogy csirkét, tyúkot vásárolhassunk. A fiúk is csak a három vakációban jöttek haza. Útiköltségük és a számukra előteremtett élelmiszerek rendhagyó kiadása miatt Édesanyám még nagyobb leleményességére volt szükség, még jobban meg kellett szorítani a derékszíjat, hogy visszaálljon az egyensúly a családi költségvetésben.

A mi ellátásunkkal, iskoláztatásunk intézésével mindig Édesanyám foglalkozott. Újabb teherrel szaporodott a gondja, én is befejeztem a VII. elemi osztályt, felvételi vizsgával a nagyváradi 4-es számú Középiskolába jutottam be az 1956–57-es tanévtől. Két kis tanítói fizetésből most már három gyerek taníttatása, utaztatása nehezedett a szüleimre. Nem jogosultunk ösztöndíjra, mert mindig pár lejjel – emlékszem bizonyos 14 lejjel – volt több a fizetésük. A megnyugtató számukra mégis az volt, hogy gyermekeik jó képességűek – a fiúk különösen –, törekvőek, viselkedésük sem adhat panaszra okot. Mind e tulajdonságok sok reményre jogosították fel őket, és értelmét látták szeretetteljes áldozatuknak.

Közvetlen 1956. október 23-a után hazautaztam hétvégére. Édesanyám nagyon szokatlanul viselkedett. Teljesen lehalkítva, de belső tűzzel teli hangon azonnal ontotta a meglepő eseményeket, amelyek „odaát" zajlanak. *„Ildikó, képzeld – mesélte –, a napokban feltettem a fülhallgatót, hogy közben végezzem a varrnivalókat és egészen más a műsor, a hangvétel..., ott, ott most valami készül...!"* És szinte szó szerint át tudta adni, amit a rádió sugárzott, lélekben együtt ujjongott velük, s ugyanakkor „féltette" is őket örömsírással elcsuklón és valami soha nem látott fénnyel a szemében, ami azt sugallta, hogy ami eddig megfordíthatatlanul reménytelen volt, most... most visszafordulhat jóra. *„Adná a Jóisten!"* – mondta.

Izgatottan kapdostuk egymástól a fülhallgatót, az éppen átadó hadarva beszámolt arról, amit ő hallott, mert semmit nem lehetett ebből kihagyni. Otthoni hétvégi tartózkodásom csak erről szólt. Édesanyám hangja ma is a fülemben van: *„...kis tizenévesek, a fiatalság forradalma, a drágák, komolyak..., elszántak..., bátrak..., hősök! Most ott történelem van, Ildikó!"* Akkor tizennégy évesen teljes jelentőségében felfogtam az eseményeket.

Otthon, az évek során nem sok beszéd esett a történelmi változásokról, a magunk helyzetéről. Szüleim önvédelemből, a kibírásból túl mélyre letaszított fájdalom miatt, egy bizonyos letaglózottság miatt, vagy halogatásból, hogy gyermekeik ne érezzék olyan korán ugyanazt a lelki fájdalmat, vagy pedig az akkori helyzetben ajánlatos óvatosságból, de hallgattak. Mégis, ahogy múltak az évek, abból a pár félmondatból, egy-egy szóból, Édesapánk hosszú hallgatásai alatt kiszakadó hangon ejtett *„hajjaj, fiaim"* sóhajából mindent pontosan éreztünk. Kettős valóságban éltünk, a szülők ezt mondják suttogva, de arról nagyon kell hallgatni, a kinti világban az ellenkezőt halljuk. Ezt a kettősséget akkor elfogadtuk, hogy ez így van. De harmóniát nem épített bennünk!

Úgy váltunk el, hogy csak az események foglalkoztattak mindnyájunkat. Édesanyám mindhárom gyermekének imponáló rendszerességgel, szinte hetente szép leveleket írt felnőtt korunkban is. Mi már nem válaszoltunk épp ilyen rendszerességgel. Most azonban a bentlakásba visszatérve már pár nap múlva vaskos levelem érkezett tőle. Pár nap múlva ismét, és ismét.

Egyetlen bevezető mondat után – hogy neki most mindent le kell írnia, amit hall a rádióban, mert odaát csodálatos dolgok történnek, hat-nyolc irkalapon is egyesítve –, jutott el hozzám a rádió és Édesanyám lelkesedése. Mi zajlott a Köztársaság téren, a Corvin-közben, a Kilián-laktanyánál, Nagy Imre beszéde, lövöldözések, sorozatlövések, zajok, orosz tankok, Beethoven-zene, Egmont nyitány...

Az egész történelmi eseménynek hőfoka volt, lendülete, sodrása, sugárzása, úgy is, ahogy a háromnaponként érkező vaskos leveleket olvastam, vagy amikor otthon, a hétvégeken a fülhallgatót kapkodva csodavárón, teljesen képszerűen láttam magam előtt... a

forradalmat! A világ figyelmét, tiszteletét magára vonó magyar CSODÁT!

Később a levelekben már vontatottabb, fájdalommal közvetített sorok érkeztek: a forradalom eltiprása, vérbefojtása, a megtorlások, elhurcolások, a hazából elmenekülők, a „nemzet virágá"-nak elvesztése, a megalázó elnevezés: ellenforradalom.

Édesanyám ezeket a leveleket három példányban indigóval írta, és mindhárom gyermekének elküldte. Nem is tudom, hogyan tudta szinte teljes egészében, szépen megformált mondatokkal, egyenletes betűivel mindezt leírni.

Én teljesen átláttam a veszélyét ennek a postán érkezett küldeménynek. Már az első levélnél nagyon megdöbbentem; amiket szüleim életükben félszavakkal, minket óvatosságra intve mondtak el, amiket Édesanyám e napokban otthon csakis suttogva mondott el nekem a forradalmi eseményekről, azt most épp ő leírva és postán küldi el!? Rejtve, a bentlakás vécéjében olvastam el, aztán mindjárt apró darabokra téptem. Későbbi évtizedekben többször felmerült bennem, vajon mi lett azoknak a példányoknak a sorsa, amelyeket Karcsika s főként Attila kapott meg? Vagyis, inkább nekik küldte! Hova, milyen kezekbe kerültek...?

Eközben mi nem tudtuk még, hogy a hírforrásunk, a kristálydetektoros rádiónk készítője, Attila, ugyanavval a felbuzdulással, ahogyan a határon túl tették, a határon innen is több száz társával megmozdult.

Emlékszem, amikor Édesanyám mondta, hogy Attilától rég nem jött levél. Ezt később is ismételte. Nyugtalansága fokozódott. Mi lehet Attilával, miért nem ír? Sokat tanul, beteg lenne?

Nem tudom felidézni, Attiláról mikor tudtunk meg valamit, mikor érkezett haza. Egy más Attila...

Utólag tudtuk meg, hogy az 1956-os magyarországi forradalom kitörésekor Kolozsváron a diákság is megmozdult, egyetemi tanárok is melléjük álltak. Elhatározták, magyar, román hallgatók felvonulnak, és tiltakozásként elégetik az orosz tankönyveket. Attila elszaladt Karcsika bentlakására, hogy másnap reggel nyolc órakor ő is tartson velük. Attila minden jó és nemes ügyért lelkesedő természet volt. Karcsika lebeszélte, óvatosságra intette. Mondta, ő éppen dolgozik az államvizsga munkáján, és közben csomagolgat,

mert egy-két nap múlva egyhónapos országos tanulmányi körutat tesz az évfolyam. Nagyon is fogják érdekelni a gyárlátogatások szakmájához szorosan kötődő kérdései. Egy gyárban több napig lesznek. Búcsúzáskor Attila határozottan mondta, hogy másnap reggel ő megy a többiekkel, ő ott lesz.

Reggel nyolc órakor csak a magyar diákok gyűltek össze, a román hallgatók elmaradtak; ők előbb látni akarták, mi is lesz... Amazok elindultak. A hatóság szétzavarta a tüntetőket. Megindultak az elhurcolások, óráról kihívások.

Attilát a bátyja az egyhónapos tanulmányi körút után, főként Édesanyánk sürgető kérésére több héten át kereste, nem találta. Senki, szobatársai sem mertek beszélni. Majd sokára megjelent. Nagyon soványan, izgatottan, zaklatottan, nagyon félve... Ismét eltűnt. Összeroppant a szülőket sok reményre feljogosító fiú.

Hogy hol volt, mi történt vele, mit tettek vele, nem mondta el semmiért. Csak hallgatott vagy csendesen sírt-sírt. Nem akart kimenni a lakásból, még az udvarra sem, velünk akart lenni, köztünk érezte valamelyes biztonságban magát. Megrettenve összerezzent az elengedéstől visszacsapódó utcai iskolaajtó jellegzetes hangjától, vagy ha felénk tartó lépteket hallott, vagy akár az egyenruhát viselő postástól, amikor az belépett a konyhába. Érződött Attilán, hogy nagyon fél, nem érzi biztonságban magát, és félelme tárgya, személye a kinti világból, az utcáról érkezhet, hivatalos szervektől, akikhez láthatólag nem az emberségesség jelzőjét társítja.

Édesanyám orvostól orvosig vitte, a leghíresebbekhez. Kolozsvárra, Marosvásárhelyre, Budapestre. Csiky doktorhoz, Mátyás Mátyáshoz, Miskolczy professzorhoz, aki, ha jól emlékszem, még Juhász Gyulát is kezelte. Utólag átnézve ezeket a recepteket, azok nem sokat segíthettek, vitaminok, gyenge hatóanyagú szerek voltak még forgalomban. Valójában az emberektől származó nagy lelki megrázkódtatást, megroppanást nem is tabletta tud helyrehozni, meggyógyítani, csak ha az emberiség eleve nem követne el egymás ellen rémtetteket. Az embertelenséget kellene gyógyítani. Megtörtént, hogy Attila sírva kért egy-egy újabb gyógykezelés eredménytelensége után: *„Ne hagyjatok így! Segítsetek!”*

Csiky doktortól a következő igazolás maradt meg Édesapám írásával, bizonyára a szüleim az egyetemen evvel igyekeztek Atti valamikori visszatérésének a jogát fenntartani: „Alulírott, a mai napon megvizsgáltam Elekes Attila II. évf. számtan-fizika kari kolozsvári egyetemi hallgatót, megállapítottam, hogy igen súlyos fokú idegkimerültségben szenved. Hathetes gyógyszeres kezelésre és teljes pihenésre van még szüksége. Amennyiben panaszai, tünetei nem szűnnek meg teljesen, úgy jogai fenntartásával a jelen iskolai év tartamára szabadságra lesz szüksége. Dr. Csiky"

Attila két évig maradt ki az egyetemről, Micskén volt a szüleimmel. Csak ült, maga elé nézett, de befele látott, befele fordult, a saját gondolataiba menekült, ahova mindent bezárt, nem osztotta meg mással, csak önmagával. Mert csak önmaga volt utolsó önvédelme az emberségéből kivetkezett külvilággal szemben. Bizonyára újra és újra levetítette maga előtt és elemezte azokat az „egyszeri", az „akkori" eseményeket és képeket – ahogyan nagy megrázkódtatásokkor szoktuk tenni –, amelyek döntőek lettek sorsa derékba törésében, megbetegedésében. Emésztette magát, búsult és búsult, sorsán tépelődött, zaklatott volt, reménytelennek érezte helyzetét, kilátástalannak jövőjét. Mind szótlanabbá vált, küszködött sajgó gondolataival, szorongásaival. Vele együtt szenvedtünk.

Olyan nehéz volt megtalálni azt az egy-két szót, azt a vonalat a beszédben, amivel nem zaklattuk. Önérzetében sértette volna a sok kedveskedés, túlzott cirógatás. A néma szeretetet találtam helyesebbnek. Egészen első időben történt. Leültem mellé. Úgy, hogy abban minden benne legyen, csak annyit mondtam: Attikám! És csak ültünk. Pár pillanat múlva nagy meglepetésemre, minden bevezetés nélkül verseket kezdett mondani. Csak úgy, cím és minden nélkül. Felismertem József Attilát. Egyiket a másik után, gyors, kitörni akaró hangon, alig vett közben levegőt. És valóban mondta is József Attilával süvöltve: *„levegőt...!"* Ontotta-ontotta a verseket, merem mondani tízet-húszat! Oly hömpölygőn, vádolón, ahogy Illyés Gyula mondja végig „egy mondatát", a kifulladásig. Aztán elhallgatott. Csak annyit tudtam mondani: Te..., te...! Tekintetemben megértés és csodálat volt. Láthatólag jól esett neki, ezért nekem ez a pillanat nagyon értékes lett, tudván, hogy a rossz a jótól gyógyul.

Tehát József Attilát találta meg önmaga kifejezőjeként! Mert a társadalom sajgó ütéseitől, értetlenségétől, embertelenségétől sérült két Attila testvérré kovácsolódott!

Aztán pár nap múltán megismétlődött a versözön-mondás. És többé nem. Egész élete szótlanságában ennyi volt egyetlen közlése, és engem tisztelt meg vele! Ez a sokatmondó sor akkor ragadott meg bennem: *„megjártam ...én a lélek hosszát"*. Sokára tudtam meg, hogy ez Radnótié. Örök talány marad számomra, mikor, hol, honnan tanulta meg ezeket a verseket. Erre nem volt idő, alkalom. Betegen, zaklatottan, szorongva nem megy a tanulás. Végül is kezébe kellett lennie a kötetnek. Esetleg, önmaga sorsa tökéletes felismerésére azonnal magáévá tette, magába szívta a verseket, mint az itatós? Nagyon sok könyvünk volt, de egészen bizonyos, hogy nem volt József Attila kötetünk. A szüleim fiatal korában még nem volt ismert és kedvelt. Jóformán a szüleim négy-öt évvel születtek később, mint ő, nagy szégyen, hogy kortársai nem fedezték fel életében a költőcsodát.

Épp ennyire meglepő volt ezekben a napokban Attila egy másik, egyszeri megnyilvánulása is, megint csak, amikor mi voltunk ketten a szobában. Egészen halkan, szomorú emberek rekedtes hangján egy ismeretlen kedves kis négysoros dalocskát énekelt el. Ebből csupán egy jó sornyit sikerült megjegyeznem dallamával egyetemben: *„Miért sírnál, kicsiny rózsabimbó, / Ha leszáll az éj?"*

A rövidke énekkel való közlés alatt arcomat figyelte, tekintetéből azt olvastam ki: *Kis húgom, neked azt is elmondom, hogy mi a másik nagy szívfájdalmam. Lássam, megértesz-e?*

Bizonyára első szerelem lehetett! Ez egyáltalán nem jelentéktelen bánat egy 18 éves boldogságra vágyó fiú életében. Tehát azt akarta közölni velem: a történésekkel meg kellett szakadnia egy kedves vonzalomnak, szép kapcsolatnak is. Ez annál is fájdalmasabb, mert visszavonultságában, betegeskedése okán egy hasonló kölcsönös, éltető szép érzelem nem ismétlődött meg soha. Attila kimondottan szép fiú volt. Elszaladt mellette az élet!

Az örökös búsongás mellett érződött, hogy feszül benne ugyanakkor minden tehetetlenség ellenére egy erőfeszítés, valami kétségbeesett igyekezet, hogy eredeti irányától, valós önmagától eltérült sorsát megpróbálja újra kezébe venni.

Sorsával való elégedetlensége nyugtalanná tette. Megalázónak érezte tétlenségét, kiszolgáltatottságát, betegségét, s azt is, hogy még nem érzi elég erősnek magát tanulmányai folytatására, hisz megint egy év kimaradás elfogadására kértük meg az egyetemet.

Valamit tenni akart, hogy önállóságát bizonyítsa magának és környezetének. Nem lehetett visszatartani. Kolozsvárra utazott, egyedül akart intézkedni, albérletet keresni. Sokára érkező első, szűkszavú levelére vonatra ültem, hogy megnézzem, hol lakik, és hol dolgozik. Egy öreg néninél volt nyomorúságos albérletben. Már nem tudom, hogyan nyomoztam ki a munkahelyét is, a kolozsvári állomás térségében, valahol kint egy építőtelepen vállalt kubikos munkát. Hát itt is, ott is nyomorgott. Napbarnítottan, csontra soványodottan került elő, kitéve szakképzetlen munkatársai kíméletlen élcelődéseinek. Hívtam haza, tekintetében dac volt, meg kell tegye, amit elhatározott. Végül is, első eltávozása is volt ez hazulról, ilyen távolra, egyben első próbálkozása, hogy a kinti világban, a társadalomban megtegye első lépéseit, szembeszálljon önmagában is evvel a félelemmel, mert ezen kívül más, emberségesebb világ széles ez országban úgysem létezik, ebben kell megtanulnia újra élni. Végül, hónapok múlva csak hazatért a sok éhezéstől, megerőltető talicskázástól megromlott egészséggel.

A fejében azonban rég forgathatta, de utoljára közölte csak, két év megszakítás után folytatni akarja az egyetemet. Természetesen, az öröm mellett megint aggódva engedtük el, egészsége nem bírt el nagy megterhelést.

Az 1958–59-es egyetemi évben az 1956-ban félbemaradt II. évre iratkozott vissza, arra a Bolyai János Egyetemre, amely a tanév végétől már a Babeş-Bolyai nevet viselte, tükrözve a román, magyar egyetem egyesítését.

Attila sokkal nehezebben, kínos erőfeszítéssel tette le a vizsgákat, a nyáriakat ősszel is, meg újravizsgáztatással. Végül elvégezte az abbahagyott II. évet az alábbi eredménnyel:

Általános fizika	10	Kovács Zoltán	1959. I. 27.
Algebra	6	Radó Ferenc	1959. VI. 24.
Térmértan	7	Radó Ferenc	1959. IX. 28.

Analízis	5	Kiss E.	1959. IX. 9.
Általános fizika	5	B. Vitályos E.	1959. IX. 15.
Csillagászattan	5	Pál A.	1959. X. 3
Lélektan, pedagógia	6	Zörgő Benjámin	1959. I. 31.
Tud. szocializmus	6	Tóth M.	1959. IX. 4.
Román nyelv	7	Szigeti E.	1959. V. 20.

1959–60-ban a III. évben a számára kimerítő tanulás miatt ugyancsak nehezen teszi le a vizsgákat, az előző évhez hasonló szaktantárgyi jegyekkel, azonban pedagógiából 3-as jegyet kapott, elégtelent. Már csak az őszi újravizsgázása maradt utolsó lehetőségnek. Ebben az évben ezt a tantárgyat Nagy Károly, Nagy István író fia tanította, aki a pszichológia szakot annak idején Moszkvában végezte. Ismét megbuktatta. Akkor pedig Attinak évet kell ismételnie! Hiába a szaktantárgyakból a sikeres vizsgák. Amikor már annak is nagyon örültünk, hogy ez a szép sikerű fiú összeroppanása után már két évet járt órákra, nagy erőfeszítéssel tanult, vizsgázott.

Rendkívül sajnáltuk Attilát, nagyon megszégyenülve érezte magát. Nem szólt semmit, nem mentegetőzött, nem vádolt. Szomorúan hallgatott. Már az is szégyennel töltötte el, hogy utóbbi két évben jóval gyengébbek a jegyei, hogy őszi vizsgákra, újravizsgáztatásokra kényszerül. A szüleink sohase mondták, legyenek jó jegyeink, csak tudtuk, tanulásban, munkában illik elől állni, tisztességesen. Utólag nézve a jegyeit, mit emésztődött érettük! Életem folyamán láttam, hányan meg vannak elégedve kisebb teljesítményükkel. De Attila felfelé mérte magát, nem az igénytelenekkel.

Őszintén csodáltam és nagyon meghatott elszántsága, célkitűzése, kitartó akarata: hisz újból beiratkozott a III. évre, hogy megismételje azt. Megint végigjárta a III. évet. És ismét a pedagógián bukott el ugyanannál a tanárnál. Két éven át! Háromszor!

Attilát megviselte a kétszer végzett III. év „kudarca", kimerültsége, kedélyének megromlása megint fokozódott. Ismét kimaradt egy évet. Ám Attila most sem adta fel! Most már a kolozsvári tanárképző főiskolára iratkozott át különbözeti vizsgákat letéve. Végül, 1964-ben befejezte tanulmányait. Az államvizsgának ismét két év erőgyűjtés után rugaszkodott neki, 1966-ban.

Tanulmányai stációinak mostani sorba rakásával látván ezt a rengeteg elesést, felállást, számos kétségbeesett újrakezdést, a jó értelmű akaratot, a célratörő erőfeszítést, meghatottam csodálom, mennyire igyekezett megroppant egészséggel, gáncsolva is az lenni, amit ő még 56 előtt eltervezett SAJÁT sorsáról.

1962-től már én is felkerültem az egyetemre, Kolozsvárra. Természetesen Attilát figyelemmel követtem, igyekeztem vigyázni rá. Ahogy lehetett. Egy alkalommal szokatlan órában, reggel hatkor keresett a bentlakásban. Még csak a korán kelők voltak fenn, hogy órákra készülődjenek. Kérdeztem Attilától, honnan jön, nem mondta meg semmiképp. Szelíd-kínos mosolyféle jelent meg az arcán. Sejtésem volt, honnan jöhetett ki hajnalban, piszkosan, borzosan, fázva, kiéhezve, félve, mint a megvert kutya. Nem rogyhattam össze, mert nekem kellett a segíteni tudó, valamelyes biztonságot adó testvérnek látszanom. Ennie adtam. Éhesen falta. Nem mentem órákra, s amikor mindenki elment, a fürdőbe vittem az átfagyott Attilát jó meleg vízzel megmosdatni. Uram Isten, testén, főleg a hátán piros és kék véraláfutásos nyomok, csíkok! Körmei is sérültek. (Körmei már 56 utáni előkerülése óta megvastagodva nőttek, feltűnt, hogy ezután oly rövidre vágta őket, ne legyen egy pici megnövesztett része sem!) Bár feljajdulásomra, vizsgálódásaimra, szinte lélegzet-elakadásomra ő kérdezte: *„Látsz valamit a hátamon? Mit látsz?”* – azonban kérdéseimre, hogy mi történt vele, hol volt, ki tette mindezt vele, nem válaszolt! Hallgatott!

Majd kiültünk a Marianum pados parkjába. Vele maradtam, érződött, valamelyes biztonság vagyok számára, a családi biztonság része. Ölembe hajtotta a fejét, mint kisfiú korában Édesanyánknak, és hagyta, hogy simogassam, közben szorosan fogta a karom, mint akinek megtartó szüksége van a szeretetre. És csak hallgatott. Bár nyüszített benne a félelem.

Elhurcolásai koholt vádak alapján többször megismétlődtek ilyen betegen is! Míg Kolozsváron tanult, vagy amikor szakképzetlen munkásként dolgozott a kolozsvári építőtelepen, egyik keresésemkor napokig nem találtam sehol.

Egyik alkalommal otthon voltam, Micskén, amikor a szüleimet a telefonhoz hívták a postára, hogy másnap hajnalban utazzanak be

Váradra, hozzák Attilát haza. Ezek szerint „ők" is tudták, hogy egyedül nem tudna hazajönni! Édesanyám este Váradra utazott a távolsági busszal, az állomásban megvárta a reggelt, hétre a rendőrségen volt, a pincéből vezették elő a fiát. Magyarázat nélkül. Mit álltunk ki már csak a telefonálástól az elutazásáig együtt, aztán külön-külön! Nagyon féltettem az Édesanyámat is. Hazajöttek. Atti hallgatott. És ezekből a hallgatásaiból, mi – pontatlanul –, de olyan sokat tudtunk meg! A szörnyeteg-arcú kommunizmusról! Eleitől fogva nagyon megfenyegethették, megfélemlíthették. Hallgatása nem dac vagy makacsság volt, inkább talán rendkívüli félelem, férfias védés, védelmezés, krisztusi áldozatvállalás fonódott össze benne. Zsarolhatták a családtagok, az ő életével? Ahogy Édesapámnak is annyiszor mondták. Tudvalevő, nem csak ígérgettek.

Szüleimnek ugyancsak micskei tanítóskodása idején történt a következő eset is. Édesapám a falu szőlő- és borbegyűjtő központjában is (betűnéven MAT) végzett könyvelői munkát fizetés-kiegészítésképpen. Ide, a Szilágyi-féle kúria nagy pincéjébe jártak potyázni, iddogálni a milicista, meg Margittáról, a rajonközpontból az elvtársak. A helybéli milicista – aki máskor mindig szúrós tekintettel méregette Édesapámat – már jócskán ittas állapotában kikottyantotta: *„Ne törődjön, ne bánkódjon, tovarăşe Elecheş, amiért a fia a váradi milícián volt néhány hétig, majd minden rendbe jön, nem olyan nagy baj az"*. Édesapám faggatta volna, de hát miért, hol, de a milicista rájött, elszólta magát, és elzárkózott.

Végül, tanári diplomája megszerzése után Attilát kihelyezték egy Bihar megyei községbe, Árpádra. A 60-as évek második felében, 1964–68-as évek között tanított itt. Az előbbi eset úgy tudom, úgy érzem, árpádi tanárkodása idején történt.

A szüleim ekkor már nyugdíjasok lettek, én pedig Nagyváradon tanár, ezért a városhoz egészen közel, Fugyivásárhelyen vásároltak egy kis kertes házat, hogy közel lehessenek hozzám, és Édesapám kertészkedéssel foglalja el szabadidejét. Természetesen Attilának is vakációban ez lett az otthona. Azért szem elől veszthettük így is, mert ha nem válaszolt Édesanyám hetente küldött leveleire, még nem lehetett tudni, Atti elhanyagolta az írást, vagy épp „nem is tudna írni".

Szüleim Fugyivásárhelyre költözése és Attila utolsó árpádi iskolai évbeli tartózkodása idejében történhetett a következő eset is, amit történetesen megtudtunk: Attila Váradról Fugyivásárhelyre tartott gyalog, 10 kilométer út, mert még nem létezett a későbbi városi járat, csak a ritkábban induló vidéki buszokkal lehetett odajutni. Még Várad határán belül elfoghatták a rendőrök. Értesítésre Édesanyám mehetett érte. S a vád: *„Bizonyára meg akarta mérgezni a váradi vízműveket, mert arra járt!"*

Ha a rendőröktől nem tudtuk volna meg lefogatását s a vádat, Attilától erről sem szerezhettünk volna tudomást. Testén régebbi verésnyomokat láttunk, amit rejtegetett előlünk. Tehát hosszabb ideig is lehetett ott, kijövetelére hagyták, hogy halványuljon, eltűnjön. Egy szót sem tudtunk meg Attilától, minden könyörgésünkre szelíd-konokul hallgatott. Hogy is lehetett mindezt kibírni? Nyilvánvaló, hogy Attila félszeg lett, bizalmatlan, félt minden idegentől, egyenruhástól. Kinek nem állandósulna a szorongása? Kibe nem fészkelte volna be magát egy állati félelem? És ez még „csak" Attila vonulata volt a családban.

Ilyen körülmények között Attila Árpád községbe való helyezése és tanárkodása nem volt számunkra megnyugvás, csak próbáltunk reménykedni. Ő viszont nagyon akart dolgozni, hisz sajátos helyzetében hihetetlen kitartással küzdötte meg, amit elért.

Az Árpád-kori községben négy évet tanított. Megtöretett élete szelíddé tette. A tanulókkal inkább barátságos felnőtt, mint parancsoló tanár akart lenni. Az árpádiak emlékezései szerint sok türelemmel magyarázott, nagyon emberséges volt. A rá jellemző ötletessége itt is felszínre került, egyszerű kis fizikai szemléltető anyagokat, áramkörös kísérleteket állított össze az órákra.

Az évek kuporgatásából a végén már egy új motorbiciklit is vett! Mennyibe kerülhetett, sokba, kevésbe, részletre? Nem tudom. De ez sokat jelentett! Ez már egy komoly férfias elhatározás eredménye lehetett: motorkerékpárral menni haza a szülőkhöz, bejárni a vidéket, meg azon túl is! Előbb majd a vizsga hozzá, és aztán... A száguldásból aztán nem lett semmi! A sorsunkat nem mi irányíthattuk.

Az igazgató, úgy tudom, párttitkár is volt, mind gyakrabban ment be Attilához óralátogatásra. Majd az ő hívására egyik tantes-

tületi gyűlésre a párt kiküldöttje is eljött. Az egész gyűlés Attiláról szólt. Nagy megszégyenítéssel, nyilvánossággal tette ki a párt embere a tanügyből, hogy nem taníthat tovább, nincs joga tanítani.

Édesanyám ment el érte. Akkor mesélte Attila egyik kolléganője, hogy a félelemtől senki nem mert Attila mellett kiállni a vad pártos ítélő bírák előtt. Attinak pedig csak folyt-folyt a könnye a hosszú mocskolás alatt. Ugyan mit is hozhatott volna fel mentségére, kit vádolhatott volna tönkretett életéért, betegségéért?

Édesanyám kérdésére az igazgató azt a megindoklást adta, hogy nem tartott fegyelmet, zaj volt az óráján. Igen, meglehet, hogy engedékenysége, megértése révén kevésbé követelte meg a szigorú fegyelmet, a tanulók visszaélhettek vele. Ilyen eset viszont rengeteg van.

Attila végleges hazaköltözése előtt, holmijainak a becsomagolásakor Árpádon Édesanyám azokat a papírlapokat is összeszedte, amelyeken Attila órára készülve, számításokat végzett, vagy feljegyezte gondolatait. Előttem vannak azok, amelyeket igazgatójának, Rácz Ferencnek szádékozhatott mondani, vagy magyarázatot kérni. Idézek belőle:

– Nézd, én tudom, hogy neked kötelességed engem meglátogatni, én ezért nem haragudhatom, de azt megkérdezhetem, milyen céllal jössz be velem az órára.

– mondd meg őszintén.

– ... hozz fel ellenem, amit tudsz

– nekem nincsen hatalmam

– nem élvezte, a kitolásokat

– miért mondod, hogy félnem kell tőled, megmondtad a hibáimat

– ki ellen írtam én jelentést?

Egy másik irkalapon Attilának ezeket a gondolatait látom:

– az igazságért harcolni kell

– a halállal számolni kell

– ha jót csinálok másoknak, nem követelhetek tőlük is jót, de rosszat sem lenne szabad csinálniuk nekem

Megint visszakerült a szüleimhez. Hallgatott. Senkit nem vádolt, semmit maga mentségére nem mondott, nekünk sem, másnak

sem. Búslakodott, sorsán gondolkodott, emésztődött. Betegnyugdíjba került. Mi is igyekeztünk évente megújítani, nem láttuk azt, hogy bármilyen munkahely is jót tenne neki, s nem érhetné újabb kudarc, zaklatás.

Volt benne valami krisztusi. Mind szelídebb lett, csendes, befelé forduló. Meleg lelkű, könyörületes, még csak a bogarakat, a pókot sem ölte meg, megfogta, vigyázva kitessékelte az ajtón. Gondolataival vívódva nagyon ritkán, szinte tudtán kívül kiszakadt belőle egy sóhaj: *„Hajjaj!"* Jajt egyik családtagomtól sem hallottam soha, mert a jajgatás csak a percnyi bajra való, a „hajjaj" már egy élet minőségét összegezi. Időnként a betegségével küszködött, a szorongásaival, a félelmével. Orvosilag lehet nevet adni, de ugyanazt tartom magam is, amit Bajor Andortól hallottam barátai körében, egyszeri találkozásomkor a Garasos-híd kávézója teraszán. Mesélte, az orvos azt mondta, hogy fóbiája van és gyógyszert írt fel. Fanyar mosollyal, sajátos fintorával, már nehezen szedve a levegőt, így határozta meg félelmeit, szorongásit: *„Nekem nem Bajor-fóbiám van, hanem szocializmus-fóbiám!"* Ő legalább hangoztatta, de Atti ennyi önigazolással sem enyhített hallgatása súlyán.

Borzasztó fájdalom volt nézni, együtt szenvedtünk. A család a közlekedő edények elvén működik, ha egyik tagját baj éri, a többi is érzi és szenved. S ezt jól tudták. S azt is, elég, ha a férfiakat üldözik, a nőkkel már nem is kell különösebben tenniük semmit.

Soha nem mondta el, mi történt vele 1956 októberében. Milyen szörnyűségeken mehetett keresztül. Mitől tört meg fiatal élete. Tudom, ezeket az 56-os egyetemi hallgatókat szörnyűséges kínzásoknak, fenyegetéseknek vetették alá.

Az 56 októbere után vele történtek, majd a későbbi ilyen-olyan ürüggyel való letartóztatások, minden lépésének figyelése, a háttérből irányított mindenre képes gonoszságok, a megfélemlítések, hogy el ne mondja, mert ez és ez fog történni, mindezek: ma-ra-dan-dó-vá tették benne a félelmet, a szorongást! Hisz mindig mesterien megtalálták a módját annak, hogy egy családot, az embert örökös fenyegetettség érzésében tartsanak.

Ezt a lélektani háborút, amellyel százezrek mellett családom minden tagja szembetalálta magát munkahelyén, a társadalom min-

den zugában, szinte élvezettel hajtották végre a négy és fél évtizedes korszak alatt a kommunizmus ördögi kiagyalói, kiszolgálói. Fokozatosan elvették az ember jogát a szabadsághoz, gondolkodáshoz, véleménynyilvánításhoz, olyan helyzeteket teremtve, ahol az embernek nem volt lehetősége, hogy megvédje magát. Testileg, lelkileg kiszolgáltatottakká váltunk, állandó veszélyben éreztük magunkat. Ez már maga a félelem és a szorongás!

S ez így ment, napok, hónapok, évek, egész életünk alatt. S a megaláztatásoktól sérült az ember önbecsülése, az én. A lélek. Az emberi lényeg! Akkor hogy ne állandósulna a kiszolgáltatottság érzése, a félelem, a szorongás?

Sohasem fogalmaztuk meg, mégis azt hiszem, szüleim és testvéreim egészében véve sikertelennek, csalódottnak érezték magukat. Bár nagyon dolgos, közösségért szívesen munkálkodó, terveket készítő, azt gyakorlatba ültető emberek voltak. Sikereket is elértek otthon is, a munkahelyen is, a közösségükben is. Ám a társadalmi rendszer szándékosan észrevétlenné tette, nem akarta elismerni, mert nem felelt meg személy-, nemzetiség-, osztályválogatásának. Ezért aztán a közösségért végzett, sikernek is tekinthető megvalósításokhoz sem társult örömérzés, egészséges sikerélmény. Inkább kudarc megélés.

Azt mindig is folyamatosan lehetett érezni, hogy Erdélyben cél az erdélyi magyarság felszámolása, kultúrája megsemmisítése. S ezt az értelmiségivel kellett kezdeni, a szellemiség, a kultúra hordozójával.

Hányszor az volt az érzésünk, hogy nem az igazi életünket éljük. Az igazi életünk elszaladt mellettünk, mint a gyorsvonat, mi csak nézünk utána. Egy másikat, egy ideiglenest kell élnünk végig, más által kijelöltet. Az igazit mi már nem élhetjük soha.

Rendkívül figyelemre méltónak találtam a Szabadságra Vágyó Ifjak egyik tagjaként sok évre elítélt volt börtönviselt osztálytársam és barátom, Újlaki Csaba tapasztalatát. Akik letöltötték börtönbüntetésüket, nyugodtabbak voltak, mivel a börtönévekkel megfizettek állítólagos „bűneikért". Akit nem ítéltek el, hanem letartóztatták, üldözték, fenyegették, annak sokkal nagyobb volt a bizonytalansági érzése, minduntalan félelmetes várakozásban élt, mikor mit tesznek ellene, szemből, hátból, alattomosan, aljason.

Ezek és ilyenek lehettek Attila gondolatai és érzései a kommunizmus évtizedeiben, amelyeken, egy életen át szótlanságában őrlődött. Az az önkifejezési forma, amelyet ő választott, a hallgatás, óriási lelkierőt emésztett fel, tartott vissza, az pedig befelé munkálkodott rombolón. Így a létfenyegetettségétől eredendően önmagának tett közlési letiltással mind távolabb került a lelki felszabadulás lehetőségétől is. De épp ez volt a céljuk!

Aztán már így teltek az évek, évtizedek. Attila mind kevésbé mozdult ki hazulról. Elmaradt az az idő is, amikor kerékpárral akár Váradra is elment bevásárolni, vagy néhányszor a Körösre hívott magával halászni. Majd pici korukban gyermekeimet etette, pelenkázta, ringatta. Óvodás korukban segített szüleimnek együtt nevelni őket jóságos nagybácsiként, játékokat fabrikált nekik, elemről villanyvilágítást a kuckójukban. Velük beszélgetett! Azt hiszem egyedüli árnyék nélküli napsugár volt életében kicsi, majd nagy gyermekeim szeretete, ragaszkodása.

Édesapám 1986-ban bekövetkezett halála után ő vette át a kertészkedést, meglepően ügyesen. Édesanyámmal azon csodálkoztunk, honnan tudja mindezeket, amikor nem kérdezte meg senkitől, és kifejezetten nem is látta. Leszüretelte a lugast, bort meg tartósított mustot készített. Az én családomat is ő látta el zöldséggel, gyümölccsel, leszedve kedveskedett minden ottlétemkor. Igaz, csak a nevem mondta, szemembe nézett – a szembenézés komoly közlés! – és átnyújtotta. A téli eltevéseket is, uborka, kompót, paradicsomlé eltevése, mindinkább átvette Édesanyámtól, ő végezte számomra is, maguknak is. Jó gazdaként mindent éppolyan takaros rendben tartott, mint Édesapám. Fészerben, udvaron, a kertecskében. Nálunk a fészerben nagy rendnek, szervezettségnek kellett lennie. A tűzifát felfűrészelte, felaprította, katonásan felrakta. Kisebb-nagyobb tatarozásokat végzett a házon. Még a diónyi vakolatdarab leesését is kijavította. Pici habarccsal pótolta, vízfesték ecsettel befestette a tartaléknak hagyott színes festékporból.

Eseményszámba ment, ha ritkán bár, de elővette régi szakkönyveit, olvasgatva őket nosztalgikus emlékezésből, vagy abból az igényből, hogy ne felejtse el hajdani ismereteit. Ugyanígy, még 56 előtt, tizenöt-tizenhat évesen maga készítette kristálydetektoros rá-

dióján, fülhallgatóján pepecselt, visszatérve evvel az emlékkel ahhoz az utolsó időhatárhoz, amikor még ígéretesnek mutatkozott a jövője.

Édesanyámmal ketten élve Édesanyám őt, Attila pedig Édesanyámat gyámolította, vigyázta. Egész életére kiszolgáltatott lett, Édesanyám a másik oldalon ugyanaz. Ezért nem szívesen utazott el egy-két napra sem, hogy Attila ne maradjon annyira egyedül. Attila pedig már nem akart kimozdulni sehova.

Amikor valaki csengetett, behúzódott a szobájába, nem akarta az emberek bámulásának kitenni fizikai romlását, kedélytelenségét. Szégyellte, hogy nem lett semmi. Egyedül a család régi barátaival maradt szívesen, akik ismerték őt még egészségesen. Bár nagyon igényelte a szeretetet, sok kedveskedést nem kívánt tőlünk, sajnálatnak tekintette, ami számára megalázó volt.

Attila így élt 1956 eseményei után negyvenöt éven át. Keresztre feszítve egy életre! Idő múlásával mindjobban megkeseredtek, kis nyugdíjukból nagyon szerényen éltek, majdnem nyomorogtak. Idős, majdhogy fekvőbeteg, 91 évet megélt Édesanyám gondozása legnagyobb részben Attila vállára súlyosbodott. Vizet húzott, főzött, mosott, mosdatta, segített öltözni, fát vágott, tűzet rakott.

Édesanyám talán szomorú-beteg gyermeke iránti szerető aggodalmából érte meg ezt a kort, és nem azt az anyai változatot, amikor korán belehal bánatába. Szülőanyja közelgő elvesztésének valószínűségét látva, Attila fizikai és lelki egészsége szemlátomást romlott. Nagyon aggaszthatta, mi lesz azután vele. Még kiszolgáltatottabb lesz, megtűrt valahol? Már meddig romolhat nem-élet élete?

Mindketten Váradra kerültek az én otthonomba. Édesanyánk halála után egy korszerű kezelés nyomán, más körülmények közt, még csak változott politikai rendszerben is, főként megbizonyosodva arról, hogy van helye nálam, szeretetben van, megnyugodott. Lassanlassan nyitottabbá, oldottabbá vált. Beszélt! Okosan, filozófiával. Beszélgettünk! Amit már évtizedek óta nem tett, mert pótcselekvésként a semmiről, erőltetetten beszélgetni önérzetét sértette volna.

Olvasott! Reggel úgy nyitottam rá a szobájában, hogy már olvasott! Feltette az új szemüvegét. Attikám! – öleltem meg – Mit olvasol? Egy 1908-ban kiadott, differenciál- és integrál-számításokról

tárgyaló, fehér papírral gondosan befedett könyvet tartott elém, ahogy a Bibliát szokták. Ellágyuló vonásokkal és tekintettel mondta: *„Nézd csak, olyan szép ez a könyv...!”* Kértem, mondja el nekem, amiért szép. És mondta. Örömöm volt. Magasabbrendű öröm, már az eget érte. Istenem, engedd, hogy gyógyítsam meg szeretettel és beszéddel! A nagy lelki traumáktól sérült egyének és családok rendkívül nehezen nyitnak, vagy soha. Még ha minden meg is változott körülöttük. Mert a zsigereikbe íródott, a lelkükbe karcolódott, hisz bennem sem halványul el soha. És most Atti első lépéseit teszi, először ízleli, hogy az életben van valami szép...

Nagy becsben van előttem ez a könyv is, ahogy minden. Első lap fenti sarkában Attila neve, olvashatóan, ceruzával írta. Jóval alatta odajegyezte: Emlékül Fila Jenőtől. Magának írta utólag, hogy vizuálisan is jobban tudatosítsa, ez a könyv az egykori Wesselényi kollégium szellemét hozta oda hozzá, a zilahi kollégium éveit, amikor még tervezni volt szabad, bízni az életben, Fila Jenő kedvelt matematikatanára biztató környezetében, kedvenc diákjaként. Hát ez volt abban a tekintetben!

A lakásban segített nekem jó szívvel, rátermetten, leleményesen. Hasznosnak érezte magát, amit megindokló kifejezésemmel igyekeztem megerősíteni benne. Elővette még mindig a pléh vázra szerelt kamaszkorában épített kristálydetektoros rádióját, fülhallgatóját, megjavította, hallgatta. „Az” kellett neki, a kamaszkori „találmánya”, mert az a valamikori életre való tervezésének a szimbóluma volt.

Nyilván, a múltat nem lehetett kitörölni. Első beszélgetéseinkkor mondta szelíd-megtöretetten: *„Ahogy én élek, Ildikó, az nem lét! Nem létezés!”*

Sétálgattunk, régi barátokkal is találkoztunk. Irányított beszélgetéseim hatására személyisége, kedélye épült, amit nagy örömmel követtem. Arckifejezésén megjelent egy belülről termelődő apró, szelíd derű. Már első szóviccet alkotott! Kegyelmi idő volt.

A közeli boltba ment tejért. Összeesett. Tüdővérzése odaérkezésem után pár percre pontot tett e szomorú élet végére. 2001. október 10-én, négy hónapra Édesanyánk elvesztése után.

Minden titkát, rejtett történéseit magával vitte, valami különös méltósággal, amire csak a nagy szenvedést átélő képes. Semmiről soha nem beszélt, sem önmagáról, rossz életérzéseiről, betegségtüneteiről. Sohasem hallottam jajt tőle. Keresztre feszítetten életfogytiglan.

Írásos visszatekintésemben megnehezítette a helyzetemet, hogy egyedül saját emlékezetemre kellett hagyatkoznom, Karcsika bátyámtól sem kérhetek adatokat, mert élete virágjában, újításokban, találmányokban országos csúcstartó vezető tervezőmérnökként, szakkönyvek szerzőjeként ötvenegy évesen 1987. január 29-e óta soha meg nem tudható rejtélyes körülmények után már ő sem él. A mártírok városában, a vértanúk városában...

Attila élete vádolóan példázza, hogyan nyomoríthat meg életfogytiglan, hogyan törhet derékba ígéretes sorsot, életpályát az embertelen ideológia, a zsarnoki politika, az embertelen gonoszság, s az őket éltető emberi gonoszság.

Hallgatása vád volt – egy felsőbb bíróság előtt!

Nánási Zoltán

56 Kolozsváron

1956-ban a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem diákja volt. Ő így emlékezik vissza az 56-os eseményekre:

1956. szeptember 20.

Rózsa Bandi diákbarátom Budapestről küldött látképes üdvözletet, melyben jelezte, hogy két hét múlva meglátogat. A látogatás meg is történt. Felejthetetlen volt! Mindenről elbeszélgettünk: egyetemi tanulmányainkról, politikáról. A debreceni Kossuth Tudományegyetem diákfolyóiratának szerkesztője, a diáktanács vezetőségének tagja volt, a fővárosban is járt kiküldetésben. A kolozsvári állomáson a vonat indulása előtt egymás nyakába borulva sírtuk ki magunkat, úgy búcsúztunk el, mintha éreztük volna a nagy idők közeledtét, hogy talán hosszú ideig nem fogunk találkozni, mert ki tudja, mi történhet? Valahogy csak átvészeljük!

56. október

A két testvéregyetem énekkarai és színjátszó együttesei tovább folytatták kölcsönös látogatásaikat, előadásaikat. A számtalan láthatatlan szál, a személyes kapcsolatok még jobban elmélyültek, nem lehetett gúzsba kötni kommunista terrorral.

Szeptember utolsó napjaitól Debrecenben és Kolozsváron ismét megteltek az egyetemek folyosói, a bentlakások, az étkezdék. Az egyetemi hallgatók visszatérésével még a városok forgalma is megnövekedett. Október első napjaiban a diákok beültek az egyetem előadótermeibe. Viselkedésükben valami szokatlan eseménynek az előszele mutatkozott, a hangos beszéd és a viták szinte robbanásig feszült légkört idéztek elő.

A volt Marianum épületében – a Bolyai társadalomtudományi fakultásának épületében – a diákok figyelmét a közelgő Diákszövetségi Tanácsok választási előkészülete és a szövetség programjának elkészítése (egyetemi önkormányzati szabályzat) kötötte le. A történészhallgatók jól tudták, hogy az eszmei irányító, Páskándi Géza és több magyar szakos mellett tevékeny szerepe volt a két harmadéves történészhallgatónak: Várhegyi Istvánnak és Nagy Benedeknek. A végső szó még el sem hangzott a program körüli vitákban, amikor már kitört a vihar! „Állam az államban" – hogy is képzelik el a diákok, jött mindenfelől a támadás, már túlhaladta az egyetem belügyét, államhatalmi megfogalmazásban az állambiztonsági szervek – a securitate – állam és rendszerellenesség vádjával készültek a lecsapásra, hogy kegyetlen terror- és megtorló intézkedésekkel hárítsák el a „veszélyt".

A diákszövetségi program forradalmi célkitűzései nem véletlen, légből kapott eszmék voltak, hanem megalapozott történelmi, társadalmi, politikai tudatból születtek.

A Bolyai Horea úti épületének legfelső emeletén, a jobb oldali lépcső mellett, a történelem kar előadótermében estéket betöltő szabadegyetemi előadásokat tartott Jordáky Lajos professzor 20. századi történelmünk címmel. Előadásait sokan látogatták. Jöttek a teológiáról, a képzőművészeti akadémiáról, más és más helyekről, még az egyetemen kívüli fiatalság soraiból is. Hangos beszéd és vita töltötte meg az előadótermet és a folyosót. A professzor mindig

mosolygó, meggyőző szemeire tapadt a hallgatóság figyelme, gondolatait, kellemes hangját nem lehetett elfelejteni. Az esténkénti előadásokról napokig lázban égve beszéltek. Meggyőző érvek és igazság volt a professzor minden szavában.

A harmadéves történészhallgatók tantermében Balogh Edgár professzor tartotta előadását az 1848-as erdélyi forradalomról. Románia újkori történetének katedrafőnöke volt, s miután már több éve megfigyelés alatt állt (MNSZ-beni tevékenységéért 1949-ben letartóztatták), nagy óvatossággal magyarázta a magyar és a román forradalom áramlatainak fájdalmas ütközőpontjait. A hallgató diákságnak jobban esett volna a professzor személyes hitvallása és véleménye az eseményekről. Várhegyi István a közbülső sor utolsó padjából moccanás nélkül hallgatta végig a professzor magyarázatát, arra készült, amit úgyis tudott, hogy kiegészítést kapjon kérdésére a román forradalmi sereg nagyenyedi vérengzéséről vagy Avram Iancu és a többi román forradalmár magatartásáról a román–magyar fegyveres összecsapások során. A professzor kissé meghökkent a kérdésre, pár pillanatra letette szemüvegét, és a következőkkel kezdte válaszát: „Kissé kényes kérdés, hogy lehet válaszolni rá, hogy mindenki megelégedjen a válasszal?" Majd beszélt a román–magyar történelmi szemléletről, a történelemhamisításról. Kétértelműségéből sok minden érthető volt, az is, hogy nem marad megtorlás nélkül, ha valaki „tudatosan" félremagyarázza Románia történelmének tételeit.

56. október 23–24.

Egyik nap kora este kezdődött a Diákszövetségi Tanács megválasztásának és programjának az elfogadására összehívott közgyűlés abban az előadóteremben, ahol a Jordáky-előadások voltak. Az izgalom lángja magasra szökkent a gyűlésteremben, mivel ezekben az órákban Magyarországon már az utcára vonultak a forradalom és szabadságharc zászlajával. (...)

Természetes, hogy a Magyarország határain túli magyarság figyelmét a budapesti események történéseire összpontosította. A Diákszövetség közgyűlésén valaki javaslatára két diák vállalkozott, hogy az alagsorban lakó gondnok ablakpárkányára elhelyezett

rádióból percről percre értesíti a gyűlést a forradalmi eseményekről. Egyikük tizenöt percenként rontott be a gyűlésterembe. Míg beszámolóját elmondta, a másik diák figyelte az eseményeket. Ilyen légkörben zajlott le a szövetség tanácsának a megválasztása. (...)

A kolozsvári és temesvári egyetemi hallgatók, a forradalom és szabadságharc hívei más erdélyi városokban is tarthatatlannak vélték a romániai kommunista zsarnokságot, rokonszenvet és testvéri közösséget vállaltak a magyarországi szabadságharccal.

Semmi időszerűbb nem lehetett volna, mint az akkori nemzeti történelmi sorsdöntő napokban a kolozsvári magyar operaszínház műsorán a Bánk bán: különös erővel hatott a magyarság szabadság iránti lelkesedésre. Bánk bán áriái felkorbácsolták az egyetemi hallgatók hazafias érzelmeit és gyűlöletét a zsarnoksággal szemben. Az sem volt véletlen, hogy azoktól a napoktól évekig (amíg az önálló Bolyai Egyetem fennállt) a bolyaisták énekkarának műsorán Bartók, Kodály és mások kórusművei között szerepelt a Nabucco rabszolgakórusának dala.

Az egyetem folyosóit idegen, mogorva mindenfelé szaglászók és fülelők hada lepte el! Ennyire féltek a bolyaista diákság megmozdulásától?! Idegesítő volt ez a zaklatás.

A diákokat kérdés elé állították: Forradalom vagy ellenforradalom a magyarországi testvérharc? Az RMP (KB) sietett meghozni a választ. A szomszéd országban ellenforradalom tört ki, hogy megfossza a magyar dolgozókat természetes hatalmuktól, hogy kiszakítsa testvéri szövetségeseiknek táborából, és a nyugati imperializmus karjaiba taszítsa.

Nyilatkozatban és Felhívásban szólította a romániai polgárokat csatlakozásra, hogy egyetértenek a Párt állásfoglalásával és elítélik a magyar ellenforradalmi lázadást. Ezt volt hivatott szolgálni a Bolyai Tudományegyetem vezetőségének és tantestületének nyilatkozata és a diákság állásfoglalása az RMP politikája mellett. A harmadéves történészhallgatókat egyik délelőtt Bodor András professzor (a Történelem-filológia kar dékánja) hivatali szobájába hívták, hogy a tantestület példájára hasonló nyilatkozatban szögezzék le egyetértésüket az RMP politikájával. A professzor kísérlete sikertelen volt, a diákság határozott „nemet" mondott a felszólításra.

A kommunista alapkáderek – a hallgatóság soraiban – megpróbálkoztak a diákság figyelmének elterelésére szórakozó táncmulatságot szervezni, de egy szünetben tartott röpgyűlésen a történészdiákok lefújták a kezdeményezést, és fájdalmuknak adtak hangot, hogy a véres testvérharcok „odaát" már sok fiatal forradalmár halálát okozták, ezért inkább gyászra volna oka a diákságnak, nem pedig mulatságra! Megrendülten vették tudomásul, hogy a két történészhallgatót: Várhegyi Istvánt, Nagy Benedeket és más filológushallgatókat az állambiztonság emberei elhurcolták, ezért javasolták, hogy inkább az egyetem vezetőségét szólítsák fel társaik kiszabadítására. A kérés nem jutott el a rektorhoz, de a táncmulatság is elmaradt!

Másnap a diákok gyászszalaggal jártak az egyetemeken és az utcákon; így fejezték ki együttérzésüket a magyarországi forradalmi harc áldozatai iránt. A kolozsvári emberek hamar megértették a gyászviselet jelentését...

A román hadsereget riadókészültségbe állították, készenlétbe a beavatkozásra! A forgalmasabb kolozsvári utcákon, (Horea, Dózsa György stb.) a diákok megfigyelésére ötös-hatos csapatokban katonai őrjáratot rendeltek ki, ezek a járda szegélye mellett vonultak el, feloszlatva a már néhány emberből álló beszélgető csoportokat vagy tömörüléseket is. Éjszakánként ellepték a diákbentlakások környékét. A parancsot teljesíteni kellett, másról szinte semmit nem tudtak! Az őszi melegben a Józsa Béla bentlakásban a nyitva tartott ablakon át az álmaikban is megzavart diákok a járda szélén ülő hangoskodó-nevetgélő katonákra szidalmakat szórtak, az emeleti szobák ablakából vizet öntve nyakukba kényszerítették őket az odébbállásra. Másnap a diákok felbőszülten panaszolták mindenfelé, hogy még pihenni sem hagyják őket! A hatalom már azt is ellenséges magatartásnak vette, ha valaki a budapesti rádiót hallgatta, és szóba hozta, hogy a határ túlsó oldalán ropognak a fegyverek, és a magyar főváros utcáin vértócsák jelzik az áldozatokat.

Hazafias dalok és szimfonikus zene töltötte ki a rádióműsor nagy részét. A nyugati média hírforrásait hallgató és kommentáló embereket meghurcolták. A hatalom párthívei tüntetőket toboroztak tiltakozásra a Szabad Európa rádió ellen. A Bolyai Egyetem épüle-

tétől végigvonultak Kolozsvár központján, jelszavakat kiabálva haladtak el a Józsa Béla diákotthon és a Babeş Egyetem központi épülete előtt a Farkas utca sarkán álló diákházig, ahol felolvasták a résztvevők nyilatkozatát: Hazugságnak és uszításnak kiáltották ki a Szabad Európa Rádió híradásait, követelve beszüntetését...

Már az évfolyamtársak sem bízhattak egymásban a besúgók miatt. A kommunista zsarnokság sötét korszakának napjai voltak ezek, s ha át akartad vészelni ezt a kegyetlen időt, Janus-arccal – kétszínűséggel – kellett élned, molière-i értelemben használni a nyelvedet. Esténként sajnálattal vettük körbe a bentlakásba jött professzorainkat. Tudtuk, hogy katedrájuk veszélyeztetése miatt, kényszerből jöttek: Bodor András, Imreh István, Kovács József, Szabó György, azzal a megbízatással, hogy visszatartsanak bennünket egy rendszerellenes fellépéstől, olyan akciótól, amely megtorlásra, az egész romániai magyarság számára hátrányos támadásra provokálhatná a hatalmat.

56, halottak napja

Más volt most, mint amikor lelki nyugalommal és békével vette tudomásul a gyászviselő hozzátartozó, hogy az isteni akaratnak beteljesítése miatt jön halottak napján a temetőbe megemlékezni, lelki üdvéért imádkozni, és gyertyát gyújtani halottjának. A kolozsvári Házsongárdi temető egyszerre ilyen sok gyászoló embert még nem fogadott. Áradt a fekete ruhába öltözött embertömeg be a kapun, a főutakon, mély csendben. A magyarság megemlékezéssel adózott nagy elődeinek, akiknek hamvait a Házsongárdi temető őrzi, de azoknak is most és itt rótta le kegyeletét, akik nem itt nyugszanak ugyan, hanem más helyen: a magyar forradalom és szabadságharcban áldozták életüket miérettünk, mindannyiunkért, hogy boldogabban éljünk egy szabad világban.

A bolyaisták tudták, hogy milyen sokat jelent a megszámlálhatatlan gyertyafény a Házsongárdi temetőben – hogy egy újabb vesztes szabadságharcban kiért gyújtanak gyertyát, mondanak vele fohászt! A Dsida-sírbolt bejáratánál ahányszor megálltál és benéztél

az ajtó apró rácsos ablakán – milyen felemelő érzés volt! –, a magyar nemzeti lobogóval leterített koporsóból mintha a költő élő szavait hallottad volna! Miközben gyertyát gyújtottunk, kis csapatunkból néhányan betekintettek a sírboltba. Miért, mit látni ott? Egy mogorva, zöld lódenkabátos, bőr micisapkás – a legtöbb szekusnak civilben mintha egyfajta egyenruhája lett volna –, a temető bejáratától hátunknál kullogó ember hajolt előre hátunk mögül, figyelt, hegyezte a fülét, hogy mit néznek ott bent, és miről beszélnek a diákok. Lehet, hogy jól megfizetett magyar bérenc volt?! Egyik kollégánk nem szűkölködött a szidalmakkal, lökött egyet rajta, mire megszégyenülten továbbállt és elmaradt tőlünk (tudtuk, parancsba kapták, hogy tartózkodjanak a provokációtól!). Hazatértünk után, este a bentlakásban hallottuk, hogy ugyancsak a Dsida-sírbolthoz látogató magyar szakos hallgatók előtt Bartis Feri a hallgatóság megelégedésére egy szép Dsida-verset szavalt el, miután a diákcsapat halkan elénekelte a Himnuszt, vagy a Szózatot?! Egy másik csoport a magyar hősök sírjánál tett emlékezetes látogatást, gyertyát gyújtottak tiszteletükre.

Halottak napjának estéje szép csillagos égbolttal tekintett Kolozsvárra... A temetői látogatás után a lelkileg felzaklatott diákok közül sokan felmentek a Fellegvárra, onnan nézték lelket melegítő csodálattal a fényárban ragyogó Házsongárdi temetőt. Bizony, azon az estén nehezen jött álom a diákok szemére!

56. november elején

Október utolsó napjaiban és november elején kialudt a szabadság reményének csillaga. A zsarnokság félelemkeltő hatalma, a tettre kész bosszúállás a leszámolás óráit hozta! Mindaz, ami a határon túl, az anyaországban történt, a letartóztatások és meghurcoltatások, a vértörvényszék ítélkezései hozzánk is kivetették árnyékukat. Az egyetemi tantermünkben a két letartóztatott történészkollégának, Nagy Benedeknek és Várhegyi Istvánnak október utolsó napjaiban történt letartóztatásuk óta üresen maradt helye a nap minden órájában felidézte emléküket! Nagy Benedek lázban égő szeme mintha mindig mondani akart volna valami kedveset, mert rossz

szó nemigen hagyta el ajkát. Ha izgalomba jött – így emlékezünk rá –, a körmét rágta, hogy levezesse izgalmát. A Józsa Béla bentlakásbeli szobánkban, a főbejárat fölött, néhány harmadéves kollégával együtt laktunk vele, sokszor széphangú klarinétjával mondta el örömét vagy bánatát. Hányszor megkönnyeztetett bennünket a szomorú dallamokkal! „Csokoládé zenekarnak" nevezték kis muzsikus csapatukat, melyben egy másik szobatársunk szintén zenésztársa volt, és az egyetem egyik legjobb néptáncosa is. Előadásaikon ők húzták nekik a talpalávalót, de különben is annyira megkedvelték kis zenész csapatukat, hogy a Kolozsvár környéki falusi lakodalmakba is őket hívták. Fizetség mellett felpakolták nekik a finom enni-innivalót, amiből vasárnap délelőttökön a szobatársak mellett a bentlakás jó öreg gondnokát, Len bácsit is vendégül látták! Várhegyi István kollégánk kiváló képességű, valamivel idősebb, már gyermekes, családos volt. Talán először a nyomdában dolgozott, majd a Jókai utcai Akadémiai Intézetben a kutatók és a professzorok jobbkeze lett. Fáradhatatlan volt és nagy munkabírással rendelkezett. A kolozsvári Katonai Bíróság vádiratában is említve volt, hogy alapossága szinte távolbalátóan felmérte mindig a lehetséges következményeket. A házkutatás során, íróasztalán a Büntetőtörvénykönyvből kijegyezve találták azokat a passzusokat, amelyekbe egy előre megírt forgatókönyv alapján sorolhatják az ő „bűneit" is.

A két történészhallgatóéval egy időben vagy kissé később történtek az újabb letartóztatások. Egymás között beszélték és sorolták fel a diákok: Bartis Ferenc, Kelemen Kálmán, Koczka György, Vastag Lajos, Páskándi Géza, Dávid Gyula filológus-irodalmárokat és a művészetiről jól ismert Tirnovan Vid és Páll Lajos (a Marianum dísztermében tartott közös marxizmus és pedagógiai előadásokról jól ismert) diákokat, a teológiáról több tanár és hallgató nevét. Felejthetetlen maradt Fülöp G. Dénes, akivel baráti viszonyban voltam.

A Józsa Béla nemcsak diákbentlakásként szolgált, udvarán volt a diákétkezde. Nagyon sok kintlakó bolyaista ide járt étkezni. A bejárat előtti kis téren akkor még ott állott az 1774-ben emelt barokk Mária-oszlop (pestis-szobor), Kolozsvár első szobrászati alkotása, a neves osztrák Schuchbauer Antal műve, amely az akkori diákok

szemének a város nélkülözhetetlen darabkája volt, miután naponta többször elmentek vagy megálltak várakozni mellette. Szemben vele, a bejárati csarnokban deszkából készített, üvegezett kapusfülke volt, ennek oldalaira függesztették ki a postai küldeményeket. A megfélemlítés miatt körbe-körbe szét kellett nézni azokban a novemberi napokban, hogy nem figyel-e a levél tartalmára „kíváncsiskodó személy". Ezért sokan álnéven leveleztek magyarországi barátaikkal. Közös megbeszélés után a valóságos név helyett Váradi Zoltán névre változott a címzett neve azon a debreceni látkép-üdvözlőlapon, amit a diákbarát küldött a következő szöveggel: „Kedves Zoli! El sem tudom képzelni, mi van Veled. Már írtam vagy 3 lapot és levelet is. Miért nem válaszolsz? Valami bajod van talán? Bandi (megjegyzés tőlem: diákbarátom) nincs jól. Beteg. El van különítve. Nagyon várom válaszod. Magadról különösen sokat írj..." A címzett megértette, hogy debreceni diákbarátját elhurcolták az államvédelmisek. Összeszorult szívvel gondolt reá. Biztos minden eszközzel igyekeztek megtörni, hogy vallomást csikarjanak ki belőle! A sors végül is kegyes volt hozzá, nem tudtak semmit sem rábizonyítani, néhány hónap után felfüggesztették az ellene indított eljárást. Befejezhette tanulmányait és egy alföldi lap munkatársa lett.

56. november–december

Álmatlan éjszakákon – a Józsa Béla otthoni szobánkban – sokszor napi öltözékünkben végignyújtózkodva ágyainkon mondtuk el egymásnak gondolatainkat. Azon töprengtünk, hogy milyen tortúrának vannak kitéve elhurcolt diáktársaink, biztos megalázták emberi méltóságukat, félelmet és rettegést igyekeztek kelteni bennük... Talán miértünk is, mert kellett a nekünk szánt elrettentő példa. Miért volt nekik több „bűnük", mint nekünk – mi is ugyanúgy éreztünk és gondolkodtunk! –, talán, mert ők nyilvánosan is szóvá tették, hogyan és mit szerettek volna a társadalom megjobbítására.

A megfigyelések, újabb áldozatok felkutatása tovább tartott. Ha nem volt bizonyítható vád valaki ellen, gondoskodtak, hogy kreáljanak, és lecsaphassanak a védtelen, kiszolgáltatott emberekre.

Ezért a bolyaisták félelme sem ült el. Talán december vége felé, az ünnepek közeledte és a félévi vizsgaszesszió miatt fordult át a diákság figyelme más dolgok felé. A könyvtárak olvasótermei fegyelmet és csendet parancsoltak, mert a tudásanyag elmélyítése odafigyelést követelt. Ezért egy időre megszűnt a mindennapok gondja.

1957

Beléptünk az új esztendőbe! A vizsgák utáni szünidő hamar eltelt. Ismét a megszokott napokba zökkentünk vissza. Szerencsénkre újra kezdődtek a bérletes színházi előadások, a zenekoncertek, a könyvtárak látogatása az egyetemi kurzus mellett kitöltötte szabadidőnk jelentős részét. De teljesen nem tudtunk továbbra sem közömbösek lenni a politikai események iránt.

1957 tavaszán a kolozsvári sajtóban hetekig folyt a propagandahadjárat a szabadságra áhítozó és másként gondolkodó értelmiség felelősségre vonásáért, amiért „beavatkoztak" a magyarországi '56-os eseményeket követő romániai megmozdulásba. Emlékezetes a Kolozs megyei néptanács nagy gyűléstermében megrendezett értelmiségi tanácskozás, melyen többek között teológus professzorok, de Jordáky Lajos professzor ellen is súlyos vádak hangzottak el, felelőssé tették őket a bolyaisták 56-os „megmozdulása" miatt. Constantin Daicoviciu szemére vetette, hogy forradalmár múltja, szocialista mozgalmi elkötelezettsége ellenére, mint kiváló történész is, elfelejtette, hogy a történelem szekerének kereke nem hátra, csak előre forog. Ha nem is került a bírósági vádlottak és elítéltek sorába, így akarták megalázni és megszégyeníteni a nyilvánosság előtt!

Kolozsváron egyik esőre álló nap délelőttjén a Román Nemzeti Színház felőli bejáraton feszültségben töprengő emberek tódultak be a Katonai Bíróság udvarára. Minden korosztálybeli férfi és nő, idősebbek és fiatalok (diákság), köztük többen bolyaisták. Meggyötörten, nyugtalanságban a történtek miatt, hol egyik, hol másik csoporthoz csatlakoztak azok, akik nem lelték a helyüket. A várakozók között volt Kányádi Sándor, Fodor Sándor és más írók, a sepsiszentgyörgyi színtársulattól a kolozsvári magyar színházhoz elszegődni feljött Zsoldos Árpád, és hányan még jól ismert nevű embe-

rek?!... Végül a bíróság jobbnak látta, hogy a vád végszavára megnyissa a tárgyalóterem ajtaját, hogy a nyilvánosság előtt olvassák fel az előre elkészített kegyetlen szentenciát. Többedmagammal sikerült a teremben olyan helyet kifogni, hogy láthattuk és hallhattuk a vádlottak padjáról két diáktársunkat: Várhegyi Istvánt és Nagy Benedeket, akik az utolsó szó jogán sem ismerték el az ellenük előterjesztett vádakat! A hatalom azonban nem ismert kegyelmet, az alapvető emberi jogaik védelmére felhozott érveket meg sem hallgatták, hogy enyhítsék az ellenük hozott ítéletet!...

A végszóra összecsődült tömegből sokan bosszúra áhítozva, mások könnyező szemekkel hagyták el a tárgyalótermet.

...Valahol a Monostori út jobb oldalán egy italszék különtermében az egyik asztalt körbeülve sírtuk el keserűségünket néhány deci tömény ital mellett, velünk Zsoldos Árpád újdonsült barátunk is, aki tűzben égő szemekkel, nem mindennapi hatást keltve mondta el Hamlet végső szavait Horatióhoz. Nagy meghatódásban, mindahányan könnyes szemekkel öleltük meg Árpit. Kint sűrű esőcseppek áztatták fel az utat, talán lelkünk könnyei is belevegyültek...

A tanév a megszokott medrében folyt tovább. Nyugalmunkat néha ismét felzaklatták az újabb letartóztatások. Alkalmasint őrjöngve tombolta ki magát a securitate, amikor sikerült újabb kirakatperrel az egész országra kiterjedő nyugtalanságot kelteni, és újabb áldozatokat szedni a békés tömegből!

Akinek sikerült a börtönök és munkatáborok embertelenségeit átvészelni, sokan betegen, megrokkanva, talán álmaikban is visszatérő rettegésben élték vagy élik életüket!...

A kommunista zsarnokság által ejtett sebek olyan mélyen vésődtek az emberek lelkébe, hogy az idő múlásával sem hegedtek be.

1958 elején

A Magyarországon megszilárdult munkás-paraszt kormány végső leszámolásra készült a Romániába toloncoltatása után Magyarországra visszahozott Nagy Imre kormányfővel és társaival. Február utolsó napjaiban Kádár János többnapos romániai látogatásán

újabb szövetséges-baráti kapcsolat megszilárdítására, a szocializmus építése közös céljainak ápolására fogadnak el egy átfogó akciótervet. Marosvásárhelyen, majd a kolozsvári népgyűlésen Kádár János és Gh. Gheorghiu-Dej beszédet mondanak. Kolozsváron a borongós, hideg nap délelőttjén az állomás előtti téren tartott népgyűlésre munkások és diákok elégedetlen tömegeit kényszerítették kivonulásra.

A felállított emelvényről Gh. Gheorghiu-Dej beszédében köszöntötte Kádár Jánost, a magyar párt és kormány vezetőjét. A románok és magyarok közös ügyeit és az együttműködés fontosságát hangoztatta. Kádár János a román és magyar kommunisták múltbeli közös sorsáról és szenvedéseiről beszélt a váci, a szegedi, a szamosújvári és a doftanai börtönökben. Magyarországnak a Romániával való testvéri szövetség iránti elkötelezettségét hangoztatta. Beszélt arról – a nagy kiábrándultsággal hallgató összecsődített néptömeg előtt –, hogy sokan még Erdély Magyarországhoz történő visszacsatolásáról álmodoznak, holott mindkét nép közös ügye és akarata a szocializmus építése. Magyarországnak nincs igénye Erdélyre. A magyar dolgozók pártja és kormánya elkötelezettje az RMP-nek és kormányának!

A népgyűlés befejeztével feloszlott kiábrándult tömeg néhány napig még rágódhatott a hallottakon, de hamarosan túltette magát Kádár kijelentésén. Nem először, és lehet, nem utoljára árulta el az erdélyi magyarság érdekeit a magyarországi hatalom, holott Kossuth szavaival „Magyarországnak mindig Erdély volt a kardja!”

EMA–PBMET

Dukrét Géza

KÉT TRAGIKUS, DE GAZDAG ÉLETPÁLYA

Dr. Andrássy Ernő

1894. április 10-én született Szalacson. Ősei Székelyföldről, Csíkból származtak. Középiskoláit Szatmáron végezte, orvosi diplomáját Budapesten kapta meg 1918-ban. A debreceni Bábaképző Intézetben dolgozott, majd 1919-ben hazament Érmihályfalvára és átvette apja rendelőjét, ahol körorvos 1926-ig. Gyógyító munkája, orvosi hitvallása legendássá tette alakját a környéken. A Magyar Párt érmihályfalvi tagozatának elnöke, a helyi római katolikus egyház világi bizottságának elnöke, városi tanácsos. Minden téren harcolt a nemzetiségi és vallási megkülönböztetés ellen. A háborús időszakban erején felül küzdött a különböző betegségekkel. Gyógynövényekről és a népi gyógymódokról írt munkáját kéziratos formában terjesztették. Mivel harca, hogy városának kórházat létesítsen, hiába való volt, így saját házában két szobát rendezett be, négy-négy ággyal. 1945 után csak hivatásának és gyűjtőszenvedélyének élt. A helybeli gimnáziumban egészségtant tanított. Az iskolának adományozta több mint 220 darabból álló ásványgyűjteményét. Minden csütörtökön előadást tartott a kultúrotthonban egészségügyről, irodalomról, régészetről, természetvédelemről. Háromfelvonásos parasztoperettet írt, Dalol a falu címen, melyet be is mutattak. Valóságos polihisztora volt az Érmelléknek. Képzőművészeti, őslénytani, ornitológiai, oológiai, numizmatikai, régészeti és történelmi kutatásai nemzetközi tekintélyt vívtak ki. Feltárta a Petőfi-emlékeket Érmihályfalván és Szalacson. Gyűjtötte az Érmellék népi hagyományait, a népi gyógymódokat. Szorgalmazta a népi tárgyak gyűjtését a székelyhídi múzeumba. Munkájának fontos része volt a műemlékek megmentése. Mint ornitológus 1934-től a londoni oológus klub, a stocholmi tudományos intézet, a berlini Kricheldorf, a budapesti Madártani Intézet tagja volt. Létrehozta Románia legnagyobb, több mint 12 500 darabból álló madártojásgyűjteményét. 61 fajta vonuló és 111 fajta itt fészkelő madárról

végzett megfigyeléseiről készített feljegyzéseket. Levelezésben állott a világ ornitológiai állomásaival és az innen kapott adatok segítségével madárvonulási térképet készített. Az Érmellék madárvilágáról készített összefoglaló munkáját a Budapesti Madártani Intézet Aquila című folyóirata közölte le, 1956–1957-ben. Több mint száz madarat gyűrűzött meg, s az Érmelléken átvonuló gyűrűzött madarakról számos tudományos intézetnek küldött értesítést. Hatalmas numizmatikai gyűjteménye volt, amely saját ásatásaiból, ajándékozásokból, vásárlásból származott. Sok ezer darabból álló gyűjteményében volt 675 db14–16. századi érmihályfalvi ezüstpénzlelet, 1700 db 16. századi értarcsai ezüst dénár és garas-lelet, római pénzérmék. Az arany- és ezüstérmék miatt sokszor perbe fogta a kommunista hatalom. 360 ezüstpénze a nagyváradi múzeumba került. 1952-ben megnyitott múzeumában óriási mennyiségű, páratlan értékű régészeti lelet volt kiállítva. Mindent szerény orvosi jövedelméből fizetett: ásatásokat, felvásárlást, tárolók készítését. Saját pénzén végeztetett ásatásokat Ottományban, Szalacson, Gálospetriben, Értarcsán, Érmihályfalván, Érsemjénben, Érselénden, Érkeserűben, Éradonyban, ahol pattintott kőkorszaki, újkőkorszaki, rézkori, bronzkori településeket és temetőket, vaskori kelta és szarmata leleteket, gepida településeket tárt fel. Éradonyban, Érkeserűben avar temetőket, Szalacson, Érselénden, Gálospetriben honfoglalás kori leleteket mentett meg, de feltárt 12., 13., 14. századi elpusztult települések maradványait. Ottományban 1920-ban kezdte meg a feltárást, 1924–1928 között Roska Márton vezetésével folytatta. A minoszi műveltség után ez a másik nagy övezete a bronzkori műveltségnek, melyet Ottományi kultúrának neveztek el. A Kolozsvári Történelmi Múzeum részéről Mircea Rusu, a nagyváradi múzeum részéről Ordentlich Iván folytatta az ásatást. A Román Tudományos Akadémia szerződést kötött Andrássyval az ásatások közös finanszírozására, 2–2 ezer lejjel, és a feldolgozott leleteket a Dr. Andrássy Múzeumban helyezték el. Az ottományi, majd a szalacsi, szilágypéri, székelyhídi ásatások igazolták Andrássy elméletét, hogy az Érmellék sűrűn lakott szállásterülete volt az ottományi műveltséget hordozó bronzkornak. Több mint harminc éven át gazdagította múzeumi gyűjteményét. 1951-ben, kérésére, állami

támogatást kapott múzeumi berendezésekre. Kérésére az eddig gyűjtött anyag saját tulajdonában maradhatott, csak az ezutáni gyűjtés kerül állami tulajdonba. 1952. október 19-én volt a Dr. Andrássy Múzeum hivatalos megnyitása, saját lakásában. Másnap megalakították a múzeumi bizottságot, elnöknek dr. Andrássy Ernőt, bizottsági titkárnak László Gyulát választották meg. 1955-ben a rajoni művelődésügyi osztály kinevezi igazgatónak. Fizetését teljes egészében a múzeum fejlesztésére használta fel. Az Akadémia felkérésére megírta az Érmellék Régészeti Repertóriumát. Publikálására már nem kerülhetett sor. Tudományos pályáját derékba törte az 1956-os magyar forradalom romániai retorziója. 1958. július 25-én letartóztatják hazaárulás és az önálló Erdély megalakítására való felbujtás és lázítás koholt vádjával. Piteşti és Dés börtönében sínylődött. Életfogytiglani börtönbüntetését 1962-ben húsz évre csökkentették, majd 1963-ban a szamosújvári börtönbe szállítják, ahonnan 1964-ben szabadul. Közben lakását kifosztották, múzeumi gyűjteményét és négyezer kötetes könyvtárát a nagyváradi múzeumba szállították. Haláláig orvossegéd az érmihályfalvi szülőotthonban. 1968. május 1-jén halt meg Érmihályfalván.

Sass Kálmán

Református lelkipásztor 1904. április 17-én született Gálospetriben. Iskoláit a máramarosi, nyírbátori, és nagykárolyi piarista gimnáziumokban végezte, majd a kolozsvári teológiai főiskolát. Két évig tartó németországi és svájci tanulmányúton vett részt, ahol egy sor nemes eszmét tett magáévá. 1931 után Sulyok István püspök káplánja. 1932-ben a Mezőtelegdi Református Egyházközség meghívta lelkésznek, ahol példás munkát végzett az ősi templom rendbetételében, megalakította a nőszövetséget, a legényegyletet és a bibliakört. Megírta Mezőtelegd történetét.

1936-tól Érmihályfalva református lelkésze, több mint húsz évig. Itt kölcsönkönyvtárt alapított, megszervezte a belmissziót. A háború alatt is a magyarság sorskérdései foglalkoztatták. A hitben és a magyarsághoz való ragaszkodásban látta a megmaradás legfőbb esélyét.

1945 után megalakította a Magyar Népi Szövetség érmihályfalvi fiókját, amelynek elnöke lett. Később rá kellett döbbennie, hogy a Magyar Népi Szövetség a Román Munkás Párt egyik fiókszervezetévé vált. Sass Kálmán lelkészi közösségszervező munkássága, páratlan tekintélye, népszerűsége az Érmelléken vörös posztó volt a hatalom számára. 1947-ben letartóztatják fasiszta magatartás, izgatás, szabotázs jogcímén. Mivel 1944-ben az Érmihályfalva környékén elesett partizánokat tisztességesen eltemette, Maléter Páltól két köszönő levelet kapott. Ez mentette meg a további börtönbüntetéstől. De 1957-ben, az 1956-os magyar forradalom után, ugyanezek a levelek lettek a végzetes bizonyítékok ellene.

1957. február 5-én tartóztatták le. Több mint egy éven át vallatták, kínozták, melyről Balaskó Vilmos lelkipásztor, volt cellatársa számolt be. Államellenes fegyveres összeesküvés, hazaárulás, az önálló Erdély létrehozására irányuló lázítás, felbujtás, a szocialista államrend elleni szervezkedés, a magyar ellenforradalommal való szolidaritás, kapcsolat, röpcédulák készítése és terjesztése, románellenesség hamis vádjaival tartott koncepciós perben halálra ítélték, melyet 1958. október 6-án hirdettek ki. December 2-án végezték ki a szamosújvári börtönben. Mind a mai napig nem rehabilitálták.

MEMENTO

Az utókor emlékezete

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület 2006. október 1–31. között **Reformációi és Forradalmi Emlékhónapot** szervezett a következő programmal:

– **Október 1.**: A Reformációi és Forradalmi Emlékhónap nyitóünnepélye a nagyvárad-olaszi templomban. Előadást tartott Tőkéczki László Reformáció és szabadságharc címen. Ünnepi műsort a miskolci Jerikó Református Fúvószenekar mutatott be, majd koszorúzás volt a Millenniumi Emlékműnél.

– **Október 6.**: A 13 Aradi Vértanú Emléknapja alkalmából megemlékező ünnepséget és koszorúzást tartottak Aradon és Nagyváradon.

– **Október 7.**: – Ifjúság a forradalomban – a Királyhágómelléki Református Ifjúsági Szövetség forradalmi emlékülését tartották az arad-belvárosi templomban, de. 10 órai kezdettel.

– II. Királyhágómelléki Református Értelmiségi Találkozó az Egyházkerületi Székház Dísztermében, de. 10 órától, majd folytatódott du. 16 órától 1956 – Az irodalomban: A magyarok vére című rendezvénnyel.

– Koszorúzás az '56-os emléktáblánál – beszédet mondott Püski András országgyűlési képviselő.

– **Október 9.**: Pozsgay Imre tartott előadást az Egyházkerületi Székház Dísztermében 1956 szerepe a rendszerváltozásban címen.

– **Október 13.**: Dr. Hermán János egyházkerületi főlevéltáros kiállítást nyitott meg az Egyházkerületi Székházban 1956 emlékei és dokumentumai címen.

– **Október 17.**: Királyhágómelléki Református Lelkészértekezleti Szövetség ünnepélyes ülése. Igét hirdetett Püsök Csaba, előadást tartott dr. Péter Miklós teológiai professzor Reformáció és forradalom címen, melyet irodalmi-zenés emlékműsor követett.

– **Október 21–23.** között a nagyvárad-réti emlékhét és nagyhét bevezetéseképpen 56 órán át '56-ról címmel jubileumi vigíliát tar-

tottak a réti templom gyülekezeti termében az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI) és a Partiumi Ifjúsági Tanács (PIT) szervezésében.

– **Október 22–29.** között Reformációi és Forradalmi Emlékhetet tartottak. Az emlékhetet a nagyvárad-réti református templomban szervezték meg, ökumenikus jelleggel, a következő programmal:

– **Október 22.**, vasárnap – Nyitó-istentisztelet, igét hirdetett Pálfi József lelkipásztor.

– **Október 23.**, hétfő – Ünnepi istentisztelet, igét hirdetett Csűry István püspökhelyettes, ünnepi műsort a nagyvárad-réti Sztáray Mihály Énekkar nyújtott.

– **Október 24.**, kedd – Unitáriusok a forradalomban, igét hirdetett Szabó László, az ODFIE elnöke, meghívott vendég volt Sándor Balázs '56 tanúságtevője.

– **Október 25.**, szerda – Katolikusok a forradalomban, igét hirdetett Tempfli József megyés püspök. Meghívott vendég volt: Ferenc Ervin ferences szerzetes, '56 tanúságtevője.

– **Október 26.**, csütörtök – A magyarországi reformátusok a forradalomban. Igét hirdetett dr. Tóth Albert lelkészértekezleti elnök (Magyarország), meghívott vendég volt dr. Ladányi Sándor teológiai professzor. Könyvbemutató: Válogatott kövek a református egyház és az állam kapcsolatának medréből – bemutatta dr. Ladányi Sándor teológiai professzor, a könyv szerkesztője.

– **Október 27.**, péntek – Evangélikusok a forradalomban. Igét hirdetett Csabay Árpád, a Magyar Evangélikus Ifjúsági Szövetség alelnöke, meghívott vendég volt Mózes Árpád evangélikus püspök.

– **Október 28.**, szombat – Nagyvárad a forradalomban. A nagyváradi 56-osok találkozója. Igét hirdetett Pálfi József lelkipásztor. Meghívott vendégek voltak Bikfalvy György és '56-os harcostársai. Kolozsvár a forradalomban: meghívott vendég volt dr. Dávid Gyula. Az est házigazdája dr. Péter Miklós teológiai professzor volt.

– **Október 29.**, vasárnap – 1956-os emlékmű avatóünnepélye.

Ugyanebben az időszakban megemlékező ünnepségeket tartottak Nagyszalontán, Margittán, Érmihályfalván, Székelyhídon, Belényesben és számos nagyobb községben.

Érmihályfalván október 22-én emlékjelet állítottak a református templomkertben. Avatóbeszédet Török László, '56-os elítélt mondott, a GGG Irodalmi Stúdió tagjai versösszeállítást mutattak be, Bokor Irén és Kiss Körösi Jolán tanárnők vezetésével. Október 28-án 56-os emlékművet avattak. Október 29-én In memoriam Sass Kálmán címmel emlékkiállítást és szobrot avattak a református gyülekezeti teremben. A cseresznyefából faragott szobrot Kiss György helyi fafaragó készítette.

A továbbiakban ismertetjük az 1956-os forradalom és a kommunizmus áldozatainak emlékére állított emlékműveket és emléktáblákat.

Nagyvárad

A kommunizmus áldozatainak emléktáblája

A Partiumi Keresztény Egyetem udvarában található, Városháza utca 27. szám. A bronzból készült emléktábla felirata a következő:

A KOMMUNIZMUS ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE
„KIKET KIIRTOTT AZ IDŐ GAZUL…"

1956-os emlékmű

A Nagyvárad-Réti Református Egyházközség udvarán állították fel. Felirata:

In onorem 1956.

Mérete: 250 cm magas, anyaga gránit.

A Gergely István kolozsvári szobrászművész által alkotott és Dóczi András csíkszeredai szobrászművész által kivitelezett emlékmű 2006-ban készült el.

2006. október 29-én avatták fel, a forradalom ötvenéves évfordulójának tiszteletére.

Az ünnepi istentiszteleten Tőkés László püspök hirdetett igét. Forradalmi verseket mondtak Kiss Törék Ildikó és Varga Vilmos színművészek, majd a Partiumi Keresztény Egyetem kórusa énekelt. Pálfi József réti lelkipásztor köszöntötte az ünneplőket, utána az Amerikai Presbiteriánus Egyház, az Anglikán Egyház és a Belga Egyesült Protestáns egyház képviselői mondtak köszöntőt. Beszédet mondott Biró Rozália alpolgármester, Kiss Sándor, a Megyei Tanács elnökének nevében Szabó Ödön, az RMDSZ ügyvezető elnöke, Csepregi András a magyar kormány részéről, valamint Bikfalvy György és Lassan György kapitány, ötvenhatos szabadságharcosok. Ezután Péterffy Lajos és Gáll Annamária színművészek szavalatai következtek. Jakobovits Miklós festőművész, a Barabás Miklós Céh elnöke ismertette az emlékművet. A Wittner Mária forradalmár által készített és ajándékozott lyukas zászló behozatalakor felcsendült a Szózat, majd a Székely Himnusz. Elöl a zászlóval, mögötte a fiatalsággal, a vendégek és ünneplők kivonultak az udvarra, ahol Tőkés László püspök és Pálfi József lelkipásztor leleplezte az emlékművet. Ezt követően a jelenlevő lelkészek megáldották, majd a politikai és civil szervezetek képviselői, s magánszemélyek elhelyezték a kegyelet koszorúit és virágait. A Csillagocska néptáncegyüttes műsora zárta az ünnepséget.

Érkeserű

Számadó Ernő író síremléke

Az író síremléke a református temetőben található, csónak alakú fejfával. Szövege: – felül egy bevésett kereszt, alatta:

SZÁMADÓ
ERNŐ
ÍRÓ
1907 – 1983

Mérete: 210 cm magas, anyaga: fa.

1993-ban készítették, halálának 10. évfordulójára.

1997. május 3-án a Varadinum '97 szervezőbizottsága, az RMDSZ, a helyi tanács és a Bihari Napló avatta fel.

Érmihályfalva

Sass Kálmán mártírlelkész emléktáblája

A református templom déli oldalán van elhelyezve. Szövege:

Itt szolgált 1937–1957 között
az 1958-ban mártírhalált halt
Sass Kálmán
lelkipásztor
„Mert nem félelemnek lelkét
adott nekünk az Isten…"
2 Tim. 1,7
1993. május 30.

Mérete: 40x60 cm, anyaga: gránit.

1993. május 30-án avatták fel, az új lelkipásztor beiktatása alkalmával. Beszédet tartott Tőkés László püspök és Sarkadi Pál nyugalmazott lelkész.

Koszorúzzák 1956 emlékére, valamint Sass Kálmán születésének és halálának évfordulóin.

Az Andrássy család kriptája

A római katolikus temetőben. Felirata:

Itt nyugszik dr. Andrássy Ernő az Érmellék utolsó polihisztora.

Fekete Károly festőművész síremléke

A síremlék a római katolikus temetőben található. Szövege:

szemben:

FAMILIA
FEKETE
ÖLYÜS SÁNDOR
SZÜL. 1925 MEGH. 1997
ÉS NEJE
ÖLYÜS SÁNDORNÉ
SZ. CSORDÁS ERZSÉBET
ÉLT 53 ÉVET
MEGH. 1977 JÚN. 29.
BÉKE PORAIKRA!

oldalt:

ITT NYUSZIK
FEKETE LÁSZLÓ
ÉLT 69 ÉVET
ÉS NEJE SZÜL.
KARDOS ILONA
ÉLT 64 ÉVET
GYERMEKEI MATILD
ÉLT 27 ÉVET
FEKETE JÁNOS
ÉLT 42 ÉVET
FEKETE KÁROLY
FESTŐMŰVÉSZ
ÉLT 83 ÉVET
ÉS NEJE
CSORDÁS PIROSKA
ÉLT 60 ÉVET

A szobor talapzata egy 80x80 cm-es és 2 méter magas, összecementezett terméskövekből áll. Ezen található az emléktábla, amely 40x30 cm-es fehér márvány. Az oszlop tetején pedig egy egyméteres szobor. Kerete 4,8x3 m cement és mozaik, oldalán terméskövekkel. A síremlékhez három lépcső vezet fel.

'56-os emlékmű

A Széchenyi téren állították fel a magyarországi forradalmat követő romániai megtorlásokban elítélt mihályfalviak emlékére.

A főnix madarat ábrázoló, három méter magas bronzszobrot a háta mögött álló hatalmas kőtömb tartja meg. Alkotója Mihály Gábor magyarországi szobrászművész. A magyar kormány által kiírt pályázaton nyert összeget, a Városi Tanács saját keretéből egészítette ki.

Az emlékművet 2006. október 28-án avatták fel. Az ünnepség a református templomban kezdődött. Igét hirdetett Tőkés László püspök, majd a Musica Sacra együttes műsora következett. A köszöntések után megkoszorúzták a templom falán levő Sass Kálmán-emléktáblát. Az ünnepség a Széchenyi téren folytatódott. A Szózat eléneklése után Kovács Zoltán polgármester köszöntötte az ünneplőket. Beszédet mondott Deutsch-Für Tamás magyarországi parlamenti képviselő, Cseke Attila államtitkár, Prokai Gábor a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának képviseletében, valamint Székelyhidi Ágoston, az 56-os Emlékbizottság elnöke. Jelen volt még Dávid Gyula irodalomtörténész és több közéleti személyiség. Az emlékművet Tőkés László püspök és Kovács Zoltán polgármester leplezte le, majd Mihály Gábor szobrászművész ismertette a főnix madarat ábrázoló alkotását. A szobor megáldása és megszentelése után a koszorúzás következett. A Himnusz és a Székely Himnusz eléneklése után a fiatalok ünnepi műsora zárta az ünnepséget.

Érsemjén

Világháborús emlékmű

A központi parkban, a Kazinczy-emlékházzal szemben áll.

Nyugati oldal:

A kommunista diktatúra
érsemjéni áldozatainak
emlékére.
ROXIN TIVADAR
VÁNYI ISTVÁN

Gálospetri

Emléktábla Sass Kálmán mártír lelkész tiszteletére

A református templom külső falán található. Felirata:

EBBEN A TEMPLOMBAN KERESZTELTÉK
ÉS KONFIRMÁLT SASS KÁLMÁN
56-OS MÁRTIRLELKÉSZ
ÁLLITOTTA A GÁLOSPETRI REFORMÁTUS
EGYHÁZKÖZSÉG ÉS A PARTIUMI
MŰEMLÉKVÉDŐ ÉS EMLÉKHELY
BIZOTTSÁG. 2002.

Mérete: 50x80 cm, anyaga fehér márvány. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság készíttette Balázs Jenő nagyváradi kőfaragó mesterrel.

2002. október 6-án a PBMEB, közösen a Gálospetri Református Egyházközséggel, Sass Kálmán mártír lelkész tiszteletére emléktábla- és emlékszoba-, valamint érmelléki tájház-avató ünnepséget szervezett. Az ünnepi istentiszteleten Tőkés László hirdetett igét. Beszédet tartott Dukrét Géza, a PBMEB elnöke, Gellért Gyula érmelléki református esperes, Kovács Zoltán parlamenti képviselő, Gavrucza Tibor lelkész, megyei tanácsos, Balassa M. Iván, a Szentendrei Szabadtéri Múzeum címzetes igazgatója. A helyi és a környékbeli kórusok műsora után Tőkés László püspök és Sass Kálmán Enikő leánya leplezte le az emléktáblát. A koszorúzás után felavatták a közelben levő, egykori tanítói lakásban berendezett Sass Kálmán-emlékszobát. A díszebéd alatt Dukrét Géza díszoklevelet adott át azoknak, akik hozzájárultak az ünnepség megszervezéséhez. Erre az alkalomra jelvényt is készítettek Sass Kálmán arcmásával.

FELHÍVÁS

az 1956-os forradalom utáni megtorlás áldozataihoz vagy azok hozzátartozóihoz

Mivel az adatgyűjtést nem tekintjük befejettnek, ezért a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság tovább folytatja kutató, feltáró munkáját. Ennek érdekében tisztelettek kérjük mindazokat, akiknek a kezébe kerül ez a könyv, küldje el kritikai észrevételeit, kiegészítéseit vagy töltse ki az alábbi kérdőívet, ezáltal is segítve feltáró munkánkat. Célunk, minél pontosabban, minél részletesebben megismerni és megismertetni az 1956-os forradalom romániai eseményeit, azok szervezőit, szenvedő alanyait. Ez a forradalom, történelmi örökségünk egy része, amelyet utódaink is meg kell ismerjenek.

KÉRDŐÍV

Név: .....
Születés ideje, helye: .....
Foglalkozása, munkahelye letartóztatása előtt: .....
A letartóztatás helye, időpontja: .....
Mivel vádolták?: .....
Hogyan és hol történt a kivizsgálás, vallatás: .....
.....
Melyik törvényszéken milyen ítéletet kapott: .....
Hol, mikor és milyen körülmények között töltötte a büntetés éveit .....
Mikor szabadult és honnan .....
További életútja (hátrányok, megtorlások): .....
.....
Részesült-e a 118-as törvény juttatásaiból (rehabilitálás, juttatsok) .....
Részesült-e valamilyen kitüntetésben .....
Egyéb közölnivalói .....

Kérjük mellékelni ítéletének, szabadulólevelének, vagy egyéb dokumentumnak másolatát, személyes visszaemlékezéseit, egy eredeti fényképet, amelyet visszajuttatunk.

Az anyagot a következő címek valamelyikére küldjék:

KUPÁN ÁRPÁD,
410096, Oradea,
str. Titu Maiorescu nr. 19.
Telefon: 411013

DUKRÉT GÉZA,
410404, Oradea,
str. Bernard Shaw nr. 36,
Bl. C8, ap. 8.
Telefon: 266191
e-mail: dukretg@yahoo.com

DOKUMENTUMOK: ÍTÉLETEK, SZABADULÓLEVELEK, FÉNYKÉPEK

Kisváradiné
Balázs Z. Magdolna

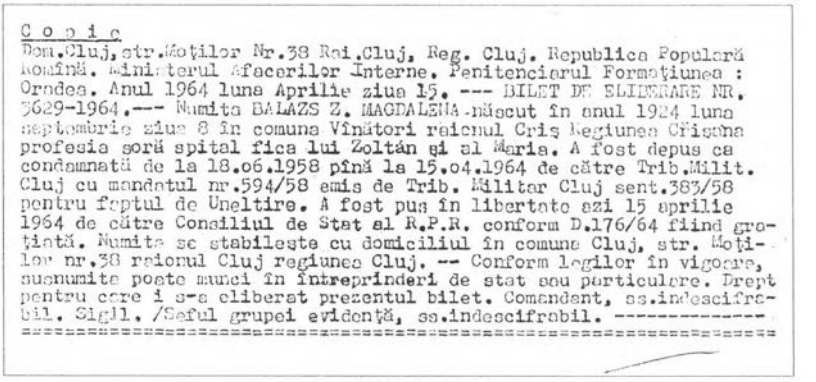

C o p i e

Dom.Cluj,str.Moţilor Nr.38 Rai.Cluj, Reg. Cluj. Republica Populară Română. Ministerul Afacerilor Interne. Penitenciarul Formaţiunea : Oradea. Anul 1964 luna Aprilie ziua 15. --- BILET DE ELIBERARE NR. 3629-1964.--- Numita BALAZS Z. MAGDALENA-născut în anul 1924 luna septembrie ziua 8 în comuna Vînători raionul Criş Regiunea Crişana profesia soră spital fica lui Zoltán şi al Maria. A fost depus ca condamnată de la 18.06.1958 pînă la 15.04.1964 de către Trib.Milit. Cluj cu mandatul nr.594/58 emis de Trib. Militar Cluj sent.383/58 pentru faptul de Uneltire. A fost pus în libertate azi 15 aprilie 1964 de către Consiliul de Stat al R.P.R. conform D.176/64 fiind graţiată. Numita se stabileşte cu domiciliul în comuna Cluj, str. Moţilor nr.38 raionul Cluj regiunea Cluj. -- Conform legilor în vigoare, susnumita poate munci în întreprinderi de stat sau particulare. Drept pentru care i s-a eliberat prezentul bilet. Comandant, ss.indescifrabil. Sigil. /Şeful grupei evidenţă, ss.indescifrabil. ----------
==========

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

Anul 1964 luna iulie ziua 28

Deportatul este la evidenţă
Zalău - Cluj

Penitenciarul 0830
Formaţiunea PERIPRAVA

BILET DE ELIBERARE Nr 5780 1964

Numele BALOGH ADALBERT
Născut în anul 1926 luna februarie ziua 11 în comuna Zalău raionul Zalău regiunea Cluj
provincia Grolonat ţara Ludovic şi al Sara

A fost deţinut cu mandat de la 18.VI.958 până la 15.VI.963
de către T.M. Cluj cu mandatul nr. 592/58
emis de " " sentinţa nr. 383/58
pentru faptul de unelte

A fost pus în libertate de 0830 Grolat
de către PERIPRAVA conform D.N. = 310/64
Numai este obligat ştiinţele cu domiciliul în comuna Zalău
str. Lomi nr. 1
raionul Zalău regiunea Cluj

A MAI EXECUTAT MANDATELE

Mandatul nr. _____ emis de _____ pentru _____
Mandatul nr. _____ emis de _____ pentru _____
Mandatul nr. _____ emis de _____ pentru _____
Mandatul nr. _____ emis de _____ pentru _____
Mandatul nr. _____ emis de _____ pentru _____

Semnalementele posesorului: talia _____ corpolenţă _____
fruntea _____ nasul _____ gura _____ bărbia _____ culoarea
feţei _____ culoarea părului _____ sprâncenele _____
semne particulare _____

Drept pentru care s-a eliberat prezentul bilet.

Şeful [illegible]

Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii

Colegiul
Gheorghe Onişoru, *Preşedinte*
Mihai Gheorghe, *Vicepreşedinte*
Constantin Buchet, *Secretar*
Florin Chirăşcu
Ladislau-Antoniu Csendes
Mircea Dinescu
Viorel-Mircea Nicolescu
Horia-Roman Patapievici
Andrei-Gabriel Pleşu
Aurel Preiu
Claudiu-Octavian Secaşiu

Nr. 4022 din 02.12.2002

Domnului Adalbert – Bela BALOGH

Stimate Domn,

Urmare cererii dumneavoastră înregistrată în evidentele noastre sub nr. 4022 din 30.04.2001 şi în temeiul art.1 alin.1 din *Legea nr. 187/1999 privind accesul la propriul dosar şi deconspirarea Securităţii ca poliţie politică*, vă aducem la cunoştinţă că, în urma verificărilor efectuate, s-a identificat un dosar întocmit de fosta Securitate pe numele dumneavoastră, dosar pe care l-am preluat în arhiva noastră.

Deoarece spaţiul de care dispunem este foarte redus, Colegiul C.N.S.A.S a stabilit ca programările la sala de studiu să se desfăşoare respectând următoarele criterii: vârsta solicitanţilor, numărul şi data depunerii cererii.

Facem apel la înţelegerea dumneavoastră în susţinerea eforturilor noastre vizând asanarea morală a societăţii şi clarificarea trecutului dureros care a marcat societatea românească în ultima jumătate de secol, vă informăm că veţi fi programat la studiu în perioada următoare, funcţie de condiţiile expuse mai sus.

Menţionăm că dosarul are 4 volume, reprezentând un număr total de 626 file.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIA GENERALĂ A PENITENCIARELOR
penitenciarul I U D

Anul 1974 luna 04 ziua 13

Domicilul avut la arestare:
Oradea Str. Clujului
Nr. 1 Jud. Bihor

16.04.1974 pe baza ordinului nr. 1 al comandantului penitenciarului

BILET DE LIBERARE Nr. S/141/ 1974

Numit DUMA STEFAN
Născut în anul 1930 luna august ziua 20 în
comuna Oradea județul Bihor
profesia tehniciar fiul lui Gavril și al Terezia

A fost deținut ca condamnat de la 21.12.1970 pînă la 20.06.1974
De către T.M. M.U. Cluj cu mandatul nr. 137/1971
emis de T.M. M.U. Cluj sentința nr. 125/1971
pentru faptul de propagandă impotriva orînd. socialiste

TRIBUNALUL MILITAR ORADEA
Dosarul nr. 382/1957

COPIE - EXTRAS

S E N T I N T A Nr. 9/1958

Astăzi 7 ianuarie 1958, Tribunalul Militar Oradea s-a întrunit în ședința publică, în scopul de a judeca pe FERESI FRANCISC, născut la 20 martie 1906, în comuna Tărcaia, raion Beiuș, reg. Oradea, fiul lui Francisc și Elisabeta, de profesiune agricultor, fără avere, cetățenie, evlos 2 copii, studii 3 clase primare, situația militară neîndeplinită, etg. 1928, origine socială țăran mijlocaș, neîncadrat politic, cu antecedente penale; condamnat în 1945 de C.M. Divizia 19 Infanterie la 3 (trei) luni închisoare corecțională pentru trecere frauduloasă a frontierei în 1951 condamnat la 16000 lei amendă corecțională de Judecătoria Beiuș, pentru ultraj, iar în anul 1956, condamnat la 250 lei amendă corecțională de Tribunalul Popular Raion Beiuș, pentru ultraj, cu ultimul domiciliu în com. Tărcaia nr. 2, raion Beiuș, reg. Oradea, învinuit pentru delictul de uneltire contra ordinei sociale p.p. de art. 209 pct. 2, lit. a C.P.

.....

IN FAPT :

Inculpatul FERESI FRANCISC, începînd din anul 1955 și pînă spre sfîrșitul anului 1957, în stare de ebrietate fiind, a adus în repetate rînduri injurii la adresa partidului și guvernului manifestîndu-și ura și dușmănia prin cuvinte ca: "D-zeii voștri de comuniști co sînteți și de deputați formali, pe toți o să vă schimbi Nu sînteți ca cei din trecut. Astăzi sînt la putere comuniștii, nu capitaliștii, dar pînă la urmă tot capitaliștii vor fi la putere".

REPUBLICA POPULARA ROMINA
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

Anul 1951 luna [illegible] ziua [illegible]

Penitenciarul [illegible]

Formațiunea [illegible]

BILET DE ELIBERARE Nr. [illegible] 1951

Numit [illegible]
Născut în anul [illegible] luna [illegible] ziua [illegible] în comuna [illegible]
raionul [illegible] regiunea [illegible]
profesia [illegible] fiul lui [illegible] și al [illegible]

A fost depus ca [illegible] de la [illegible] pînă la [illegible]
de către [illegible] cu mandatul nr. [illegible]
emis de [illegible]
pentru faptul de [illegible]

A fost pus în libertate [illegible]
de către [illegible] conform [illegible]
Numit [illegible] se stabilește cu domiciliul în comuna [illegible]
str. [illegible] nr. [illegible]
raionul [illegible] regiunea [illegible]

A MAI EXECUTAT MANDATELE:

Mandatul nr. ..... emis de ..... pentru .....
Mandatul nr. ..... emis de ..... pentru .....
Mandatul nr. ..... emis de ..... pentru .....
Mandatul nr. ..... emis de ..... pentru .....
Mandatul nr. ..... emis de ..... pentru .....

Semnalmentele posesorului: talia ....., corpolență .....
fruntea ..... nasul ..... gura ..... bărbia ..... culoarea
feței ..... culoarea părului ..... sprîncenele .....
semne particulare .....

Drept pentru care i s-a eliberat prezentul bilet.

COMANDANT

Șeful grupei evidență

Karlovszky Ferenc

ROMANIA
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECTIA SECRETARIAT
Nr. 26 Ds. 3 din 15.01.1990

Jud. Bihor

Domnului,

KARLOVSKI FRANCISC
Oradea, str. Spartacus, nr. 34,
bl. X 4, sc. A, ap. 3,
judeţ Bihor

~~Cererea dv.~~ înregistrată sub nr. 26.603 /1990, vă comunicăm următoarele:

KARLOVSKI FRANCISC, fiul lui Teodor şi Terezia, născut la 06 ianuarie 1943 în Oradea, la data de 08 noiembrie 1960 a fost arestat şi prin sentinţa nr. 311/1961 a Tribunalului Militar Cluj a fost condamnat la 5 (cinci) ani închisoare corecţională şi confiscarea averii pentru delictul de uneltire contra ordinei sociale.

La data de 23 iunie 1964 a fost graţiat şi pus în libertate în baza Decretului nr. 310/1964.

ŞEFUL DIRECŢIEI,

Kovács László

REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
PENITENCIARUL
FORMATIUNEA Nr.

Anul 1963 luna 02 ziua 01
Fost cu domicil în Oradea
Direcția G.P.R. Oradea
Reg. Timișoara

BILET DE ELIBERARE Nr. 4 1963

Numit KOVACS I. ALEXANDRU
Născut în anul 1921 luna Iuie ziua 21 în comuna Livada Mare raionul Marginți regiunea Maramureș
profesia muncitor fi lui Ignatiu și al Estera
A fost depus ca condamnat de la 11-V-58 pînă la 9-II-1963
de către T. M. Timișoara cu mandatul nr. 81/58
emis de T. M. Timișoara
pentru faptul de multiple
A fost pus în libertate prin grațiere - pedeapsă
de către DMN conform DL N 51/63
Numitul se stabilește cu domiciliul în comuna Timișoara
str. Decebal nr. 68
raionul Oradea regiunea Timișoara

A MAI EFECUTAT MANDATELE:
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru

Semnalmentele posesorului: talia, corpolență
fruntea nasul gura bărbia culoarea
feței culoarea părului sprîncenele
semne particulare

Conform ~~legii privind [illegible], anonimit posta muncii în întreprinderi de stat cu personal~~
Drept pentru care s-a eliberat prezentul bilet.

COMANDANT

Șeful grupei evidență,

RPR
TRIBUNALUL MILITAR AL REGIUNII
a III-a MILITARE CLUJ
dosar 1193/1958

copie-extras

In baza D.5/1963 s-a comutat ped.de muncă silnică pe viaţă în 25 ani muncă silnică pentru inoulpatul Kovessi Arpad.

Prin D.411/24.o7.64 graţiat restul pedep.lui Kovesi Arpad.

indescifrabil

indescifrabil

SENTINTA 1448

Astăzi 4 octombrie 1958

Tribunalul Militar al R.3.M.Cluj,s-a întrunit în şedinţă publică în scopul de a judeca pe . . . 11.Kovessi Arpad născut la data de 11 iulie 1911 în comuna Debretin - Ungaria, fiul lui Stefan şi Paraschiva,domiciliat în comuna Călan,bloc 1 CSMC nr.6,reg.Hunedoara ,cetăţenie română,ocupaţia electrician în Uzina Victoria - Călan,căsătorit are 2 copii,avere nu are, e avut 2o ha.predat la stat,situatia militară satisfăcută a mai fost condamnat la 4 luni în 195o de Trib.Oradea pentru nerespectarea plan însămînţări,studii 4 cls.liceu,ocupaţia şi averea părinţilor,fost moşieri,au avut 6o jugăteren,trimis în judecată pentru crima de trădare de patrie pp de art.184 comb.cu art.186 al.1 cp.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

Penitenciarul

Formaţiunea

Domiciliul după la eliberare

BILET DE ELIBERARE Nr. 19

Numit

Născut în anul luna zina în comuna

raionul regiunea

profesia fiul lui şi al

A fost depus ca de la pînă la

de către cu mandatul nr.

emis de sentinţa nr

pentru faptul de

A fost pus în libertate

de către conform

Numit se stabileşte cu domiciliul în comuna

str. nr.

raionul regiunea

A MAI EXECUTAT MANDATELE:

Mandatul nr. emis de pentru

Mandatul nr. emis de pentru

Mandatul nr. emis de pentru

Mandatul nr. emis de pentru

Mandatul nr. emis de pentru

Semnalmentele posesorului: talia corpolenţă

fruntea nasul gura bărbia culoarea

feţei culoarea păruiui sprîncenele

semne particulare

Drept pentru care i s-a eliberat prezentul bilet.

COMANDANT,

Şeful biroului evidenţă,

R O M A N I A
MINISTERUL JUSTITIEI
-Direcţia Instanţelor Militare-

Nr. N.1017 din 15.01.1992

D o m n u l u i,

NAGY CSABA

Oradea, str. Salcîmilor nr. 13
Bl. P.B. 137, Sc.A, ap. 7

La cererea dumneavoastră nr. T-2300/1991, vă comunicăm următoarele:

NAGY CSABA, fiul lui Sigismund şi Vilma, născut la 29.12.1942 în comuna Bădanii Mari-judeţul Harghita, a fost reţinut la 13.01.1961 pentru că a făcut parte din organizaţia subversivă "Tinerii doritori de libertate".

A fost pus în libertate la 13.09.1961 în baza Ordinului de încetare a procesului penal din data de 11.09.1961.

D I R E C T O R,

Kakócz Gyula

Petri József

Nagy László

REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
PENITENCIARUL Gherla
FORMAȚIUNEA Nr. 0696

Anul 1957 luna Februarie ziua 20

BILET DE ELIBERARE Nr. 11089 195

Numit Nagy L. Ladislau
Născut în anul 1934 luna Octombrie ziua 28 în comuna Oradea raionul Oradea regiunea Oradea
profesia Student fiul lui Ladislau și al Juliana
A fost depus ca condamnat de la 1956 I. 30 pînă la 1957 II. 20
de către T. M. Timișoara cu mandatul nr. 676/57
emis de Tribunalul Militar Timișoara
pentru faptul de Agitație publică
A fost pus în libertate înainte de termen c. D. 47/950
de către Trib. rai. Gherla conform adresei nr. 1966/957
Numitul se stabilește cu domicilul în comuna Oradea
str. Gării nr. 28
raionul Oradea regiunea Oradea

A MAI EXECUTAT MANDATELE:

Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru

Semnalmentele posesorului: talia 1,70, corpolență
fruntea mijlocie nasul drept gura mare bărbia rotund culoarea feței culoarea părului castaniu sprîncenele ascuțite
semne particulare nu are

Conform legilor în vigoare, susnumitul nu poate munci în întreprinderi de stat sau particulare.

Pentru care i s-a eliberat prezentul bilet.

COMANDANT

Șeful grupei evidenței

EMLÉKLAP

SZAKALL ANTAL

RÉSZÉRE

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KÖSZÖNI
A NEMZET SORSÁT ÉS TÖRTÉNELMÉT FORMÁLÓ
NEHÉZ IDŐKBEN TANÚSÍTOTT
PÉLDAMUTATÓ HELYTÁLLÁSÁT

1956. OKTÓBER 23.—1991. OKTÓBER 23.

KÖZTÁRSASÁG ELNÖK

MINISZTERELNÖK

ORSZÁGGYŰLÉS ELNÖKE

Sass Kálmán mártír lelkész emléktáblája Gálospetriben

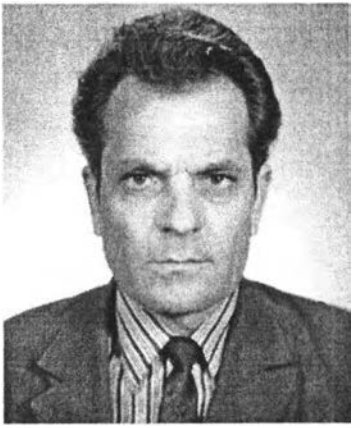

Székely Lajos

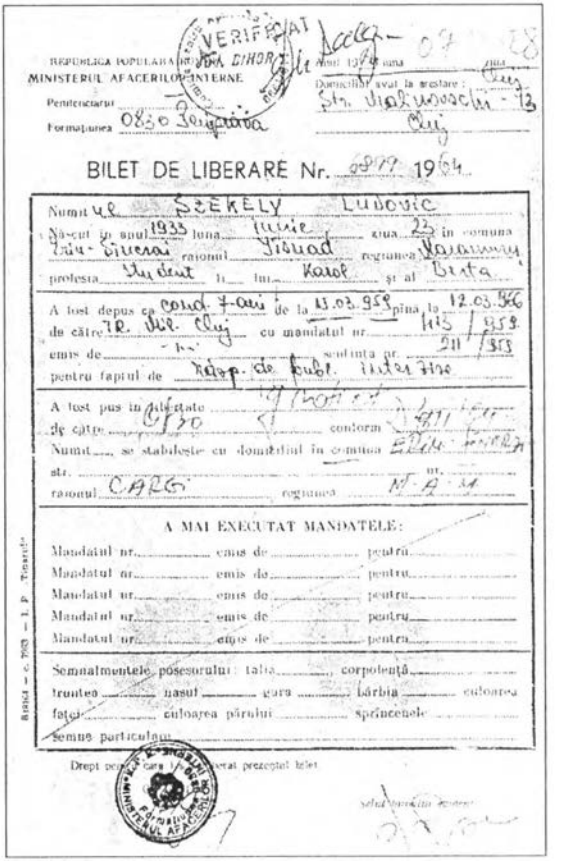

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

Penitenciarul
Formațiunea 0830 Jilava

Domiciliul avut la eșirea: Cluj str. Napoleon Horia - 13 Cluj

BILET DE LIBERARE Nr. 0879 1964

Numele SZEKELY LUDOVIC
Născut în anul 1933 luna iunie ziua 23 în comuna Târnăveni raionul Târnăveni regiunea Hunedoara
profesia student fiul lui Karol și al Berta
A fost depus la Cond. 7-ani de la 13.03.959 pînă la 12.03.966
de către Tr. Mil. Cluj cu mandatul nr. 115/959
emis de Sentința nr. 211/959
pentru fapta de Răsp. de hulit. inter-stat
A fost pus în libertate în baza
de către Ord. conform art.
Numitul se stabilește cu domiciliul în comuna Ecaterina Teodora
str. nr.
raionul CARȘ regiunea N-A-M

A MAI EXECUTAT MANDATELE:

Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru

Semnalmentele posesorului: talia corpolență
fruntea nasul gura bărbia culoarea feței culoarea părului sprîncenele
Semne particulare

Drept pe care i s-a eliberat prezentul bilet

Redacția — c. 7063 — I. P. Timișoara

Szilágyi Sándor

Dos. Nr. ..... / 1968

TRIBUNALUL MILITAR Timişoara

SENTINŢA Nr. 94/1968 (EXTRAS)

HOTĂRĂŞTE:

Condamnă pe inculpatul Szilagy Alexandru, născut în anul 1912 luna aprilie ziua 2 în com. Dionis raion Săcuieni reg. Crişana fiul lui Iosif şi Susana de profesie preot domiciliat în com. Pîncota str. Avram Iancu nr. 4 raion Arad reg. Banat la 20(douăzeci) ani muncă silnică şi 10(zece) ani degradare civică, pentru crime de uneltire contra ordinei sociale prev. şi ped. de art.209 pct.1 C.P. În baza art.25 pct.6 al.II C.Pr.Pen. dispune confiscarea averii personale a inculpatului.

Expunerea stării de fapt.

Începînd din anul 1947 cominc. Visky Francisc a constituit o organizaţie ilegală denumită "Bethania". Inculpatul Szilagy Alex. în anul 1948 a fost recrutat în această organizaţie, avînd funcţia de conducător al unei grupări din com. Pîncota. De la data înscrierii sale în organizaţie, şi pînă la arestare, inculpatul a participat în mod activ la şedinţele secrete ce au avut loc în diferite localităţi din ţară ca Tg. Mureş, Uţeşti, Aţiş, Chişineu, Arad, etc. iar el personal a organizat şedinţe la domiciliul său din comuna Pîncota.

Îl obligă să plătească statului suma de lei ..... despăgubiri civile.

Îl obligă să plătească statului 200(douăsute) lei cheltuieli de judecată, conf. art.304 alin.1 CJM.

Se compută în întregime detenţiunea preventivă de la 27 mai 1968, conf. art.488 CJM.

Cu drept de recurs în termen de 3 zile de la comunicare.

Dată şi citită în şedinţă publică astăzi 6 septembrie 1968.

(ss) Preşedinte, Cpt.de just. Vlasu Virgil (ss) Secretar, Andronic Ilie

Hotărîrea a rămas definitivă, prin respingerea recursului declarat de inculpat, prin Decizia Nr.1551/968 a Trib.mil.teritorial mil.Cluj.

Prin Decretul Nr.411 din 24.07.1964, al Consiliului de Stat, a fost graţiat de restul pedapsei.-

Pentru conformitate,
Secretar,
Drăghici Ştefan

REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

Anul 1964 luna 08 ziua 2

Domiciliul avut la arestare com. Păuliș str. Arad Nr. 4. R. Arad reg. Banat

Penitenciarul —

Formațiunea 0957 OITROV

BILET DE ELIBERARE Nr. 396/17 1964

Numit al SZILAGYI I. ALEXANDRU
Născut în anul 1912 luna Aprilie ziua 2 în comuna Diosig raionul Salonta regiunea Crișana
profesia Preot fiul lui Ioniță și al Susana

A fost depus ca condamnat de la 27.05.958 pînă la 21.05.973
de către Tr. Mil. Timișoara cu mandatul nr. 455/58
emis de Tr. Mil. Timișoara sentința nr. 343/58
pentru faptul de Omoruri

A fost pus în libertate în 08 1964. Quetist
de către Com. de Stat conform Dl. 411/61
Numitul se stabilește cu domiciliul în comuna Zug.
str. — nr. —
raionul Jud. Maramureș regiunea Maramureș

A MAI EXECUTAT MANDATELE:

Mandatul nr. — emis de — pentru —
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru

Semnalmentele posesorului: talia corpolență
fruntea nasul gura bărbia culoarea
feței culoarea părului sprincenele
semne particulare

Drept pentru care s-a eliberat prezentul bilet.

COMENDANT

Șeful biroului evidență,

TRIBUNALUL MILITAR TERITORIAL
BUCURESTI

Dos.nr.275/1961

COPIE DE PE DISPOZITIVUL SENTINTEI Nr.310 din 20 septembrie 1961 pronunţată de Tribunalul militar de regiune militare CLUJ.

H O T A R A S T E :

Condamnă pe civ.SZILAGY I.IOSIF, născut la 9 septembrie 1942,în comuna Tăuţeu,reg.Crişana,fiul lui Iosif şi Ileana, elev, necăsătorit,fără avere personală,fără antecedente penale, studii şcoala medie,cu ultimul domiciliu în Oradea str.Andrei Silviu nr.11,apart.3 reg.Crişana, la 15 ani muncă silnică şi la 7 ani degradare civică pentru crime de uneltire contra ordinei sociale p.p.de art.209 pct.1 alin.1 c.p. şi art.58 c.p.

S-a socotit detenţia preventivă de la 8 noiembrie 1958 şi a fost obligat la 300 lei cheltueli de judecată.,şi confiscarea totală a averii personale a condamnatului.

Cu drept de recurs.-

(urmează semnaturile)

Tribunalul Suprem - Colegiul militar - prin decizia nr. 278 din 25 noiembrie 1961 a respins recursul declarat de SZILAGY IOSIF împotriva sentinţei nr.310 din 20 septembrie 1961 pronunţată de Tribunalul militar de regiune militară Cluj.

Prin decretul nr.411 din 24.07.1964 ,s-a graţiat restul pedepsei ce mai avea de executat Szilagy Iosif.

Sa eliberat prezenta copie in baza cererii inreg.sub nr 3333/1974 la Trib.mil.teritorial Bucureşti.

Pentru conformitate

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
Penitenciarul
Formațiunea 0830 Periprava

Anul 1964 luna 07 ziua 29
Domiciliul avut la arestare: Albis - Margita

BILET DE LIBERARE Nr. 6901 1964.

Numitul TÖRÖK LADISLAU
Născut în anul 1944 luna ianuarie ziua 25 în comuna Sighet raionul Sighet regiunea Maramureș
probația elev fiul Ioan și al Elisabeta
A fost deținut la Cond. 15 ani de la 2.X.1960 pînă la 29.X.1975.
de către Tr. M. Cluj cu mandatul nr. 514/61
emis de Tr. M. Cluj sentința nr. 310/61
pentru faptul de uneltire

A fost pus în libertate
de către conform
Numitul se stabilește cu domiciliul în comuna
str. nr.
raionul regiunea

A MAI EXECUTAT MANDATELE:

Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru
Mandatul nr. emis de pentru

Semnalmentele posesorului: talie, corpolență
frunteа nasul gura barbia culoarea
feței culoarea părului sprîncenele
semne particulare

Drept pentru care prezentul bilet

Tipărit — c. 7909 — I. P. Timișoara

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECȚIA GENERALĂ A PENITENCIARELOR
ȘI COLONIILOR DE MUNCĂ
Nr. 1082 din 10.05 1964

DOVADĂ DE ABSOLVIRE

Tov. Török I. Ladislau născut în anul 1944 luna ianuarie ziua 25 comuna Sighet Raionul Sighet Regiunea Maramureș

Este declarat absolvent al cursului de calificare la locul de muncă, obținînd media 7 la probele teoretice Bine la probele practice pentru meseria de zidar catg. III-a.

DIRECTOR GENERAL,
Gral. Gheorghescu

B18163 c. 3121

A kommunizmus áldozatainak emléktáblája a nagyváradi Partium Keresztény Egyetem udvarán

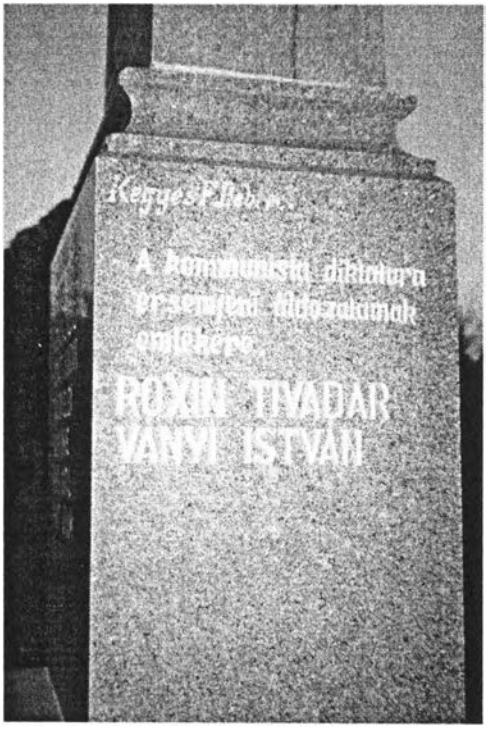

A kommunista diktatúra érsemjéni áldozatainak emlékműve

Számadó Ernő író síremléke Érkeserűben

Fekete Károly festőművész síremléke Érmihályfalván

Az Andrássy-család kriptája Érmihályfalván

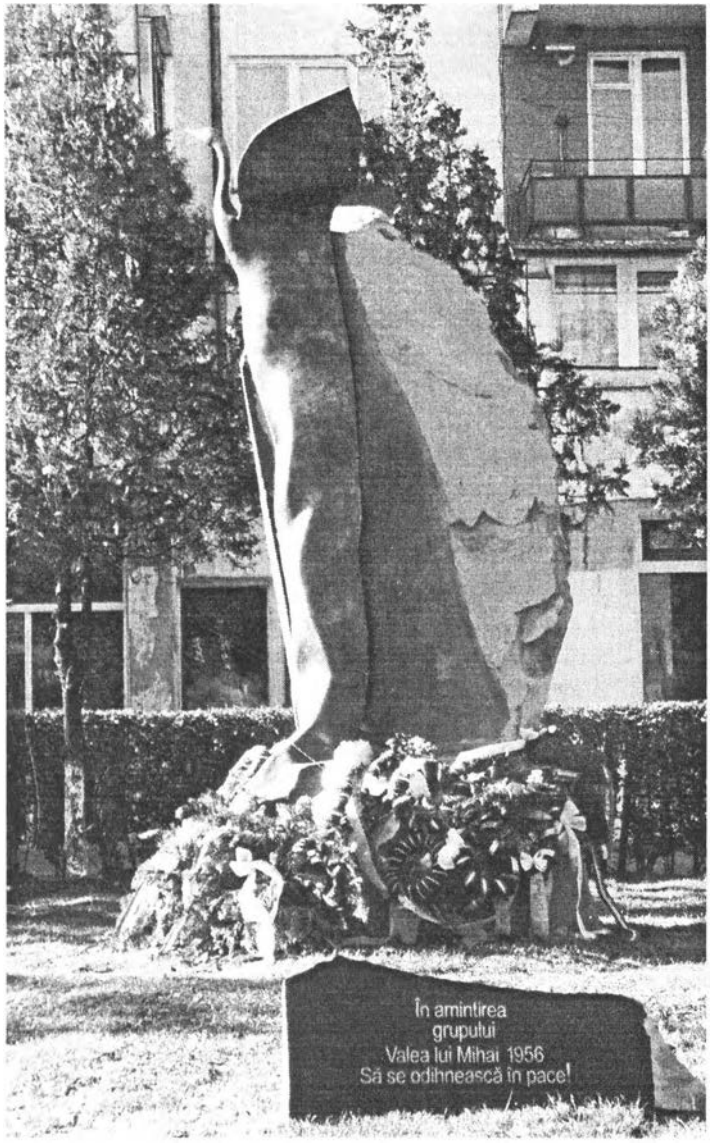

Az 1956-os áldozatok emlékműve Érmihályfalván

EMA–PBMET

Tartalomjegyzék

Bevezető (Dukrét Géza) 5
Történelmi, társadalmi és politikai környezet (Kupán Árpád) 7
A romániai helyzet 1956–1961 között 7
A magyar forradalom és az erdélyi magyarság 12
Az események napról napra a helyi sajtóban és a valóságban (Kupán Árpád) 14
A kommunizmus végének kezdete 14
A magyar forradalom előzményei 14
Tizenkét nap, amely megrengette a kommunista világot 29
A megtorlás és kimagyarázkodás 48
A helyi pártszervek politikája a magyar forradalom idején (Kupán Árpád) 81
A romániai megtorlások (Kupán Árpád) 119
A Nagyvárad tartományi elítéltek adattára 129
Szereplők, kortársak személyes visszaemlékezései 172
Péter Miklós lírai vallomása 172
Székely Lajos visszaemlékezése 193
Nagy László: Tevékenységem az 1956-os októberi események idején 198
Sárközy Endre visszaemlékezése 204
Az 1961-ben elítéltek névsora 213
Az 1960-ban és 1961-ben meghurcolt fiúk névsora, akiknek kevés közük volt az SZVI-szervezkedéshez 216
A szakiskolások csoportja 218
A meghurcolt felnőttek 219
Szilágyi József: Visszaemlékezés a börtönévekre 219
Újlaki Csaba visszaemlékezése 227
Váncsa Árpád visszaemlékezése 229
Szakáll Antal visszaemlékezése 232
Horvát Ilona visszaemlékezése 235
Duma István: Egy váradi ellenzéki története a kommunizmusról 236
András Judit: Emlékezés Szabó Gyula Antalra 239
Bartos Elekes Ildikó: Derékba tört életpálya – 1956 242

Nánási Zoltán: 56 Kolozsváron 264
Két tragikus, de gazdag életpálya (Dukrét Géza) 276
Dr. Andrássy Ernő 276
Sass Kálmán 278
Memento. Az utókor emlékezete (Dukrét Géza) 280
Felhívás 288
Dokumentumok: ítéletek, szabadulólevelek, fényképek 290

Készült a nagyváradi Europrint nyomdában

A Partiumi füzetek kiskönyv-sorozatában eddig megjelent munkák:

1. Borbély Gábor – Csernák Béla: **Bihar**
2. Kordics Imre: **Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben**
3. Péter I. Zoltán: **Félixfürdő**
4. Dánielisz Endre: **Nagyszalonta – városismertető**
5. Benedek Zoltán: **Nagykároly – református templom**
6. Bessenyei István: **Sarmaság**
7. **Hol sírjaink domborulnak – partiumi temetők** (gyűjteményes kötet)
8. Major Miklós: **Szilágyság – tájak, műemlékek, emlékhelyek**
9. Dukrét Géza – Péter I. Zoltán: **Püspökfürdő**
10. Dánielisz Endre: **„Csonkatorony nyúlik a felhőbe..."**
11. Bunyitay Vince – Fodor József: **Székesegyházi Bazilika – Nagyvárad**
12. Alexandru Pop: **Varadinum – a vizek határolta város és vár**
13. **A szabadságharc zászlaja alatt** (gyűjteményes kötet)
14. Jancsó Árpád: **Rajtuk taposunk – A Bánság útjai a 19. században**
15. Kupán Árpád: **Mezőtelegd iskolatörténete**
16. Csilik József: **István király Szent Jobbja és Szentjobb község története**
17. Emődi János: **Erdélyi barlangfeliratok a 16–20. századból**
18. Szabó István: **Ottomány** (kismonográfia)
19. Csorba Mihály: **Érsemjén** (kismonográfia)
20. **Turulmadaras emlékműveink** (gyűjteményes kötet)
21. Dr. Mózes Károly: **A nagyváradi egészségügyi oktatás történetéből**
22. **Rév, Erdély sziklakapuja**
23. **A műemlékvédelem fölöttébb szükséges voltáról**
24. Nánási Zoltán: **Dr. Andrássy Ernő az Érmellék utolsó polihisztora**
25. **Nagyvárad tudós püspökei**
26. György Irén: **Szalacs** (kismonográfia)
27. Antal Béla: **Biharpüspöki**
28. Balláné Bakó Erzsébet – Török Ferenc: **Albis** (kismonográfia)
29. Pásztai Ottó: **„Aki fényt hagyott maga után..."**
30. Péter I. Zoltán: **Nagyvárad római katolikus székesegyházai**
31. Kiss Kálmán: **Egri község** (kismonográfia)
32. Dr. Mózes Teréz: **A révi fazekasság monográfiája**
33. Emődi János – Varga Árpád: **Telegdi sírkövek, emléktáblák**
34. Jósa Piroska: **Ezüstös gépmadarak szárnyán érkezett a halál**
35. Dukrét Géza: **Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében**
36. Anzik Albert: **Livada – Sárközújlak**
37. Bozsóky Krestyán Ilona: **A temesvári iparoktatás kezdeteiről**
38. Dukrét Géza: **Hegyköz** (történeti monográfia)
39. Kormányos László: **Városfejlesztés Nagyváradon a 20. század elején**
40. Dukrét Géza: **A bihari turizmus története**
41. Velcsov Margit: **Bartók Béla és Nagyszentmiklós**

42. Szilágyi József: **Tóti község monográfiája**
43. Kovács Rozália: **Érmihályfalvi temetők**
44. Dukrét Géza – Péter I. Zoltán: **Nagyvárad városismertető**
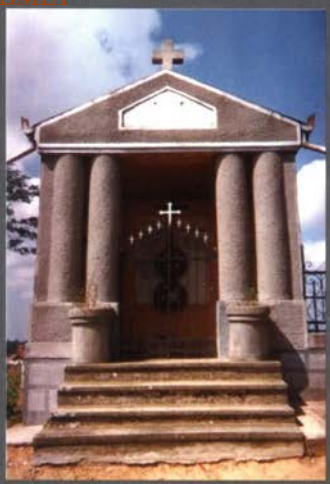
EMA–PBMET